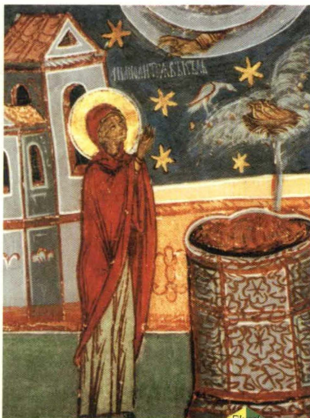
POLIROM

Evanghelii apocrife

Plural Religie

Cristian Bădiliță s-a născut la 27 martie 1968. A urmat studii de filologie clasică, litere moderne și teologie.
Publicații originale: *Sacru și melancolie* (Amarcord, 1997); *Nodul gordian* (Humanitas, 1997); *Călugărul și moartea* (Polirom, 1998).
Traduceri comentate din Origen, Evagrie Ponticul, Porfir, *Apocalipsa lui Ioan în tradiția iudeo-creștină* (în colaborare cu Petru Creția) ș.a.
Ediții și antologii: *Socrate omul* (Humanitas, 1996); *Miturile lui Platon* (Humanitas, 1996); *Întîlnirea cu sacrul* (Axa, 1996, în colaborare cu Paul Barbăneagră); *Eliadiana* (Polirom, 1997).
În prezent pregătește un doctorat de patristică, despre mitul Anticristului, la Paris IV-Sorbona.

Redactor: Ioana Gagea

Editura POLIROM
P.O. Box 266, 6600, Iași, ROMÂNIA
București, B-dul I.C. Brătianu nr. 6, et. 7

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale:

Evanghelii apocrife / trad., studiu introductiv, note și prezentări de Cristian Bădiliță – Ed. a 2-a, rev. Iași: Polirom, 1999

280 + 16 p., il.; 21 cm (Plural. Religie)

Bibliogr.
Index

ISBN: 973-683-277-5

I. Bădiliță, Cristian (cd. șt.)

CIP: 229.8 = 135.1

Printed in ROMANIA

EVANGHELII APOCRIFE

Traducere, studiu introductiv, note şi prezentări
de Cristian Bădiliţă

Ediţia a II-a, complet revăzută şi ilustrată

POLIROM
1999

În amintirea bunicii mele Maria,
Smarandei

C.B.

Prefață la ediția a doua

Ediția a doua a *Evangheliilor apocrife* este o cu totul altă carte decît ediția întîi. Trecerea timpului și acumularea lecturilor și-au spus cuvîntul. Scheletul, ca să spun așa – adică structura narativă (de roman) –, a rămas intact, dar notele, comentariile aferente, precum și prezentările l-au învelit într-un „trup" nou, care are prea puțin de a face cu primul. În capitolul consacrat *Evangheliei lui Nicodim* am inclus și traducerea versiunii grecești a episodului Coborîrii lui Isus în iad. Drept urmare, traducerea versiunii latine a trecut la apendice. Capitolul consacrat trecerii la cele veșnice a Maicii Domnului s-a îmbogățit și el cu două noi texte (*Transitus B* și *Adormirea*... datorată lui Ioan al Thesalonicului), conținînd multe scene inedite. De cîteva ori m-am văzut obligat să corectez ori pur și simplu să elimin note și comentarii apărute în ediția anterioară. De cele mai multe ori însă am adăugat informații și am amplificat ce scrisesem deja, pentru a lămuri mai bine cititorul. Volumul notelor (și aici stă în principal noutatea ediției de față!) a crescut considerabil, de două sau chiar de trei ori. Am încercat totuși să mă limitez la trimiterile care mi s-au părut absolut necesare ori foarte interesante. Am evitat pe cît posibil erudiția stearpă și dezagreabilă. Studiul introductiv a suferit, și el, modificări (de conținut ori stilistice). La sfîrșitul fiecărei prezentări am inclus și cîte o scurtă „Orientare bibliografică", unde nu sînt însă menționate culegerile și edițiile mari, enumerate în cadrul „Bibliografiei generale" de la sfîrșitul volumului.

Ediția a doua se datorează șederii mele din ultimii ani la Paris, grație sprijinului exclusiv al soției mele. În România nu aș fi trecut niciodată de stadiul proiectului idilic. Mulțumesc din tot sufletul Smarandei, fără de care această lucrare pur și simplu n-ar fi existat. Răbdarea și curajul ei m-au făcut să depășesc atîtea momente de deznădejde. De asemenea, amîndoi, Smaranda și cu mine, îi sîntem mai mult decît recunoscători doamnei Monique Alexandre, profesoară la Paris IV-Sorbonne, care a făcut totul pentru obținerea unei burse de cercetare și, implicit, pentru continuarea studiilor noastre în condiții excelente. Nu în ultimul rînd, mulțumesc domnului Pierre Petitmengin, directorul bibliotecii Școlii Normale Superioare, care mi-a deschis cu generozitate ușa acestui tezaur, interzis în genere profanilor. Anca Vasiliu m-a ajutat decisiv la întocmirea setului de ilustrații. Prietenia ei merită mai mult decît un cuvînt de gratitudine.

Paris, iulie 1998

Introducere în lectura și studiul cîtorva evanghelii apocrife

Termenul „apocrif" este, în ochii bunilor creștini, echivalent cu „primejdios", „dubios", „blestemat", chiar „diabolic". Mai ales astăzi, cînd atîtea erezii ale creștinismului și manifestări sectare, mode sincretice și „metareligii" agresează, din toate părțile și prin toate mijloacele, intimitatea noastră spirituală, publicarea acestor evanghelii apocrife ar putea fi interpretată – în România – ca o nouă „diversiune", ca o răuvoitoare ispitire. Cititorul creștin își va da însă repede seama că n-are nici un motiv de temere. Evangheliile înmănunchiate în acest „roman cristologic" nu intră în conflict (decît pe alocuri – de aceea am și considerat notele indispensabile!) cu dogmele și mărturisirea de credință a religiei creștine. Pe de altă parte, cititorii pur și simplu estefi, cei care nu urmăresc decît savoarea unui fragment de literatură „exotică", fără scrupule de ordin religios sau confesional, vor degusta o biografie a Mîntuitorului saturată de elemente inedite, miraculoase și adesea fermecătoare. Nu în ultimul rînd, ba poate chiar în primul rînd, textele apocrife se adresează specialiștilor, prin mulțimea datelor istorice conținute în ele, în bună parte preluate și de Tradiția Bisericii. Daniel-Rops și Jean Daniélou n-au ezitat să le folosească în studiile lor consacrate creștinismului primitiv[1]. A devenit o banalitate naivă să spunem că nu se poate intra în atmosfera psihologică și ideologică a creștinismului lăsînd deoparte acest uriaș tezaur literar. Pentru publicul românesc (neinițiat, din motive mai mult sau mai puțin justificate) această banalitate trebuie însă *demonstrată*.

De la început țin să fac o precizare: evangheliile canonice nu au a pierde în urma confruntării cu evangheliile apocrife. Dimpotrivă. Pe linie dogmatică, apocrifele nu aduc nimic în plus. Acestea din urmă – și acum mă refer strict la evangheliile incluse în ediția de față! – nu sînt decît ipostaze livrești ale Sfintei Tradiții. „Suficiența" dogmatică a evangheliilor canonice nici nu se pune la îndoială. Dacă am considerat necesară traducerea și publicarea cîtorva apocrife a fost nu doar pentru a reînvia, o clipă, atmosfera clocotitoare a primelor veacuri creștine, cît mai ales pentru a descoperi un orizont inedit asupra unei Tradiții care s-a prelins, din făgașul *ortho-doxiei* (*id est* „dreapta credință") spre cultul liturgic, spre literatură și spre iconografie. Multe scene reprezentate pe iconostasele ori pe zidurile bisericilor românești ar rămîne fără înțeles viu privite din afara apocrifelor. Tot astfel, multe sărbători incluse în anul liturgic creștin se văd înviorate de lectura acestor texte pe nedrept

---

1. În *Storia della letteratura cristiana antica greca e latina* (traducere în curs de apariție la Editura Polirom), 2 volume, Brescia, 1995-1996, Enrico Norelli și Claudio Moreschini consacră ample capitole scrierilor așa-zise „apocrife".

oropsite. Repet: nici sărbătorile la care mă voi referi mai pe larg în continuare, nici icoanele de pe tîmplele bisericilor nu-şi au rădăcina dogmatică sau istorică în apocrife. Pentru a le justifica şi valida caracterul sacru, Biserica face apel la Tradiţia apostolică şi patristică. Apocrifele sînt doar expresia livrescă a unui curent popular, aşa cum s-a manifestat el la începuturile erei creştine şi după aceea.

1. Texte canonice şi apocrife

Kanon şi *kanonikos*, precum şi *kanna* („trestie"), *kaneion*, *kanoun* („coş împletit din trestii") trimit la un radical semitic – în akkadiană *qanu*, în ugaritică *qn* etc. Ebraicul *qaneh* înseamnă: „trestie crescută pe terenuri mlăştinoase ori pe malul apei", „trestie parfumată", „măsură", „tija balanţei", „braţul candelabrului". Cuvîntul ebraic a fost tradus în *Septuaginta* prin *kalamos* şi *pechys* („cot" – ca unitate de măsură), dar niciodată prin *kanon*. Totuşi, acest din urmă termen nu lipseşte din limba traducătorilor alexandrini. El apare, cu sensul comun din greaca profană – acela de „prescripţie", „regulă", sinonim la urma urmei cu „lege" (*nomos*) – în *Cartea Iuditei* 13, 6, de pildă, sau în 4 *Macabei* 7, 21. În greaca profană, sensul propriu, concret, de „trestie" trece oarecum în plan secund. Cuvîntul îşi dezvoltă o serie de sensuri figurate. Astfel *kanon*, în limbajul tehnic al zidarilor, înseamnă „echer" şi în acelaşi timp „riglă". Treptat şi acest sens se abstractizează. *Kanon* ajunge să însemne „normă", adică „forma perfectă pe care tinde să o ia un anume obiect", apoi „criteriu" prin care se poate judeca ceva în chip infailibil. Pentru grec aşadar „canonic" vrea să spună „perfect armonios, corespunzător regulilor *kalokaghatiei*". Pentru Epicur, autorul unei lucrări intitulate chiar *Peri kriteriou e kanon*, logica este „arta canonică". Iar Epictet afirmă că „a filozofa nu înseamnă altceva decît a stabili normele (*kanones*)". În sfîrşit, cuvîntul are şi sensul de „tabel", „listă", „înşiruire organizată de nume şi date". A doua parte a *Cronicii* lui Eusebiu, redactată doar sub formă de tabele, poartă numele de *Chronikoi kanones*.

În *Noul Testament* cuvîntul *kanon* apare de patru ori şi numai în epistolele pauline: o dată în *Galateni* 6, 15 şi de trei ori în 2 *Corinteni* 10, 13-16. Pavel vorbeşte în fragmentul din *Galateni* despre inutilitatea ritului circumciziei după venirea Mîntuitorului. Importantă nu este tăierea împrejur, adică ritul care dă seamă de apartenenţa la o anumită comunitate (în speţă *iudeo-creştină*), de fapt *închiderea* individului în comunitatea respectivă, ci „făptura cea nouă": „Că în Cristos Isus nici tăierea împrejur nu este ceva, nici netăierea împrejur, ci făptura cea nouă. Şi cîţi vor umbla după dreptarul acesta (*to kanoni toutoi*), – pace şi milă asupra lor şi asupra Israelului lui Dumnezeu!". Aşadar canonul vieţii creştine, noul canon, al lui Isus, este „făptura cea nouă", indiferentă ritului vechi. Al doilea pasaj, din *Corinteni*, are un înţeles mai opac. Pavel fusese cel care întemeiase comunitatea creştină din Corint. După el însă au venit acolo, se pare, alţi misionari, dornici de a se impune mai degrabă pe ei decît adevărul Evangheliei lui Isus în faţa bisericii locale abia înfiripate. Drept pentru care, puţin mîhnit, Pavel scrie: „Iar noi nu ne vom lăuda fără măsură, ci după măsura dreptarului (*tou kanonou*) cu care

ne-a măsurat nouă Dumnezeu, ca să ajungem pînă la voi. Căci nu ne întindem peste măsură, ca şi cum n-am fi ajuns la voi, căci am şi ajuns cu Evanghelia lui Cristos pînă la voi. Nu ne lăudăm peste măsură cu ostenelile altora, ci avem nădejde că, tot crescînd credinţa voastră, ne vom mări în voi cu prisosinţă, după măsura noastră (*ton kanona hemon*), ca să propovăduim Evanghelia şi în ţinuturile de dincolo de voi, dar fără să ne lăudăm cu măsură străină (*en alotrioi kanoni*), în cele de-a gata". După părerea lui Mario Erbetta, „măsura canonului lui Pavel nu este teritoriul limitat în care numai el trebuie să lucreze (adică lumea păgînă – n.n.), ci desemnarea lui ca apostol al neamurilor împreună cu harul şi binecuvîntarea lui Dumnezeu pentru activitatea misionară". Aşadar „canonul" ar reprezenta, în fragmentul citat, „cimpul apostolatului său".

Primele mărturii creştine despre canon se află în prima scrisoare a lui Clement Romanul adresată tot corintenilor (aprox. 96-97). Alte texte ce pot fi invocate în acest sens: *Didahia* 9, 5 (sfîrşitul secolului I); scrisorile lui Ignaţiu din Antiohia, redactate spre sfîrşitul domniei lui Traian (98-117); *A doua Epistolă a lui Petru* (probabil începutul secolului al II-lea), care aminteşte şi ea de epistolele lui Pavel, investite cu o autoritate specială în cadrul comunităţilor creştine: „Şi îndelunga răbdare a Domnului nostru socotiţi-o drept mîntuire, precum v-a scris şi iubitul nostru frate, Pavel, după înţelepciunea dată lui, cum ne vorbeşte în toate epistolele sale, în care sînt unele lucruri cu anevoie de înţeles, pe care cei neştiutori şi neîntăriţi le răstălmăcesc, ca şi pe celelalte Scripturi, spre a lor pierzare". În primele trei secole *ho kanon* desemnează legea internă, specificitatea creştinismului. Un rol important, deşi nu decisiv[2], în alcătuirea canonului Sfintei Scripturi l-a jucat şi confruntarea liniei ortodoxe cu diferitele erezii[3], în special cu marcionismul şi montanismul. Cum bine se ştie, Marcion stabilise, plecînd de la o teologie personală, un canon minim al Scripturii. El eliminase tot *Vechiul Testament*, considerat caduc şi mărturisitor al unui Dumnezeu răzbunător, crud, nemilos, fără nici o legătură cu Tatăl despre care vorbeşte Mîntuitorul în Evanghelia sa. Scrierile considerate de Marcion ca revelate de Duhul Sfînt, în care noua religie, cea creştină, apărea în toată puritatea mesajului ei, erau doar zece epistole pauline şi *Evanghelia după Luca*, dar nu în forma originală, ci expurgată de toate referirile la *Vechiul Testament*. De partea cealaltă, montanismul propovăduia extinderea inspiraţiei sfinte asupra tuturor creştinilor deschişi Duhului Sfînt. În acest caz, practic, problema unui canon fix nici nu se pune. Toţi creştinii sînt potenţiali autori ai unui fragment

2. Marele patristician italian Manlio Simonetti consideră că Marcion a jucat rolul decisiv în formarea canonului Marii Biserici. Majoritatea specialiştilor văd însă lucrurile ceva mai nuanţat.
3. Cînd vorbesc de „ortodoxie" şi „erezie" în această perioadă comit, de bună seamă, un anacronism. Termenul „erezie" nu capătă sensul peiorativ, pe care-l are şi astăzi, decît prin raportare la un canon al dreptei credinţe. Dar folosesc anacronismul pentru a nu complica lucrurile prin infinite şi la urma urmei sterile nuanţări. Despre noţiunea de erezie, a se vedea excelenta lucrare a lui Alain le Boulluec, *La notion d'hérésie dans la littérature grecque (IIe-IIIe siècles)*, 2 vol., Paris, 1986.

din Sfînta Scriptură. Reacţia Bisericii[4] nu s-a lăsat aşteptată. Criteriile teologice după care s-a instituit canonul au fost enunţate încă de la sfîrşitul secolului I, dar ele n-au fost valorificate decît spre finalul secolului al II-lea. Acestea sînt: 1) apostolicitatea textelor respective (episcopii, ca succesori ai apostolilor, garantează Tradiţia care cuprinde – pentru primii creştini – Scriptura (adică *Vechiul Testament*) şi spusele şi faptele lui Isus şi ale apostolilor (materia *Noului Testament*); şi 2) catolicitatea, caracterul universal al textelor: toate comunităţile creştine trebuie să fie de acord în acceptarea textelor respective ca texte sacre. Sărind peste cîteva alte mărturii ale părinţilor apostolici, ajungem la cele mai importante documente referitoare la chestiunea canonului *Noului Testament*, şi anume: Irineu, *Contra ereziilor*, III, 11, 8-9 şi *Lista lui Muratori*, denumită aşa după numele bibliotecarului din secolul al XVIII-lea care a descoperit şi publicat pentru prima dată acest preţios document[5]. Irineu este cel dintîi apărător al canonicităţii Evangheliilor. Ereticii, gnosticii valentinieni şi marcioniţii vedeau în existenţa mai multor evanghelii despre Isus o aberaţie, o contradicţie insurmontabilă în interiorul însuşi al credinţei creştine. A crede în patru relatări deosebite constituia, după ei, dovada neautenticităţii mesajului propovăduit de Biserica apostolică. Marcion, cum am văzut, nu accepta decît *Evanghelia după Luca*, expurgată, în timp ce Valentin alcătuise o evanghelie sincretică numită *Evanghelia adevărată*. Dar, deşi cele patru evanghelii canonice sînt diferite ca formă (*morfe*), ele transmit un singur mesaj (*kerygma*). Asupra acestui aspect se opreşte Irineu, episcopul Lyonului, în fragmentul amintit, pe care-l voi reda, pentru temeinicia şi frumuseţea interpretării sale, în traducere integrală: „Pe de altă parte, nu poate exista nici un număr mai mic, nici unul mai mare de Evanghelii. Într-adevăr, cum există patru regiuni ale lumii în care trăim şi, la fel, patru vînturi principale, şi cum Biserica este răspîndită pe tot pămîntul, avînd drept coloană şi sprijin Evanghelia şi Duhul vieţii, e firesc ca ea să aibă patru coloane de aer care să insufle din toate părţile nestricăciune şi să dea viaţă oamenilor. De unde rezultă în mod limpede că Logosul, Creatorul universului, care stă peste heruvimi şi ţine laolaltă toate cele, cînd s-a arătat oamenilor, ne-a dat o Evanghelie cu chip împătrit, deşi susţinută de un singur Duh. Astfel David, implorînd venirea Sa, zicea: «Cel ce şezi peste heruvimi arată-Te!». Căci heruvimii au patru chipuri, iar chipurile lor sînt imagini ale lucrării Fiului lui Dumnezeu. «Fiinţa cea dintîi – se zice – este asemenea unui leu», ceea ce vrea să însemne că Fiul

---

4. Chiar dacă nu se poate vorbi de o Biserică în sensul ulterior al termenului, există totuşi o Tradiţie, care nu numai că reacţionează în faţa unor atitudini disidente, dar care reacţionează *cu conştiinţa exprimării adevăratei învăţături creştine, transmise printr-un lanţ de personaje providenţiale.*
5. Pentru Muratori, „lista" avea o valoare strict lingvistică, reprezentînd un exemplu uluitor de „latină barbarizată", stîlcită. Abia ulterior s-a descoperit adevărata importanţă, de ordin istoric, iar nu lingvistic, a documentului. Există două mari teorii cu privire la datarea „listei": una o consideră destul de tardivă, secolul al IV-lea (argumentul principal este că genul „listelor canonice" apare abia acum!); cealaltă o plasează în secolul al II-lea (respingînd argumentul „genului"; de fapt, „lista" nu este propriu-zis o „listă" cu intenţie normativă, ci pur şi simplu o scriere cu caracter informativ).

lui Dumnezeu este Cel puternic, Cel ce stă înainte şi domneşte ca un Împărat; «a doua este asemenea unui viţel», ceea ce arată funcţia Sa de preot şi sacrificator; «a treia are faţă ca de om», ceea ce sugerează clar întruparea Sa omenească; «a patra este asemenea vulturului care zboară» [în înălţimi], ceea ce indică darul Duhului zburător deasupra Bisericii. Aşadar Evangheliile vor fi în deplin acord cu aceste fiinţe pe care stă Isus Cristos: *Evanghelia după Ioan* relatează naşterea lui preeminentă, puternică şi glorioasă de la Tatăl, atunci cînd zice, o dată: «La început era Cuvîntul şi Cuvîntul era la Dumnezeu şi Dumnezeu era Cuvîntul», iar mai apoi: «Toate prin El s-au făcut; şi fără El nimic nu s-a făcut». Din aceeaşi cauză această Evanghelie e plină de curaj – după înfăţişarea sa. *Evanghelia după Luca*, avînd un caracter sacerdotal, începe cu scena în care preotul Zaharia aduce lui Dumnezeu jertfa tămîiei, căci Viţelul cel îngrăşat era deja pregătit să fie jertfit pentru întoarcerea fiului cel mic. Cît despre Matei, el înşiră genealogia pe linie umană a lui Isus, zicînd: «Cartea neamului lui Isus Cristos, fiul lui David, fiul lui Avraam» şi apoi: «Iar naşterea lui Isus Cristos a fost aşa». Această Evanghelie este aşadar după chip omenesc – pe toată întinderea ei Domnul rămîne un om plin de umilinţă şi de blîndeţe. În sfîrşit, Marcu începe cu Duhul profetic, care vine de sus peste oameni, zicînd: «Începutul Evangheliei, după cum stă scris în cartea profetului Isaia». El înfăţişează o imagine înaripată a Evangheliei şi de aceea îşi anunţă mesajul în formulări scurte şi rapide, aidoma vorbirii profeţilor. Aceleaşi trăsături le are însuşi Cuvîntul lui Dumnezeu: patriarhilor de dinaintea lui Moise El le vorbea ca un Dumnezeu plin de slavă; oamenilor trăitori sub Lege le-a încredinţat lucrare preoţească şi de slujire; apoi, pentru noi, El s-a făcut om; în sfîrşit, a trimis darul Duhului ceresc asupra întregului pămînt, luîndu-ne sub propriile-i aripi. Iată aşadar că după lucrarea Fiului lui Dumnezeu se prezintă şi chipul acelor fiinţe; iar după chipul acelor fiinţe se prezintă şi caracterul Evangheliei: patru chipuri de fiinţe, patru forme ale Evangheliei, patru forme ale lucrării Domnului. De aceea au şi fost date oamenilor patru alianţe: prima a fost încheiată cu Noe, după potop; a doua cu Avraam, sub semnul tăierii împrejur; a treia a fost dăruirea Legii în vremea lui Moise; în sfîrşit, a patra, care reînnoieşte omul şi recapitulează totul în ea, este cea care, prin Evanghelie, îi înalţă pe oameni şi-i face să zboare spre împărăţia cerească.

Dacă aşa stau lucrurile, atunci deşerţi la minte, neştiutori şi smintiţi peste măsură sînt cei care resping forma sub care ni se înfăţişează Evanghelia introducînd, cu de la sine putere, fie un număr mai mare, fie unul mai mic de figuri decît cele despre care tocmai am vorbit, unii pentru a părea că au găsit ceva mai mult decît adevărul, ceilalţi pentru a respinge iconomia lui Dumnezeu. De pildă, Marcion, care respinge toată Evanghelia sau, mai bine zis, care se refuză pe sine însuşi Evangheliei, se laudă totuşi că deţine o parte din această Evanghelie. Alţii, respingînd darul Duhului revărsat în ultima vreme peste neamul omenesc după bunul plac al Tatălui, nu acceptă forma *Evangheliei după Ioan*, în care Domnul a făgăduit că-l va trimite pe Paraclet. Ei resping deodată şi Evanghelia, şi Duhul profetic. Cu adevărat nenorociţi aceşti oameni care, susţinînd că există falşi profeţi, alungă din Biserică harul profetic şi se comportă precum aceia care, din pricina unor indivizi ipocriţi, se abţin de la orice relaţie cu fraţii. E normal atunci ca asemenea oameni să

nu-l accepte nici pe apostolul Pavel, căci, în *Epistola către corinteni*, el a vorbit foarte limpede despre harismele profetice şi chiar el însuşi cunoaşte bărbaţi şi femei care profetizează în Biserică. Prin toate acestea aşadar indivizii cu pricina păcătuiesc împotriva Duhului lui Dumnezeu şi cad într-un păcat de neiertat. Cît despre discipolii lui Valentin, aceştia, netemîndu-se de nimic şi publicînd scrieri plăsmuite după capul lor, se laudă că deţin mai multe evanghelii decît există. Ei au ajuns la o asemenea îndrăzneală, încît numesc evanghelie «a adevărului» o lucrare compusă de către dînşii foarte recent şi care nu se potriveşte întru nimic cu datele din *Evangheliile* apostolilor. Pînă şi Evanghelia nu poate fi ferită, în cazul lor, de blasfemie". Pînă aici mărturia lui Irineu. Ea este cu atît mai preţioasă, cu cît menţionează şi unul din celebrele texte apocrife, de sorginte gnostică, păstrat însă doar în parte.

Lista lui Muratori a fost scrisă în latină, probabil la Roma, spre sfîrşitul secolului al II-lea. Ea recunoaşte canonicitatea celor patru Evanghelii, a *Faptelor apostolilor* şi a epistolelor pauline, inclusiv a celor pastorale, a *Apocalipsei*, precum şi a două epistole – a lui Ioan şi a lui Iuda. Lipsesc însă *Epistola către evrei*, 1 *Iacob* şi 2 *Petru*. De asemenea se acceptă, cu caracter discutabil, *Apocalipsa lui Petru*. Abia în a doua jumătate a secolului al IV-lea, secolul marilor decantări dogmatice şi purificări ecleziastice, apar primele liste definitive ale canonului neotestamentar. Cel mai important document în acest sens este fără îndoială *Scrisoarea pascală 39* a sfîntului Atanasie. Ea conţine actualul canon de douăzeci şi şapte de scrieri ale *Noului Testament*. Tot acum apar şi primele decizii ecleziastice. Conciliul din Laodiceea, ţinut în jurul anului 360, enumeră douăzeci şi şase de texte canonice (lipseşte *Apocalipsa*), în timp ce două concilii locale ţinute, ambele, în Africa, la Hippona (393) şi la Cartagina (397) recunosc toate cele douăzeci şi şapte de scrieri.

În *Istoria bisericească* III, 25, 1-7 Eusebiu din Cezareea, rezumînd situaţia din 325 (anul Conciliului de la Nicea), vorbeşte de trei clase de texte: 1) texte unanim acceptate şi folosite (*homologoumenoi*), 2) texte disputate, acceptate de unele comunităţi creştine, dar respinse de altele (*antilegomenoi, notha* „nelegitime") şi 3) texte eretice. Lucrurile însă nu pot fi sistematizate chiar atît de simplu. De pildă, mai tîrziu, din a doua categorie de texte amintite de Eusebiu, cîteva vor intra în prima, adică vor trece probele apostolicităţii şi catolicităţii (*Epistola către evrei* sau *Apocalipsa*), în vreme ce altele vor rămîne definitiv neacceptate în canon, deci neacceptate pentru lecturile liturgice, în biserică, ci numai pentru instruirea catehumenilor, în afara spaţiului liturgic (cum ar fi *Didahia* sau *Păstorul lui Herma*). Unde se situează în acest complicat tablou scripturistic apocrifele – şi cînd spun „apocrife" am în vedere toată gama textelor apocrife, de toate nuanţele „ideologice", şi nu doar evangheliile de sorginte populară?

S-a susţinut că termenul grecesc *apokryphos* (format din preverbul *apo* şi verbul *kryptein* „a ascunde") se cuvine pus în relaţie cu expresia ebraică *sepharim genuzim* („cărţi ascunse") . Această expresie desemna cărţile de cult ebraice care, în urma unei îndelungate folosiri, se uzau şi erau depozitate, „ascunse" într-un edificiu special numit *genizah*. În clădirea *genizah*-ului, aflată lîngă Templu sau sinagogă, nimeni nu avea voie să pătrundă, în afară, bineînţeles, de cei care asigurau serviciul divin. De unde, atmosfera misterioasă ce pluteşte în jurul textelor depozitate aici.

Totuşi, originea termenului *apokryphos* nu pare legată de sinagogă, ci de gnosticism. Gnosticii considerau că doar iniţiaţii, cei capabili să înţeleagă în profunzime, dincolo de litera profană a textului, aveau acces la aceste texte „ascunse". Ezoterismul practicat de gnostici şi, în general, de toate ereziile „spiritualiste" născute în marginea creştinismului primitiv intra în conflict cu mesajul deschis, exoteric – pe înţelesul, la îndemîna şi pentru mîntuirea tuturor – al lui Isus. Majoritatea plăsmuitorilor de texte apocrife provenite din medii considerate eretice (gnosticism, docetism, ebionism etc.) susţin că au petrecut un stagiu de formare pe lîngă un important personaj din anturajul Mîntuitorului, care le-a expus adevărata doctrină creştină. De aici şi folosirea numelor apostolilor în mai toate titlurile textelor cu iz ezoteric. Invocarea unei autorităţi creştine incontestabile, a unui discipol al lui Isus, avea menirea să garanteze autenticitatea conţinutului şi să îndemne la asimilarea lui ca doctrină avizată.

Al doilea sens al lui *apokryphos* este acela de „fals", „de provenienţă suspectă". Dacă ereticii îşi ascundeau textele, considerate de ei sacre, pentru a nu cădea sub ochii nepricepuţilor, ai neiniţiaţilor care le-ar fi putut înţelege şi apoi răspîndi eronat, adversarii lor, în speţă, linia „orthodoxă" a comunităţilor creştine primitive, developau cuvîntul în sens total opus: acele texte erau ascunse din pricina caracterului lor suspect; ele intrau în conflict evident cu învăţătura lui Isus şi cu mesajul (*kerygma*) apostolilor.

Al treilea sens al lui *apokryphos* se referă strict la necanonicitatea, la caracterul „nelegiuit", nenormativ al unor texte. Textele respective trebuie „ascunse" de ochii şi urechile credincioşilor în biserică, în spaţiul liturgic şi folosite (parte dintre ele, desigur) doar ca lectură personală.

2. Evangheliile apocrife

Studiul de faţă nu-şi propune altceva decît să ofere o viziune globală şi cît de cît sistematică asupra textelor apocrife şi în acelaşi timp să precizeze rostul, pentru cultura românească, al cercetării lor în detaliu şi în profunzime. De aceea voi evita expunerea teoriilor (numeroase şi complexe) privitoare la geneza, clasificarea, denumirea corpusului apocrifelor. Precizez doar că, pînă acum, cea mai importantă culegere este aceea întocmită de Mario Erbetta, un călugăr italian, cunoscător, pe lîngă greaca veche şi latină, a mai multor limbi orientale în care ni s-au păstrat mare parte din documente: coptă, siriacă, arabă, armeană[6]. Iată cum defineşte Erbetta, în prefaţa ediţiei sale, corpusul apocrifelor neotestamentare: „Apocrifele *Noului Testament* sînt – după părerea noastră – cărţi neinserate în canon; ele însă, atît prin titlu, cît şi prin alte mijloace, pretind totuşi sau insinuează o autoritate canonică; mai mult, genul lor literar aminteşte, cu toate că din motive vădit diferite, formele şi tipurile neotestamentare, pe care le imită sau le transformă". Aşadar toate genurile din *Noul Testament*: evanghelii, fapte, epistole, apocalipsă au numeroase versiuni sau replici apocrife. Există însă şi un gen aparte, al „zicerilor"

6. Lista ediţiilor şi culegerilor, adusă la zi, se găseşte la sfîrşitul volumului.

lui Isus, care nu apar menționate în Evangheliile canonice. Ele au fost denumite *agrapha* („cele nescrise") datorită faptului că multă vreme s-au transmis oral în comunitățile creștine. Iată cîteva dintre cele mai frumoase: „Eu vin ca un fur. Fericit este cel ce priveghează și păstrează veșmintele sale, ca să nu umble gol și să se vadă rușinea lui" (cf. *Apoc.* 16, 15); „Dar voi căutați să creșteți plecînd de la ce este mai mic, iar nu să descreșteți plecînd de la ce este mai mare. Atunci cînd ești invitat la un ospăț nu te așeza pe locul cel mai de vază, pentru ca nu cumva, intrînd unul mai vrednic decît tine, gazda să-ți zică: «Du-te mai în spate!» și astfel să te facă de rușine. Ci, dacă te-ai așezat într-un loc mai umil, gazda să-ți spună: «Du-te mai în față!» și astfel să te cinstească"; „În aceeași zi, văzînd pe unul lucrînd de sabat, i-a zis: «Omule, ferice de tine dacă știi ce faci; dar dacă nu știi, ești blestemat și călcător de Lege»"; „Pentru aceea a zis Domnul nostru Isus Cristos: «Vă voi judeca în starea în care vă voi găsi»"; „Cereți lucrurile mari și vi se vor adăuga și cele mărunte"; „Căci Isus zice: «Pentru cei slabi mă făceam slab, pentru cei flămînzi flămînzeam și pentru cei însetați răbdam de sete»"; „Cel care este aproape de mine este aproape de foc; cel care este departe de mine este departe de împărăția cerurilor". Celebra *Evanghelie a lui Toma* (gnostică) adună nici mai mult, nici mai puțin decît o sută paisprezece asemenea *logia* („ziceri") ale lui Isus!

Cum spuneam, genurile din apocrife dublează genurile neotestamentare. *Faptele apostolilor*, care ne prezintă activitatea celor doi apostoli misionari, Petru și Pavel, a constituit modelul „faptelor" celorlalți apostoli, în special Ioan, Andrei și Toma. Conform tradiției, aceștia trei au evanghelizat Orientul, Toma ajungînd pe urmele macedoneanului pînă în fabuloasa Indie. La capitolul epistolar citez, pe un palier, *Epistola lui Barnaba* și *Păstorul lui Herma*, incluse îndeobște în corpusul de scrieri ale părinților apostolici, iar pe un alt palier, schimbul epistolar între Pilat și Tiberiu, între Pilat și Irod sau între Isus și regele Abgar al Edesei. Cît privește genul „apocaliptic", el este reprezentat de *Apocalipsa lui Petru*[7], pe care am văzut-o figurînd în *Lista lui Muratori* printre textele canonice. Am lăsat intenționat evangheliile la sfîrșit, întrucît ele necesită o analiză și o clasificare aparte.

Bauer, specialist reputat în domeniu, depistează trei tipuri de evanghelii apocrife, plecînd de la modelele și împrejurările care le-au inspirat[8]. Primul tip este reprezentat de evangheliile care imită genul sinoptic. Ele sînt deci replici mai mult sau mai puțin originale ale celor trei evanghelii canonice – după Marcu, după Matei și după Luca –, au apărut în mediul iudeo-creștin și dau seamă de credința și viața spirituală a comunităților creștine primitive nedezlipite încă definitiv de sinagogă[9]. Dintre aceste evanghelii iudeo-creștine amintesc, pe lîngă *Evanghelia lui Petru*, *Evanghelia nazareenilor* (născută în

7. A se vedea și *Apocalipsa lui Pavel*, Polirom, 1997, precum și *A doua apocalipsă a lui Ioan*, Humanitas, 1998.
8. Am utilizat traducerea franceză a lucrării sale, *Les Apocryphes du Nouveau Testament*, Cerf, 1973.
9. Trimit la două lucrări fundamentale ale părintelui Daniélou: *Théologie du judéo-christianisme*, Desclée & Cie, 1958 și *L'Église des premiers temps. Des origines à la fin du IIIe siècle*, Seuil, 1985, pp. 9-47.

mediul unei secte iudeo-creştine, a nazareenilor[10]. *Evanghelia evreilor* (din care s-au păstrat fragmente foarte reduse ca număr şi dimensiune, adresată iudeo-creştinilor de limbă greacă[11]) şi *Evanghelia ebioniţilor* (apărută, se pare, în Transiordania, locul unde trăiau ebioniţii[12]).

Al doilea tip îl constituie evangheliile gnostice. Descoperirile de la Nag Hamadi au readus la lumină numeroase texte aparţinînd acestor adversari de temut pentru Biserica primitivă. La Nag Hamadi s-au găsit numeroşi papiri înveliţi în piele şi însumînd cam o mie de pagini. Textele au fost împărţite în treisprezece cărţi. Cărţile întîi şi a treia conţin evanghelii. Iată clasificarea lui Puech, coroborată cu cea a lui Doresse (cei doi n-au ajuns la un numitor comun în ce priveşte criteriile de ordonare a manuscriselor)! Prima carte cuprinde: *Apokryphon, Cartea secretă a lui Ioan, Înţelepciunea lui Isus, Cartea sacră a Marelui Duh nevăzut, Dialogul Mîntuitorului (cartea a II-a)* şi *Evanghelia adevărului* (la Doresse aceste texte sînt cuprinse în cartea a treisprezecea); în cartea a treia (a zecea, la Doresse) sînt înmănunchiate *Evanghelia lui Toma, Evanghelia lui Filip, Ipostaza Arhonţilor*, o *Revelaţie/Apocalipsă* şi o *Exegeză despre suflet*. Textele provenite din mediile gnostice pot oferi date revelatoare pentru clarificarea unor zone obscure de pe harta creştinismului primitiv. Personal m-am orientat spre o a treia categorie de evanghelii, izvorîte din pura curiozitate şi sete a omului simplu de a cunoaşte cît mai multe amănunte despre viaţa „personajelor" de care depind pînă la urmă destinul şi mîntuirea sa. Textele respective alcătuiesc un adevărat roman cristologic. Un roman de aventuri duhovniceşti, „pasionant" doar în măsura în care patima noastră omenească devine patimă cristică, iar bucuria lecturii, început de urcuş taboric. Cum s-a născut Maria; care i-au fost părinţii şi în ce fel şi-a petrecut copilăria sfîntă (*Protoevanghelia lui Iacob, Evanghelia lui Pseudo-Matei*); cum a trăit Iosif şi cum a fost ajutat de Fiul său putativ să treacă, netemător, la ceruri (*Viaţa lui Iosif tîmplarul*); cum Maicii Domnului i s-a încercat fecioria de către o femeie semeaţă, încremenită în Legea ei moartă, pe nume Salomeea, care venise la peştera de lîngă Betleem să ajute, ca moaşă, la naşterea lui Isus (*Protoevanghelia...*); cum au venit cei trei Magi pînă la Ierusalim, călăuziţi de o stea cu chip de înger; cum scutecele pruncului au vindecat de lepră o copilă, au redat înfăţişarea omenească unui tînăr transformat prin vraja cîtorva femei geloase în măgar; cum au căzut idolii la pămînt, sfărîmîndu-se, cînd a trecut El cu Iosif şi Maria pe lîngă un Templu din Egipt (*Evanghelia arabă a copilăriei*); cum se juca Isus, copil de-o şchioapă, plăsmuind vrăbii din noroiul lumii şi mîntuindu-le spre zenit cu o bătaie din palme; cum îşi

10. Nazareeni sau nazoreeni. Consideraţi de către Ieronim ca fiind „iudaizanţi". *Evanghelia nazareenilor* înlocuia, după mărturia Părintelui latin, *Evanghelia lui Matei*. Nazareenii erau evrei stabiliţi în Siria. Continuau, chiar şi după acceptarea creştinismului, să practice diferite rituri iudaice.

11. Probabil sălăşluiţi undeva în Egipt. Fragmente ni s-au păstrat la Clement din Alexandria şi Origen.

12. Ebioniţii erau tot iudaizanţi şi îl considerau pe Isus ultimul mare profet al lui Iahve. Nu acceptau naşterea feciorelnică a Mariei. Evanghelia lor trece peste episodul întrupării şi peste cel al copilăriei lui Isus şi începe din clipa botezului acestuia de către Ioan. Textul este prima mărturie a unei Evanghelii „armonizate", de tipul aceleia, mai tîrzii, a lui Taţian. Ea nu foloseşte însă *Evanghelia lui Ioan*.

pedepsea El învăţătorii lumeşti, care, neştiind cu cine au de-a face, se împăunau cu bietele lor performanţe de a răzui un strat de cerneală de pe litera moartă a scripturii lui Moise (*Evanghelia lui Pseudo-Toma*); cum, venind la judecată înaintea lui Pilat, signoforii romani şi-au plecat de la sine stindardele pînă la pămînt (*Evanghelia lui Nicodim*); cum a ieşit din mormîntul păzit cu străşnicie – nu numai de o cohortă de soldaţi romani, ci şi de mulţi preoţi din sinedriul iudeilor – şi a înaintat între doi îngeri înalţi cît cerul, în timp ce capul lui trecea dincolo de cer (*Evanghelia lui Petru*); cum a rupt pecetea de tină a iadului, cufundîndu-se pînă la talpa lui şi scoţînd tot poporul drepţilor, în frunte cu protopărinţii neamului omenesc; cum l-a legat pe Satana de grumaji cu lanţuri groase şi l-a azvîrlit la chin veşnic (*Evanghelia lui Nicodim*); cum s-a pogorît apoi iarăşi lîngă iubita Sa Maică pentru a o ridica, în slava cuvenită, la cele de sus; cum apostolii aflaţi în viaţă au fost aduşi pe nori dumnezeieşti din toate colţurile lumii, unde se aflau risipiţi, spre a-şi lua rămas bun de la Maica Mîntuitorului lor, iar cei deja morţi au fost înviaţi (*Cuvîntul lui Ioan Teologul despre Adormirea Maicii Domnului*) – iată doar cîteva dintre episoadele inedite ale vieţii Mîntuitorului surprinse în evangheliile aşa-zise populare. Miraculosul, fantasticul şi hieraticul creează o atmosferă cu totul specială. Tensiunea nu scade o clipă. Intri într-un vîrtej, parcurgi o transă. Eşti îmbiat mereu să reciteşti pasaj cu pasaj. Parcurgi apocrifele, apoi te duci la Evangheliile canonice. Şi constaţi cu uimire că, citindu-le acum, după o baie de miraculos, acestea din urmă par „mai adevărate", ţi se dăruiesc mai uşor şi mai pline de viaţă. Ce au uitat creştinii este tocmai trăirea vieţii ca un miracol, cu uimirea celui rătăcit o clipă printre zei; trăirea vieţii de aici ca şi cum ar fi cea de dincolo. Petru, Ioan şi Iacob au fost luaţi de Domnul pe munte, să se roage. Aici ei au văzut cum „chipul lui Isus" devenise altul. Dar cei trei apostoli n-au văzut doar un chip schimbat; ei au intrat într-o altă lume („Iar Petru şi cei ce erau cu el erau îngreunaţi de somn"), unde se aflau, alături de Mîntuitorul, Moise şi Ilie. Şi atît de mult le-a plăcut lor lumea aceea, încît, la un moment dat, Petru îi zice lui Isus: „Învăţătorule, *este bine* ca noi să fim aici şi să facem trei colibe: una ţie, una lui Moise şi una lui Ilie". Atît de minunat se simţea Petru în lumea aceea, pe cît de fantastică pe atît de reală, de palpabilă, încît n-ar mai fi vrut să o părăsească niciodată. Luca însă, şcolitul, teologul şi puţin snobul evanghelist Luca, scrie, la sfîrşitul scenei de pe muntele Tabor, că Petru „nu ştia ce spune". Adică vorbea prostii, lucruri vrednice de mintea unui copil naiv. Şi chiar aşa vorbeşte şi se comportă Petru aici – cu naivitatea unui copil. Dar atît de omenească şi în acelaşi timp sublimă este naivitatea pescarului Petru, încît comentariul lui Luca din final ne pare puţin răutăcios. Luca reprezintă autoritatea canonică, sobrietatea şi cumpănirea vîrstei mature; Petru este copilul care a gustat dintr-o lume fantastică şi a cărui bucurie, pură şi nevinovată, nu se poate drămui, raţionaliza. Ea se manifestă curat şi spontan. Acest dispreţuitor „nu ştia ce spune" poate fi aplicat oricărei evanghelii apocrife de sorginte populară. Da, Luca are dreptate; dar *nu mai mult decît Petru*. Creştinismul instituţionalizat ar fi murit demult, sufocat de seriozitatea *lucaniană*, dacă nu s-ar fi născut, din cînd în cînd, cîte un Petru naiv şi năzdrăvan, care să transfigureze dogmele în realitate fascinantă. Iar noi, trebuie s-o recunoaştem, ne simţim bine pe muntele acesta ascultînd poveşti din lumea de dincolo, chiar dacă povestitorii sînt „proşti" şi „nu ştiu ce spun".

3. Valoarea evangheliilor apocrife

Oare numai ca simple povești merită citite evangheliile apocrife!? Valoarea lor nu depășește pragul desfătării estetice ori al potolirii, de o clipă, a curiozității „exotice"!? Eu cred că îl depășește cu mult și tocmai de aceea ele au și rămas atîtea secole în viață, dincolo de toate condamnările conciliare. Mai mult, ele și-au lăsat amprenta inconfundabilă și de neșters în cîteva domenii ale spiritualității europene. Voi reface în continuare, pentru cititorul român, patru legături pierdute sau pur și simplu neștiute, între evangheliile apocrife, pe de o parte, și dogmatică, liturgică, literatură și artă religioasă, pe de altă parte. Încercarea mea nu trece de stadiul modest al sugerării unor atari legături care vor trebui reluate, aprofundate și desigur lărgite de către specialiștii din cele patru domenii.

În apocrife se află înmagazinată memorie sacră, memorie creștină. Această memorie ar putea fi reînviată prin conectarea textelor la cele patru domenii enumerate mai sus. Icoana Coborîrii lui Isus în iad, din iconostasele ortodoxe, va căpăta dintr-o dată o altă dimensiune, revelată prin textul *Evangheliei lui Nicodim*. Creștinului *citit* de astăzi această icoană îi este străină, căci subiectul ei nu trimite spre nici un text canonic. Unii dintre noi, poate, n-am văzut-o niciodată, nici nu știm că există. Evangheliile cuprinse în *Noul Testament* nu se referă decît foarte vag la episodul „infernal" al morții Mîntuitorului. Dimpotrivă, apocrifele ni-l descriu pe larg, cu un lux incredibil de amănunte. Voi reveni la sfîrșit asupra icoanelor și scenelor inspirate sau legate numai prin același fir, al Tradiției, de apocrife.

a) Valoarea dogmatică a evangheliilor apocrife

Acum aș dori să mă opresc asupra unei dogme catolice, pe cît de celebră și discutată, pe atît de puțin cunoscută în dimensiunile ei spirituală, teologică și istorică. Este vorba de Imaculata Concepțiune a Mariei. Iată cum sună, în originalul latin, bula *Ineffabilis Deus*, promulgată pe 8 decembrie 1854 de către papa Pius al IX-lea: *Auctoritate Domini nostri Jesu Christi, beatorum apostolorum Petri et Pauli, ac Nostra declaramus, pronunciamus et definimus, doctrinam quae tenet beatissimam Virginem Mariam in primo instanti suae conceptionis fuisse singulari omnipotentis Dei gratia et privilegio, intuitu meritorum Christi Jesu Salvatoris humani generis, ab omni originalis culpae labe praeservatam immunem, esse a Deo revelatam, atque adcirco ab omnibus fidelibus firmiter constanterque credendam*[13]. Dogma Imaculatei Concepțiuni își are un serios punct de sprijin în *Protoevanghelia lui Iacob*, text în care ne sînt prezentați părinții Fecioarei,

13. „Cu autoritatea Domnului nostru Isus Cristos, a fericiților apostoli Petru și Pavel, precum și a Noastră, declarăm, anunțăm și hotărîm că învățătura care susține că preafericita Maria, în primul moment al concepерii ei, a fost, prin grația și privilegiul unic al Dumnezeului Celui atotputernic și avînd în vedere meritele lui Isus Cristos, Mîntuitorul neamului omenesc, păstrată curată de toată căderea păcatului originar, este revelată de Dumnezeu și de aceea toți credincioșii trebuie să creadă cu tărie și permanent în ea."

Ioachim şi Ana. Aceştia erau oameni înstăriţi, destul de înaintaţi în vîrstă, dar un blestem apăsa peste casa lor: nu aveau copii. Se ştie ce tragedie imensă constituia lipsa urmaşilor pentru lumea iudaică. Odată, pe cînd Ioachim vroia să aducă jertfe la altarul Domnului, un preot îi taie calea şi-i zise, cu glas biciuitor, că celui fără copii (fără „sămînţă în Israel", textual) nu-i este îngăduit să intre în incinta sacră a Templului. Sacrificiul adus de un asemenea om ar fi o întinare, o profanare avînd consecinţe nefaste pentru întreaga comunitate. Cu suflet amărît, Ioachim îşi adună în pripă ciobanii şi turmele şi pleacă departe, în munţi, fără măcar să-şi ia rămas bun de la soţia sa. Aceasta se vede aşadar dintr-o dată lipsită şi de copii, şi de bărbat. Într-o zi de sărbătoare iese în grădina casei sale, pe la ceasul al nouălea, să se plimbe şi să-şi aline dorul. Aici ochii i se opresc pe un cuib de vrăbii agăţat de vîrful unui dafin înverzit. Priveliştea o tulbură nespus. Izbucneşte într-un bocet-rugăciune atît de fierbinte, încît Domnul se înduplecă şi o ascultă. Un înger coboară îndată şi-i vesteşte credincioasei femei că va naşte prunc. Un alt înger îi apare, în munţi, şi lui Ioachim (exact la ceasul prînzului). Şi iată ce-i zice: „Ioachim, Ioachim, Dumnezeu ţi-a ascultat rugăciunea; coboară cu turmele din pustie, căci femeia ta, Ana, va rămîne (sau „a rămas") grea" (IV, 2). Fragmentul este invocat atît de catolici – care ţin la sorgintea populară a *Protoevangheliei* –, cît şi de protestanţi – care însă văd în el expresia unei grupări eretice. Primii o valorizează, bineînţeles, pozitiv, pentru că au aici unul dintre puţinele argumente clare (dacă nu chiar singurul!) în favoarea dogmei Imaculatei Concepţiuni (e vorba de conceperea imaculată activă!); ceilalţi, dimpotrivă, caută o rădăcină necreştină *Protovangheliei*, tocmai pentru a reproşa, mai apoi, catolicismului impuritatea doctrinară. Căci dacă o dogmă catolică se întemeiază pe un text necreştin, atunci însăşi Biserica Catolică se află în afara „ortodoxiei". Celebrul *Manual de teologie dogmatică* al lui Ludwig Ott aminteşte, la capitolul „Evoluţia istorică a dogmei", de *Protoevanghelia lui Iacob*. Iată cum sună textul: „Începînd cu secolul al VII-lea e cunoscută, în Orientul grec, o sărbătoare dedicată conceperii Sfintei Ana (*Conceptio S. Anae*), adică a conceperii pasive a Mariei. Sărbătoarea se va răspîndi şi în Occident, prin Italia meridională, pătrunzînd mai întîi în Irlanda şi Anglia sub numele de *Conceptio Beatae Virginis*. La origine, obiectul acestei sărbători a fost conceperea activă a Sfintei Ana, concepere care, conform *Protoevangheliei*, a avut loc după o lungă perioadă de sterilitate, fiind anunţată de un înger ca o favoare extraordinară din partea lui Dumnezeu". Ce înseamnă „concepere pasivă"? Înseamnă momentul (*primo instanti*, zice bula papală) cînd sufletul este unit cu trupul (deci după conceperea trupului Mariei de către cei doi părinţi, adică după conceperea activă). Pentru că abia din momentul insuflării de către Dumnezeu a sufletului în materia pregătită de părinţi preafericita Maria a început să existe ca persoană. Aşadar dogma nu susţine, cum se răstălmăceşte adesea, inconştient sau rău intenţionat, că Maria s-ar fi născut, precum Isus, fără părinţi trupeşti. Ea susţine doar impecabilitatea Fecioarei *din momentul conceperii ei pasive*. *Protoevanghelia* exagerează afirmînd că Maria ar fi fost concepută în pîntecele Anei pe cînd Ioachim se afla departe, în munţi. Părinţii Bisericii au întrezărit foarte repede riscurile unei asemenea afirmaţii şi i-au dat un sens alegoric. Cuvîntul pe care s-au dus aprinse lupte dogmatice se află în capitolul 4, paragraful 2. El

apare la aspecte diferite (viitor şi perfect) în cele două manuscrise principale datînd, unul, din secolul al X-lea, altul, din secolul al III-lea. Versiunea din secolul al X-lea are verbul la viitor: *lepsetai* („va concepe"); cea din secolul al III-lea, la perfect (cu valoare rezultativă): *eilepha* („a conceput", Maria se află deja în pîntecele Anei). Catolicii preferă, evident, forma de perfect. M. Jugie, într-un articol intitulat „Le Protévangile de Jacques et l'Immaculée Conception" (*Echos d'Orient*, Paris, 1911, pp. 18-19) scrie: „Dacă lecţiunea *eilepha* este lecţiunea primitivă, atunci *Protoevanghelia* pare să ne vorbească despre conceperea virginală a Mariei şi, dintr-o dată, îndepărtează de ea ideea păcatului originar". Comentariul lui Amann din *Protévangile de Jacques et ses remaniements latins* tinde, şi el, să impună aceeaşi versiune. Teologii protestanţi au speculat simpatia catolicilor faţă de *Protoevanghelie* (căci ea constituie singurul temei istorico-teologic pe care se susţine dogma Imaculatei Concepţiuni), acuzîndu-i pur şi simplu de erezie (mai precis, de docetism). Dacă – susţin ei – Ana a conceput fără bărbat, atunci înseamnă că „naşterea Mariei nu este un eveniment real".

Protestantul Conrady, cu care polemizează Amann, apasă pe caracterul docetist al *Protoevangheliei*. În viziunea docetistă (de la gr. *dokein*, „a părea") Isus „s-a născut prin (*dia*) Fecioară, şi nu din (*ek*) Fecioară. Coborît în pîntecele Mariei, El a venit în lume *printr-o simplă trecere*, iar nu prin zămislire, *prin* ea, şi nu *din* ea. Maria a fost pentru El nu o *mamă*, ci o *cale*" (Tertulian, *De carne Christi*). Aşadar pentru docetişti Cristos n-a făcut decît să treacă prin Maria – ca apa printr-o albie de rîu. Raţionamentul este valabil şi în ce priveşte conceperea Mariei de către Ana. Lucrurile s-ar simplifica foarte mult dacă am ţine cont nu de propria noastră grilă interpretativă, viciată adesea de insurmontabile prejudecăţi confesionale, ci de cuvîntul Tradiţiei Bisericii, care s-a pronunţat şi în acest caz. Iată ce scrie Epifanie (la sfîrşitul secolului al IV-lea) în *Panarion*-ul său: „Maria n-a fost născută în afara legilor firii, ci, ca orice făptură omenească, din sămînţa unui bărbat şi din pîntecele unei femei. Iar dacă istoria Mariei şi tradiţiile referitoare la ea spun că i s-a vestit tatălui ei în pustie: «Femeia ta *a conceput* (*eilepha*)», nu înseamnă că faptul s-a petrecut fără împreunare şi fără sămînţa bărbatului. Asta înseamnă că îngerul trimis de Dumnezeu i-a prevestit ce-avea să se întîmple, ca nu cumva să existe vreo îndoială cu privire la pruncul născut în adevăr, conceput mai întîi [în minte] de către Dumnezeu, iar apoi zămislit şi de Ioachim cel drept". Vestea îngerului – că Ana *a prins în pîntece* sămînţa unui prunc – trebuie aşadar înţeleasă drept o profeţie. Cuvîntul profetic conţine, prezenţializează deja realitatea la care se referă. Pentru divinitate nu există timp – îngerul spune „a conceput" chiar dacă, din punctul de vedere al oamenilor, realitatea este doar virtuală.

Un călugăr britanic, Eadmer, discipol al lui Anselm, a fost primul care a scris o monografie despre conceperea pasivă fără păcat a Mariei. Sfîntul Bernard de Clairvaux însă, deşi fervent adorator al Fecioarei – poate cel mai mare mistic marianic al tuturor timpurilor – respinge ideea susţinută de Eadmer, afirmînd că Maica Domnului a fost sanctificată după ce a fost concepută, dar pe cînd se afla totuşi în pîntecele matern. Cum autoritatea morală a lui Bernard de Clairvaux o întrecea chiar şi pe cea a papei, urmaşii săi (teologii secolelor al XII-lea şi al XIII-lea: Petru Lombardul, Bonaventura,

Albert cel Mare, Toma din Aquino) s-au pronunțat, pe rînd și cu argumente asemănătoare, împotriva Imaculatei Concepțiuni (versiunea Eadmer). Soluția definitivă a fost găsită de franciscanul Duns Scot. Acesta afirmă că animarea (*animatio*) trebuie să preceadă numai conceptual, iar nu și temporal sanctificării (*sanctificatio*). Grație inventării termenului de „preredempțiune" (*praeredemptio*), Duns Scot reușește să împace faptul că Maria a fost eliberată de păcatul originar cu necesitatea existenței unei mîntuiri, a unei răscumpărări și pentru ea. Prezervarea de păcatul originar nu constituie, pentru teologul franciscan, decît perfecta mîntuire, totala izbăvire de păcat. Ulterior papii Paul al V-lea (1616), Grigore al XV-lea (1622) și Alexandru al VII-lea (1661) s-au arătat favorabili învățăturii Imaculatei Concepțiuni. Pius al IX-lea, după consultarea prealabilă a tuturor episcopilor, a ridicat această învățătură la rang de dogmă de credință. Iată ce căi întortocheate a trebuit să parcurgă micul fragment din *Protoevanghelia lui Iacob* pentru a ajunge, cu ajutorul, desigur, al Tradiției vii și al fervorii populare, dogmă pentru cea mai mare parte a lumii creștine europene!

Sărbătoarea catolică a Imaculatei Concepțiuni, de pe 8 decembrie, corespunde, în calendarul ortodox, „Zămislirii Sfintei Fecioare de către Sfînta Ana", o sărbătoare marianică secundară (fără ținere) de pe 9 decembrie.

b) Valoarea liturgică a evangheliilor apocrife

Al doilea domeniu al vieții spirituale creștine, legat de textele apocrife, este cel liturgic. Drept „probă la dosar" am ales apariția și dezvoltarea cultului Maicii Domnului, precum și impunerea celor patru „sărbători mari" ale Fecioarei, socotite printre praznicele împărătești, luînd drept ghid capitolul intitulat „Sărbătorile Maicii Domnului" (pp. 186-200) din *Liturgica generală* a preotului Ene Braniște.

Părinții, nașterea, petrecerea în Templul din Ierusalim a Mariei pînă la vîrsta de paisprezece ani, precum și adormirea și înălțarea ei la ceruri (*assumptio*) sînt descrise numai în evangheliile apocrife: *Protoevanghelia lui Iacob* cu cele două prelucrări latine – *Evanghelia lui Pseudo-Matei* și *De Nativitate Mariae*, precum și *Cuvîntul sfîntului Ioan Teologul despre Adormirea Preasfintei Născătoare de Dumnezeu*. Cărțile de cult, lecturile folosite la slujbele sărbătorilor mai sus pomenite fac apel la datele conținute în apocrife, asimilîndu-le în chip viu și integrîndu-le în ritmul sacru al liturghiei creștine.

Cinstirea Maicii Domnului a început încă din timpul vieții sale. Cei care L-au recunoscut pe Mîntuitor nu puteau rămîne indiferenți față de cea care L-a născut. Totuși cultul, latent, al Fecioarei, n-a izbucnit, „n-a răsărit la lumină" – cum zice Ene Braniște – decît o dată cu recunoașterea oficială a religiei creștine de către Constantin și, mai precis, abia în prima jumătate a secolului al V-lea, ca reacție la erezia *dioprosopistă*[14] a lui Nestorie. Nestorie susținea că în Cristos ar exista două persoane (naturi): una dumnezeiască și alta omenească, iar din aceste persoane, numai cea de-a doua va fi fost

14. De la *dyo* și *prosopon*, adică „două persoane" (în Isus, una divină și una umană). Aici *prosopon* are sensul de „natură", „fire".

născută de Fecioara Maria. O lămurire de ordin cristologic aducea așadar pentru prima dată în discuție și chestiunea mariologică. Nestorie nu recunoștea Fecioarei numele de Născătoare-de-Dumnezeu (*theotokos*), ci numai pe acela de Născătoare-de-om (*anthropotokos*), cel mult de Cristos, de uns al lui Dumnezeu (*christotokos*). La Conciliul al III-lea ecumenic, ținut la Efes în 431, Biserica respinge și condamnă erezia lui Nestorie, stabilind definitiv doctrina marială: Maicii Domnului i se recunosc două atribute esențiale: *theotokia*, adică „meritul de a fi născut pe Dumnezeu în trup", și *aeiparthenia*, „pururea-fecioria" sau, după mărturisirea catolică, *virginitas ante partum, in partu et post partum* („fecioria înainte, în timpul și după nașterea lui Isus"). Cele mai importante forme de cinstire a Mariei sînt desigur sărbătorile. Majoritatea celorlalți sfinți nu „beneficiază" de o sărbătoare personală decît o singură dată pe an (de ziua morții lor, adică a trecerii la cele veșnice). Maria însă, cea supravenerată (termenul grecesc intrat și în vocabularul nostru bisericesc este *hyperdoulia*), se bucură de patru sărbători mari, cu ținere.

Cea mai importantă dintre ele, nu și cea mai veche însă, după mărturiile de care dispunem, este *Adormirea Maicii Domnului* (*he koimesis tes theotokou*) numită îndeobște *Sfîntă Maria Mare*, iar în unele părți din Moldova *Uspenia*, la 15 august. Cum am amintit, în apocrife se vorbește de urcarea Mariei la cer a treia zi după adormire. Această tradiție a fost acceptată și preluată de Biserica occidentală, care sărbătorește, la 15 august, *Assumptio Beatae Mariae Virginis*, suprapunînd cele două evenimente. Locul de origine al acestei sărbători pare a fi Ierusalimul, „căci în vechile sinaxare georgiene ziua de 15 august reprezenta sărbătoarea aniversării anuale a sfințirii unei biserici a Maicii Domnului, zidită în secolul V, de Ikelia Romana, între Ierusalim și Betleem, aproape de locul unde se afla mormîntul Rahelei și unde, după tradiție, Sfînta Fecioară a făcut popas (*kathisma*) cu puțin înainte de Nașterea Mîntuitorului"[15]. Împăratul Mauriciu al Bizanțului (582-603) va fi jucat un rol decisiv în generalizarea cultului marianic în Orient. El a dispus rezidirea bisericii Maicii Domnului din Ghetsimani, unde se spunea că a avut loc adormirea și ridicarea la cer a Fecioarei, fixîndu-i hramul definitiv pe 15 august. De aici sărbătoarea a trecut și în Occident, papa Teodor I (642-649), originar din Ierusalim, impunînd aceeași dată, de 15 august.

Cea mai de timpuriu atestată documentar este *Bunavestire* (*he euangelismos, hemera aspasmou* – „ziua salutării" –, *Anuntiatio Beatae Mariae Virginis* sau, popular, *Blagoveștenie*). Sărbătoarea comemorează clipa în care arhanghelul Gabriel a coborît să aducă vestea cea bună Mariei. De aceea în vechile calendare ale Bisericii Catolice ea apărea și sub numele de *Festum Conceptionis Christi*. Este singura sărbătoare marianică justificată prin Evangheliile canonice. Cade pe 25 martie, deci exact cu nouă luni înainte de Nașterea Domnului (25 decembrie). La început însă data a variat: 5 ianuarie, în ajunul Bobotezei; 18 decembrie (dată păstrată pînă astăzi în ritul galican și mozarab); pentru ca abia în secolul al XI-lea să se impună definitiv, în lumea catolică de atunci, ziua de 25 martie. La origine se află probabil tot un cult local. Chiar din secolul al IV-lea exista la Nazaret o biserică înălțată pe locul unde arhanghelul – se credea – o întîlnise pe Maria. Biserica trebuie să fi avut hramul

15. Ene Braniște, *Liturgica generală*, p. 190.

respectiv. Apocrifele ne descriu însă două bune vestiri[16] – una, lîngă o fîntînă aflată în apropierea casei lui Iosif, a doua, chiar în casă. Mă întreb dacă obiceiul, din *vinerea săptămînii luminate* (numită și *Vinerea Izvorului Tămăduirii*), de a sfinți apa în biserici sau la fîntîni și izvoare, nu are o de mult uitată legătură cu episodul pomenit în *Pseudo-Matei*!? Mai ales că la slujba din ziua respectivă se citește și una din minunile săvîrșite de Maica Domnului!

Despre Nașterea Maicii Domnului (*Nativitas Beatae Mariae Virginis*), singurele pagini care există din vechime sînt cele din *Protoevanghelia lui Iacob*. Sărbătoarea are loc pe 8 septembrie și este cunoscută sub denumirea populară de *Sîntă Maria mică*. Originea ei se situează între Conciliul al III-lea ecumenic (Efes, 431) și Conciliul al IV-lea (Calcedon, 451). Pe locul din Ierusalim unde tradiția creștină susținea că s-ar fi aflat casa părinților Fecioarei, Ioachim și Ana, s-a ridicat între 430 și 480 o biserică închinată Mariei. De aici sărbătoarea se va fi extins mai întîi în Răsărit, apoi, începînd din secolul al VII-lea, și în Apus. Papa Serghie I (687-701) o introduce, primul, la Roma. Roman Melodul compune, în secolul al VI-lea, *Condacul* și *Icosul* pentru această sărbătoare. La Utrenie se cîntă un canon scris, în secolul al VII-lea, de către Andrei Criteanul, care ne-a mai lăsat și patru predici despre același eveniment, folosindu-se de multe informații din *Protoevanghelie*. Pe 9 septembrie, a doua zi după *Sînta Maria mică*, sînt sărbătoriți „Sfinții și drepții dumnezeiești părinți Ioachim și Ana".

În secolul al VI-lea apare cea mai nouă sărbătoare marianică, *Intrarea în Biserică a Maicii Domnului* (*he eisodos tes theotokou, Praesentatio Beatae Mariae Virginis ad Templum*), numită popular *Vovidenia*. Ea comemorează ziua în care părinții Ioachim și Ana o duc pe Maria la Templul din Ierusalim, după făgăduința făcută (încă înainte de a ști dacă va avea băiat sau fată) de către Ana însăși. *Protoevanghelia lui Iacob* ne descrie scena cu o candoare și un omenesc puțin obișnuite în textele canonice neotestamentare. Iată fragmentul legat direct de această sărbătoare: „Lunile se adăugau una cîte una la vîrsta copilei. Cînd împlini doi ani Ioachim îi zise Anei: «Iată, a venit timpul s-o ducem la Templul Domnului. Trebuie să ne ținem cuvîntul dat, ca nu cumva să ne-o ceară Atotstăpînitorul și să rămînă darul neprimit». Dar Ana răspunse: «Hai să mai așteptăm un an, ca să nu plîngă mititica după tatăl și după mama ei». «Să mai așteptăm», încuviință Ioachim. Dar cînd Maria împlini trei ani Ioachim zise: «Chemați pe fiicele neîntinate ale evreilor! Fiecare să țină în mînă o făclie aprinsă pentru ca pruncul să nu tînjească după ce lasă în urmă, iar inima să nu-i fie răpită de vreun lucru străin de Templul Domnului». Fecioarele merseră cu făclii în mîini pînă la Templul Domnului. Aici preotul o întîmpină pe Maria și, sărutînd-o, o binecuvîntă zicînd: «Domnul a preamărit pe veci numele tău. La sfîrșitul veacurilor El își va arăta prin tine răscumpărarea fiilor lui Israel». Și a așezat-o pe a treia treaptă a altarului, iar Domnul Dumnezeu a pogorît har asupra ei. Atunci Maria începu să danseze și toată casa lui Israel o îndrăgi. Părinții plecară uimiți și mulțumeau Dumnezeului atotstăpînitor că fiica lor nu și-a întors privirea către ei. Maria rămase în Templul Domnului curată ca o porumbiță și primea hrană din palma unui înger" (*Protoevanghelia*, capitolele VII-VIII). *Intrarea în biserică a Maicii Domnului* se sărbătorește pe 21 noiembrie. Cum

16. La Humor, de pildă, sînt reprezentate ambele vestiri ale îngerului.

aminteam, în secolul al VI-lea, sub domnia lui Iustinian, s-a ridicat la Ierusalim o biserică închinată Fecioarei, dar numită, pentru a o deosebi de alt lăcaş sfînt, mai vechi, „Biserica Sfînta Maria cea Nouă". A doua zi după sfinţire, care a avut loc pe 20 noiembrie 543, a început să fie serbat hramul patronului, adică al Sfintei Marii. Sărbătoarea s-a extins în mai puţin de un secol în tot Orientul creştin, dar în Occident (deşi cunoscută) ea nu a fost introdusă oficial decît de papa Sixtus al VI-lea, în 1472. Suprimată de Pius al V-lea, s-a impus definitiv începînd cu pontificatul lui Sixtus al V-lea (mai exact, din 1585).

Această scurtă incursiune liturgică ne-a dovedit cît de strînse şi numeroase sînt legăturile dintre textele evangheliilor apocrife de sorginte populară şi cultul celui mai însemnat sfînt creştin, Fecioara Maria. De altfel, în *Viaţa Maicii Domnului. Aurora creştinismului. Maica îndureraţilor* a protosinghelului de la mînăstirea Neamţ, Nicodim Măndiţa, apocrifele care povestesc naşterea, copilăria, minunile, adormirea şi urcarea la cer a Fecioarei Maria sînt folosite din plin. Ortodoxia a asimilat deci substanţa lor în tradiţia vie. Eu nu fac altceva decît să ridic, aici, vălul nedreptei uitări şi de pe cealaltă faţă a tradiţiei, anume de pe faţa ei *scrisă* de aproape două milenii.

c) Apocrifele – sursă de inspiraţie literară

În Occidentul medieval apar nenumărate compilaţii, *summae* naturale, morale şi istorice. Printre ele se numără celebrele, dar, în spaţiul ortodox, atît de puţin cunoscutele culegeri de vieţi ale sfinţilor cum sînt: *Legendele de aur* de Iacopo da Varrezze, *Oglinda istorică* a lui Vincent de Beauvais, *Istoria scolastică* a lui Petru Comestor sau *Viaţa lui Isus* a lui Ludolphe le Chartreux. Apocrifele au constituit şi în acest caz principala, deşi nu exclusiva, sursă de inspiraţie. De pildă, episodul regilor-magi veniţi din Orient să se închine Pruncului dumnezeiesc provine direct din *Evanghelia lui Pseudo-Matei*. Dau, spre comparaţie, un fragment din povestea magilor, aşa cum a fost ea relatată de Iacopo da Varrezze în textul referitor la sărbătoarea *Epifaniei*. „Motivul celor trei magi", atît de frecvent în pictura şi sculptura sacră medievală, a fost exploatat pînă în zilele noastre. Amintesc aici doar superbul roman al lui Michel Tournier, *Gaspar, Melhior & Balthazar*.

„Cînd s-a născut Domnul – citim în *Legenda aurea* – trei magi au venit la Ierusalim. Numele lor, în latină, sînt Appellius, Amerius şi Damascus; în ebraică ei se numesc Galgalat, Malgalat şi Sarathin; în greacă, Caspar, Balthasar şi Melhior. Dar cine erau aceşti magi? Există asupra lor trei păreri, după cele trei înţelesuri ale cuvîntului «mag». Într-adevăr, «mag» vrea să zică «înşelător», «magician» şi «înţelept». Unii susţin că aceşti regi au fost numiţi «magi», adică «înşelători», fiindcă l-au înşelat pe Irod, făgăduindu-i şi nemaivenind, la întoarcerea de la Betleem, pe la dînsul. Stă scris în Evanghelie despre Irod: «Văzînd că a fost înşelat de către magi». Dar «mag» vrea să zică şi «magician». Magicienii Faraonului[17] sînt numiţi «magi», iar sfîntul Ioan

17. Numiţi în scrierile intertestamentare Iannes şi Iambres. După ce au fost biruiţi de către Moise, aceştia s-au retras în mijlocul pustiei, într-o oază de vis (furaseră multe bogăţii ale Faraonului). După altă tradiţie, ei ar fi modelul asceţilor creştini. La această tradiţie face apel şi Ioan Gură de Aur.

Gură de Aur spune că ei își trag numele de aici. După acest sfînt părinte, ei ar fi fost magicieni care s-ar fi convertit și cărora Domnul a dorit să le reveleze Nașterea Sa, să-i atragă la El și, prin aceasta, să dea păcătoșilor speranța iertării. «Mag» este identic și cu «înțelept». Căci în ebraică «mag» înseamnă «scrib» («cărturar»), în greacă, «filozof»[18], în latină «înțelept». Așadar ei sînt numiți «magi», adică savanți ori, cum s-ar zice într-un chip mai minunat, «înțelepți». Or, cei trei înțelepți și regi au venit la Ierusalim cu un mare alai după ei. Dar se pune întrebarea: de ce au venit ei tocmai la Ierusalim, fiindcă Domnul nu se născuse acolo!? Remigius[19] dă patru motive. Primul este că magii au știut prea bine momentul nașterii lui Isus Cristos, dar n-au știut locul unde urma să se nască: or, Ierusalimul fiind o cetate de scaun și avînd, de asemenea, și un Mare Preot, au bănuit că un prunc atît de vrednic de cinstire nu se putea naște decît într-o cetate de scaun. Al doilea este – pentru a cunoaște mai devreme locul nașterii, întrucît acolo existau doctori ai Legii și cărturari. Al treilea, pentru ca evreii să nu aibă după aceea nici o scuză; căci ar fi putut zice: «Noi am știut prea bine locul nașterii, dar n-am știut momentul cînd avea să se întîmple, de aceea nu credem». Așadar, magii au arătat evreilor momentul, iar evreii au arătat magilor locul. În sfîrșit, al patrulea, pentru ca zelul magilor să devină un fel de condamnare pentru nepăsarea evreilor: deoarece magii au crezut într-un singur profet, în vreme ce evreii n-au vrut să creadă într-o sumedenie. Magii caută un rege străin, evreii nu-l caută nici pe al lor; unii au venit de departe, ceilalți au rămas în preajmă. Ei au fost regi și urmași ai lui Balaam: au venit îndată ce au văzut steaua, după profeția părintelui lor: «O stea se va înălța peste Iacob și un om va ieși din Israel». Un alt motiv referitor la venirea lor ni-l oferă Ioan Gură de Aur, în comentariul său la *Evanghelia sfîntului Matei*. Unii autori cad de acord în a afirma că niște cercetători ai tainelor lumii au ales doisprezece dintre ei și, dacă unul dintre ei murea, fiul sau unul din apropiații săi îi lua locul. Or, cei doisprezece, în fiecare an, după ce trecea o lună, se suiau pe muntele Biruinței și rămîneau acolo vreme de trei zile, se purificau și-l rugau pe Dumnezeu să le arate steaua prezisă de Balaam. Odată, tocmai în ziua Nașterii Domnului, în timp ce ei se aflau acolo, a venit asupra lor, pe munte, o stea ciudată: avea forma unui copil măreț, pe capul căruia strălucea o cruce. Steaua le zise: «Grăbiți-vă să mergeți în țara lui Iuda, unde veți căuta și veți găsi un Rege nou-născut». Îndată magii s-au pornit la drum. Dar cum au reușit într-un răstimp atît de scurt, adică în numai treisprezece zile, să străbată o cale atît de lungă, din Orient pînă la Ierusalim, socotit centrul lumii? Putem zice, împreună cu Remigius, că însuși Pruncul către care se îndreptau i-a condus atît de repede sau putem crede, împreună cu sfîntul Ieronim, că ei au venit călare pe dromaderi, un fel de animale foarte iuți la mers, care fac într-o zi drumul parcurs de un cal în trei. De aceea și sînt numite dromaderi, de la *dromos*, «drum», și *ares*, «curaj». Ajunși la Ierusalim ei au întrebat: «Unde este regele iudeilor cel nou-născut?». Așadar nu au întrebat dacă s-a născut, ci direct unde s-a născut? Și, ca și cum cineva i-ar

18. Neoplatonismul a impus modelul „filozofului-mag". A se vedea, spre pildă, „viețile" lui Pitagora, Plotin, Apollonios din Tyana etc., etc.
19. Călugăr din Auxerre, mort spre anul 809.

fi întrebat de unde știu că acel rege s-a născut, ei răspund: «Am văzut steaua lui la Răsărit și am veni să I ne închinăm». (...)

Atunci Irod i-a adunat pe toți preoții și cărturarii și i-a întrebat unde anume trebuia să se nască Cristosul. Și după ce află că în Betleemul Iudeii, îi chemă pe magi în taină și-i descusu despre momentul cînd li se arătase lor steaua, ca să știe ce avea de făcut dacă magii nu se mai întorceau. Și-i rugă să vină, după ce vor fi găsit pruncul, să-i zică și lui despre toate, prefăcîndu-se că dorește și el să meargă și să se închine Celui pe care, de fapt, avea de gînd să-L ucidă. Or, trebuie să observăm că îndată ce magii intră în Ierusalim, steaua încetează să-i mai conducă.(...) Dar după ce-au ieșit, ea îi călăuzi pînă ce, ajunsă deasupra locului unde se găsea copilul, se opri. De ce natură era această stea? Există trei păreri expuse de Remigius în comentariul său. Unii susțin că era Sfîntul Duh care, înainte de a se pogorî peste Domnul, după botezul Acestuia, sub chipul unei porumbițe, s-a arătat și Magilor sub chipul unei stele. Alții spun, împreună cu Ioan Gură de Aur, că același înger care s-a arătat păstorilor, s-a arătat apoi și Magilor: păstorilor, ca evrei raționali, ea s-a arătat într-o formă rațională; în schimb păgînilor, care erau, ca să zicem așa, iraționali, ea a luat o înfățișare materială. În sfîrșit, alții – și cred că aceasta e opinia cea mai aproape de adevăr – afirmă că a fost o stea nou creată și că, după ce și-a împlinit misiunea, a revenit la starea ei primară. Or, după Fulgențiu, această stea se deosebea de toate celelalte prin poziția ei, prin strălucire și prin mișcare. (...)

După ce au intrat în colibă și i-au găsit pe prunc și pe maica sa, magii au îngenunchiat și fiecare și-a oferit darul: aur, tămîie și smirnă. (...) Acum, de ce oferă ei tocmai asemenea daruri? Putem aminti o mulțime de motive: 1) După o veche tradiție – zice Remigius – nimeni nu se putea apropia de un zeu sau de un rege cu mîinile goale. Perșii și caldeenii obișnuiau să ofere daruri de felul acesta. Or, Magii, cum stă scris în *Istoria scolastică*, au venit de la hotarele dintre Persia și Caldeea, pe unde curge fluviul Saba, de unde și numele, de Sabeea, al patriei lor. 2) Al doilea este expus de sfîntul Bernard: «Ei au adus aur Sfintei Fecioare, ca să-i mai aline oboseala, tămîie, ca să alunge mirosul urît din grajd și smirnă, ca să întărească trupul copilului și să-l ferească de insecte». 3) Pentru că în aur se plătește tributul, tămîia se folosește la sacrificii, iar smirna, la îmbălsămarea morților. Prin aceste trei daruri se recunosc în Cristos puterea împărătească, măreția dumnezeiască și mortalitatea omenească. 4) Pentru că aurul semnifică iubirea, tămîia, rugăciunea, iar smirna, mortificarea trupului: pe acestea trebuie să le oferim și noi lui Isus Cristos. 5) Pentru că prin aceste trei daruri sînt înfățișate trei calități ale lui Isus Cristos: dumnezeirea cea atît de prețioasă, sufletul din cale-afară de credincios și trupul neîntinat și nestricăcios. (...)

Magii, vestiți în somn să nu mai treacă pe la Irod, s-au întors pe alt drum în țara lor. Iată cum au plecat ei: au venit sub călăuzirea unei stele; au fost povățuiți de oameni, ba mai mult, de profeți; de întors, s-au întors conduși de un înger și de murit, au murit întru Domnul. Trupurile lor odihneau la Milano, într-o biserică a ordinului fraților predicatori, dar acum ele se găsesc la Colonia (Köln). Căci aceste trupuri, luate mai întîi de Elena, mama lui Constantin, și duse la Constantinopol, au fost strămutate mai apoi de sfîntul

Eustorgiu, episcopul Milanului; împăratul Henric însă le duse la Colonia, pe malul Rinului, unde sînt închinate și cinstite în chip deosebit de tot poporul".

Filonul ascuns al apocrifelor a influențat și opera unor mari scriitori laici. L-am pomenit adineaori pe Michel Tournier. Dar nu trebuie să uităm că, fără acel fragment, unic în literatura creștină, din *Evanghelia lui Nicodim*, în care ni se descrie coborîrea lui Isus în iad, n-ar fi existat nici *Infernul* lui Dante, nici *Paradisul pierdut* al lui Milton, și nici *Proverbele din cer și din Infern* ale lui William Blake[20].

d) Scrierile apocrife ca sursă de inspirație în pictură și sculptură

Influența cea mai covîrșitoare au exercitat-o însă legendele apocrife asupra picturii și sculpturii medievale occidentale, precum și asupra iconografiei bizantine. Subiectul e mult prea vast pentru a fi măcar schițat în eseul de față. Aici, repet, nu-mi propun decît să atrag luarea aminte asupra cîtorva posibile și necesare puncte de discuție. O lucrare generală ar fi nu numai binevenită, dar și necesară. Istoricul de artă și liturghistul sînt cei îndrituiți s-o facă. Pentru Evul Mediu occidental francez există o asemenea monografie specializată[21]. Concluzia lui Mâle este mai mult decît revelatoare: „Apocrifele au fost în Evul Mediu un izvor viu de poezie și de artă. Fără ajutorul lor, întreaga viață a Fecioarei, precum și o bună parte din aceea a lui Isus Cristos, așa cum o povesteau artiștii secolului al XIII-lea, n-ar putea fi înțelese. Avem dreptul să afirmăm, încă o dată, (...) că, fără apocrife, cel puțin jumătate din operele de artă ale Evului Mediu ar deveni pentru noi literă pecetluită". Inventarul făcut de Mâle este într-adevăr uluitor. În împodobirea catedralelor medievale apar următoarele scene: cele două moașe, Zelemi și Salomeea, care asistă la miracolul nașterii Pruncului divin (Aix-la-Chapelle); căderea idolilor din Templul hermopolitan; închinarea magilor (Lyon, Notre-Dame din Paris); Sfînta Familie, în Egipt, stînd la umbra unui palmier înlocuit la un moment dat cu un piersic (Lyon și Tours); tîlharul cel bun întîlnit pe drumul rătăcirii prin Egipt, care, conform aceleiași tradiții apocrife, va fi fost chiar tîlharul răstignit, treizeci și trei de ani mai tîrziu, la dreapta lui Isus; coborîrea în iad (Tours sau catedrala „Santa Maria Novella" din Florența); fragmente din viața sfinților părinți ai Fecioarei, Ioachim și Ana (vitraliile catedralei din Le Mans); întîlnirea de la Poarta de Aur (Le Mans și Beauvais); Bunavestire – Fecioara este reprezentată adeseori torcînd (Lyon); adormirea Maicii Domnului și încoronarea ei (Notre-Dame din Paris).

---

20. Cea mai răspîndită scriere apocrifă care înfățișează chinurile iadului este *Apocalipsa lui Pavel*. Ea împrumută elemente din *Apocalipsa lui Petru* și, prin scenariu, se înrudește indiscutabil cu *Evanghelia lui Nicodim*. Aceasta din urmă a exercitat o influență deosebită în Orient. Chiar dacă autorii citați nu au cunoscut-o direct, remarcarea originalității și importanței acestui text mi se pare legitimă.
21. Émile Mâle, *L'art religieux du XIIIe siècle en France*, editată pentru prima dată în 1898. De atunci cartea a fost reeditată mereu. Am folosit ediția din 1993, apărută la editura Librairie Armand Colin, care o reproduce pe cea din 1948, ultima revizuită de autor.

Din iconografia bizantină mă voi opri doar asupra episodului coborîrii lui Isus în iad[22]. Pentru aceasta mă voi sluji de un citat mai amplu, extras din lucrarea lui I.D. Ştefănescu, *Iconografia artei bizantine şi a picturii feudale româneşti*, apărută la editura Meridiane în 1973. Icoana apare pe iconostas şi are ca îndrumar teologic *Erminia* lui Dionisie din Furna, manualul de căpătîi al zugravilor români începînd cu secolul al XVIII-lea. „Cel de-al doilea tip iconografic – scrie I.D. Ştefănescu – are drept izvor evanghelia apocrifă a lui Nicodim. Textul, bogat în elemente dramatice şi pitoreşti, s-a impus cu putere iconografilor, artiştilor şi credincioşilor. Predicatorii, exegeţii şi melozii l-au comentat şi s-au inspirat dintr-însul. În artă, apare, încă din secolul al VI-lea, pe una din coloanele altarului de la San Marco din Veneţia. Cristos, cu barbă şi capul acoperit de mantie, călcînd în picioare personificările iadului şi morţii, întinde mîna dreaptă lui Adam, figurat în picioare şi la stînga sa. În biserica San Clemente din Roma (secolul VII), Cristos este înconjurat de un nimb mare (mandorla) şi ţine în mînă o cruce. La Dafni, lîngă Atena, Cristos, cu o cruce mare în mîna dreaptă, înaintează cu paşi mari. Zdrobeşte cu picioarele porţile iadului şi pe stăpînul acestuia. Întinde mîna lui Adam şi-l ajută să se ridice din mormînt; Eva, pictată în stînga lui Adam, îndreaptă mîinile acoperite de maforion către Cristos. Ioan (Botezătorul) e în spatele lui Cristos cu un rotulus în mîna stîngă şi cu dreapta ridicată (face un gest prin care întăreşte cuvintele pe care le spune). Prooroci, David, Solomon, cu capul înconjurat de nimb ca şi Ioan Botezătorul, precum şi alte personaje, formează grupuri, în stînga şi dreapta scenei. Tema, sub această înfăţişare, poartă numele de coborîrea la «limbi» sau coborîrea la iad. La Torcello, în secolul al XII-lea, o vedem în partea superioară a *Judecăţii din urmă*. Aici, Cristos, cu capul încins de nimbul cruciger, ia mîinile lui Adam, figurat în dreapta sa. Ioan Botezătorul, cu o cruce mare în mînă, e în stînga. Grupurile proorocilor şi drepţilor sînt pictate, pe o parte şi alta, în ultim plan. În primul se văd morminte deschise din care se înalţă cei înviaţi. Doi arhangheli, în costume imperiale bizantine, sînt zugrăviţi la extremităţile scenei.

Erminia lui Dionisie arată iadul asemenea unei peşteri întunecate, în fund de munţi. «Îngeri strălucitori de lumină înlănţuiesc pe Belzebuth, căpetenia întunericului; lovesc pe demoni ori îi gonesc împungîndu-i cu lăncile. Mulţi oameni, goi şi înlănţuiţi, se uită în sus. Un mare număr de încuietori zdrobite. Uşile iadului sînt date la o parte. Cristos le calcă în picioare; apucă pe Adam, cu mîna dreaptă, iar cu stînga, pe Eva. În stînga lui, Ioan Botezătorul îl arată celorlalţi cu mîna. Lîngă el e David, alţi regi, 'drepţi', încoronaţi, cu capul înconjurat de nimb. În stînga, proorocii Iona, Isaia, Ieremia; dreptul Abel şi multe alte personaje cu capul încins de nimb. Jur împrejurul tuturor şi în întreaga scenă, lumină strălucitoare şi un mare număr de îngeri.»

Aşa a fost zugrăvită scena ce se vede pînă astăzi, la Athos, în catholiconul Lavrei. Aşa apare în multe biserici din Balcani şi în mai multe monumente vechi ale Moldovei" (p. 134). Imaginile cu care am ilustrat volumul sînt menite să completeze seria argumentelor din acest subcapitol.

22. Împreună cu Anca Vasiliu pregătesc un album cu icoane româneşti inspirate direct din evangheliile (doar evangheliile!) apocrife.

Desigur, multe ar mai fi de spus. În România, traducerea şi studierea corpusului apocrif se află abia la primii paşi. Totuşi, trei nume importante se cuvin amintite: Moses Gaster, Nicolae Cartojan şi, mai cu seamă, Emil Turdeanu. Chiar dacă nu s-au ocupat cu precădere de evangheliile adunate în culegerea de faţă, analizele celor trei savanţi constituie repere de neocolit. Slaviştii, bizantinologii, medieviştii, istoricii de artă religioasă, liturghiştii şi, nu în ultimul rînd, teologii sînt chemaţi, plecînd fiecare de la specialitatea lui, să reflecteze fără false prejudecăţi (pur şi simplu fără prejudecăţi!) asupra acestei categorii de texte.

Nu pot încheia aceste rînduri introductive fără a recunoaşte cît sînt de îndatorat ediţiilor occidentale şi în special aceleia întocmite de Santos Otero, prin intermediul căreia am luat, de altfel, cunoştinţă de corpusul apocrifelor. Am folosit-o din belşug nu numai în redactarea notelor, ci şi în prezentările fiecărei evanghelii în parte. Extrem de utilă pentru întocmirea notelor mi-a fost şi impresionanta ediţie a lui Mario Erbetta. Celelalte surse, nu puţine la număr, vor fi precizate *ad locum*. Îmi fac plăcuta datorie de a mulţumi aici profesorului Nicolae Şerban Tanaşoca, pentru excelentele sfaturi şi observaţiile utile făcute pe marginea primei ediţii.

Cristian Bădiliţă

I

Viaţa „părinţilor după trup" ai lui Isus

Introducere la *Protoevanghelia lui Iacob*

Evangheliile canonice nu ne spun nimic despre părinții Mariei. Faptul, evident, nu trebuie văzut ca o „lipsă"; căci mesajul proclamat de Isus se află integral cuprins în *Noul Testament*. Primii creștini au dorit totuși să știe cîte ceva în plus și despre celelalte personaje apropiate Domnului și în primul rînd despre Maica Sa: cine i-au fost părinții, cum a copilărit, în ce fel a trecut la ceruri, lîngă Fiul ei preaiubit? *Protoevanghelia lui Iacob* este cea mai veche apocrifă ortho-doxă care încearcă să răspundă acestor întrebări și care a exercitat o influență uriașă asupra relatărilor ulterioare, extracanonice, despre nașterea Mariei și a lui Isus Cristos.

Titlul provine dintr-o greșită înțelegere a rolului apocrifei în Biserică. El se datorează primului traducător în latină, Guillaume Postel (mort în 1581), care, văzînd că textul se citea în bisericile orientale, a crezut că era vorba de un fragment canonic, mai precis, de începutul (*protou*) *Evangheliei după Marcu*. Origen îl citează *Cartea lui Iacob*. Titlul original va fi fost *Nașterea Mariei*.

Autorul presupus este Iacob cel Mic, „fratele" Domnului. Versiunea actuală, după care am realizat și traducerea, a fost stabilită de Tischendorf și publicată în culegerea sa *Evangelia Apocrypha* din 1853[1]. Pentru aceasta el a consultat douăzeci de manuscrise. Ulterior, *Protoevanghelia* s-a bucurat de două ediții critice cu ample comentarii, pe care le-am folosit și eu în redactarea prezentării de față și mai cu seamă a notelor. Este vorba de ediția lui É. Amann, *Le Protévangile de Jacques et ses remaniements latins*, Paris, 1910 și de cea a lui H.R. Smid, *Protoevangelium Jacobi*, Assen, van Gorcum Company, 1965.

Pentru stabilirea edițiilor textului grec, paleografiștii au folosit două metode. Cea dintîi, utilizată pînă la Tischendorf, constă în alegerea unui manuscris principal și apoi în adăugarea variantelor oferite de celelalte manuscrise în aparatul critic. Astfel au procedat, în ordine cronologică:

1) M. Neander, în ediția sa publicată la Basel (1563). Ea a fost precedată de versiunea latină, despre care am vorbit, a lui Postel, publicată în 1552 de Th. Bibliander.
2) J.A. Fabricius include în al său *Codex Apocryphus Novi Testamenti*, apărut la Hamburg, în 1703, versiunea latină a lui Postel lîngă cea greacă a lui Neander.
3) A. Birch folosește ca text de bază în *Auctuarium Codicis Apocryphi Novi Testamenti Fabriciani* (Copenhaga, 1804), versiunea lui Fabricius, adăugînd versiunile a două manuscrise descoperite la Vatican. Ediția lui Birch este așadar prima ediție critică. Ea a fost urmată de aceea a lui
4) C. Thilo, *Codex Apocryphus Novi Testamenti*, apărută la Leipzig în 1832. Thilo nu mai folosește, ca versiune principală, textul lui Fabricius, ci un manuscris de la Biblioteca regală din Paris (datat secolul X), la care adaugă un amplu aparat critic.

5) Tischendorf inaugurează cea de-a doua metodă de stabilire a textului. El pleacă de la aproape douăzeci de manuscrise pe care le compară şi le completează în aşa fel încît ceea ce rezultă în final este o versiune compozită, dar extrem de vie şi de coerentă.
6) În 1958 M. Testuz publică un important manuscris conţinut în celebrul *Papyrus Bodmer* V, referitor la naşterea Mariei. Acesta este cel mai vechi manuscris cunoscut pînă acum (datează din secolul al III-lea).
7) H.R. Smid, în *Protoevangelium Jacobi*, Assen, van Gorcum Company, 1965, pune în paralel versiunea din manuscrisul bodmerian şi versiunea lui Thilo (secolul X), redactînd şi un foarte amplu şi minuţios comentariu.

Protoevanghelia se compune din trei părţi uşor de identificat. De fapt avem de a face cu trei nuclee autonome la origine, captate la un moment dat într-un singur flux narativ: 1) viaţa Mariei pînă la naşterea lui Isus (capitolele 1-16); 2) naşterea lui Isus şi minunile care întîmpină şi însoţesc acest eveniment (capitolele 17-21, numită şi *Evanghelia lui Iosif*, întrucît Iosif este cel care povesteşte); 3) uciderea pruncilor şi moartea preotului Zaharia (numită şi *Evanghelia lui Zaharia*, după numele protagonistului).

Despre data compunerii avem informaţii suficiente. Sfîntul Iustin (a doua jumătate a secolului al II-lea) pomeneşte, în *Dialogul cu Trifon*, peştera unde s-ar fi născut Isus (peştera apare şi în apocrifa noastră). Această peşteră (*spelaoin*), afirmă apologetul, se putea vedea şi în zilele sale aproape de Betleem (Iustin se născuse şi trăise multă vreme în Orient; cunoscuse aşadar în mod direct lucrurile despre care vorbeşte). Revelatorii sînt, apoi, mărturiile lui Clement Alexandrinul (*Stromate* VII, 93, 7) şi Origen (*Comentariu la Matei* X, 7). Primul invocă unul dintre cele mai şocante episoade ale *Protoevangheliei*, anume cel în care necredincioasa moaşă Salomeea, cu o impudoare greu de acceptat, verifică fecioria Mariei *in partu* şi *post partum*. Evreii (şi, în urma lor, creştinii iudaizanţi) nu puteau admite naşterea miraculoasă a lui Cristos fără concupiscenţă. Ei aduceau în sprijinul scepticismului lor formularea vagă, ambiguă, a lui Luca, din *Evanghelie* 2, 22-24, unde se vorbeşte despre purificarea Mariei înainte de intrarea în Templu. Aşadar, conchid evreii/iudaizanţii, Maria a născut precum toate celelalte femei, de vreme ce a fost nevoie să se purifice. Atunci Clement invocă drept contraargument mărturia Salomeei, pentru a dovedi neîntinarea Fecioarei *in partu* şi *post partum*. La fel, Evangheliile canonice vorbesc în mai multe rînduri despre „fraţii Domnului" (*Matei* 12, 46; 13, 55; *Marcu* 3, 31; *Ioan* 2, 12). Înseamnă, deduc iarăşi evreii/iudaizanţii (ebioniţii, de pildă), că Maria a avut şi alţi fii în afară de Isus. Deci, chiar dacă admitem virginitatea *ante partum* şi *in partu*, nu putem admite virginitatea Mariei *post partum*. Origen, sprijinindu-se pe datele *Protoevangheliei*, arată însă că aceşti fraţi ai Domnului erau fiii bătrînului Iosif dintr-o primă căsătorie. Căci, se ştie, conform tradiţiei, în momentul alegerii sale ca soţ al Fecioarei de către Duhul Sfînt, Iosif trăia singur, în văduvie, după moartea primei soţii. Bizuindu-se pe

aceste informații, unii cercetători au înaintat ipoteza, foarte plauzibilă, că cel puțin o parte a actualei *Protoevanghelii* circula printre creștini de pe la sfîrșitul secolului al II-lea. Chestiunea feciorici Maicii Domnului se afla atunci „la ordinea zilei". Ulterior, dar nu mai tîrziu de secolul al IV-lea, părții respective (capitolelor 1-21) i s-a adăugat *Evanghelia lui Zaharia* (capitolele 22-24).

Autorul trebuie să fi fost un creștin elenist din Egipt. El urmărește un scop apologetic: apărarea virginității Mariei *ante partum* (proba apei amare, capitolul 16), *in partu* (verificarea feciorici de către moașa necredincioasă, capitolele 19-20) și *post partum* (explicația oferită expresiei „frații Domnului"). Această explicație s-a bucurat de un consens deplin pînă la Ieronim. Ea este acceptată, pe lîngă Părinții greci Clement și Origen, și de latinii Ambrozie și Augustin. Ieronim, cel dintîi, afirmă (*Adv. Helvid.* 9) că problema are o rezolvare mult mai simplă, strict filologică: în *Noul Testament* orice rudă apropiată a cuiva se numește „frate" (*adelphos*). Prin urmare, invocarea unei scrieri apocrife este inutilă.

Evanghelia trimite prin mai multe elemente și chiar episoade întregi la cărți ale *Vechiului Testament*. De pildă, la: *Cartea I a lui Samuel* (*Prot.* 4, 11 trimite la I S 1, 11; *Prot.* 6, 3 trimite la I S 1, 2; *Prot.* 7-8 trimite la I S 1, 21-23 și 24-28) etc.

Semnalez în această prezentare două episoade remarcabile, atît din punct de vedere metafizic, cît și estetic: le-am numit, convențional, „Bocetul Anei" și „Nașterea lui Isus". Primul este un bocet-rugăciune unic în literatura creștină (a se vedea nota respectivă); al doilea, o palingenezie: sub privirea „șamanică" a lui Iosif, cosmosul încremenește pentru o clipă, participînd mut la Nașterea Mîntuitorului. De fapt, autorul vrea să sugereze că, prin întrupare, are loc o *recapitulatio* (o „luare de la capăt") a lumii. Întregul cosmos se naște, renaște o dată cu Isus. Singurul mod de a participa și înțelege, prin deviere (sau mai degrabă prin reflexie) acest eveniment extraordinar este trăirea lui mută, contemplînd sfera creaturală. Iosif asistă la o cristogeneză, în sensul că lumea însăși, renăscută după un moment de încremenire (totul se oprește spre a o lua, altfel, de la capăt), așadar, în sensul că lumea însăși poartă pecetea lui Isus, se îmbracă în chipul divino-uman al Mîntuitorului. Isus este născut de o creatură, dar în același timp El însuși naște întreaga creație.

Occidentul a cunoscut două reelaborări ale *Protoevangheliei*: *Evanghelia lui Pseudo-Matei* (a cărei traducere a fost inclusă în culegerea de față) și *De nativitate Mariae*. Am făcut traducerea după textul grec publicat de Tischendorf.

Orientare bibliografică

Ediții separate

É. Amann, *Le Protévangile de Jacques et ses remaniements latin. Introduction, textes, traduction et commentaire*, Paris, 1910.

B.L. Daniels, *The Greek Manuscript Tradition of the Protevangelium Jacobi*, teză în manuscris, Duke University, 1956.

É. de Strycher, *La forme la plus ancienne du Protévangile de Jacques. Recherches sur le papyrus Bodmer 5, avec une Édition critique du texte grec et une traduction annotée. En appendice les versions arméniennes traduites en latin par Hans Quecke*, Bruxelles, 1961.

A.M. di Nola, *Il Protovangelo di Giacomo*, Parma, 1966.

Studii

F. Bovon, „The Suspension of the Time in Chapter 18 of Protevangelium Jacobi", în *The Future of the Early Christianity. Essays in Honour of Helmut Koester*, Minneapolis, 1991, pp. 393-405.

É. Cothenet, „Protévangile de Jacques", în *Supplément au Dictionnaire de la Bible*, 8, 1972, coll. 1374-1384.

– „Le Protévangile de Jacques: origine, genre et signification d'un premier midrash chrétien sur la nativité de Marie", *Aufstieg und Niedergang der römischen Welt*, 2, 25, 6, Berlin, 1988, pp. 4252-4269.

J.A. de Almada, „El Protevangelio de Santiago y sus problemas", *Ephemerides mariologicae*, 12, 1962, pp. 107-130.

L.M. Peretto, *La Mariologia del Protevangelo di Giacomo*, Roma, 1955.

H.R. Smid, *Protevangelium Jacobi. A Commentary*, Assen, 1965.

P.A. van Stempvoort, „The *Protevangelium Jacobi*, the Sources of its Theme and Style, and their Bearing on its Date", în *Studia Evangelica* 3, Berlin, 1964, pp. 410-426.

Protoevanghelia lui Iacob

Istorisire despre naşterea Preafericitei Născătoare de Dumnezeu şi-n veci Fecioară, Maria

I. [Întristarea lui Ioachim]

1. În cronicile celor douăsprezece triburi ale lui Israel[2] se spune că trăia odată un om pe nume Ioachim[3] din cale-afară de avut, care aducea mereu la Templu daruri îndoite zicînd: „Prisosul darurilor va fi pentru întreg poporul, iar ceea ce se cuvine pentru iertarea păcatelor mele voi dărui Domnului ca să mă aibă în pază".

2. Iată, sosi şi ziua cea mare a Domnului[4]. Fiii lui Israel au început să aducă daruri, după cum era obiceiul. Atunci Ruben a stat înaintea lui Ioachim şi i-a zis: „Nu ţi-e îngăduit s-aduci tu, primul, daruri, căci n-ai născut vlăstar în Israel"[5].

3. S-a întristat Ioachim foarte tare şi s-a dus la tablele celor douăsprezece triburi zicînd: „Am să caut în cele douăsprezece triburi să văd, oare numai eu n-am născut vlăstar în Israel?". Şi a căutat şi a găsit că toţi drepţii ridicaseră cîte o seminţie în Israel[6]. Apoi şi-a amintit de patriarhul Avraam căruia, spre sfîrşitul vieţii, i-a dat Dumnezeu fiu pe Isaac.

4. S-a întristat Ioachim foarte tare şi nu s-a mai arătat femeii sale. Ci s-a dus în pustiu, şi-a pus acolo cortul şi a ţinut post patruzeci de zile şi patruzeci de nopţi[7] zicînd în gîndul lui: „Nu voi coborî la casa mea după mîncare şi băutură pînă cînd Domnul şi Dumnezeul meu nu se va uita la mine; pînă atunci rugăciunea îmi va ţine de foame şi de sete".

II. [Ana şi Iudita]

5. Iar acum femeia lui plîngea şi se izbea cu pumnii în piept din două pricini, zicînd: „Aşa să-mi pedepsesc văduvia şi pîntecele sterp!"[8].

6. De ziua cea mare a Domnului, Iudita, o slujitoare, i-a zis: „Cît o să stai cu inima-ntristată[9]? Iată, e ziua cea mare a Domnului, nu se cuvine să jeleşti. Ci împodobeşte-ţi capul cu această cunună pe care mi-a dăruit-o stăpîna ţesătoriei[10], căci o biată slujitoare cum mă aflu nu se cade să poarte un lucru hărăzit doar celor de neam regesc". Dar Ana i-a răspuns: „Piei din ochii mei! Pentru nimic în lume n-am să fac aşa ceva. Vezi doar cît de tare m-a umilit Domnul! Ori vreun mişel ţi-o fi dat cununa ca să mă faci părtaşă la păcatul tău?". Atunci Iudita i-a

zis: „De ce să te mai lovesc şi eu cînd însuşi Dumnezeu ţi-a închis pîntecele şi nu-ţi dă voie să rodeşti în Israel!?"[11]. Ana s-a întristat foarte tare, şi-a azvîrlit veşmintele de doliu, şi-a spălat părul, s-a gătit în haine de mireasă şi pe la ceasul al nouălea a coborît în grădină să se plimbe. Şi văzînd un dafin s-a aşezat sub el şi a început să se roage la Domnul atotstăpînitorul zicînd: „Dumnezeule al părinţilor noştri, binecuvîntează-mă şi împlineşte-mi ruga precum ai binecuvîntat pîntecele Sarei şi i-ai dăruit fiu pe Isaac!"[12].

III. [Bocetul Anei]

1. Ridicîndu-şi privirile spre cer zări un cuib de vrăbiuţe în frunzişul dafinului[13] şi prinse a jeli de una singură zicînd: „Vai mie, nefericita, cine m-a născut? Din ce pîntece am ieşit la lumină? Blestem am devenit în ochii fiilor lui Israel şi cu batjocură m-au alungat ei din Templul Domnului.

2. Vai mie, nefericita, cu cine aş putea să mă asemăn? Nu sînt ca păsările cerului, fiindcă şi păsările cerului aduc pe lume pui, în vreme ce eu nu, Doamne! Vai mie, nefericita, cu cine aş putea să mă asemăn? Nu sînt ca vietăţile pămîntului, fiindcă şi vietăţile pămîntului pot zămisli, în vreme ce eu nu, Doamne! Vai mie, nefericita, cu cine oare mă asemăn? Nu sînt ca vietăţile din ape, căci şi ele pot zămisli, în vreme ce eu nu, Doamne! Vai mie, nefericita, cu cine aş putea să mă asemăn? Pămîntului, nici lui nu-i sînt asemeni, căci şi pămîntul rodeşte la soroc şi pe tine, Doamne, te binecuvîntează!"[14].

IV. [Bunavestire]

1. Şi, iată, un înger al Domnului a venit asupra ei şi i-a zis: „Ana, Ana, Domnul a împlinit ruga ta: vei prinde sămînţă în pîntec şi vei naşte prunc, iar despre neamul tău se va vorbi în toată lumea". Şi a răspuns Ana: „Să trăiască Domnul Dumnezeul meu, dacă voi naşte prunc – băiat ori fată – îl voi dărui Domnului Dumnezeu spre a-L sluji toate zilele vieţii sale"[15].

2. Şi au venit la ea doi îngeri şi i-au zis: „Iată, bărbatul tău se întoarce acasă cu turmele. Căci un înger al Domnului a coborît la el şi i-a zis: «Ioachim, Ioachim, Dumnezeu ţi-a ascultat rugăciunea; coboară cu turmele din pustie căci, femeia ta, Ana, va rămîne grea!»"[16].

3. Atunci a coborît Ioachim şi a grăit către păstorii lui, zicînd: „Aduceţi-mi aici zece mioare curate şi neîntinate pentru Domnul Dumnezeul meu; douăsprezece juninci blînde pentru preoţi şi sinedriu şi o sută de iezi pentru întreg poporul!".

4. Şi, iată, cînd a sosit Ioachim cu turmele, Ana stătea la poartă[17]. Văzîndu-l, a alergat şi i s-a prins de gît zicînd: „Acum ştiu că Domnul

Dumnezeu m-a binecuvîntat din plin. Iată, cea care a fost văduvă nu mai este şi cea care n-a avut copii va zămisli". Prima zi Ioachim a rămas acasă şi s-a odihnit[18].

V. [Izbăvirea]

1. În ziua următoare, ducîndu-se cu darurile la Templu, cugeta în sinea lui: „Dacă Dumnezeu mă ocroteşte, voi vedea astăzi petalonul[19] marelui preot"[20]. Şi pe cînd îşi oferea darurile, Ioachim se privi atent în petalonul preotului care urca treptele altarului şi nu văzu nici un păcat în inima sa. Apoi zise: „Domnul mă ocroteşte şi mi-a iertat toate păcatele". Astfel ieşi din Templul Domnului izbăvit şi se întoarse acasă[21].

2. După nouă luni Ana a născut. Şi a întrebat-o pe moaşă: „Ce-am adus pe lume?". Iar moaşa i-a răspuns: „O fată". Şi a zis Ana: „Sufletul meu a fost azi preamărit". Şi a culcat pruncul în leagăn. Trecînd zilele cuvenite[22] Ana s-a spălat, şi-a alăptat pruncul şi i-a pus numele Maria.

VI. [Cei şapte paşi ai Mariei]

1. Zi după zi prindea puteri copila. Cînd a împlinit şase luni, a pus-o Ana jos, pe pămînt, să vadă numai dacă poate sta în picioare. Şi ea, făcînd şapte paşi[23] roată-mprejur, s-a întors în braţele Anei. Iar aceasta, ridicînd-o, grăi aşa: „Să trăiască Domnul Dumnezeul meu, n-o să mai umbli pe pămînt pînă cînd nu te voi duce în Templul Domnului". Şi i-a făcut copilei loc de rugăciune în odaia ei, nemaiîngăduindu-i să se atingă de lucruri pîngărite şi impure. Apoi le-a chemat pe fiicele neîntinate ale evreilor, ca să se joace cu ea.

2. Cînd pruncul împlini un an, Ioachim făcu masă mare şi chemă preoţii, învăţaţii, bătrînii şi întreg poporul lui Israel. Şi o aduse pe copilă înaintea preoţilor care o binecuvîntară zicînd: „Dumnezeule al părinţilor noştri, binecuvîntează pe copila aceasta şi dă-i un nume slăvit în veci de toate neamurile pămîntului". Şi întreg poporul răspunse: „Aşa să fie, aşa să fie, amin!". Şi o duse apoi Ioachim înaintea arhiereilor care o binecuvîntară zicînd: „Dumnezeule preaînalt, coboară-ţi privirea peste copila aceasta şi dă-i o binecuvîntare desăvîrşită!"[24].

3. După aceea Ana o luă în braţe, o duse în micul templu din odaia ei şi începu s-o alăpteze. Şi cîntă Ana întru slava lui Dumnezeu aşa: „Voi înălţa un cîntec de slavă Domnului Dumnezeului meu pentru că m-a luat în seamă şi a şters batjocura duşmanilor mei; şi mi-a dat rod sfînt, unic după fire, dar cu mai multe chipuri înaintea Lui[25]. Cine va vesti fiilor lui Ruben[26] că Ana îşi alăptează pruncul? Auziţi, auziţi toate cele douăsprezece triburi ale lui Israel, Ana îşi alăptează pruncul!". Apoi o culcă pe Maria în pătuţul ei din templu şi se îngriji de oaspeţi. Aceştia, după terminarea petrecerii, se risipiră pe la casele lor slăvindu-l cu mare bucurie pe Dumnezeul lui Israel.

VII. [Prezentarea la Templu]

1. Lunile se adăugau una cîte una la vîrsta copilei. Cînd împlini doi ani Ioachim îi zise Anei: „Iată, a venit timpul s-o ducem la Templul Domnului. Trebuie să ne ţinem cuvîntul dat, ca nu cumva să ne-o ceară Atotstăpînitorul şi să rămînă darul neprimit"[27]. Dar Ana răspunse: „Hai să mai aşteptăm un an, ca să nu plîngă mititica după tatăl şi după mama ei". „Să mai aşteptăm", încuviinţă Ioachim.

2. Cînd Maria împlini trei ani[28], Ioachim zise: „Chemaţi pe fiicele neîntinate ale evreilor. Fiecare să ţină în mînă o făclie aprinsă pentru ca pruncul să nu tînjească după ce lasă în urmă, iar inima să nu-i fie răpită de vreun lucru străin de Templul Domnului". Fecioarele merseră cu făclii în mîini pînă la Templul Domnului. Aici preotul o întîmpină pe Maria şi, sărutînd-o, o binecuvîntă zicînd: „Domnul a preamărit pe veci numele tău. La sfîrşitul veacurilor El îşi va arăta prin tine răscumpărarea fiilor lui Israel".

3. Şi a aşezat-o pe a treia treaptă a altarului, iar Domnul Dumnezeu a pogorît har asupra ei. Atunci Maria începu să danseze[29] şi toată casa lui Israel o îndrăgi[30].

VIII. [Marele preot Zaharia]

1. Părinţii plecară uimiţi şi mulţumeau Dumnezeului atotstăpînitor că fiica lor nu şi-a întors privirea înapoi[31]. Maria rămase în Templul Domnului curată ca o porumbiţă şi primea hrană din palma unui înger.

2. Iar cînd a împlinit doisprezece ani s-au adunat preoţii şi au zis: „Iată, Maria a petrecut doisprezece ani[32] în Templul Domnului. Ce facem cu ea, ca nu cumva să ne pîngărească locul de rugăciune!?". Şi au grăit arhiereului: „Tu, care ai grijă de altarul Domnului, intră şi roagă-te pentru dînsa, iar de va fi să-ţi arate Domnul ceva, aceea vom face".

3. Atunci marele preot, îmbrăcat în veşmîntul cu doisprezece clopoţei, a intrat în Sfînta Sfintelor şi s-a rugat pentru ea. Şi, iată, un înger al Domnului a stat deasupra lui şi i-a zis: „Zaharia, Zaharia, mergi şi cheamă aici pe toţi bărbaţii care au rămas văduvi; spune-le să vină fiecare cu cîte o nuia în mînă, iar cel căruia Domnul îi va arăta vreun semn, acela o va primi pe fată de soţie!"[33]. Atunci o mulţime de crainici sunînd din trîmbiţa Domnului s-a împrăştiat prin toate colţurile Iudeii. Cei chemaţi se adunară în grabă.

IX. [Alegerea lui Iosif]

1. Iosif îşi lăsă îndată lucrul şi se duse la adunare[34]. Toţi aveau cîte o nuia în mînă. Marele preot a strîns nuielele, a intrat cu ele în Sfînta Sfintelor şi s-a rugat. După ce a terminat rugăciunea a luat nuielele şi

le-a dat fiecăruia înapoi. Dar nici una nu avea vreun semn. Pe cea din urmă o luă Iosif. Și, iată, o porumbiță zvîcni din nuiaua lui, zbură puțin și i se așeză pe creștet. Atunci preotul îi zise: „Ție ți-a fost sortit să ai grijă de fecioara Domnului".

2. Iosif răspunse: „Dar știi că eu am fii[35] și sînt bătrîn, în vreme ce Maria e de-abia o copilă. Am să ajung de rîsul fiilor lui Israel". Atunci marele preot îi zise lui Iosif: „Teme-te de Domnul Dumnezeul tău și adu-ți aminte cum i-a pedepsit pe Core, pe Datan și pe Abiram[36], cum s-a căscat pămîntul și i-a înghițit din pricina răzvrătirii lor. Teme-te, ca să nu se întîmple la fel și-n casa ta".

3. De frică Iosif o luă pe Maria la el și-i zise: „Te-am luat din Templul Domnului, dar acum te las singură. Căci eu trebuie să plec la treburile mele. Pînă mă întorc eu, Domnul va avea grijă de tine"[37].

X. [Maria țese catapeteasma]

1. Tot atunci s-au adunat preoții și au hotărît să facă o nouă catapeteasmă pentru Templul Domnului. Marele preot a poruncit: „Aduceți cîteva fecioare din tribul lui David!". Iar slujitorii s-au dus, au căutat pretutindeni și au găsit șapte fecioare. Marele preot și-a amintit de Maria. Căci și ea făcea parte din tribul lui David[38] și era neîntinată în fața lui Dumnezeu. Așadar slujitorii au chemat-o și pe ea[39].

2. Apoi le-au dus pe toate în Templul Domnului. Iar marele preot le-a zis: „Trageți la sorți ca să știm cine va țese aurul, amiantul, inul, mătasea, hiacintul, purpura și porfirul cel adevărat"[40]. Mariei i-au picat porfirul și purpura. După ce le-a luat s-a întors acasă. Pe timpul acela Zaharia rămase mut, iar Samuel îi ținea locul pînă ce avea să-i revină graiul[41]. Și Maria începu a țese purpura.

XI. [Bunavestire]

1. Într-o zi a luat ulciorul și s-a dus la apă. Cînd, iată, o voce îi spune: „Bucură-te cea plină de har, Domnul este cu tine, binecuvîntată ești între femei". Ea se tot uita în dreapta și-n stînga să vadă oare de unde vine glasul acela. Apoi, tremurînd de spaimă, se întoarse acasă. Puse ulciorul jos, luă porfirul, se așeză pe scaun și începu să coasă.

2. Cînd, iată, un înger al Domnului apăru în fața ei și-i zise: „Nu te teme, Maria, căci ai găsit har la Atotstăpînitorul și vei rămîne grea de la Cuvîntul Lui"[42]. Auzind acestea, Maria cugetă în sine, apoi întrebă: „Dacă rămîn grea de la Dumnezeul vieții, voi naște ca toate celelalte femei?".

3. Atunci îngerul Domnului îi răspunse: „Nu, Maria, ci o putere a Domnului se va revărsa ca o umbră peste tine. De aceea rodul sfînt care se va naște din pîntecele tău va fi numit Fiu al Celui Preaînalt.

Şi-i vei pune numele Isus. Căci El va mîntui poporul acesta de păcate". Şi a răspuns Maria: „Iată roaba Domnului la picioarele Sale! Facă-mi-se după cuvîntul tău"[43].

XII. [Vizita la Elizabeta]

1. După ce a terminat de lucrat porfirul şi purpura le-a dus marelui preot. El a binecuvîntat-o şi i-a zis: „Maria, Domnul Dumnezeu a preamărit numele tău; binecuvîntată vei fi în toţi vecii pe pămînt".

2. Apoi Maria se duse plină de bucurie la Elizabeta, ruda ei. Ajunse şi bătu la uşă. Elizabeta aruncă purpura din mînă, alergă să deschidă şi văzînd-o pe Maria o binecuvîntă zicînd: „Cum se face că a venit la mine Maica Domnului meu? Iată, pruncul din pîntece a tresărit şi te-a binecuvîntat". Maria uitase de lucrurile tainice pe care i le spusese arhanghelul Gabriel[44]. Atunci îşi înălţă privirile către cer şi zise: „Cine sînt eu, Doamne, căci toţi mă binecuvîntează?!".

3. A rămas trei luni în casa Elizabetei[45]. Pîntecele începu să-i crească. Înfricoşîndu-se, a venit la Nazaret şi tot încerca să se ascundă de fiii lui Israel. Avea şaisprezece ani[46] cînd i s-au întîmplat aceste lucruri tainice.

XIII. [Întoarcerea lui Iosif]

1. Maria era în luna a şasea cînd se întoarse şi Iosif de la treburile sale. Intrînd el în casă o găsi cu pîntecele crescut. Atunci se lovi peste faţă, se azvîrli pe un sac[47] şi începu să jelească zicînd: „Cu ce ochi o să mă mai uit la Domnul Dumnezeu? Cum să mă rog pentru copila aceasta, căci am luat-o de soţie din Templul Domnului Dumnezeului meu şi n-am păzit-o. Cine m-a batjocorit, cine a adus răul peste casa mea pîngărind o fecioară? Oare s-a repetat cu mine povestea lui Adam? Căci aşa cum, în vreme ce Adam îl proslăvea pe Dumnezeu, veni şarpele şi, găsind-o singură pe Eva, o posedă, la fel mi s-a-ntîmplat şi mie"[48].

2. Apoi Iosif se ridică de jos, o chemă pe Maria şi-i zise: „De ce-ai făcut asta cînd ştiai că eşti hărăzită lui Dumnezeu? Ai uitat de Domnul Dumnezeul tău? Tu, care-ai primit mîncarea în Sfînta Sfintelor din palma unui înger, de ce ţi-ai întinat sufletul?"[49].

3. Ea însă izbucni în plîns amarnic şi-i zise: „Crede-mă, sînt curată şi nu cunosc bărbat". Iosif o întrebă: „Atunci de unde-i pruncul din pîntecele tău?". Ea răspunse [printre lacrimi]: „Să trăiască Domnul Dumnezeul meu, nu ştiu de unde este"[50].

XIV. [Îngerul îl vesteşte pe Iosif]

1. Iosif se înspăimîntă foarte tare. Se îndepărtă grabnic de Maria şi începu să se gîndească ce va face cu ea. Îşi zise: „Dacă ascund păcatul ei, încalc legea Domnului[51]. Dacă o duc înaintea fiilor lui Israel, mă

tem să nu poarte în ea sămînţă îngerească[52] şi să nu trimit la moarte un om nevinovat. Ce să mă fac cu ea? S-o părăsesc pe ascuns?". Tot gîndindu-se l-a prins noaptea[53].

2. Şi iată că un înger al Domnului îi apare în vis şi-i zice: „Nu-ţi fie teamă pentru copila aceasta, căci pruncul din ea este de la Duhul Sfînt. Va naşte un fiu pe care îl vei numi Isus; El va mîntui poporul său de păcate". Apoi s-a trezit Iosif, l-a slăvit pe Dumnezeul lui Israel pentru că i-a făcut o asemenea bucurie şi a continuat să aibă grijă de Maria.

XV. [Înaintea marelui preot]

1. Într-o zi veni la el învăţătorul Ana şi-i zise: „De ce-ai lipsit de la adunare?". Iosif răspunse: „Fiindcă abia sosisem de pe drum şi m-am odihnit". Dar întorcîndu-se Ana văzu că Maria rămăsese însărcinată. Fugi la marele preot şi-i zise: „Iosif, de care tu eşti răspunzător, a făcut o nelegiuire". Preotul întrebă: „Ce anume?". Ana răspunse: „A pîngărit fecioara pe care a luat-o din Templul Domnului, a făcut-o soţie cu de-a sila şi a ţinut-o ascunsă de fiii lui Israel". Atunci preotul întrebă uluit: „Iosif a făcut una ca aceasta?". Ana, învăţătorul, îi răspunse: „Trimite slujitorii şi-o să te convingi că Maria a rămas grea". Şi au mers slujitorii şi au găsit-o pe Maria aşa cum spusese Ana. Şi o aduseră împreună cu Iosif la judecată.

3. Preotul cel mare o întrebă: „Maria, de ce-ai făcut asta? De ce ţi-ai pîngărit sufletul şi ai uitat de Domnul Dumnezeul tău? Tu, care-ai fost hrănită în Sfînta Sfintelor şi ai primit mîncarea din palma unui înger, tu, care-ai ascultat imnurile de slavă[54] şi ai dansat în faţa lui Dumnezeu, de ce, de ce-ai făcut aceasta?". Ea însă răspunse plîngînd: „Pe Domnul Dumnezeul meu cel viu mă jur că sînt curată înaintea Lui şi nu cunosc bărbat".

4. Preotul se întoarse atunci către Iosif şi-i zise: „De ce-ai făcut asta?". Dar Iosif răspunse: „Pe Domnul Dumnezeul meu cel viu mă jur că nu m-am atins de ea". Preotul grăi: „Să nu-mi vii cu jurăminte mincinoase. Spune-mi adevărul! Ţi-ai făcut-o soţie cu de-a sila, ai ţinut-o ascunsă de fiii lui Israel şi nu ţi-ai plecat capul sub mîna atotputernică a lui Dumnezeu, ca să-ţi fie neamul binecuvîntat". Auzind acestea Iosif tăcu[55].

XVI. [Încercarea apei]

1. Preotul i-a zis: „Să înapoiezi fecioara pe care ai luat-o din Templul Domnului!". Atunci Iosif izbucni în plîns. Iar preotul continuă: „Am să vă dau să beţi apa încercării Domnului[56], căci doar aşa vor ieşi la lumină păcatele voastre".

2. Apoi preotul i-a dat să bea lui Iosif şi l-a trimis în munţi. Dar acesta se întoarse teafăr şi sănătos. După aceea i-a dat să bea Mariei şi

a trimis-o în munţi. Dar şi Maria se întoarse teafără de acolo. Tot poporul era uimit văzînd că nici unul nu păcătuise.

3. Atunci preotul luă cuvîntul şi zise: „Dacă Domnul n-a putut să scoată la iveală păcatele voastre, cum o să vă judec eu!?"[57]. Şi i-a lăsat să plece acasă. Astfel Iosif o luă pe Maria şi plecară amîndoi spre casă mulţumind şi slăvind pe Dumnezeul lui Israel.

XVII. [Călătoria la Betleem]

1. Iată că veni poruncă de la împăratul Augustus să se facă recensămîntul locuitorilor din Betleemul Iudeii[58]. Atunci Iosif îşi zise: „Mă duc să-i înscriu pe fiii mei, dar ce să fac cu Maria: s-o trec ca soţie? Mi-e ruşine. Ca fiică? Dar toţi fiii lui Israel ştiu că n-am nici o fiică[59]. În ziua Domnului facă-se după voia Domnului!".

2. Puse dar şaua pe spinarea măgăriţei şi o aşeză deasupra pe Maria. Unul din feciorii lui ţinea frîul, iar Iosif mergea pe-alături[60]. Cînd ajunseră la vreo trei mii de paşi de Betleem Iosif întoarse capul şi văzu că Maria suferea. Îşi zise în gînd: „Tare o mai chinuie pruncul din ea!". Mai întoarse o dată capul şi o văzu rîzînd. Atunci îi zise: „Ce-i cu tine, Maria, ba eşti veselă peste poate, ba întristată?!". Iar Maria răspunse: „Văd două popoare înaintea ochilor: unul plînge şi se zbuciumă, altul se bucură şi se veseleşte"[61].

3. La jumătatea drumului Maria grăi către Iosif: „Dă-mă jos de pe măgăriţă căci pruncul din mine vrea să-l scot la lumină"[62]. El făcu întocmai şi o întrebă: „Unde să te duc, ca să te feresc de ochii lumii? Prin preajmă nu se află nici o casă".

XVIII. [Naşterea lui Isus]

1. Pînă la urmă au găsit o peşteră[63]. Iosif intră, o lăsă pe Maria în grija fiilor săi, iar el plecă să caute o moaşă evreică prin ţinutul Betleemului.

2. Eu, Iosif[64], mergeam fără să înaintez nici un pas. Am privit aerul şi l-am văzut încremenit de uimire. Am privit bolta cerului şi am văzut-o nemişcată. Păsările îşi încetară zborul. Am privit pe pămînt şi am văzut cîţiva oameni aşezaţi în jurul unui blid, gata să mănînce. Dar mestecînd nu mestecau, luînd dumicatul nu-l luau şi ducîndu-l la gură nu-l duceau. Toţi stăteau cu ochii spre cer[65]. Era şi o turmă de oi la păscut, care însă nu se mişca din loc. Păstorul ridicase toiagul, dar mîna îi încremenise deasupra capului. Am privit spre rîu şi am văzut cum stăteau iezii cu boturile aplecate, dar fără să bea. Apoi dintr-o dată toate-şi reluară mersul lor firesc[66].

XIX. [Peștera luminoasă]

1. Și, iată, o femeie care cobora de la munte se opri și mă întrebă: „Încotro, omule?". Eu răspund: „Merg să caut o moașă evreică"[67]. Ea mă întreabă iar: „Ești din Israel?". „Da", răspund eu. Ea din nou către mine: „Dar cine-i femeia care naște în peșteră?". „Logodnica mea", zic eu. Ea mai departe: „Așadar nu ți-e nevastă?!". Atunci îi vorbesc așa: „Fata se numește Maria, a crescut în Templul Domnului și, cu toate că trebuia să-mi fie soție, nu-mi este. A rămas grea de la Duhul Sfînt". Atunci moașa îl întrebă[68]: „E-adevărat ce-mi spui?!". Iosif răspunse: „Vino și vezi!". Și au plecat împreună[69].

2. Cînd au ajuns au văzut că peștera era umbrită de un nor luminos. Atunci moașa strigă: „Azi s-a înălțat sufletul meu, căci ochii mei văzură lucruri neobișnuite! S-a născut mîntuire pentru Israel!". Apoi norul a început să se ridice. Înăuntrul peșterii străluci o lumină atît de puternică, încît n-am putut-o suporta[70]. Apoi se ridică și lumina, iar din ea apăru noul născut care-și întindea gura după sînul maicii sale. Moașa strigă iar: „Mare a fost pentru mine ziua de azi, căci am văzut minune nouă!".

3. Ieșind din peșteră moașa o întîlni pe Salomeea[71] și-i zise: „Salomee, Salomee, uite ce minune s-a-ntîmplat: o fecioară a născut prunc!"[72]. Dar Salomeea răspunse: „Să trăiască Domnul Dumnezeu, n-am să cred că o fecioară a născut decît după ce voi încerca eu însămi cu degetul starea trupului ei".

XX. [Salomeea necredincioasa]

1. Atunci moașa s-a întors în peșteră și i-a zis Mariei: „Întinde-te, fecioară, căci în jurul tău e-o mare neînțelegere"[73]. Dar abia vîrî Salomeea degetul între picioarele Mariei, că începu să urle de durere: „Vai mie, necredincioasă și nelegiuită! Fiindcă l-am ispitit, Dumnezeu cel viu mi-a ars mîna".

2. Apoi a îngenunchiat în fața Atotstăpînitorului și a zis: „Dumnezeule al părinților mei, amintește-ți că sînt din neamul lui Avraam, al lui Isaac și al lui Iacob. Nu mă da drept pildă fiilor lui Israel, ci îngăduie să mă întorc la săracii mei[74]. Căci Tu știi, Stăpînitorule, că am vindecat în numele Tău și de la Tine am luat răsplată".

3. Și iată că un înger al Domnului a stat deasupra ei și i-a zis: „Salomee, Salomee, Domnul ți-a ascultat rugăciunea. Ia pruncul în brațe și te vei vindeca!".

4. Atunci Salomeea a luat pruncul în brațe și a zis: „Mă închin în fața Celui născut spre a fi rege al Israelului". Pe loc mîna i s-a vindecat și a ieșit din peșteră izbăvită. Dar un glas necunoscut îi porunci: „Salomee, Salomee, nu vorbi nimănui de minunile pe care le-ai văzut, pînă cînd pruncul nu va intra în Ierusalim!"[75].

XXI. [Închinarea magilor]

1. Iosif se pregăti să plece spre Iudeea[76]. În Betleem se iscă mare zarvă, fiindcă veniseră cîţiva magi[77] care tot întrebau unde este Regele iudeilor cel abia născut. „Noi – ziceau ei – am văzut steaua lui către răsărit şi am venit să I ne închinăm".

2. Auzind Irod lucrul acesta se cutremură. Trimise îndată slujitori să-i caute pe magi, apoi îi chemă la el pe mai marii preoţimii şi-i întrebă: „Unde stă scris că se va naşte Mesia?". Preoţii răspunseră: „În Betleemul Iudeii, aşa stă scris". Şi-i lăsă în pace. După aceea îi întrebă pe magi ce semn au văzut despre Regele nou născut. Iar magii răspunseră: „Am văzut o stea uriaşă care strălucea atît de tare, încît toate celelalte stele din jurul ei se stinseră şi nu se mai zăreau. Aşa ne-am dat seama că se născuse Regele Israelului şi am plecat să I ne închinăm".

3. Magii şi-au continuat drumul pînă la peşteră călăuziţi de stea. Aceasta rămase deasupra, în timp ce magii intrară şi, văzînd pruncul lîngă maica sa, Maria, începură să scoată daruri alese din desagi: aur, smirnă şi tămîie.

4. Apoi, sfătuiţi de înger să nu treacă prin Iudeea, se întoarseră pe alt drum în ţara lor[78].

XXII. [Uciderea pruncilor]

1. Aflînd Irod că magii şi-au bătut joc de el se înfurie peste măsură, îşi chemă ucigaşii plătiţi şi le porunci: „Omorîţi copiii de pînă la doi ani!".

2. Maria se înspăimîntă cînd auzi că pruncii sînt smulşi de la sînul mamelor. Îl luă pe Isus, îl înfăşură în scutece şi-l aşeză în ieslea boilor[79].

3. Elizabeta, ruda ei, auzind şi ea că ucigaşii regelui umblă după Ioan, îşi luă pruncul şi fugi cu el în munţi să-i caute ascunzătoare[80]. Dar nu găsi nici un loc potrivit. Atunci, sfîşiată de durere, Elizabeta strigă: „Munte al lui Dumnezeu, primeşte la adăpostul tău o mamă cu prunc mic!". Şi îndată muntele se deschise şi o primi înăuntru. O lumină puternică îi însoţea mereu, căci îngerul Domnului mergea cu ei şi le purta de grijă[81].

XXIII. [Uciderea marelui preot Zaharia]

1. În timpul acesta Irod îl căuta cu înverşunare pe Ioan. Trimise cîţiva slujitori de-ai săi la Zaharia, ca să-l întrebe unde şi-a ascuns copilul. Dar Zaharia le răspunse: „Eu sînt un biet slujitor al lui Dumnezeu şi am grijă numai de Templul Domnului. Nu ştiu unde se află fiul meu".

2. Cînd slujitorii îl înştiinţară pe Irod, acesta clocotind de mînie zise: „Fiul lui va ajunge să domnească în Israel". Şi trimise încă o dată

oameni la Zaharia, ca să-l întrebe: „Spune drept unde stă ascuns fiul tău? Ştii bine că viaţa ta e în mîinile mele".

3. Zaharia răspunse aşa: „Dacă-mi iei viaţa, mucenic al Domnului voi fi. Stăpînitorul va primi la El sufletul meu, căci ai vărsa sînge nevinovat în pridvorul Templului". În zorii zilei l-au omorît pe Zaharia. Fiii lui Israel nu ştiau nimic[82].

XXIV. [Descoperirea omorului]

1. Cînd au sosit preoţii la ceasul consacrat salutului, Zaharia n-a ieşit să-i întîmpine ca de obicei şi să le dea binecuvîntarea. Ei au hotărît să-l aştepte, căci aşa se cuvenea – să rostească o rugăciune şi să slăvească pe Cel de Sus.

2. Văzînd însă cît de mult întîrzie se înspăimîntară. Atunci unul dintre ei[83] îşi luă inima-n dinţi şi intră în Templu. Aici zări sînge închegat lîngă altar şi auzi o voce care-i zise: „Zaharia a fost ucis, iar sîngele nu i se va şterge pînă cînd nu va veni răzbunătorul său"[84]. Auzind acestea îl cuprinse frica. Ieşi repede să le spună şi celorlalţi preoţi.

3. Prinzînd mai mult curaj au intrat cu toţii şi au văzut ce s-a-ntîmplat. Atunci s-a prăbuşit o bucată din tavanul Templului, iar ei şi-au sfîşiat veşmintele de sus pînă jos. Trupul mortului nu l-au găsit. I-au găsit doar sîngele închegat. De aceea, făcîndu-li-se frică, au ieşit în grabă şi au vestit întregului popor că Zaharia a fost omorît. Aşa au aflat toate triburile, de-au ţinut doliu după el şi l-au bocit trei zile şi trei nopţi.

4. Iar după trei zile s-au adunat preoţii, ca să aleagă cine va sta în locul lui. Şi sorţii au căzut pe Simeon. Acesta fusese înştiinţat de către Duhul Sfînt că nu va vedea moartea pînă nu-l va vedea pe Mesia întrupat.

[Epilog]

1. Iar eu, Iacob[85], cel care am scris această cronică, m-am retras în pustiu pînă cînd s-a potolit zavera stîrnită la moartea lui Irod. Aici l-am proslăvit pe Dumnezeu Stăpînitorul, Cel ce mi-a dat inspiraţia şi înţelepciunea să o scriu.

2. Harul să fie cu cei care se tem de Domnul nostru Isus Cristos, lăudat în vecii vecilor. Amin!

Note

1. Indiscutabil, *Protoevanghelia* a fost cea mai răspîndită și celebră apocrifă. Au ajuns pînă la noi nici mai mult, nici mai puțin de o sută cincizeci de manuscrise în greacă (datînd între secolele IV și XIV). Nu mai punem la socoteală versiunile siriacă, latină, armeană, coptă etc., etc.
2. *En tais historiais*, Neander interpretează *historia* ca tabel genealogic. Smid se întreabă însă de ce autorul n-a folosit unul dintre cei doi termeni consacrați: *genealogiai* sau *anagraphai*? Se pare că aici *historia* înseamnă pur și simplu „cronică", „relatare", ca în cap. 15, vs. 1. *Pious tale* sună versiunea engleză a lui Smid. Eu am optat pentru echivalentul „cronică", deoarece cred, laolaltă cu Neander și Thilo, că autorul vrea să garanteze veridicitatea povestirii sale invocînd autoritatea unor documente oficiale.
3. Ioachim (gr. *Ioakeim*) traduce pe ebraicul *Yehoyaqîm* și este identic cu Eliachim. De aceea în legendele latine ulterioare tatăl Fecioarei va fi numit adesea Elie. Autorul face din Ioachim un om foarte bogat, fiindcă tradiția iudaică nu ar fi conceput sub nici o formă un Mesia provenind dintr-o familie săracă. A se vedea începutul primei *Cărți a lui Samuel*.
4. „Ziua cea mare a Domnului" ar putea fi sărbătoarea corturilor (tabernacolelor), dar la fel de bine oricare altă sărbătoare iudaică. Nimic nu ne îngăduie s-o stabilim cu exactitate. Formula însăși este ambiguă și arbitrară, căci „ziua Domnului" desemnează, atît în *Vechiul* cît și în *Noul Testament*, ziua Judecății de Apoi. După Smid, această ambiguitate ar fi o indicație clară că autorul textului nu este evreu, ci păgîn convertit.
5. Smid vorbește despre metoda contrapunctului folosită de autor pentru prima dată în această scenă. Ruben îl înfruntă pe Ioachim așa cum ceva mai încolo o slujnică a casei o va înfrunta pe Ana. Ruben aparține celui mai „bătrîn" trib din Israel; Ioachim celui mai „tînăr". Iată de ce confruntarea lor nu poate fi văzută doar ca o simplă dispută personală. Ea are în mod clar o dimensiune simbolică. În cel mai tînăr și disprețuit (chiar oropsit) trib va vedea lumina zilei femeia care-l va naște pe Mesia. Episodul sugerează deja o apropiată răsturnare a valorilor.
6. „Au ridicat o seminție" (*sperma anestesan*) – expresie adeseori întîlnită în *Vechiul* și în *Noul Testament*. De pildă în *Geneza* 38, 8 și *Matei* 22, 24.
7. Autorul îl înscrie pe Ioachim într-o celebră tradiție a postului ținut vreme de patruzeci de zile: Moise (*Exod* 24, 18); Ilie (I *Regi* 19, 18) și Isus (*Matei* 4, 2).
8. Ana intră în scenă plîngînd. O dată, pentru că nu are copii și apoi fiindcă și-a pierdut bărbatul, făcut de rușine în ziua marii sărbători. Ana-*ateknos*, „fără copii", corespunde Anei din *Vechiul Testament*, vîrstnica mamă a lui Samuel, în timp ce Ana-*chera*, „văduvă", corespunde Iuditei. Ea nu știe de ce s-a retras Ioachim în pustie, dar e convinsă că a părăsit-o din cauza sterilității sale. Astfel postul bărbatului se împletește cu jalea femeii. Fiecare în parte se curăță de vina (neștiută) pentru care Dumnezeu nu le-a îngăduit să aibă copii. Despărțirea echivalează aici cu cea mai directă și în același timp dureroasă formă de purificare.
9. „Cu inima-ntristată", textual: „cît o să-ți mai umilești/înjosești sufletul?", expresie împrumutată din *Septuaginta* (cf. *Lev.* 16, 31; 23, 27-32;

Num. 29, 7). „Ea semnifică nu numai umilința interioară impusă în ziua sărbătorii ispășirii, ci și mortificare exterioară, prin post. Or, postul este interzis în zilele solemne de sărbătoare. Tocmai asupra acestui lucru slujitoarea îi atrage atenția Anei, propunîndu-i în același timp să se îmbrace în veșminte alese și să-și pună pe cap o podoabă prețioasă – *kephalodesmion*, «diademă», «cunună». Această cunună este o podoabă regească. Nu întîmplător autorul i-o atribuie soției lui Ioachim: el vrea să sugereze în mod discret demnitatea regească a Anei" (Amann, p. 186).

10. Textual: „stăpîna atelierului". Expresia apare în *Tob.* 2, 12; 3 *Reg.* 5, 20. „Avînd în vedere faptul că Ioachim e un om foarte bogat, se poate ca slujnica Anei să lucreze și în afara gospodăriei, la o țesătorie. Atunci *kyria tou ergou* ar însemna aproximativ *maîtresse de service*" (Smid, 31-32). Slujnica apare în manuscrise sub diferite nume. Iudita este unul dintre cele mai rar întîlnite, dar adoptat de mai toate edițiile moderne. Alt nume, Iutineea.
11. Scenă inspirată din *Tob.* 3, 9-11. În versiunea etiopiană a *Protoevangheliei* nu apare o slujnică, ci o vecină.
12. Evreii aveau trei momente din zi consacrate rugăciunii. Regula a fost adoptată ulterior de creștini (cf. *Didahia* 8, 3). Tertulian vorbește de ceasurile al treilea, al șaselea și al nouălea. În alt text apocrif se spune că Adam și Eva au fost izgoniți din rai la ceasul al nouălea (adică la ceasul rugăciunii Anei). În legătură cu scena de față redau comentariul lui Amann: „Către ceasul al nouălea, adică pe la mijlocul după-amiezii, Ana coboară în grădină să se plimbe; solemnitatea zilei interzicîndu-i să lucreze, nu are altceva de făcut decît să se odihnească. Aici, în liniștea grădinii, departe de agitația deșartă a oamenilor (după expresia comentatorilor greci), rugăciunea urcă și mai arzătoare spre Stăpînul atotputernic (*ho despotes*) al lumii. Și, după cum soțul ei, Ioachim, se gîndise, în mod firesc, la necazul lui Avraam cel lipsit mult timp de urmași, la fel și gîndul Anei zboară către Sara, cea care abia la bătrînețe a cunoscut mila Domnului. Ea găsește în această rememorare un strop de nădejde. Totuși, amărăciunea din sufletul ei este mult prea mare ca să se lase copleșită de bucuria Sarei. Astfel, după cele cîteva cuvinte de nădejde, urmează, ca și în cazul lui Ioachim, un cîntec plin de tristețe" (p. 189).
13. Dafinul sau laurul era închinat lui Apollo. Ca plantă folosită în filtrele magice de dragoste apare în a doua idilă a lui Teocrit și în a opta eclogă (vs. 83-84) a lui Virgiliu.
14. Grădina (*paradeison*) este, în Orient, simbolul întregii lumi. În mijlocul acestei lumi fremătînd de viață și exultînd de bucurie stă Ana, cu pîntecele sterp, mort și sufletul întristat. Pînă și necuvîntătoarele (*aloga zoa*) au fost binecuvîntate de Dumnezeu cu darul zămislirii. Acest dar îl au: păsările cerului, sălbăticiunile pămîntului, viețuitoarele din apă (cum am tradus, prin metonimie, *ta hydata*) și, în sfîrșit, pămîntul. Contrastul dintre fertilitatea și exuberanța naturii (iraționalul), pe de o parte, și sterilitatea umană (raționalul), pe de alta, exprimă imensa frustrare resimțită de această femeie care nu poate să înțeleagă (precum Iov) de ce Dumnezeu nu-i îngăduie să fie măcar *asemenea* (*homoiothes*) firii necuvîntătoare. *Threnos*-ul Anei exprimă nostalgia după *asemănarea* cu lumea: „Doamne, nu-mi doresc altceva decît să fiu *ca lumea*". Ana se vede exclusă nu numai dintr-o comunitate socio-religioasă, a oamenilor, dar, și mai tragic, din chiar sînul (totuși atît de primitor) al naturii. Pustiul în care se refugiază

Ioachim pare mai suportabil decît acest pustiu *total* prin care rătăceşte sufletul Anei. Scena apare şi în iconografia românească (de pildă, la Humor).

15. Luată prin surprindere de această veste extraordinară, Ana îşi consacră *dinainte* pruncul (fără să ştie dacă va fi băiat sau fată) Templului Domnului. Prima Ană, mama lui Samuel, face acelaşi legămînt, dar *după* ce-a născut. Lucru absolut firesc, deoarece numai copiii de sex masculin puteau fi consacraţi slujirii la Templu. Condiţia excepţională a Mariei se revelează aici prin faptul că ea: 1) a fost încredinţată unui destin care merge împotriva normelor iudaice şi 2) acest destin i-a fost hotărît de mama sa (sub inspiraţie divină) înainte încă de a se naşte.

16. „Va rămîne grea"/„va concepe". Versiunea din secolul al X-lea are verbul la viitor: *lepsetai*; cea din secolul al III-lea îl are la perfect (cu valoare rezultativă): *eilepha*. Pe acest cuvînt s-au dus aprinse lupte dogmatice. Catolicii preferă, evident, forma de perfect. M. Jugie scrie: „Dacă lecţiunea *eilepha* este lecţiunea primitivă, atunci *Protoevanghelia* pare să ne vorbească despre conceperea virginală a Mariei şi, dintr-o dată, îndepărtează de ea ideea păcatului originar". Comentariul lui Amann tinde, şi el, să impună aceeaşi versiune. Teologii protestanţi au speculat simpatia catolicilor faţă de *Protoevanghelie* (căci pe temeiul ei se susţine dogma Imaculatei Concepţiuni), acuzîndu-i pur şi simplu de erezie (mai precis, de docetism). „Dacă – susţin ei – Ana a conceput fără bărbat, atunci înseamnă că naşterea Mariei nu este un eveniment real". Protestantul Conrady cu care polemizează Amann pune accent pe caracterul docetist al *Protoevangheliei*. În viziunea docetistă (de la gr. *dokein*, „a părea"), Isus „s-a născut prin (*dia*) Fecioară şi nu din (*ek*) Ea. Coborît în pîntecele Fecioarei, El a venit în lume *printr-o simplă trecere*, iar nu prin zămislire. Maria a fost pentru El nu o *mamă*, ci o *cale*" (Tertulian, *De carne Christi*). Aşadar, pentru docetişti, Cristos n-a făcut decît să treacă prin Maria – ca apa printr-o albie de rîu. Raţionamentul este valabil şi pentru conceperea Mariei de către Ana. Eu am preferat lecţiunea *lepsetai*, „va concepe", întrucît ea elimină toate interpretările sterile. Iată ce scrie Epifanie (la sfîrşitul secolului al IV-lea) în *Panarion*-ul său: „Maria n-a fost născută în afara legilor firii, ci, ca orice făptură omenească, din sămînţa unui bărbat şi din pîntecele unei femei. Iar dacă istoria Mariei şi tradiţiile referitoare la ea spun că i s-a vestit tatălui ei în pustie: «Femeia ta *a conceput* (*eilepha*)», nu înseamnă că faptul s-a petrecut fără împreunare şi fără sămînţa bărbatului. Asta înseamnă că îngerul trimis de Dumnezeu i-a prevestit ce-avea să se întîmple, ca nu cumva să existe vreo îndoială cu privire la pruncul născut în adevăr, conceput mai întîi [în minte] de Dumnezeu, iar apoi zămislit şi de Ioachim cel drept". Vestea îngerului trebuie înţeleasă aşadar ca o profeţie. Cuvîntul profetic conţine, prezenţializează deja realitatea la care se referă. Pentru divinitate nu există timp – îngerul spune „a conceput", chiar dacă, din punctul de vedere al oamenilor, realitatea este doar virtuală. Despre dogma Imaculatei Concepţiuni, a se vedea, mai pe larg, în studiul introductiv al culegerii de faţă.

17. Remanierile tîrzii, latine, plasează scena întîlnirii dintre Ana şi Ioachim lîngă Poarta de Aur, în închipuirea autorilor respectivi, una din porţile Oraşului Sfînt sau Templului din Ierusalim. Această imagine va rămîne în credinţa populară semnul, preludiul conceperii Mariei. Scena este amplu reprezentată în Occident şi Orient.

18. „Prima zi Ioachim a rămas acasă şi s-a odihnit": „Cu multă delicateţe autorul sugerează că zămislirea Mariei s-a petrecut după legile firii" (Amann, p. 195).
19. „Petalonul marelui preot este un fel de oglindă a sufletului, şi nu, cum crede Neander, podoaba numită «rational» care dă, prin *Urim* şi *Tummim*, răspunsuri la întrebările puse de credincioşi. *Petalonul* este o lamă de aur prinsă de tiara marelui preot (cu un fir violet – n.n., C.B.) (a se vedea *Exod* 28, 36) cu următoarea inscripţie: «Consacrat celui Veşnic». Conform textului din *Exod* (versiunea *Septuagintei*) petalonul va fi înaintea mitrei. Va sta pe fruntea lui Aron şi Aron va lua toate păcatele cu care se vor fi murdărit fiii lui Israel" (Amann, 196). Petalonul (în ebraică *nezer*) atestă existenţa unor practici divinatorii cu care se îndeletniceau preoţii. În perioada celui de-al doilea Templu numai tetragrama, YHWH, figura pe plăcuţa de aur (Flavius Iosephus, *Antichităţi iudaice* III, 178). Philon din Alexandria vorbeşte în două rînduri despre petalon, o dată în *De migratione Abrahami* 103 şi a doua oară în *Vita Mosis* II, 114, 115, 116, 132. În *Vita Mosis* el aminteşte doar că petalonul este o plăcuţă de aur în formă de coroană pe care se înscriu semnele sfinte ale tetragramei. Mai interesantă mi se pare prima mărturie, din *De migratione*: „Pe cap el (preotul) poartă un petalon din aur, avînd pecetluite cuvintele «Sfinţenie Domnului». (...) Pecetea aceea (adică inscripţia, nu petalonul propriu-zis – n.n., C.B.) este Ideea Ideilor (*idea ideon*, în sens platonician – n.n., C.B.), după modelul căreia Dumnezeu a «tipărit» (*etypose*) lumea; ea este netrupească (*asomatos*) şi inteligibilă (*noetos*)". După Philon – transmiţătorul unei tradiţii foarte vechi, de bună seamă – petalonul simbolizează centrul universului, mai mult decît atît, el conţine literele de nepronunţat care alcătuiesc Numele Creatorului lumii. Privind petalonul şi nevăzînd în el nici o impuritate, Ioachim se încredinţează, pe de o parte, că jertfa lui a fost primită, iar pe de altă parte, că sterilitatea Anei a luat sfîrşit.
20. În versiunea armeană (datînd probabil de la sfîrşitul secolului al VI-lea; a fost tradusă de Peeters în *Évangiles apocryphes*, Paris, 1914, vol. II) marele preot se numeşte Eleazar. Acesta va muri la un an după intrarea Mariei în Templu şi va fi urmat de Zaharia.
21. Versiunea armeană conţine un miracol (cap. II, 5). Ioachim sacrifică pe altar un miel pentru copilul ce va să i se nască. Dar, în loc de sînge, din beregata mielului tăiat începe să curgă un şuvoi de lapte. Preotul Eleazar interpretează miracolul ca pe un semn ce anunţă conceperea feciorelnică a lui Isus, precum şi viaţa sfîntă a Mariei.
22. Textual: „împlinindu-se zilele purificării ei". Paragraful ne trimite la *Levitic* 12, 5-6: „Dacă naşte o fată să fie necurată două săptămîni, ca pe vremea cînd i-a venit sorocul; şi să rămînă şaizeci şi şase de zile ca să se curăţească de sîngele ei. Cînd se vor împlini zilele curăţirii ei, pentru un fiu sau pentru o fiică, să aducă preotului, la uşa cortului întîlnirii, un miel de un an pentru arderea de tot şi un pui de porumbel sau o turturea pentru jertfa de ispăşire". Discuţia Anei cu moaşa aminteşte, şi ea, cîteva scene din *Vechiul Testament*. De pildă: *Gen.* 38, 27-30; 25, 24-26. Faptul că Ana se bucură că a născut o fată vine în contradicţie cu obiceiurile *Vechiului Testament*, unde naşterea copilului de sex feminin pare un eveniment nu tocmai fericit. Remanierea armeană încearcă să atenueze impresia pe care ar putea-o naşte o asemenea veste. Aici moaşa îi spune Anei: „Ai născut

o fată, *dar* foarte frumoasă, chipeşă, pură, fără nici un cusur". Tot după versiunea armeană, Ana o naşte pe Maria în luna a şaptea, marcînd încă o dată soarta excepţională a pruncului.

23. Cei şapte paşi făcuţi de Maria au o semnificaţie specială: şapte este numărul perfect atît în *Vechiul*, cît şi în *Noul Testament*. Episodul ne trimite însă şi spre un eveniment simbolic din viaţa lui Buddha. „Imediat după ce s-a născut, Buddha s-a ridicat în picioare, a făcut şapte paşi spre nord, a privit apoi către toate zările şi a rostit cu glas tunător: «Eu sînt Primul din întreaga lume, sînt Cel mai Bun din întreaga lume». Prin cei şapte paşi Buddha se înstăpîneşte asupra lumii. Desigur altul este cazul Mariei. Nu cred că se poate vorbi de vreo dependenţă reciprocă" (Smid, 50). Chiar dacă nu se poate vorbi de o influenţă budistă, cert este faptul că ne aflăm în faţa unui simbol universal, a unui arhetip transcultural. Personajele excepţionale se înstăpînesc asupra lumii prin săvîrşirea unui număr simbolic de paşi, gest care va fi apoi ritualizat. Paşii Mariei pot avea o legătură directă cu cei şase paşi ritualici făcuţi în timpul deplasării şi instalării chivotului (a se vedea, spre pildă, *Cartea a doua a lui Samuel* 6, 12). În versiunea armeană Maria face trei paşi (tot un număr simbolic).

24. Pruncii de sex feminin nu erau prezentaţi la Templu după naştere. Aşadar nici Maria nu fusese încă binecuvîntată. „Celebrarea aniversării Mariei este o invenţie a autorului nostru; evreii socoteau o asemenea sărbătoare superstiţie păgînă. Autorul a preluat ideea din *Gen.* 21, 8, unde vedem că Avraam face masă mare de ziua înţărcării lui Isaac. La acest ospăţ participă toate autorităţile religioase: arhierei, preoţi simpli, scribi, membri ai sinedriului; Ioachim invită însă tot poporul lui Israel, căci el doreşte s-o prezinte pe însăşi Maica Domnului" (Amann, p. 202).

25. *Monoousion polyplousion enopion autou.* „Ana are un singur copil (*monoousion*) dăruit de Dumnezeu. Acest copil însă echivalează pentru mama sa cu o descendenţă numeroasă (*polyplousion*)" (Strycher, 227).

26. Ruben este personajul care l-a insultat pe Ioachim în Templu (cap. I). Din nou o scenă simetrică! După insultarea lui Ioachim şi plecarea acestuia în pustie, Ana cîntă un cîntec de jale; acum, după naşterea şi binecuvîntarea Mariei, Ana cîntă un cîntec de bucurie şi mulţumire. Gîndul la Ruben introduce nota de realism, specifică tuturor textelor apocrife: personajele prezentate într-însele nu sînt tipuri ideale, ci oameni în carne şi oase, cu pasiuni, uneori mărunte, dar adevărate. Aşa şi în scena de faţă: Ana se bucură, desigur, pentru naşterea Mariei, dar nu mai puţin şi la gîndul că dispreţuitorul Ruben a primit o lecţie pe cinste.

27. Ioachim se teme ca nu cumva, întîrziind ei s-o dăruiască pe Maria Templului, să vină preoţii să le-o ceară. Atunci n-ar mai fi vorba de o consacrare liber-consimţită, ci de simpla împlinire a unei porunci.

28. Maria a rămas în Templu vreme de doisprezece ani. Versiunea armeană spune că părinţii ei au murit un an după intrarea ei în Templu şi că fetiţa a fost încredinţată unei familii preoţeşti. În acelaşi an a murit şi marele preot Eleazar, iar în locul lui veni Zaharia.

29. Scena aminteşte de dansul lui David împrejurul chivotului din *Cartea a doua a lui Samuel* (6, 14). Dansul constituia un fel de consacrare din partea lui Iahve. Ipoteza mi se pare plauzibilă, întrucît Maria este pusă în mai multe rînduri, de-a lungul *Protoevangheliei*, în legătură cu regele David şi cu „tribul lui David". Dansul Mariei mai poate avea însă o semnificaţie

„nupţială". În perioada celui de-al doilea Templu, tinerele fete obişnuiau să danseze în vii pe 15 Av (lună corespunzînd lunilor iulie-august), cînd tinerii buni de însurat îşi alegeau logodnicele. Maria dansează întrucît a fost aleasă de Iahve. Cele două posibile interpretări duc aşadar spre aceeaşi idee, a consacrării copilei de către Iahve.

30. Curajul marelui preot este inspirat de Duhul Sfînt. Căci „accesul la altar era strict interzis nu numai femeilor, dar, în general, oricărui bărbat care nu se afla în slujba Templului" (Amann, p. 207). Altarul din *Protoevanghelie* pare să semene cu cel descris în *Ezechiel* 43, 13-17, care avea trei trepte. Aşadar Maria dansează chiar pe platforma (ultima treaptă) altarului.

31. Ultima scenă în care apar Ioachim şi Ana. Versiunea armeană ne spune că amîndoi au murit în acelaşi an şi că Maria a ţinut doliu treizeci de zile. Există o legendă (a cărei origine nu poate fi stabilită cu precizie) care vorbeşte de trei soţi şi trei fiice ale Anei. După moartea lui Ioachim, Ana s-ar fi recăsătorit cu un anume Cleophas, apoi, murind şi acesta, cu un anume Salomeu. Din cele trei căsătorii s-au născut trei Marii, adică: Maica Domnului; Maria, fiica lui Cleophas, soţia lui Alpheu şi mama „fraţilor lui Isus" – Iacob cel Mic, Iosif, Simon şi Iuda; în sfîrşit, Maria, fiica lui Salomeu, soţia lui Zebedeu, mama lui Iacob cel Mare şi a lui Ioan. Legenda nu apare decît tîrziu, într-o versiune latină.

32. Aşadar Maria a împlinit cincisprezece ani. Remanierea armeană e mai logică. Preoţii sînt obligaţi să-i aleagă Mariei un soţ, întrucît părinţii ei muriseră.

33. După versiunea armeană, în Templu mai erau unsprezece fecioare în aceeaşi situaţie cu a Mariei. Preoţii vor alege soţi pentru toate douăsprezece. Autorul acestei versiuni justifică prezenţa fecioarelor în Templu printr-o cutumă străveche, legată de întruparea Mesiei. Dacă pînă la 15 ani Dumnezeu nu dădea nici un semn în privinţa fecioarelor, ele erau imediat măritate. Absolut toate fetele, fără excepţie, aparţineau neamului lui David. Prezenţa unei comunităţi de femei (practicînd viaţa ascetică) pe lîngă Templu e cît se poate de stranie. Philon, vorbind despre comunitatea therapeuţilor (în *De vita contemplativa*), pomeneşte prezenţa femeilor. Multe femei apar şi în comunitatea filozofică înfiripată la Roma pe lîngă Plotin (după cum relatează Porfir, în *Vita Plotini*). Deşi nu poate exista o legătură directă între aceste texte, prezenţa, în toate trei, a tipului de femeie-filozof (sau ascet) ne pune pe gînduri. Să fie oare un motiv specific literaturii sapienţiale egiptene? Plotin se născuse în Egipt, *Protoevanghelia* a fost redactată, pe cît se pare, în Egipt; Philon a trăit la Alexandria. Şi tot la Alexandria va trăi, în secolul al IV-lea, cea mai vestită femeie-filozof din istorie, Hipatia.

34. Iosif intră în scenă direct, fără nici o introducere. Autorul *Protoevangheliei* consideră că personajul este prea bine cunoscut pentru a-i mai prezenta biografia. Răspunzînd la chemarea marelui preot, Iosif acţionează instinctiv, dar numai în aparenţă, căci în realitate el se află sub inspiraţia Duhului Sfînt (a se vedea comentariul lui Amann, pagina 214). Episodul tragerii la sorţi este calchiat după *Numeri* 17, 7. Există totuşi o diferenţă: minunea nu constă în înflorirea spontană a nuielii, ci în apariţia neaşteptată a unei porumbiţe. Autorul a combinat aşadar trei motive preluate din tot atîtea locuri ale Scripturii: 1) episodul tragerii la sorţi, din *Num.* 17, 7; 2) episodul botezului lui Isus de către Ioan Botezătorul, din *Marcu* 1,

10; şi 3) profeţia din *Isaia* 11, 1 („O Mlădiţă va ieşi din tulpina lui Iesei şi un Lăstar din rădăcinile lui va da"). Meyer sugerează că porumbiţa n-ar fi aici simbolul Duhului Sfînt, ci al Mariei. Pe de altă parte, Saintyves propune, în *Essais de Folklore Biblique* (Paris, 1923, p. 93) următoarea explicaţie miracolului: „Dacă ne amintim că porumbelul era o pasăre venerată nu doar în Palestina, ci şi în Siria, şi probabil în toate regiunile vecine, nu ne putem abţine să nu tragem concluzia că nuiaua sfîntului Iosif era de fapt un toiag păstoresc, un sceptru străvechi din Siria care avea în vîrf un porumbel sculptat". „Miracolul porumbiţei anulează miracolul din *Num.* 17" (Smid, p. 72).

35. Apocrifele nu pomenesc numele primei soţii a lui Iosif. O informaţie transmisă de Nikephoros în *H.E.* 2, 3, preluată de la Hipolit din Porto, episcop al Romei, ne spune că ea se numea Salomeea, că se înrudea cu familia lui Ioan Botezătorul, că era fiica lui Agheu, fratele lui Zaharia şi, prin urmare, verişoară cu Ioan Botezătorul. Cît priveşte fiii lui Iosif, a se vedea *Viaţa lui Iosif tîmplarul* din culegerea de faţă.
36. Trimite la *Numeri* 16.
37. Iosif e îndepărtat din următoarele trei motive: 1) ca să nu existe nici un dubiu în privinţa relaţiilor sale cu Maria; 2) ca să poată fi explicată vizita Mariei la Elizabeta; 3) pentru ca Maria să fie singură în clipa Bunei Vestiri.
38. Expresia „tribul lui David" trebuie luată ca o metaforă. Un asemenea trib nu exista. Autorul subliniază, şi în felul acesta, originea excepţională a protagonistei (trimiteri la *Matei* 1, 20 şi *Luca* 1, 27-32; 2, 4).
39. „Ca să înţelegem bine semnificaţia acestui episod trebuie să ne amintim că în pamfletul iudaic din care se inspiră şi *Discursul adevărat* al lui Celsus (a se vedea Origen, *Contra lui Celsus* I, 28) se vorbeşte despre Maria ca despre o biată femeie nevoită să-şi cîştige viaţa din ţesut. *Protoevanghelia* răspunde în mod direct şi ferm acestui atac. Maria ţese, dar nu ca să cîştige bani; ea lucrează împreună cu cele mai pure fecioare din tribul lui David" (Amann, pp. 218-219). Catapeteasma era un văl foarte preţios care despărţea sanctuarul, Templul propriu-zis de Sfînta Sfintelor. După Mishna (tratatul *Shekalom* VIII, 5), în fiecare an, optzeci şi două de fecioare participau la ţeserea a două văluri (unul fiind aşezat chiar la intrarea în Templu). În bisericile ortodoxe catapeteasma este perdeaua de deasupra uşilor împărăteşti.
40. Dintre materialele citate în *Protoevanghelie* – comentează Amann – şi folosite la confecţionarea vălului, patru sînt menţionate şi în *Exod* 35, 25: hiacintul (purpura violetă), purpura roşie (ceea ce autorul numeşte „porfirul cel adevărat"), purpura stacojie (*kokkinos*) şi inul (*bysson*), foarte fin, adus din India. Pentru a completa pînă la şapte, număr la care se vede că ţine mult, autorul mai adaugă amiantul, un mineral moale, aproape mătăsos, care se poate ţese, firul de aur şi mătasea, necunoscută pînă în secolul al V-lea a.Cr., cînd începe să se răspîndească în tot bazinul Mediteranei.
41. Mulţi comentatori consideră fraza despre Zaharia o interpolare. Această menţiune nu vrea decît să stabilească o legătură cronologică şi evenimenţială între *Protoevanghelie* şi relatările canonice. Conrady susţine însă teza opusă. După el, menţionarea incidentului respectiv i se pare absolut necesară pentru continuarea *logică* a povestirii. Pentru că, dacă n-ar fi rămas fără grai, Zaharia ar fi trebuit să-i judece pe Iosif şi pe Maria. Şi cum

oare ar fi putut s-o acuze pe Maria tocmai el, care profețise că o fecioară va aduce răscumpărarea întregii lumi?! Cele două ipoteze (interpolarea și respectarea logicii narative) nu se contrazic. Probabil pasajul a fost adăugat ulterior tocmai pentru a da cursivitate și verosimilitate povestirii. Această scurtă mențiune introduce un al treilea cuplu în trama relatării: Zaharia și Elizabeta, părinții lui Ioan Botezătorul. De altfel, peste numai două capitole Maria va face o vizită verișoarei sale. Cît despre Zaharia, ultima parte a *Protoevangheliei* îi este în întregime consacrată. Putem conchide așadar că pasajul de față va fi fost introdus în textul deja unificat, tocmai pentru a stabili o relație clară între cele trei nuclee narative.

42. Ne aflăm în plină atmosferă a evangheliilor canonice. Există însă și unele amănunte inedite: vestirea de la fîntînă, precum și descrierea împrejurării în care a avut loc a doua vestire (Maria țese purpura). Autorul se simte obligat să ofere cît mai multe informații realiste, pentru a preîntîmpina orice contraargument din partea adversarilor. „Mai tîrziu va apărea ideea că Maria l-ar fi conceput pe Isus prin ureche – o modalitate realistă de a spune că Maria a conceput după ce a auzit cuvintele îngerului" (Amann, p. 223). Așadar Logosul divin închipuit ca *flatus vocis* ar fi fecundat urechea Fecioarei.
43. În remanierea armeană, Maria zămislește prin ureche (adică Logosul o pătrunde prin ureche). Imediat după ce o anunță pe Maria, îngerul Gabriel pleacă la magii din Persia. Aceștia vor porni la drum și peste exact nouă luni vor ajunge la peșterea din Betleem. Remanierea armeană încearcă să dea textului o cît mai mare coerență.
44. Foarte șocantă această remarcă a autorului. Ea poate fi o interpolare sau pur și simplu o glosă marginală introdusă ulterior în text. Amann se întreabă cu ironie: „O fi fost Maria într-atît de obișnuită cu vizitele îngerilor încît să fi uitat ce-i spusese arhanghelul Gabriel?!". După unii comentatori fraza ar avea menirea să scoată în evidență tocmai umilința Fecioarei. După alții, ea ar constitui pur și simplu o introducere la exclamația imediat următoare: „Cine sînt eu, Doamne, căci toți mă binecuvîntează?!". Afirmația vine în contradicție cu *Luca* 2, 19: „Maria păstra toate cuvintele acelea și se gîndea la ele în inima ei". Amneziile Mariei au, privite din alt unghi, menirea să-i stimuleze pe cititori, în sensul că la fiecare „trou de mémoire" a Fecioarei, cititorul e obligat să-și reamintească esențialul: nașterea lui Isus prin intervenție divină.
45. Maria nu-și poate împărtăși gîndurile decît unei femei care a trăit o minune asemănătoare cu a ei. Într-adevăr, singura persoană dispusă și capabilă să o înțeleagă este Elizabeta (și versiunea armeană subliniază acest lucru), bătrîna Elizabeta care a devenit însărcinată la bătrînețe, cînd nu se mai aștepta la nimic.
46. Recapitulăm: Maria a fost dusă în Templu la trei ani. Aici a rămas doisprezece ani. Bunavestire a avut loc la cîteva luni de la plecarea lui Iosif, adică la șaisprezece ani.
47. O bucată de pînză grosolană care se punea pe spate în semn de doliu sau penitență. A se vedea *Gen.* 37, 34 sau *Isaia* 58, 5.
48. Autorul *Protoevangheliei* cunoaște tradiția targumică (*Targumul lui Pseudo-Ionatan* la *Geneză* 4, 1) conform căreia Eva ar fi rămas grea în urma împreunării cu Sammael, îngerul lui Dumnezeu cu chip de șarpe.
49. Textual: „ți-ai înjosit sufletul", expresie ebraică preluată din *Vechiul Testament* și calchiată în greacă.

50. De ce spune Maria că nu știe? Să ne imaginăm o clipă în situația ei! Cine ar fi crezut-o (cu excepția Elizabetei), dacă ar fi spus adevărul!? Și apoi atît de absurdă i s-o fi părut și ei formularea *omenească* a răspunsului, încît era convinsă că degeaba îi va vorbi lui Iosif. Taina trebuia dezvăluită nu de un simplu muritor, ci de către Dumnezeu însuși. Sau avem de a face cu încă una din acele amnezii strategic inventate de autorul nostru pentru a scoate în evidență, în maximum de situații posibile, intervenția divină?
51. Legea Domnului prevede (în *Deut.* 22, 13-21) pedeapsa cu moartea pentru femeia care s-ar lăsa posedată înainte de căsătorie.
52. Femeile frumoase puteau deveni pradă îngerilor lui Dumnezeu. „Idee curentă în epocă. Descoperim urme ale ei atît în *Vechiul*, cît și în *Noul Testament*. În felul acesta era interpretat pasajul din *Gen.* 6, 2, unde se vorbește de unirea unor fii ai lui Dumnezeu (adică îngeri) cu fiicele oamenilor. *Cartea lui Enoh* a popularizat interpretarea respectivă. Sfîntul Pavel, atunci cînd recomandă femeilor să aibă capul acoperit în biserică din cauza îngerilor (1 *Cor.* 11, 10), se gîndește probabil la primejdia de a nu fi posedate" (Amann, p. 232). În cazul în care Maria ar fi conceput de la un înger răzvrătit, ea nu ar fi avut absolut nici o vină. Posibilitatea conceperii de la Duhul Sfînt, adică de la puterea însăși a lui Iahve, este din principiu exclusă (căci e inimaginabilă).
53. În remanierea armeană Iosif hotărăște să o părăsească pe Maria undeva în pustiu.
54. Imnurile de slavă cîntate de îngeri și pe care Maria le-a ascultat neîncetat în Templu.
55. Tăcerea lui Iosif în fața marelui preot amintește de tăcerea Mariei din scena anterioară. Iosif își dă seama că nu poate fi disculpat decît prin intervenție divină. Autorul pregătește cu subtilitate, prin aceste ezitări și tăceri aparent nejustificate, deznodămîntul din scena încercării cu „apa amară". Cei drepți trebuie să tacă pentru a se auzi cît mai limpede glasul lui Dumnezeu.
56. Apa încercării sau judecății Domnului se găsește menționată în: *Num.* 5, 18-27; Flavius Iosephus, *Antichități iudaice* 3, 11, 6; Philon, *Spec. leg.* 3, 62; *Talmud* (Sota, 6, 1). Pentru legislatorul evreu apa amară este menită să arate vinovăția sau nevinovăția femeii pe care soțul ei o bănuiește de adulter. Dacă femeia este vinovată, apa sfîntă, în care s-a amestecat praf de pe solul Templului, o va lăsa stearpă; dacă nu este vinovată, apa nu-i va produce absolut nici un rău. În cazul nostru autorul urmărește să obțină atestarea oficială a virginității Mariei. De aceea el modifică ceremonia descrisă în *Numeri* după propriu-i interes. Suprimă ofranda inițială, dar adaugă scena alungării celor doi inculpați pe munte sau în pustiu. Căci muntele și pustiul reprezintă cele două locuri privilegiate unde Dumnezeu își manifestă puterea. În remanierea armeană, apa încercării e numită „otravă". Prin urmare, posibilitatea de a supraviețui unei asemenea încercări era nulă. Despre un „izvor al jurămintelor" scrie și Filostrat în *Viața lui Apollonios din Tyana* I, 6 (Apollonios a trăit în secolul I p.Cr.): „Se află lîngă Tyana (în Cappadocia, la nord de munții Taurus – n.n., C.B.) un izvor închinat, după cum se spune, lui Zeus, chezaș al jurămintelor, care se mai numește izvorul din Asbameea. Acest izvor țîșnește rece, dar zgomotul ce-l face este întocmai zgomotului apei care fierbe într-un vas pus pe foc. Apa lui e prielnică și plăcută pentru cei ce jură drept și-i

vatămă pe cei ce jură strîmb. Căci le arde ochii, mîinile și picioarele, sînt osîndiți să devină hidropici și să se stingă încetul cu încetul. Ei nu mai au nici puterea să plece, rămîn țintuiți locului de o forță de neînvins și se jeluiesc pe marginea apei, recunoscînd că au jurat strîmb" (traducere de Marius Alexianu, ed. Polirom, 1997). Adelina Piatkowski, comentînd pasajul respectiv, trimite la o altă mărturie despre „izvorul jurămintelor", conținută în *Istoria romană* XXIII, 6, 19, a lui Ammianus Marcelinus.

57. Preotul folosește cuvintele pe care Isus i le spune femeii adultere (*Ioan* 8, 11).
58. Spre deosebire de Evangheliile canonice, *Protoevanghelia* fixează recensămîntul doar la orașul Betleem. Luca, de pildă, pare să vorbească de un recensămînt pe tot cuprinsul Imperiului.
59. *Viața lui Iosif tîmplarul* (II, 3) pomenește două fiice ale lui Iosif din prima căsătorie: Lidia și Lisia (pe lîngă cei patru fii: Iuda, Ioset, Iacob și Simeon).
60. Așadar Iosif și Maria erau însoțiți de doi fii.
61. Răspunsul Mariei calchiază răspunsul pe care Domnul i l-a dat odinioară Rebecăi, soția lui Isaac, mama lui Iacob și a lui Esau: „În pîntecele tău sînt două neamuri și două popoare se vor ridica din pîntecele tău; un popor va ajunge mai puternic decît celălalt și cel mai mare va sluji celui mai mic".
62. Versiunea armenească adaugă faptul că în noaptea Nașterii Mîntuitorului era un ger cumplit. Ea situează evenimentul pe 6 ianuarie, data la care se sărbătorea Crăciunul în primele secole creștine (o dată cu Boboteaza).
63. Sfîntul Luca plasează nașterea lui Isus într-un staul; *Protoevanghelia*, într-o peșteră. De fapt nu există nici o contradicție între cele două versiuni, căci staulul s-ar fi putut afla într-o peșteră. Unii comentatori susțin că autorul *Protoevangheliei* a inventat întreaga poveste. Prin urmare informația respectivă n-ar avea nici o valoare istorică. Autorul nostru ar fi transferat pur și simplu asupra momentului cristic un mitem extrem de răspîndit în Antichitatea clasică – Hermes n-a fost și el născut de Maia într-o peșteră din muntele Cyllene? În plus, în *Septuaginta* există următoarea profeție a lui Isaia: „El va locui într-o peșteră din vîrful muntelui, înconjurată de stînci puternice". Astfel o parte din comentatori văd originea „motivului peșterii" în simpla revalorificare a acestei profeții din *Vechiul Testament*. Tischendorf a respins categoric explicația de mai sus. Care sînt contraargumentele sale? În primul rînd, tăcerea sfîntului Luca nu contrazice informația din *Protoevanghelie*; apoi, sfîntul Luca nu vorbește de un staul, ci de o iesle. Cît despre faptul că numeroase personaje mitologice s-au născut într-o peșteră, el nu constituie o piedică în calea formării și răspîndirii unei legende asemănătoare; în sfîrșit, profeția lui Isaia nu reprezintă punctul de plecare în elaborarea episodului nostru, ci, dimpotrivă, formula de justificare *a posteriori* a unei tradiții deja existente. Despre această tradiție dau mărturie Iustin (*Dialogul cu Trifon* 78) și Origen, care scrie: „Isus s-a născut la Betleem. Dacă cineva mai dorește și alte dovezi pe lîngă profeția lui Micheea și relatarea din Evanghelie, atunci să afle că și în ziua de astăzi există peștera în care el a fost născut. Chiar păgînii cunosc bine acest lucru; pretutindeni se povestește că aici s-a născut un anume Isus adorat" (*Contra Celsum*, I, 1, 51). Eusebiu, excelent cunoscător al geografiei și istoriei Palestinei, amintește în mai multe rînduri de peștera unde s-a născut Mîntuitorul. Încă de pe vremea lui peștera ajunsese loc de pelerinaj, iar împărăteasa Elena a construit aici o biserică impunătoare.

Așadar se poate spune că *Protoevanghelia* se numără (pe lîngă Iustin și Origen) printre martorii unei tradiții orientale care fixa episodul nașterii Regelui lumii într-o peșteră. Tradiția are legătură și cu mitul Regilor magi, de sorginte iraniană (a se vedea, spre pildă, *Peștera comorilor*).

64. Începe a doua parte a *Protoevangheliei*, numită convențional *Evanghelia lui Iosif*, întrucît Iosif povestește la persoana întîi (ca martor ocular) scena, cea mai importantă, a nașterii. „Schimbarea bruscă a persoanei naratorului are rolul de a capta atenția cititorului pentru episodul ce urmează" (Smid, p. 128). Într-adevăr, fragmentul următor, prin hieratismul imaginilor descrise, prin tensiunea pe care o degajă și, nu în ultimul rînd, prin subtilitatea și frumusețea expresiei poetice, rămîne unic în toată literatura creștină apocrifă.

65. Toată lumea așteaptă Întruparea Domnului, cu ochii țintă spre cer. În remanierea armeană prima femeie pe care o întîlnește Iosif pe drum este Eva însăși, venită special ca să asiste la ștergerea păcatului său. Asistăm așadar la o nouă antropogeneză. Eva joacă aici rolul moașei credincioase din *Protoevanghelie*.

66. Punctul din care Iosif asistă la nașterea lui Isus este chiar centrul lumii. De aici totul pare încremenit, oprit și, într-un sens calitativ, perfect. Dar blocarea osiei lumii nu înseamnă altceva decît că, o dată cu Isus, totul va să reînceapă. Isus vine ca re-capitulare, dar în același timp și ca transfigurare a lumii vechi, scoasă pentru o clipă din cursul ei firesc. Suspendarea timpului, tăcerea de mormînt și nemișcarea însoțesc de obicei epifaniile. A se vedea *Zaharia* 2, 13; *Matei* 27, 45-51 etc. Întreaga lume asistă încremenită la nașterea Mîntuitorului ei. Comentarea episodului în F. Bovon, „The Suspension of the Time in Chapter 18 of Protevangelium Iacobi", în *The Future of the Early Christianity*, Minneapolis, 1991, pp. 393-405.

67. „Moașele evreice erau foarte căutate pentru priceperea lor", scrie Amann. Totuși nu cred că acesta e sensul cel mai important pe care vrea să-l transmită autorul. El are nevoie de un alt martor *evreu* al nașterii. De aceea se insistă pe originea personajului. Doar mărturia unui evreu îi poate convinge pe ceilalți evrei, necredincioși.

68. Se revine la persoana a treia.

69. După unele interpretări duhovnicești, moașa simbolizează omenirea supusă învățăturilor dumnezeiești, în timp ce Salomeea (femeia care va intra ulterior în scenă) reprezintă omenirea încăpățînată și incredulă.

70. Iar se revine la persoana întîi, cu scopul de a da mai multă veridicitate relatării. Scena e povestită de un martor direct.

71. Episodul cu Salomeea a fost creat după cel din *Evanghelia lui Ioan* 20, 25. Toma Necredinciosul a vrut să pipăie trupul Mîntuitorului după înviere. Salomeea vrea să pipăie trupul Mariei după Naștere. Spre deosebire însă de episodul din evanghelia canonică, unde lui Toma nu i se întîmplă nimic (Isus se mulțumește să-l admonesteze cu blîndețe părintească!), în *Protoevanghelie* Salomeei i se usucă brațul. Atingerea trupului sfințit de har al Mariei - Templu în care Dumnezeu însuși s-a pogorît - echivalează, în ochii autorului nostru, cu o profanare de neiertat. Pedeapsa vine imediat. Dar la fel și iertarea. Tratamentul diferit pe care-l suferă cei doi ar mai putea fi explicat și prin faptul că, în cazul lui Toma, Isus nu face decît să reaprindă o credință amorțită numai, în timp ce în cazul Salomeei scopul „tratamentului" divin este să trezească *pentru prima dată* un suflet

la credință. De aceea Salomeea suferă o terapie-șoc. Totul se întîmplă uluitor de repede. Trecerea din planul profan al existenței în cel sacru se produce brusc și violent. Asistăm nu la o inițiere treptată și senină, ci la o plonjare dureroasă într-o cu totul altă realitate. Zenon din Verona (episcopul acestui oraș între 362 și 371) pomenește episodul pedepsirii și vindecării moașei în *Tractatus* II, 8: „Necredincioasei moașe care dorește s-o încerce pe cea care născuse, după ce descoperă că aceea rămăsese fecioară, îi ia foc mîna. Dar atingîndu-se apoi de copil, flacăra devoratoare se potolește. Astfel moașa peste măsură de curioasă, fiind uluită mai întîi de fecioară, iar apoi și de copilul Dumnezeu, ea, care venise să vindece, pleca acum vindecată și săltînd de bucurie". Iar Prudentius (348-405) face o aluzie clară în imnul XI, 96 din *Cathemerinon*: „Pe acesta întunericul și o moașă,/ mama fecioară, leagănul/ și o vîrstă fragedă/ îl făcură Rege pentru neamuri". Pedepsirea moașei necredincioase poate fi pusă în legătură cu pedepsirea evreului Iephonias, din *Cuvîntul lui Ioan Teologul* 47.

72. Am omis din traducere explicația moașei: „lucru împotriva firii", deoarece mi s-a părut că îngreunează inutil fraza.
73. Textual: „căci nu mică este lupta care se dă în jurul tău". Aluzie directă la confruntările veacului al doilea dintre evrei/iudaizanți și creștini în legătură cu păstrarea fecioriei Mariei atît *in partu* cît și *post partum*.
74. Am tradus *me paradeigmatizeis* prin „nu mă da drept pildă", păstrînd sensul etimologic. Din pasajul de față rezultă că Salomeea ajuta femeile sărace să nască. Convertirea ei constituie punctul de maxim interes al *Protoevangheliei*.
75. Pentru a fi purificat, după patruzeci de zile. Salomeea trebuie să tacă pentru ca Irod să nu afle locul unde se află Regele lumii. Un mare paradox caracterizează Nașterea Domnului: pe de o parte, ea ar trebui adusă la cunoștința întregii lumi; pe de altă parte însă ea trebuie ținută cu mare grijă ascunsă, pentru ca pruncul să nu fie ucis de către Irod.
76. Adică la Ierusalim. Nu se vorbește nicăieri, în cuprinsul *Protoevangheliei*, de Nazaret, locul unde locuia Iosif, după Evangheliile canonice (*Luca* 2, 4).
77. *Protoevanghelia* nu conține nici o informație despre numărul, numele și demnitatea regească a magilor. Aceste precizări vor apărea în remanierile ulterioare. Versiunea armeană îi numește – Melkon, regele perșilor; Gaspar, regele hindușilor și Balthazar, regele arabilor - și precizează că sînt frați, fii ai aceluiași rege. Ei au venit însoțiți de o oaste imensă (douăsprezece mii de soldați) și au străbătut drumul din Persia pînă la Ierusalim în nouă luni. Au ajuns la peștera Domnului a treia zi după Naștere. Printre daruri se numără și o carte tainică scrisă de însuși „degetul lui Dumnezeu" și dăruită lui Seth (fiul mîngîierii), după moartea lui Abel. În această carte stă scrisă profeția despre Întruparea Fiului lui Dumnezeu în anul șase mii, ziua a șasea. Ea a fost transmisă din generație în generație pînă cînd a ajuns în Persia, sub domnia lui Cyrus.
78. Versiunea etiopiană a *Protoevangheliei* urmărește soarta magilor pînă la întoarcerea lor în țară. Textul sună așa: „Cînd au ajuns în țara lor au mers în fața regelui, care i-a întrebat: «Ce-ați văzut acolo unde-ați fost?». Ei au povestit tot ce văzuseră și cum le-a primit pruncul darurile. Atunci regele i-a întrebat: «Dar El ce v-a dăruit vouă?». «O bucățică din scutecul său binecuvîntat - au răspuns ei –, pe care am ascuns-o în pămînt». Iar regele a zis: «Să mi-o aduceți îndată!». Magii s-au întors în ținutul unde ascunseseră bucățica de scutec și, pe cînd săpau să o dezgroape, o flacără

imensă țîşni din locul acela. De aceea şi-n ziua de azi magii se închină focului".

79. Ieslea boilor devine ascunzătoare pentru Mîntuitor. Aşadar Isus rămîne în peşteră încă o vreme (după versiunea armeană, patruzeci de zile). Aici se încheie relatarea despre Maria şi Isus. Urmează episodul uciderii lui Zaharia. Legătura între cele două părți se stabileşte prin intermediul episodului persecuției declanşate de către Irod. Acesta va fi crezut că fiul lui Zaharia, Ioan Botezătorul, urma să devină Regele Iudeii. Martiriul tatălui anticipă martiriul fiului. Dar, în fapt, lucrurile se prezintă invers: martiriul lui Zaharia este povestit după modelul martiriului fiului său, Ioan Botezătorul.
80. Scena femeii cu pruncul hăituită prin pustie pare a se fi inspirat din *Apocalipsă* 12.
81. „În versiunea slavă, publicată de Berends, se povesteşte că îngerul scoate din munte pîine şi apă. La nouă luni Ioan este înțărcat şi se hrăneşte cu miere sălbatică dintr-un palmier. După treisprezece luni Elizabetei i se porunceşte să iasă din ascunzătoare. La cinci ani este dat în grija îngerului Uriel. Tot acum primeşte haina din păr de cămilă, pe care o va purta toată viața" (Amann, p. 263).
82. Legenda lui Zaharia este o explicație la pasajul din *Matei* 23, 35, unde Isus vorbeşte de „Zaharia, fiul lui Barachia, omorît între Templu şi altar". Sfîntul Ieronim, comentînd acest pasaj, spune că şi în vremea sa creştinii mai venerau urmele de sînge ale preotului Zaharia vizibile pe ruinele Templului.
83. În remanierea armeană preotul care descoperă crima se numeşte Filip.
84. Răzbunătorul nu este altul decît împăratul roman care va distruge Templul, adică Titus. Uciderea lui Zaharia atrage aşadar după sine distrugerea Templului şi justifică pretențiile Imperiului roman. Încă un argument pentru susținerea originii păgîne a presupusului autor (simpatizant al romanilor).
85. Desigur, unul din cei patru fii ai lui Iosif din prima căsătorie, martor direct al evenimentelor povestite în *Protoevanghelie*.

Introducere la *Viața lui Iosif tîmplarul*

Sîntem în fața unuia dintre cele mai bizare texte ale antologiei: viața și moartea lui Iosif, povestite de însuși Isus discipolilor săi pe Muntele Măslinilor, după înviere (cum se poate deduce prin compararea cu alte apocrife). Originalul pare să urce pînă în secolul al V-lea sau chiar al IV-lea. Frazele milenariste (capitolul 26) constituie un element esențial pentru datare, deoarece se știe că tendințele milenariste se resorb (fiind și aspru reprimate de creștinismul oficial) o dată cu secolul al V-lea.

La început nu s-a cunoscut decît o variantă arabă. Ea a fost publicată, în anul 1722, de G. Wallin, după un manuscris aflat la Biblioteca regală din Paris și care provenea din Egipt. Cum creștinii copți aveau un cult deosebit pentru sfîntul Iosif, cercetătorii au presupus existența unui original copt ce a stat la baza traducerii arabe. Presupunere validată, la începutul secolului al XIX-lea, de E. Quatremère. Într-adevăr, acesta a semnalat existența unui text copt aflat la Biblioteca Imperială din Paris, text sustras, împreună cu multe altele, din Biblioteca Vaticanului. Ulterior (în 1810) G. Zoega publică la Roma catalogul celebrei colecții de manuscrise a cardinalului Borgia. La numărul CXXI erau înregistrate opt folii sahidice care cuprindeau *Vita S. Iosephi de Nazaret*. Fragmentul a fost tradus de E. Dulaurier (1835). Patruzeci și unu de ani mai tîrziu, în cartea sa *Apocryphes Coptes du Nouveau Testament*, apărută la Paris, É. Revillout publică ediția *princeps* a fragmentului sahidic, precum și versiunea bohairică a aceluiași text, conținută în codicele *Vaticanus LXVIII*. Versiunea sahidică numără doar nouă capitole (de la 13 la 21) din cea arabă. În schimb, cea bohairică este completă. Studiul textului copt arată că ambele versiuni provin dintr-un original grec. Tîrziu, în secolul al XVI-lea, se menționează și o traducere latină.

Unii cercetători au mers pînă la a presupune că *Viața lui Iosif tîmplarul* nu ar fi decît o rescriere creștină a mitului lui Osiris. În note am făcut mai multe referiri în acest sens. Forma sub care se prezintă textul sugerează utilizarea lui în cadru liturgic, probabil la sărbătoarea sfîntului Iosif. Primele capitole au suferit influența apocrifelor Nașterii Domnului; nucleul central însă (boala și moartea lui Iosif: capitolele 12-32) este profund original. Asistăm la o dramă liturgică a morții, la o *agonia* (luptă) liturgică. Textul în sine se vrea citit ca o parabolă despre Judecata de Apoi. Centrală rămîne tema morții raportată la faptele din lumea aceasta. Moartea poate ucide, dar poate și salva. Nimeni nu scapă de întîlnirea cu ea, nici chiar cei doi „luați la cer", Enoh și Ilie, despre care iudeii cred că nu se vor despărți niciodată de trup. Chiar și ei, ne spune *Viața lui Iosif*, vor trebui să moară odată și odată. Căci fără moarte nu există înviere, fără moarte nu poate exista mîntuire. Moartea e indisolubil legată de păcatul originar. Omul, singur, a cerut-o de la Dumnezeu. Moartea nu face decît să asculte porunca Celui de sus. Ea se dovedește cu mult mai ascultătoare decît omul. Frica de moarte provine, de

fapt, din frica de păcat. Iosif însuşi, înainte de a muri, se spovedeşte, cu lacrimi de curăţire, Fiului său Isus. Apropierea morţii îl leagă şi mai strîns de Domnul său. Vedem cum Fiul îşi renaşte într-un fel tatăl după moarte. Prin simpla lui prezenţă, Isus spulberă frica morţii. Aceasta este, în fond, şi esenţa credinţei: biruirea fricii teribile pe care o resimte omul în faţa morţii *sale*. Dar în creştinism moartea nu este numai a sa, ci şi a Celui care s-a făcut om muritor. Moartea este moarte în Cristos, adică spălare de păcat, agonie, pierdere şi răscumpărare. Textul nostru provine din acelaşi mediu (deşi e mai recent) cu *Testamentul lui Avraam*, unde întîlnim aceeaşi temă, a confruntării cu misterul morţii. El trebuie aşezat în mai larga familie a „testamentelor" (de pildă, „a celor doisprezece patriarhi". Pentru aceasta, a se vedea notele şi comentariile). Una dintre trăsăturile de marcă ale creştinismului egiptean o reprezintă, fără doar şi poate, obsesia pentru destinul sufletului dincolo de această viaţă şi încercarea (fie şi nereuşită) de a da un sens morţii.

*

Consider util să adaug aici şi cîteva cuvinte despre cultul lui Iosif în lumea catolică, dat fiind faptul că la ortodocşi el nu se bucură de o atenţie specială.

Venerarea tatălui „după trup" al lui Isus nu a luat un caracter public pînă în secolul al XII-lea. La Bologna exista în 1129 o biserică închinată lui Iosif, deservită de benedictini pînă în secolul al XIV-lea. Mărturiile ulterioare se înmulţesc. Totuşi nu se poate vorbi decît de o serie de culte (slujiri) particulare şi locale. Nimic oficial şi universal aşadar. În secolul al XV-lea, cultul lui Iosif izbucneşte cu o fervoare fără precedent. Trei slujitori ai Bisericii au contribuit decisiv la dezvoltarea lui: Bernardino din Sienna, Jean Gerson şi cardinalul Pierre d'Ailly.

Bernardino din Sienna a fost un predicator benedictin foarte iubit în vremea sa. El a susţinut şi încurajat instituirea unei procesiuni solemne, a unei confrerii, precum şi construirea unei capele dedicate sfîntului Iosif la Perugia. Prin predicile sale a răspîndit cultul lui Iosif în toată Italia. În 1413, cancelarul Jean Gerson se adresa, printr-o enciclică, tuturor bisericilor, rugîndu-le să adopte sărbătoarea Logodnei lui Iosif cu Maria. După trei ani se ivi o altă ocazie favorabilă: un conciliu general, ţinut la Constanz, unde prestigiosul teolog a participat în calitate de deputat al regelui Franţei, Carol al VI-lea, şi al Universităţii din Paris. Aşadar, pe 8 septembrie 1416, Gerson ţine o predică înaintea Părinţilor Conciliului plecînd de la următoarele cuvinte din *Evanghelia după Matei*: *Iacob genuit Joseph, virum Mariae, de qua natus est Jesus qui dicitur Christus* („Iacob a născut pe Iosif, bărbatul Mariei, din care S-a născut Isus, Cel numit Cristos"), predică în care pledează încă o dată pentru introducerea sărbătorii mai sus pomenite. De asemenea, tot de la el a rămas un poem în douăsprezece cînturi închinat lui Iosif, numit chiar *Josephina*.

Prieten şi maestru al lui Gerson, cardinalul Pierre d'Ailly a compus, la concurenţă cu discipolul său, o lucrare dedicată sfîntului Iosif, intitulată *Cele douăsprezece cinstiri*, din care se vor inspira mai tîrziu carmeliţii şi minoriţii în slujbele lor. Treptat, datorită celor trei preoţi amintiţi aici, cultul lui Iosif se extinde în ţările apusene. Dar mai cu seamă ordinele călugăreşti au contribuit

la întreținerea, amplificarea și difuzarea lui. Sfînta Tereza din Ávila a fost, probabil, cea mai înfocată propagatoare a acestui cult în Spania. De altfel, una dintre cărțile celebre ale vremii, scrisă de părintele carmelitan Ieronim Graciàn al Maicii lui Dumnezeu și publicată în 1612, are ca titlu *Viața și moartea sfîntului Iosif*. Bossuet rostește în 1659 un splendid „Panegiric al sfîntului Iosif" în fața reginei-mamă. Cultul capătă o atît de mare amploare în Apus, încît la Conciliul Vatican I (8 iunie 1890) papa Pius al IX-lea îl declară pe Iosif patron al Bisericii Catolice, ridicînd sărbătoarea de pe 19 martie la rangul de „dublu de prima clasă".

Luna martie este și astăzi, în întregime, consacrată de catolici sfîntului Iosif.

*

Întrucît versiunea latină a lui Tischendorf conține foarte multe inexactități (după avizul specialiștilor, coptizanți și arabizanți: de pildă, Otero și Erbetta), am luat ca text de bază pentru traducerea românească versiunea italiană a lui Erbetta – versiune însoțită și de utile note filologice – făcînd însă mereu apel la traducerile: spaniolă, a lui Santos Otero, și franceză, a lui Peeters. Deși nu cunosc copta, am hotărît totuși să includ textul acesta în culegere pentru a da rotunjime și unitate narativă romanului cristologic proiectat dintru început.

Orientare bibliografică

U. Holzmeister, *De Sancto Joseph quaestiones biblicae*, Roma, 1945.

L.Th. Lefort, „À propos de l'histoire de Joseph le Charpentier", în *Le Muséon*, 66, 1953, pp. 201-203.

R. Morenz, *Die Geschichte von Joseph dem Zimmermann*, Berlin, 1951.

H. Rondet, „Saint Joseph. Histoire et théologie", în *Nouvelle Revue Théologique*; 85, 1953, pp. 113-140.

Viața lui Iosif tîmplarul[1]

[Prolog]

Astfel trecu în lumea celor drepți părintele nostru Iosif tîmplarul, tată după trup al lui Cristos, care a trăit o sută unsprezece ani[2]. Mîntuitorul le-a povestit apostolilor adunați pe muntele Măslinilor[3] viața acestuia, iar ei au scris tot ce-au auzit. Apoi au depus textul la biblioteca din Ierusalim[4], notînd doar ziua în care sfîntul bătrîn s-a despărțit de trup în pacea Domnului: 26 *epep*[5].

I. [Isus le vorbește apostolilor]

1. Într-o zi, aflîndu-se Mîntuitorul nostru pe muntele Măslinilor în mijlocul ucenicilor Săi, le vorbi lor așa: „Fraților preaiubiți și fii ai bunului meu Tată, singurii aleși din toată lumea,

2. Știți bine ce v-am spus de-atîtea ori: trebuie ca eu să fiu răstignit și să îndur moartea[6]; să mă ridic din morți și să vă aduc vestea cea bună pentru ca voi, la rîndul vostru, s-o predicați peste întreg pămîntul; să cobor din înalt o putere asupra voastră[7], care să vă umple de Duh Sfînt; iar voi, la sfîrșit, să îndemnați pe toți la pocăință zicîndu-le:

3. Mai mult cîntărește un pahar cu apă în viața viitoare decît toate bogățiile acestei lumi;

4. și iarăși: mai mult cîntărește un singur pas în casa Tatălui meu decît toate bogățiile acestei lumi;

5. și iarăși: mai mult cîntărește un ceas de bucurie pentru cei drepți decît o mie de ani pentru cei păcătoși; păcătoșii vor plînge doar și se vor tîngui fără ca nimeni să se-ndure de lacrimile lor[8].

6. Așadar cînd voi, mădulare osebite ale mele, va trebui să porniți la drum, predicați oamenilor acestea: Tatăl meu vă va cere socoteală după o dreaptă cîntărire a faptelor[9] și vă va judeca pînă la ultimul cuvînt de prisos[10] pe care l-ați rostit;

7. căci așa cum nimeni nu poate scăpa de ghearele morții, tot așa nimeni nu-și poate ocoli propriile fapte, bune sau rele;

8. și încă, vă repet ceea ce v-am spus de-atîtea ori: nici un puternic nu se va putea salva cu propria-i putere și nici un bogat cu toate bogățiile sale[11].

9. Iar acum, ascultați cu luare-aminte! Vă voi povesti viața tatălui meu Iosif, bătrînul tîmplar binecuvîntat de Dumnezeu.

II. [Văduvia lui Iosif]

1. Era un om pe nume Iosif, născut în Betleem, orașul iudeu al regelui David.
2. Învățase două lucruri în viață: înțelepciunea și meșteșugul tîmplăriei[12].
3. Omul acesta se căsători și avu fii și fiice: patru băieți și două fete. Băieții se numeau Iuda, Ioset, Iacob și Simeon, iar fetele: Lisia și Lidia[13].
4. Dar, după scrisa fiecăruia, muri și nevasta lui Iosif, lăsînd în urma ei un băiat, pe Iacob, de vîrstă fragedă.
5. Iosif era un om drept și lăuda pe Dumnezeu în tot ce făcea. De multe ori trebuia să plece de-acasă împreună cu doi dintre feciorii săi pentru că așa îi cerea meseria[14]. Își cîștiga pîinea din lucrul mîinilor sale, cum stă scris în Legea lui Moise.
6. Acest om drept de care vă vorbesc este Iosif, tatăl meu după trup. Cu el s-a logodit mama mea, Maria.

III. [Maria în Templu]

1. Pe cînd tatăl meu petrecea, cum v-am zis, în văduvie, mama mea, fecioară plină de haruri și binecuvîntată, slujea în Templul Domnului cu mare sfințenie. Împlinise doisprezece ani. Pe primii trei și-i petrecuse în casa părinților, iar pe ceilalți nouă în Templul Domnului[15].
2. Văzînd preoții că sfînta copilă ducea o viață ascetică și cu frică de Dumnezeu, s-au sfătuit între ei și-au hotărît așa: să căutăm un om de treabă și să o logodim cu el pînă i-o veni ceasul măritișului, ca nu cumva, din delăsarea noastră, să aibă prima scurgere în Templu. Căci am săvîrși cu toții un mare păcat.

IV. [Maria se logodește cu Iosif]

1. Chemară așadar tot tribul lui Iuda și aleseră din el doisprezece bărbați cu numele celor douăsprezece triburi.
2. Dintre aceștia sorții căzură pe bătrînul și bunul Iosif, tatăl meu după trup.
3. Atunci preoții au zis către maica mea, Fecioara: «Mergi cu Iosif și ascultă-l în toate pînă cînd va veni ceasul să te măriți».
4. Iosif o duse pe Maria în casa lui. Aici ea îl găsi pe micuțul Iacob, rămas orfan, pe care-l mîngîie și-l îngriji. De aceea i s-a și spus «mama lui Iacob».
5. După ce o aduse acasă, Iosif plecă la locul unde lucra ca tîmplar.
6. Maica mea, Maria, a trăit doi ani în casa lui Iosif pînă în ziua aceea minunată[16].

V. [Întruparea]

1. Iar în cel de-al paisprezecelea an al vieţii sale Eu, Isus, Viaţa voastră, am venit să locuiesc în pîntecele ei din propria mea voie.

2. Abia în a treia lună după ce rămăsese grea, veni şi nevinovatul Iosif de la lucrul său. Găsind-o pe Maica Mea însărcinată, a fost cuprins de mînie şi de frică. Se gîndi s-o părăsească într-ascuns. Atît de scîrbă i s-a făcut, încît n-a vrut nici să mănînce în ziua aceea.

VI. [Îngerul Gabriel]

1. Iată însă că la miezul nopţii[17] i se arătă, la porunca Tatălui meu, arhanghelul bucuriei, Gabriel, şi-i zise: «Iosif, fiu al lui David, nu-ţi fie teamă s-o ţii în casa ta pe Maria. Află că pruncul pe care ea-l va naşte este rod de la Duhul Sfînt.

2. Va naşte un fiu căruia îi vei pune numele Isus. El va paşte neamurile cu toiag de fier»[18].

3. Apoi îngerul se făcu nevăzut. Iar Iosif, trezindu-se, împlini întocmai ce-i spusese îngerul Domnului şi o ţinu pe Maria în casa lui.

VII. [Călătoria la Betleem]

1. Între timp ieşi poruncă de la împăratul Augustus ca fiecare să meargă şi să se înscrie în cetatea unde s-a născut[19].

2. Bunul bătrîn porni şi el la drum spre Betleem, cetatea sa natală. O luă şi pe Fecioara Maria, maica mea. Şi pentru că sorocul naşterii era aproape, el dictă numele scribului în felul următor: Iosif, fiul lui David; Maria, soţia sa şi Isus, fiul lor, din tribul lui Iuda[20].

3. Apoi Maria, Maica Mea fecioară, mă născu pe cînd se întorceau de la Betleem, chiar lîngă mormîntul Rahelei[21], soţia patriarhului Iacob, mama lui Iosif şi a lui Benjamin.

VIII. [Fuga în Egipt]

1. Iată însă că Satana s-a băgat în sufletul lui Irod cel Mare, tatăl lui Arhelaos, acelaşi care i-a tăiat capul iubitei mele rude, Ioan[22].

2. Irod umbla să mă răpună, deoarece credea că împărăţia mea este din lumea aceasta.

3. Dar Tatăl meu îi descoperi totul lui Iosif printr-o viziune. Şi îndată el fugi din Iudeea, luîndu-ne pe mine, pe Mama şi pe Salomeea[23]. Am coborît aşadar în Egipt, unde am rămas vreme de un an, pînă cînd Irod muri mîncat de viermi – răsplată meritată pentru sîngele nevinovat pe care îl vărsase.

IX. [Întoarcerea la Nazaret]

1. După ce nelegiuitul de Irod s-a stins din viață, ne-am întors și noi în Israel. Aici ne-am dus să locuim într-o cetate din Galileea, pe nume Nazaret.

2. Tatăl meu, bătrînul cel binecuvîntat, lucra mai departe ca tîmplar. Astfel, datorită lui am putut trăi liniștiți. Căci el, aș putea zice, n-a mîncat niciodată pîine pe degeaba[24], urmînd în toate Legea lui Moise.

X. [Bătrînețea lui Iosif]

Deși era înaintat în vîrstă, trupul îi rămăsese zdravăn. Avea privirea ageră și nu-i lipsea nici un dinte. Nu-și pierduse nici judecata dreaptă, nici înțelepciunea. La cei o sută unsprezece ani părea încă tînăr[25].

XI. [Cuminţenia lui Isus]

1. Fiii săi cei mai mari, Ioset și Simon, după ce s-au însurat au mers să trăiască fiecare la casa lui. Cele două fete s-au măritat și ele, cum e legea omenească, așa încît Iosif a rămas doar cu fiul cel mai mic, cu Iacob[26].

2. Cît despre mine, după ce Maica m-a născut, am fost mereu împreună cu ei, dîndu-le ascultare ca un fiu. Am făcut tot ceea ce-i omenesc, în afară de păcat[27].

3. Mariei îi ziceam «mamă», iar lui Iosif, «tată». Tot ce-mi cereau făceam și niciodată nu scoteam vreun cuvînt rău în fața lor. Căci îi iubeam nespus de mult.

XII. [Ceasul de pe urmă]

1. Veni însă și ceasul în care tatăl meu, Iosif, trebuia să părăsească această lume, așa cum le e scris tuturor bieților muritori.

2. Iar cînd trupul începu să-i slăbească, îngerul său păzitor se apropie și-i zise: «Vei muri în anul acesta!»[28].

3. Atunci, simțind cum i se tulbură sufletul, plecă la Ierusalim, intră în Templul Domnului, îngenunche dinaintea altarului și se rugă așa:

XIII. [Rugăciunea lui Iosif]

1. «O, Dumnezeule, Tată preamilostiv și Dumnezeu al întregii făpturi, Stăpînitor al sufletului, al trupului și al cugetului meu!

2. Dacă e-adevărat că mi s-au împlinit zilele pe care mi le-ai dăruit în această lume, te rog, Stăpîne Dumnezeule, trimite pe arhanghelul

Mihail să stea lîngă mine pînă cînd sufletul meu nefericit va ieși din trup fără durere sau tulburare[29].

3. Căci moartea stîrnește în toți mare durere și tulburare, fie el om, animal domestic sau fiară, vierme sau pasăre.

4. Pentru toate făpturile de sub cer în care adie suflarea vieții, ultima clipă, adică despărțirea sufletului de trup, este chinuitoare.

5. De aceea, Stăpîne, îngăduie îngerului să rămînă lîngă trupul și lîngă sufletul meu pînă cînd va trece, fără nici o durere, clipa despărțirii lor.

6. Fă ca îngerul pe care mi l-ai dat în ziua nașterii mele[30] să nu mă privească, în drum spre tine, cu ochi supărați ci cu ochi iubitori și senini.

7. Fă ca toți cei cu față schimbătoare[31] să nu mă-mpiedice să ajung la tine.

8. Nu lăsa ca sufletul meu să cadă în mîinile păzitorilor porții și scapă-mă de judecata cea înfricoșătoare[32].

9. Fă ca valurile acelui rîu de foc în care sufletele trebuie să se curețe[33] înainte de a privi slava feței tale să mă privească fără dușmănie.

10. O, Dumnezeule care judeci cu adevăr și dreptate, fie ca mila Ta să-mi aducă mîngîiere, Tu, izvorul tuturor bunătăților! Slavă ție în vecii vecilor. Amin!».

XIV. [Boala lui Iosif]

1. După ce s-a întors acasă, la Nazaret, Iosif a fost lovit de-o boală ce-avea să-l ducă în mormînt[34].

2. Aceasta s-a arătat mai crudă ca niciodată.

3. Iată, pe scurt, viața iubitului meu părinte, Iosif:

4. La patruzeci de ani se căsători și trăi cu femeia sa alți patruzeci și nouă. De la moartea acesteia trecu un an[35].

5. Apoi Maica Mea a rămas doi ani în casa lui Iosif, după ce preoții i-o încredințaseră cu următoarea poruncă: «Ai grijă de ea pînă în ziua căsătoriei voastre!».

6. La începutul celui de-al treilea an al șederii sale aici – împlinise cincisprezece ani – m-a născut pe mine, în chip tainic, despre care nici o creatură nu știe nimic în afară de Mine însumi, de Tatăl Meu și de Duhul Sfînt.

XV. [Slăbirea trupului]

1. Viața părintelui meu Iosif, bătrînul cel binecuvîntat, se întinse pe o sută unsprezece ani – atît îi hărăzise bunul meu Tată.

2. Se despărți de trup în a douăzeci și șasea zi a lunii *epep*.

3. Atunci aurul curat al trupului său începu să se stingă, iar argintul cugetului și judecății să se înnegrească.

4. Uită să mănînce şi să bea; pierdu îndemînarea cu care lucra de obicei.

5. În zorii zilei de 26 *epep*, pe cînd se afla încă în pat, a fost cuprins de-o mare tulburare. Scoase un geamăt cumplit, bătu din palme şi începu să urle:

XVI. [Plîngerea lui Iosif]

1. «Vai de mine şi de ziua în care m-am născut!

2. Vai de pîntecele în care am primit sămînţa vieţii! Vai de sînul care m-a alăptat!

3. Vai de genunchii pe care am fost legănat!

4. Vai de braţele care m-au ţinut pînă cînd am crescut şi am început să păcătuiesc!

5. Vai de limba şi de buzele mele, care de-atîtea ori au rostit vorbe nelegiuite, au minţit, au pîrît şi au bîrfit pe nedrept!

6. Vai de ochii mei care au văzut scandaluri!

7. Vai de urechile mele care au ascultat cu plăcere vorbe deşarte!

8. Vai de mîinile mele care au furat lucruri străine!

9. Vai de stomacul şi de pîntecele meu care au tînjit după îmbucătura altuia; şi cînd o dobîndeau o devorau mai iute ca flăcările unui foc mistuitor!

10. Vai de picioarele mele care au făcut rău trupului, căci l-au purtat adesea pe cărări greşite!

11. Vai de trupul care mi-a pustiit sufletul, înstrăinîndu-l de Dumnezeu-Creatorul!

12. Ce să mă fac!? Sînt înconjurat din toate părţile.

13. Vai, cu adevărat mare este nefericirea păcătoşilor!

14. Adîncă tristeţe l-a cuprins pe tatăl meu, Iacob, înainte de a-şi da duhul şi nu mă ocoleşte nici pe mine, blestematul!

15. Isus, Dumnezeul, este mijlocitorul sufletului şi al trupului meu; împlinească-se în mine voia lui!».

XVII. [Spovedania]

1. După ce-a rostit el aceste cuvinte, eu m-am ridicat şi am intrat în odaia unde stătea întins. Şi văzîndu-l atît de tulburat i-am zis: «Bine te-am găsit, iubit părinte şi bătrîn binecuvîntat!».

2. El mi-a răspuns cu o voce sugrumată de frica morţii: «Fii de o mie de ori binevenit, căci, iată, numai auzindu-ţi vocea, sufletul meu s-a mai liniştit[36].

3. Isuse, Stăpînitorul meu; Isuse, Regele meu adevărat, Mîntuitorul meu bun şi milostiv; Isuse, eliberatorul meu; Isuse, călăuza mea; Isuse, apărătorul meu; Isuse, Tu, în bunătatea Căruia sînt toate; Isuse, al cărui nume dulce şi puternic stă pe buzele tuturor; Isuse, ochi ce vede

și ureche ce aude cu adevărat – ascultă azi pe slujitorul Tău! Pentru că spre Tine înalț rugăciuni și-n fața Ta vărs lacrimi amare!

4. Cu adevărat Tu ești Dumnezeu. Da, Tu ești Stăpînitorul, după cum mi-a vestit îngerul de multe ori, dar mai cu seamă în ziua aceea în care inima mea colcăia de bănuieli omenești; căci o văzusem pe Fecioară însărcinată și vroiam să o părăsesc[37].

5. Dar pe cînd mă gîndeam eu la asta, mi-a apărut în vis un înger și mi-a zis: 'Iosif, fiu al lui David, nu-ți fie teamă să o iei pe Maria de nevastă, fiindcă pruncul pe care îl va naște este rod de la Duhul Sfînt.

6. Nu scorni bănuieli despre sarcina ei! Va naște un fiu și-l vei numi Isus'.

7. Tu ești Isus Cristos, Mîntuitorul sufletului, al trupului și al cugetului meu. Nu mă osîndi pe mine, slujitorul Tău și rodul mîinilor Tale!

8. Eu nu știam și nu deslușeam misterul nașterii Tale minunate, pentru că nu auzisem niciodată pînă atunci că o femeie ar putea zămisli fără bărbat și că o fecioară ar putea naște fără să-și rupă astfel pecetea feciorei.

9. O, Stăpînitorul meu! Dacă n-aș fi cunoscut legea acestei taine, n-aș fi crezut în Tine, în nașterea Ta sfîntă, și nici n-aș fi cinstit-o pe Maria, Fecioara care Te-a născut.

10. Îmi amintesc și-acum de ziua în care un copil muri mușcat de-un șarpe[38].

11. Toate rudele s-au năpustit atunci asupra Ta, vrînd să Te ducă înaintea lui Irod.

12. Dar Ție ți s-a făcut milă de bietul copil și l-ai înviat din morți, ca să mărturisească de față cu toți că nu Tu l-ai omorît. Ce mare bucurie a fost atunci în casa mortului!

13. Dar eu Te-am tras de urechi și ți-am zis: 'Ai grijă ce faci, fiule!'.

14. Tu mi-ai răspuns amenințător: 'Dacă n-ai fi tatăl meu după trup, te-aș învăța minte pentru ceea ce mi-ai făcut'[39].

15. Domnul meu și Dumnezeul meu, dacă din pricina acelei zile ai venit astăzi cu glas de judecată și ai îngăduit ca asemenea prevestiri cumplite să se abată asupra mea, Te rog, nu mă duce înaintea judecății Tale și nu Te război cu mine!

16. Căci eu sînt robul Tău și fiul roabei Tale.

17. Iar de-mi vei rupe lanțurile[40] încet și fără să simt, atunci și eu îți voi aduce jertfă binecuvîntată: voi mărturisi slava Ta dumnezeiască, voi mărturisi că Tu ești Isus Cristos, Fiu adevărat al lui Dumnezeu și deopotrivă Fiu adevărat al omului».

XVIII. [Durerea Mariei]

1. La aceste cuvinte ale tatălui meu Iosif nu mi-am mai putut stăpîni lacrimile și am izbucnit în plîns. Vedeam cum moartea pune încet stăpînire pe el și-i auzeam cuvintele amare ce-i ieșeau din gură.

2. Atunci, fraţilor, mi-am amintit de moartea pe cruce pe care urma s-o îndur pentru viaţa întregii lumi.

3. Iar Maica Mea preaiubită, al cărei nume este plăcut tuturor celor ce mă iubesc, se ridică şi-mi zise cu glas înlăcrimat: «Vai de mine, Fiule, uite cum se apropie moartea de Iosif, bătrînul blînd şi binecuvîntat, tatăl Tău după trup, mult iubit şi cinstit!».

4. Eu i-am răspuns: «Maică preaiubită, care om născut în trup va scăpa de ghearele morţii?

5. Căci moartea este stăpîna tuturor oamenilor, Maică binecuvîntată.

6. Şi tu va trebui să mori ca toţi ceilalţi oameni.

7. Totuşi moartea voastră, a tatălui meu Iosif şi a ta, o, maică binecuvîntată, nu poate fi numită cu adevărat moarte, ci mai degrabă viaţă veşnică, fără de sfîrşit.

8. Chiar şi eu voi muri pentru toţi, din pricina trupului în care m-am îmbrăcat.

9. Iar acum, Maică preaiubită, ridică-te şi intră la bătrînul binecuvîntat Iosif, ca să vezi ce soartă îl aşteaptă acolo, sus».

XIX. [Isus şi Maria îl veghează pe Iosif]

1. Maria se ridică, intră în odaia în care zăcea Iosif şi văzu semnele clare ale morţii pe chipul lui.

2. Eu, fraţilor, m-am aşezat la căpătîiul muribundului, iar Maica Mea, la picioarele lui[41].

3. El îşi ţinea privirea aţintită spre mine, fără să-mi poată spune vreun cuvînt. Căci moartea îl cuprindea încetul cu încetul.

4. Apoi se uită în sus şi scoase un geamăt puternic.

5. I-am ţinut mult timp mîinile şi picioarele, căci el se zbătea şi mă ruga să nu-l las singur cu duşmanii.

6. I-am pus mîna pe piept şi am simţit că sufletul îi urcase deja la gît, pe unde urma să părăsească trupul. Dar clipa supremă a morţii încă nu sosise. Sosiseră doar lacrimile, tulburarea şi slăbiciunea dinaintea ei.

XX. [Agonia]

1. Cînd maica mea preaiubită văzu că-i pun mîna pe piept, îi atinse picioarele şi simţi cum îi dispare fierbinţeala.

2. Atunci se întoarse către mine şi-mi zise: «Mulţumesc, fiule preaiubit; din clipa cînd i-ai pus Tu mîna pe trup nu mai are nici un pic de fierbinţeală.

3. Uite, picioarele-i sînt reci ca gheaţa»[42].

4. Eu i-am chemat pe fiii şi pe fiicele lui şi le-am zis: «Haideţi să vorbiţi cu tatăl vostru chiar în clipa aceasta, pînă nu i se închide gura pe veci şi i se răceşte trupul»[43].

5. Atunci fiii şi fiicele lui au intrat şi i-au vorbit. Dar el începuse să simtă durerea morţii şi nu mai vroia să întîrzie în lumea aceasta.

6. Lisia, fiica lui Iosif, se ridică şi zise către fraţii săi: «O, fraţilor preaiubiţi, de aceeaşi boală a suferit şi mama noastră, care a plecat şi n-am mai văzut-o pînă în ziua de azi.

7. La fel se întîmplă şi cu tatăl nostru Iosif – nici pe dînsul n-o să-l mai revedem în veci».

8. Atunci toţi fiii lui Iosif au izbucnit în lacrimi. Maria, Maica Mea, şi cu mine plîngeam laolaltă cu ei, fiindcă sosise ceasul morţii.

XXI. [Moartea]

1. M-am uitat şi am văzut moartea venind spre casa noastră. În urma ei erau *amenti* şi diavolul însoţit de o mulţime uriaşă de «ciocli» îmbrăcaţi în foc şi vomitînd fum amestecat cu sulf.

2. Tatăl meu îşi ridică ochii şi dădu peste chipurile acelea care îl priveau cu mînie şi ură. Căci aşa se uită ei la toate sufletele ce ies din trup, dar mai ales la cele păcătoase[44].

3. Văzînd că moartea se află în fruntea lor, ochii bunului bătrîn se umplură de lacrimi.

4. În clipa aceea tatăl meu Iosif îşi dădu sufletul cu un suspin adînc. Iar sufletul său căuta un loc unde să se-ascundă şi să scape.

5. Eu, auzindu-l pe tatăl meu suspinînd din pricina acelor dihănii necunoscute, m-am ridicat iute şi am strigat către diavol şi către cei din jurul lui.

6. Şi îndată ei o luară la fugă ruşinaţi şi buimăciţi.

7. Nimeni din cei de faţă, nici chiar Maria, Maica Mea, n-a simţit oastea aceea înspăimîntătoare care vînează sufletele oamenilor.

8. Cînd moartea şi-a dat seama că alungasem din preajma ei toate puterile iadului, astfel încît nu-i mai putea face nimic lui Iosif, s-a umplut de frică.

9. Iar eu m-am ridicat şi am rostit o rugăciune către Tatăl meu, Dumnezeul preamilostiv:

XXII. [Rugăciunea lui Isus]

1. «Tată preamilostiv, Tată al adevărului, ochi ce vezi tot şi ureche ce asculţi tot, auzi-mă, sînt eu, Fiul Tău iubit şi Te rog pentru tatăl meu Iosif, făptura mîinilor Tale. Trimite o ceată de îngeri împreună cu Mihail, împărţitorul bunătăţilor şi cu Gabriel, vestitorul luminii, ca să însoţească sufletul tatălui meu Iosif prin cei şapte eoni întunecoşi[45]. Şi nu-l lăsa să meargă singur pe cărări primejdioase; căci mare spaimă naşte vederea duhurilor rele ce sălăşluiesc acolo, pe malul unui rîu de foc învolburat ca o mare în vreme de furtună.

2. Fie-ţi milă de sufletul tatălui meu, Iosif, cînd va veni să se odihnească între palmele tale; atunci va avea nevoie de Tine!».

3. Pentru că, vă spun, preacinstiţi fraţi, orice om în stare să aleagă binele de rău, dacă-şi va pierde timpul umblînd după desfătările ochilor, cînd i se va apropia ceasul morţii şi va trebui să se înfăţişeze la cumplita judecată spre a se apăra, acela sigur va avea nevoie de mila bunului meu Tată[46].

4. Acum, să vă povestesc mai departe cum a trecut la ceruri Iosif, bătrînul cel binecuvîntat.

XXIII. [Iosif îşi dă duhul][47]

1. După ce şi-a dat ultima suflare l-am sărutat.

2. Îngerii i-au luat sufletul şi i l-au înfăşurat în linţolii moi ca mătasea.

3. Stăteam chiar lîngă el; dintre cei de faţă, nici unul nu şi-a dat seama că murise.

4. Am încredinţat sufletul lui Mihail şi lui Gabriel, ca să-l apere de toate duhurile rele. Îngerii au cîntat imnuri de slavă mergînd înaintea lui, pînă au ajuns la bunul meu Tată.

XXIV. [Doliu în casa lui Iosif]

1. Atunci m-am aruncat peste trupul tatălui meu Iosif, care zăcea acolo fără vlagă. I-am închis ochii, gura şi m-am ridicat să-l privesc[48].

2. Apoi am zis către Fecioară: «O, maică Maria, unde sînt toate lucrurile făcute de el din copilărie şi pînă acum? S-a isprăvit cu toate, ca şi cum el nici n-ar fi fost pe lumea asta!».

3. Cînd au auzit ce-i spusesem Mariei, Maica Mea fecioară, fiicele şi fiii lui Iosif m-au întrebat izbucnind în lacrimi: «Doamne, tatăl nostru a murit fără ca noi să ne dăm seama?»[49].

4. Eu le-am răspuns: «Da, a murit; dar moartea lui nu este moarte, ci viaţă veşnică.

5. Mare bucurie îl aşteaptă acolo pe iubitul meu tată Iosif. Din clipa în care sufletul i-a părăsit trupul pentru el s-a isprăvit cu orice durere. A apucat pe calea împărăţiei veşnice lăsînd în urmă o dată cu trupul toate chinurile şi îndeletnicirile deşarte ale acestei lumi şi se îndreaptă spre locul de odihnă al Tatălui meu, din cerurile nepieritoare».

6. Totuşi cînd le-am spus fraţilor mei: «Tatăl vostru a murit», ei s-au ridicat, şi-au sfîşiat veşmintele şi l-au plîns multă vreme.

XXV. [Îmbălsămarea]

1. Locuitorii din Nazaret şi din toată Galileea, aflînd trista veste, au alergat la locul unde ne aflam noi. Au bocit pînă la ceasul al nouălea, după cum stă scris în Legea iudaică.

2. Apoi i-am trimis pe toți acasă. Eu am spălat trupul tatălui meu Iosif, l-am uns cu balsam și am înălțat către Tatăl iubit din ceruri o rugăciune dumnezeiască pe care o scrisesem cu propriile-mi degete, înainte de întrupare, în pîntecele Fecioarei Maria[50].

3. Iar cînd am zis *Amin* au apărut o mulțime de îngeri. Am poruncit la doi dintre ei să întindă un lințoliu și să înfășoare în el trupul tatălui meu Iosif.

XXVI. [Binecuvîntarea]

1. Atunci am pus mîinile pe trupul lui și am zis: «Să nu te atingă putreziciunea morții; să nu-ți putrezească urechile; să nu-ți miroase trupul urît; lințoliul în care te-am înmormîntat să nu se facă una cu pămîntul și la fel carnea cu care te-am îmbrăcat; ci să rămînă lipită de oasele tale pînă în ziua ospățului celor o mie de ani; să nu îmbătrînească niciodată, iubitul meu tată, părul acesta pe care l-am mîngîiat de-atîtea ori! Norocul să te însoțească pretutindeni!

2. Iar pe cel ce va aduce daruri la mormîntul tău în ziua de 26 *epep* eu îl voi binecuvînta cu o mulțime de daruri cerești[51].

3. La fel, cine va da o bucată de pîine unui sărac în numele tău, acela nu va duce lipsă de nimic cîte zile-o avea.

4. Îți voi îngădui să chemi la ospățul celor o mie de ani[52] pe toți care, de ziua ta, au dat un pahar cu vin unui străin, unei văduve sau unui orfan.

5. Te voi dărui, tată preaiubit, încă din timpul vieții lor, tuturor celor care vor scrie cartea trecerii tale spre lumea de dincolo[53] și vor însemna toate cuvintele care mi-au ieșit azi din gură. Iar cînd ei vor părăsi această lume, eu voi face să dispară catastiful unde sînt scrise păcatele lor și nu vor suferi nici o caznă în afară de moarte și de rîul de foc dinaintea Tatălui meu, în care trebuie să se curețe toate sufletele.

6. Dacă un sărac nu poate face nimic din ce-am spus pînă acum, atunci să pună numele Iosif unuia dintre fiii săi, în cinstea ta. Și eu voi avea grijă ca în casa aceea să nu intre nici foamea, nici boala. Căci acolo cu adevărat locuiește numele tău».

XXVII. [Îngroparea lui Iosif]

1. Atunci au intrat în casă bătrînii cetății împreună cu groparii. Țineau să-l îngroape după obiceiul iudaic.

2. Au găsit cadavrul pregătit pentru înmormîntare. Lințoliul i se lipise atît de tare de trup – parcă ar fi fost prins în cuie de fier – încît nu i-au mai recunoscut deschizătura.

3. Apoi au dus trupul la mormînt.

4. Cînd au ajuns acolo și se pregăteau să intre, ca să-l așeze lîngă rămășițele tatălui său, eu mi-am amintit de ziua în care m-a luat în

Egipt şi de toate necazurile pe care le-a îndurat pentru mine. Şi n-am mai putut rezista. M-am întins peste trupul lui şi am plîns multă vreme zicînd:

XXVIII. [Tînguirea lui Isus]

1. «O, moarte, cîte lacrimi şi tînguiri se nasc din pricina ta! Dar toată puterea îţi vine de la Cel ce stăpîneşte lumea;

2. de aceea nu te învinovăţesc pe tine, ci pe Adam şi pe Eva;

3. căci moartea nu face nimic fără porunca Tatălui meu;

4. unii au trăit pînă la nouăzeci de ani, alţii chiar mai mult,

5. dar nimeni n-a zis vreodată: 'Eu am văzut moartea' sau 'Îmi dădea din cînd în cînd tîrcoale';

6. ci moartea vine şi te încearcă o singură dată şi atunci numai trimisă de bunul meu Părinte;

7. cînd vine să caute pe cineva ea ştie că aşa a fost hotărît în cer;

8. iar dacă hotărîrea s-a luat cu mînie, tot cu mînie o va duce şi moartea la îndeplinire, smulgînd sufletul acelui om şi dăruindu-l stăpînului ei;

9. nu stă în puterea morţii să-l azvîrle pe om în iad ori să-l ducă în împărăţia cerurilor[54];

10. moartea împlineşte porunca lui Dumnezeu, spre deosebire de Adam care, nefăcînd voia Tatălui meu, a săvîrşit o nelegiuire; Tatăl s-a mîniat pentru că în loc să asculte de porunca sa Adam a ascultat de vorbele amăgitoare ale Evei; de atunci toată făptura a fost sortită morţii;

11. dacă Adam s-ar fi supus, Tatăl nu l-ar fi pedepsit cu moarte;

12. asta mă împiedică şi pe mine, acum, să-l rog pe bunul meu Tată să trimită un car luminos pentru Iosif, ca să nu guste amărăciunea morţii[55]; apoi să-l ducă la locul de odihnă cu tot cu trupul în care s-a născut şi să trăiască acolo împreună cu îngerii mei;

13. din cauza neascultării lui Adam s-au abătut peste omenire atîtea rele, dar mai cu seamă acela, fără leac, al morţii;

14. eu însumi, întrucît am un trup supus durerii, va trebui să gust amarul morţii, din milă faţă de creaturile mele».

XXIX. [Elogiul lui Iosif]

1. Pe cînd mă tînguiam eu aşa

2. aceia au deschis mormîntul şi au aşezat cadavrul lîngă al tatălui său Iacob.

3. Iosif a trăit o sută unsprezece ani. Nu-i lipsea nici un dinte din gură, vederea nu-i slăbise deloc, iar la înfăţişare părea un copil.

4. N-a suferit niciodată de ceva. A lucrat fără încetare în atelierul său de tîmplărie pînă cînd a dat peste el boala aceea blestemată care l-a şi răpus"[56].

XXX. [Nedumerirea apostolilor]

1. După ce Mîntuitorul a terminat de povestit, noi, apostolii, ne-am ridicat în picioare plini de bucurie, i-am adorat mîinile și picioarele și i-am zis: „Domnul și Mîntuitorul nostru, îți mulțumim pentru că te-ai îndurat să ne cinstești cu aceste cuvinte vii ale tale;

2. totuși am rămas cu o nedumerire, bunule Mîntuitor: nu putem înțelege cum le-ai dăruit nemurirea lui Enoh și Ilie[57] – căci aceștia doi se bucură de toate bunurile corporale, trăind încă și acum cu trupurile în care s-au născut, neatinse de putreziciune –,

3. în vreme ce binecuvîntatului bătrîn Iosif, tîmplarul, pe care l-ai preacinstit numindu-l «părinte» și ascultîndu-l în toate – ba chiar și nouă ne-ai poruncit: «Cînd vă voi da putere și voi trimite glasul Tatălui meu, adică Duhul, Mîngîietorul asupra voastră și cînd veți porni să predicați Sfînta Evanghelie, predicați și despre iubitul meu tată, Iosif!»

4. și încă: «Scrieți aceste cuvinte vii în testamentul despărțirii sale de lume!»

5. și încă: «Citiți aceste cuvinte în zilele de sărbătoare!»

6. și încă: «Cine n-a învățat să citească cum trebuie, să nu citească aceste cuvinte în zilele de sărbătoare!»

7. în sfîrșit: «Cine va scoate sau va adăuga ceva acestor cuvinte, ca să mă facă mincinos, va fi pedepsit!» –

8. așadar vedem cu uimire că, după ce l-ai numit «tatăl tău după trup» din ziua în care Te-ai născut la Betleem, nu i-ai îngăduit totuși să se bucure de viața veșnică".

XXXI. [Răspunsul lui Isus]

1. Mîntuitorul nostru a răspuns așa: „Pedeapsa dată de Tatăl meu lui Adam va rămîne atîta timp cît acesta va continua să nu asculte de poruncile Tatălui.

2. Cînd Tatăl meu hărăzește ca un om să fie drept, atunci omul acela devine alesul Lui.

3. Cînd un om iubește lucrările diavolești, Dumnezeu îl părăsește; și oricît de lungă i-ar fi viața, într-o zi, chiar dacă pînă atunci va scăpa nepedepsit, va cădea și el în mîinile diavolului.

4. Dacă însă un om va trăi mulți ani făcînd numai bine, atunci acel om va ajunge bătrîn.

5. Cînd Dumnezeu vede că cineva a apucat-o pe calea pierzării, îi scurtează viața la jumătate.

6. Pe lîngă acestea, profețiile asupra neamului omenesc rostite de Tatăl meu trebuie să se împlinească întru totul.

7. I-ați amintit pe Enoh și pe Ilie. «Aceștia, ați zis voi, trăiesc mai departe cu trupul lor de pe pămînt. De ce n-ai îngăduit și tatălui Tău, Iosif, să-și păstreze trupul?».

8. Eu vă spun – de-ar fi trăit Iosif încă zece mii de ani, tot ar fi trebuit să moară pînă la urmă[58]!

9. Fiţi siguri, mădularele mele sfinte, că de cîte ori se gîndesc la moarte, Enoh şi Ilie vor să o guste mai repede, ca să scape de greutatea ce apasă asupra lor. Tot trebuie să moară într-o zi de tulburare, spaimă, ţipete, prăpăd şi întristare[59].

10. Într-adevăr, Anticristul va omorî doi oameni şi le va împrăştia sîngele pentru un pahar cu apă; căci aceştia îl vor învinui de faţă cu toată lumea".

XXXII. [Epilog]

1. Atunci noi am întrebat: „Domnul nostru şi Dumnezeul nostru, cine sînt cei doi oameni despre care zici că fiul pierzării, Anticristul, îi va omorî pentru un pahar cu apă?".

2. Isus, Mîntuitorul şi Viaţa noastră, a răspuns: „Enoh şi Ilie".

3. Auzind noi cuvintele acestea din gura Mîntuitorului, ni s-au umplut inimile de bucurie. Drept pentru care i-am adus laudele şi mulţumirile cuvenite. Căci El este Domnul, Dumnezeul şi Mîntuitorul nostru Isus Cristos şi prin El aducem Tatălui toată slava şi cinstirea, împreună cu Fiul şi cu Duhul Sfînt, dătătorul de viaţă, acum şi-n vecii vecilor. Amin.

Note

1. Am tradus versiunea bohairică, plecînd de la traducerile, confruntate tot timpul, ale lui Erbetta, Peeters şi Otero. În cadrul notelor voi da, acolo unde este necesar, şi variantele textului sahidic şi arab.
2. Vîrsta de o sută unsprezece ani este încărcată de semnificaţie; prin ea autorul ne sugerează viaţa virtuoasă a lui Iosif, după modelul omonimului său veterotestamentar, care murise la o sută zece ani. Nu întîmplător Iosiful neotestamentar trăieşte cu un an mai mult decît Iosiful veterotestamentar. De altfel, în Egipt aceasta era vîrsta ideală, vîrsta pe care o atingeau îndeobşte pustnicii desăvîrşiţi: Antonie (105 ani) ori Pavel cel Simplu (113 ani).
3. Nu ni se spune cînd anume le-a povestit Isus apostolilor viaţa tatălui său. În unele apocrife (de pildă, *Apocalipsa lui Pavel*) Isus apare pe Muntele Măslinilor *după înviere*. În general, predicile lui Isus după înviere conţin revelaţii privitoare la destinul postum al fiecărui om sau privind sfîrşitul lumii şi a doua lui venire pe pămînt. Cum *Viaţa lui Iosif tîmplarul* nu vorbeşte decît despre moarte (există şi scene tipic apocaliptice), cred că apariţia lui Isus are loc după Înviere. Astfel putem înţelege mai bine atît sensul profund al apocrifei, cît şi situarea ei într-o anumită zonă a literaturii iudeo-creştine. În ce priveşte sensul, *Viaţa lui Iosif* are o netă

dimensiune parenetică (sfaturi ale lui Iosif și, implicit, ale lui Isus înainte de a se urca la cer); în ce privește situarea, ea aparține genului „testamentelor", atît de răspîndit în Egipt. Micile intruziuni apocaliptice caracterizează, de altfel, genul respectiv. Isus povestește viața tatălui său ca exemplu vrednic de urmat. Rețeta se întîlnește în toate „testamentele" (a se vedea, spre pildă, *Testamentul celor doisprezece patriarhi*).

4. În biblioteca din Ierusalim se credea că au mai fost depuse: panegiricul scris în cinstea Înainte-mergătorului, precum și *Urcarea la cer a Mariei*, a lui Teodosie. Faptul este invocat pentru a oferi autenticitate și credibilitate textului.
5. Luna *epep* desemnează, în coptă, luna care începe la 25 iunie și se termină la 24 iulie. Așadar ziua morții lui Iosif, 26 *epep*, ar fi, după calendarul nostru, 20 iulie. Curios este faptul că tocmai în această zi încep să crească apele Nilului. Tot pe 20 iulie începea anul vechilor egipteni, eveniment marcat de o mare sărbătoare populară. Plecînd de la aceste coincidențe, unii comentatori (Klameth, Morenz sau Graf) au afirmat că apropierea episodului morții lui Iosif de cel al morții lui Osiris este cît se poate de legitimă. Conform acestei ipoteze, povestirea vieții și morții lui Iosif nu ar fi decît o revalorizare creștină a mitului osirian. Există analogii clare între apocrifa noastră și *Testamentul lui Avraam*.
6. *Evrei* 2, 9.
7. *Faptele apostolilor* 1, 8.
8. Deosebire radicală între cele două lumi: terestră și cerească. Tonul seamănă cu cel din „fericiri".
9. *Levitic* 19, 36.
10. *Matei* 12, 36.
11. *Psalmul* 32, 16.
12. Versiunea arabă spune că era și „preot în Templul Domnului". Așadar Iosif îmbină excelența morală cu priceperea practică, cele două dimensiuni ale înțelepciunii străvechi.
13. Despre copiii lui Iosif dintr-o primă căsătorie vorbește și *Protoevanghelia lui Iacob*. Aici sînt pomenite însă și două fete. În general, tradiția nu vorbește decît de băieți.
14. În ce privește meseria lui Iosif, apocrifa noastră urmează vechea tradiție, orală sau livrescă: Iosif era tîmplar. Încă din secolul al II-lea Iustin scrie că Isus însuși a lucrat o vreme în tîmplăria tatălui său. Lucru perfect plauzibil dacă ne gîndim că, de obicei, în societățile tradiționale, fiii moștenesc meseriile taților. O asemenea opinie a circulat și în legătură cu Socrate. Și el ar fi lucrat multă vreme, înainte de a se consacra filozofiei, în atelierul de sculptură al tatălui său. Filozoful Celsus (cf. Origen, *Contra Celsum* 6, 34, 36) îl cunoștea pe Isus ca tîmplar. Sfîntul Marcu folosește în *Evanghelia* sa cuvîntul *tekton*, care se referă nu numai la tîmplărie, ci și la fierărie; tradiția însă pare să ia în considerație doar primul sens al termenului.
15. În *Protoevanghelie*, precum și în versiunea armeană a *Evangheliei copilăriei Domnului* Maria se logodește cu Iosif la cincisprezece ani (petrecuse doisprezece ani în Templu).
16. Ziua minunată este ziua bunei vestiri. Autorul încearcă să se sincronizeze cu datele tradiției. De aceea prelungește perioada între ieșirea din Templu a Mariei și bunavestire. El sugerează că în acești doi ani Fecioara s-a ocupat de creșterea lui Iacob, mezinul familiei.

17. În versiunea arabă, epifania are loc „în mijlocul zilei".
18. *Psalmul* 2, 9.
19. *Luca* 2, 1.
20. Iosif îl înscrie și pe Isus (deși acesta încă nu era născut) cu numele poruncit de către înger.
21. Mormîntul Rahelei este localizat astăzi pe drumul care leagă Ierusalimul de Betleem.
22. În *Protoevanghelia lui Iacob* Irod îl ucide pe tatăl lui Ioan, preotul Zaharia, deoarece credea că fiul acestuia urma să-l detroneze. Episodul va fi fost creat *à rebours*, plecînd de la episodul tăierii capului lui Ioan Botezătorul.
23. Numele femeii necredincioase din *Protoevanghelie*. Aici se pare că este vorba de o slujnică în casa lui Iosif.
24. 2 *Tesaloniceni* 3, 8.
25. De comparat cu descrierea pe care Atanasie o face lui Antonie cel Mare. Incoruptibilitatea trupului este una dintre cele mai clare semne de sfințenie. Toți patriarhii din *Vechiul Testament* îmbătrînesc frumos și mor în pace.
26. Versiunea arabă spune că împreună cu Iosif au mai rămas, pe lîngă Iacob, Maria, Isus și Iuda.
27. *Evrei* 4, 15.
28. Scenariu tipic: personajele sfinte sînt anunțate din timp cînd vor trece pe lumea cealaltă.
29. Influență clară a *Testamentului lui Avraam* asupra apocrifei noastre. În *Testament*, arhanghelul Mihail este trimis de către Dumnezeu să ia sufletul patriarhului cu toată blîndețea, în așa fel încît acesta să nu sufere nici o clipă.
30. Îngerul păzitor (apare în *Apocalipsa lui Pavel*, de pildă, cunoscută în mediile monastice egiptene).
31. Sau „multiformă". Duhurile rele au capacitatea de a-și schimba înfățișarea. În *Testamentul lui Avraam* moartea are paisprezece chipuri.
32. După ieșirea din trup, sufletul trece prin cercul îngerilor răi. Dacă aceștia văd că are mai multe virtuți decît păcate îl lasă în pace. Dacă nu, îl duc cu ei în iad.
33. Tot în *Testamentul lui Avraam* se vorbește de o etapă a Judecății, care constă în „proba focului". Sufletele trebuie să treacă prin foc: dacă rezistă, atunci intră în rai; dacă nu, merg în iad.
34. Toți sfinții mor de boală. Așadar încă o trăsătură tipică a genului.
35. Vîrsta de nouăzeci de ani în momentul logodirii lui Iosif cu Maria apare și în *Protoevanghelie*. Din reprezentările cele mai vechi nu se poate preciza însă vîrsta pe care i-o atribuiau artiștii. Uneori el este înfățișat ca un tînăr imberb, alteori, ca un bătrîn cărunt. Începînd cu secolul al V-lea, Iosif apare ca un tip robust și bărbos (de pildă în mozaicul de la Santa Maria Maggiore, executat în 435 sub pontificatul lui Sixtus al III-lea, scena Bunei vestiri și a Prezentării la Templu).
36. Iosif îl rugase pe Dumnezeu să i-l trimită în preajma morții pe arhanghelul Gabriel. Dar în locul lui vine însuși Isus.
37. Autorul ține să ne prezinte în același timp moartea unui sfînt, o spovedanie cutremurătoare și un testament exemplar.
38. Contaminarea a două episoade prezente în *Evanghelia lui Pseudo-Toma* și în *Evanghelia arabă a copilăriei*. Într-un episod, Iacob, „fratele Domnului", e

mușcat de o viperă, pe cînd culegea lemne, și apoi vindecat de Isus; în celălalt episod, un copil este aruncat de către tovarășii de joacă de pe o terasă, iar vina pică pe nedrept pe Isus. Ca să se disculpe, acesta îl învie pe cel mort și-i cere să spună adevărul.

39. Episodul este povestit în *Pseudo-Toma*.
40. Adică dacă-i va elibera sufletul de trup.
41. Susținătorii paralelismului Iosif – Osiris observă în acest episod că Isus și Maria se așază lîngă cel aflat în agonie exact așa cum stau Horus și Isis la moartea lui Osiris. În ambele cazuri fiul stă la căpătîi, iar soția la picioare.
42. Pe de altă parte însă, acesta este semnul morții iminente.
43. Ritual tipic: copiii (și nu numai, întreaga familie, inclusiv sclavii) se adună împrejurul muribundului și-i ascultă cu smerenie și luare-aminte ultimele cuvinte, care au valoare de testament spiritual. Scenariul e modificat în funcție de intențiile autorului. Aici Isus joacă „primul rol", iar nu Iosif.
44. În *Testamentul lui Avraam* există o scenă extraordinară în care moartea își prezintă „chipul hidos" (cap. XVI). Autorul nostru pare să o cunoască. Iat-o: „Moartea se dezbrăcă de toată splendoarea și frumusețea, își lepădă slava și chipul luminos asemeni soarelui și se îmbrăcă în veșminte de casap. Se întunecă la față și deveni mai sălbatică decît o fiară sălbatică și mai împuțită decît orice împuțiciune. Apoi îi arătă lui Avraam șapte capete de balaur, ca niște văpăi, și paisprezece chipuri: unul mai cotropitor decît focul, teribil la vedere; unul mai înfricoșător decît un hău; unul mai întunecos decît noaptea însăși; unul negru-negru, de viperă; unul mai sălbatic decît aspida; unul, de leu înspăimîntător; unul de șarpe și basilic. Și îi mai arătă un chip învăpăiat, ca o sabie; unul ascuțit ca o lamă de cosor; unul trăznind înspăimîntător și brăzdat de tunete grozave. Îi mai arătă un chip: de mare spumegînd sălbatic, de fluviu cu apele tulburi, de balaur teribil cu trei capete și de pahare pline ochi cu otrăvuri. Într-un cuvînt, îi arătă cu de-amănuntul toate hidoșeniile ei, amăreala ei nesuferită, precum și toate bolile ce aduc moartea înainte de soroc. Astfel că, din pricina putorii, a hidoșeniei și a insuportabilei sale amăreli șapte slujitori și slujitoare se sfîrșiră pe loc. Iar dreptului Avraam i se făcu atît de scîrbă de Moarte, încît era cît pe ce să-și dea sufletul".
45. Sălașurile duhurilor rele.
46. Din cînd în cînd cîte o inflexiune parenetică/apologetică.
47. Versiunea sahidică: „Cînd Eu am spus *amin*, Maica Mea a răspuns în limba pe care o vorbesc cei ce sălășluiesc în cer. 2. Atunci au zburat deasupra trupului tatălui Meu, Iosif, Mihail, Gabriel și corul de îngeri coborît din cer. 3. Sufocările și tremurăturile morții se întețiră. Așa am știut că sosise clipa fără alinare. 4. Tatăl meu se chinuia ca o femeie apucată de durerile nașterii. Febra îl cuprinse cum cuprinde uraganul sau vîlvătaia focului o pădure mare și deasă. 5. Moartea, fricoasă, nu îndrăznea să se apropie de trupul tatălui meu și să-l dezlipească de suflet; căci privirea ei se izbi de Mine, care stăteam la căpătîiul său și-i țineam tîmplele în palme. 6. Cînd Mi-am dat seama că moartea se teme să intre din pricina Mea, m-am ridicat și m-am îndreptat către ușă. 7. Găsind-o singură, așteptînd, i-am zis: «O, tu, care vii de la miazăzi, intră repede și împlinește ceea ce ți-a poruncit Tatăl meu! 8. Dar să ai grijă de Iosif ca de ochii din cap, căci el este tatăl meu după trup și a împărtășit împreună cu Mine toate suferințele

din vremea copilăriei Mele, cînd a trebuit să fugă dintr-o parte într-alta din pricina urzelilor puse la cale de Irod; apoi m-a crescut şi m-a povăţuit aşa cum fac de obicei părinţii spre folosul fiilor lor». 9. Atunci intră Abbadon, luă sufletul tatălui Meu şi-l despărţi de trup chiar în clipa în care soarele apărea la orizont, în ziua de douăzeci şi şase a lunii *epep*, în pace. 10. Tatăl Meu a trăit o sută unsprezece ani. 11. Mihail şi Gabriel au luat o bucată de mătase şi au pus în ea sufletul iubitului Meu tată, Iosif, după ce l-au sărutat cu mare sfinţenie. 12. În timpul acesta nimeni dintre cei care se aflau în preajma lui Iosif nu şi-a dat seama că el murise, nici chiar mama Mea, Maria. 13. Am încredinţat sufletul iubitului meu tată, Iosif, lui Mihail şi Gabriel, ca să-l păzească de tîlharii aflaţi pe drum; iar duhurilor destrupate le-am poruncit să cînte mai departe imnuri de slavă pînă cînd sufletul va fi aşezat alături de Tatăl Meu, în cer".

48. Astăzi – remarcă Morenz – aceste gesturi n-au păstrat decît o semnificaţie pioasă. La origine însă ele îşi găsesc o explicaţie concretă în concepţia religioasă a egiptenilor. Unul dintre cele mai importante rituri de înmormîntare este numit „deschiderea gurii şi a ochilor". În cazul textului nostru însă, Isus face gestul contrar – el închide gura şi ochii lui Iosif. Asta se leagă de concepţiile ascetice ale anahoreţilor din pustia Egiptului. Pentru ei organele de simţ sînt porţi prin care răul poate oricînd să pătrundă şi să ispitească sufletul. În plus, părinţii pustiei refuzau înmormîntarea fastuoasă şi ceremonioasă. Ei îşi doreau o moarte discretă, precum viaţa pe care au trăit-o.

49. Numai Isus, psihopompul, stăpîn peste viaţă şi peste moarte, a văzut ce s-a întîmplat cu sufletul tatălui său.

50. Isus dirijează ceremonialul îmbălsămării şi al îngropării.

51. Aceste binecuvîntări dau seamă de vechimea cultului atribuit lui Iosif, deşi povestirea noastră este posterioară secolului al IV-lea. Sfîntul Ieronim scrie în *Expositio quattor Evangeliorum*, in *Mt.* 1: „Prin patru s-a făcut pieirea lumii: prin bărbat, prin femeie, prin lemn şi prin şarpe; şi tot prin patru s-a făcut restaurarea ei: prin Cristos, prin Maria, prin Cruce, prin bărbatul Iosif". Rugăciunea spusă de Isus e specifică ritului de îmbălsămare egiptean.

52. O dovadă în plus a vechimii textului (anterior secolului al V-lea) este şi această expresie milenaristă (milenariştii aşteptau a doua venire, iminentă, a Mîntuitorului, însoţită de *o mie de ani* paşnici). Se ştie că tendinţele milenariste au dispărut, atît din Orient, cît şi din Occident, pe la începutul secolului al V-lea (cei mai vajnici adversari fiind Augustin şi Ieronim). „Ospăţul celor o mie de ani" face aluzie la două pasaje din *Noul Testament*: la *Marcu* 14, 25: „Adevărat grăiesc vouă că de acum nu voi mai bea din rodul viţei pînă în ziua aceea cînd îl voi bea din nou în împărăţia lui Dumnezeu"; şi la *Apocalipsă* 20, 2-7. Diavolul va fi înlănţuit vreme de o mie de ani; acest ospăţ este ospăţul de nuntă al Mielului; este marele ospăţ al lui Dumnezeu. Binecuvîntările lui Isus amintesc de urările făcute vechilor egipteni după moarte pentru conservarea cadavrului (inclusiv a sufletului) pînă la înviere. Astfel, în Cartea Morţilor, sufletul se roagă lui Osiris: „Tatăl meu, salut! Îmbălsămează-mi toate părţile trupului, ca să nu piară... Eu nu mă voi veşteji, nu mă voi descompune. Nu voi împrăştia duhoare în jurul meu. Nu mă voi risipi în nimic. Ochiul meu va rămîne întreg. Trăsăturile feţei mele nu se vor pierde sub o mască lichidă. Urechile

mele nu se vor închide la sunetul cuvîntului tău. Limba mea nu va fi ciopîrțită... Luați aminte, duhuri, cadavrul meu nu va suferi nici un rău. Trupul meu va rămîne veșnic neschimbat. Nu va fi distrus pe pămînt în vecii vecilor" (G. Kolpaktchy, *Livre des morts des anciens Égyptiens*, 1954, p. 272).

53. Inclusiv autorii apocrifei sînt binecuvîntați.
54. Nota moralizatoare, parenetică: moartea nu e nici bună, nici rea. Ea împlinește numai porunca Domnului. Omul o face bună sau rea, după cum a trăit, pios sau nu, de-a lungul vieții. Referirea la căderea lui Adam devine în acest context obligatorie.
55. Înțelegem durerea lui Isus, precum și neputința lui de a face un miracol pentru Iosif. El însuși trebuie mai întîi să moară pentru a învinge astfel moartea. Numai după Înviere, adică după ștergerea definitivă a păcatului adamic, Isus îi poate ajuta pe morți (a se vedea episodul urcării la rai a tîlharului bun).
56. Boala este consecința păcatului originar. Isus își termină povestirea cu elogiul tipic al sfîntului.
57. Enoh și Ilie (la care se poate adăuga Moise) au fost urcați la cer cu tot cu trup. Întoarcerea lor e așteptată cu puțin înainte de a doua venire a lui Isus pe pămînt. Ei îl vor demasca pe Anticrist și vor fi uciși de către acesta.
58. Aici, un pasaj parenetic în care Isus adresează sfaturi direct apostolilor săi înainte de a se înălța la ceruri. Nu trebuie uitat că Isus povestește viața tatălui său, pe Muntele Măslinilor, după Înviere și înaintea urcării la cer.
59. Aluzie la domnia Anticristului.

Introducere la *Evanghelia lui Pseudo-Toma*

Această scriere apocrifă, care a ajuns pînă la noi sub titlul exact de *Povestirile lui Toma, filozoful israelit, despre copilăria Domnului*, nu are nici o legătură cu celebra *Evanghelie a lui Toma*. Autorul textului de față, chiar dacă va fi cunoscut-o, a lăsat deoparte versetele de doctrină propriu-zisă, explicită.

Toma, presupusul autor, n-a fost identificat cu apostolul decît tîrziu, după secolul al III-lea, cînd cultul acestuia se extinsese deja în tot Orientul creștin. Abia versiunea greacă mai scurtă, B (posterioară versiunii A) îi conferă autorului titlul de „apostol". La rîndul ei, versiunea latină schimbă și apelativul „israelit", înlocuindu-l cu cel de „ismaelit". James crede că titulatura dată în versiunea latină este cea autentică. Dacă mai adăugăm și faptul că acest ismaelit este numit și „filozof" se poate trage concluzia, după James, că autorul apocrifei se poate să fi fost un brahman care a adus tradițiile respective din vechea și atît de misterioasa Indie. De altfel, în afară de un singur pasaj (din capitolul XIX), nicăieri altundeva nu se dă vreo indicație cu privire la locul sau locurile în care copilul Isus își pune la cale „isprăvile" (așa aș fi tentat să traduc pe *ta paidika*) ieșite din comun. De aceea unii comentatori s-au și gîndit la posibilitatea unor influențe hinduiste, cum ar fi, de pildă, episoade din viața lui Krishna sau Buddha. Cel mai probabil, scrie Otero, autorul acestei povestiri apocrife va fi fost un creștin elenizant, puțin familiarizat cu limba și literatura iudaică. La rîndul său, ultimul exeget și editor important al textului nostru, Sever Voicu, înclină să-l așeze pe autor în tradiția ebionită (tradiție care-l considera pe Iosif tată după trup al lui Isus). Prima atestare a *Evangheliei lui Pseudo-Toma* se găsește în *Omilia a șaptesprezecea la Evanghelia lui Ioan* a lui Ioan Gură de Aur, pronunțată între anii 386-396. Originalul însă este mai vechi cu cel puțin un secol și jumătate (aprox. sfîrșitul secolului al II-lea, începutul celui de-al III-lea).

Principalele versiuni:

a) *Greacă A*, cea mai veche și în același timp cea mai extinsă. A fost editată pentru prima dată de G.L. Mingarelli, după un manuscris de la Bologna (sec. al XV-lea). Thilo a găsit un alt manuscris la Dresda (A 187; sec. al XVI-lea), al cărui text l-a inclus în al său *Codex Apocryphus* (pp. 275 *sq.*).

b) *Greacă B*, cunoscută după manuscrisul pe care Tischendorf l-a copiat în Sinai (ms. datează din sec. al XIV-lea sau al XV-lea). Versiunea B este mai scurtă decît versiunea A, pe care o urmează cu destulă fidelitate. Adesea prezintă analogii cu *Pseudo-Matei*.

c) *Latină*. Se păstrează în codice mult mai vechi decît cele ale versiunii grecești – într-un palimpsest din Viena (sec. al V-lea sau al VI-lea). Există și un manuscris vatican pe care l-a folosit Tischendorf pentru ediția sa de *Evanghelii apocrife* (pp. 164 *sq.*).

d) *Siriacă*. Este conținută într-un manuscris din secolul al V-lea aflat la British Museum și publicat pentru prima dată de către Wright, în 1865. Peeters consideră că această versiune s-ar afla la originea versiunilor greacă și latină.

Despre influența exercitată de această evanghelie dau seamă numeroasele variante slave descoperite și publicate pînă în prezent. Acestea urmează îndeaproape versiunea greacă. Totuși prezintă destule asemănări și cu versiunea latină.

Straniu apare personajul Isus în această scriere! Răzbunător, aspru, uneori de o cruzime imposibil de închipuit pentru cineva familiarizat cu Evangheliile canonice. Două sînt calitățile copilului divin asupra cărora se fixează autorul: aceea de taumaturg și aceea de învățător sau „discipol-maestru". Cele două calități, așa cum ne sînt ele prezentate în text, par mai degrabă ireconciliabile. Minunile pe care le săvîrșește Isus provoacă, nu atît admirație și simpatie, cît un respect amestecat cu spaimă și uneori, de ce să nu spunem?, cu repulsie. Cum poate, de pildă, Isus, Cel care predică în Evangheliile canonice o iubire de aproapele mergînd chiar pînă la iubirea de dușman (adică, pentru lumea antică, încarnarea însăși a *departelui*), cum poate așadar același personaj să se lase cuprins de sentimentele cele mai vulgar-omenești, ucigînd fără cruțare pe oricine-i rănește micul-marele orgoliu de Dumnezeu întrupat? Pentru un creștin, de bună seamă, această evanghelie este cu mult mai scandaloasă decît oricare dintre Evangheliile canonice pentru un păgîn. Isus-taumaturgul pare să-l contrazică, spuneam, pe Isus-învățătorul. Violenței nestăpînite a celui dintîi i se opune înțelepciunea cumpănitoare a celui de-al doilea. Minunile sînt „stîrnite" aproape tot timpul de cîte o patimă. Nu există minune fără morală, gratuită, precum cele din Evangheliile canonice. Aici totul trebuie citit invers, în răspăr sau în subtext. Trebuie citit după o dialectică omenească a ascunderii și descoperirii sensului adevărat. Isus nu ne este prezentat ca Isus-Fiul adevărat al lui Dumnezeu și al Omului, ci ca mască a lui Isus, sub care noi trebuie să descifrăm un anumit mesaj intelectual. Doar dacă înțelegem acest mesaj putem fi salvați. Cunoașterea devine singura cale spre și de mîntuire. „Decriptați" în cheie gnostică, cei doi Isus nu se mai contrazic. Ei nu sînt decît două măști, două chipuri alegorice ale Mîntuitorului, măști care se pot schimba, înlocui după intenția și bunul plac al autorului.

În versiunea slavă, Toma nu mai este numit „filozoful", ci „alesul". Atunci cînd poruncește vrăbiilor de noroi să zboare, Isus se numește pe sine „Cel viu": „Amintiți-vă de mine, Cel viu!" le spune el celor de față. Se cunoaște, de asemenea, rolul exegezei mistice a alfabetului în cosmologia valentiniană. Isus, explicînd semnificația primei litere din alfabet, precum și a „puterii" sale (*tou alpha ten dynamin*), este în mod clar înfățișat ca învățător gnostic, ca Maestru capabil să risipească ignoranța și să trezească la adevăr. Chiar vîrsta foarte fragedă a acestui învățător nu e străină de gnoza valentiniană. Aceasta consideră că *Logosul* a venit în lume sub chipul unui prunc. Pruncul este și

simbolul prin excelenţă al *pneumaticilor*, al gnosticilor desăvîrşiţi. Aşadar confruntarea dintre Isus-învăţătorul (de fapt discipolul-învăţător) şi învăţătorii deveniţi discipoli trebuie înţeleasă alegoric, ca o confruntare între materie şi spirit, între *hyle* şi *pneuma*. În acest sens trimit şi la notele de la sfîrşitul traducerii. Violenţa copilului devine, în cheie gnostică, explicabilă. Isus e un luptător pentru salvarea Spiritului (Binelui) din ghearele Materiei (Răului). Funcţia de luptător justifică acest caracter violent al acţiunilor sale. Ceea ce pentru un ochi profan nu poate fi decît violenţă lipsită de raţiune, pentru ochiul iniţiat este cale spre mîntuire. Singura cale spre mîntuire! Materia trebuie ucisă. Astfel Spiritul se poate elibera şi întoarce apoi în Eonul din care căzuse cîndva. Numai atunci omul, trezit la adevăr, poate spune ca Isus însuşi din versiunea slavă, că „este viu". Viu, prin cunoaştere sau mai degrabă recunoaştere de sine.

Am făcut traducerea după versiunea greacă publicată de Tischendorf, chiar dacă această versiune, după cum arată foarte just Sever Voicu, reprezintă o remaniere tardivă. Cititorul interesat să adîncească nu numai problemele teologice, ci şi cele lingvistice sau codicologice are la îndemînă mai multe studii, între care şi o sinopsă critică a ansamblului tradiţiei manuscrise (Sever Voicu, *Una Sinossi dei* Paidika tou kyriou Iesou. *Episodi dell'Infanzia di Gesù*).

Orientare bibliografică

B. Bagatti, „Nota sul Vangelo di Tommaso Israelita", în *Euntes Docete*, 29, 1976, pp. 482-489.

S. Gero, „The Infancy Gospel of Thomas", în *Novum Testamentum*, 13, 1971, pp. 46-80.

S. Voicu, „Notes sur l'histoire du texte de l'*Histoire de l'enfance de Jésus*", în *La Fable apocryphe*, 2 («Apocrypha» 2), 1991, pp. 119-132.

Evanghelia lui Pseudo-Toma

I

Eu, Toma Israelitul, am considerat necesar să dezvălui tuturor fraților păgîni copilăria Domnului nostru Isus Cristos, precum și minunile pe care le-a făcut după nașterea sa pe acest pămînt. Dar să începem cu începutul[1]!

II

1. Copilul Isus, pe cînd avea cinci ani, se juca după ploaie în albia unui șuvoi[2]: aduna apele murdare în cîteva gropi și le limpezea cu un singur cuvînt poruncitor.

2. Frămîntînd apoi cu mîinile noroiul moale[3] a plăsmuit douăsprezece vrăbii. A făcut aceasta într-o sîmbătă. Mai mulți copii se jucau împreună cu el.

3. Un iudeu care a văzut că Isus se juca în ziua de sabat a alergat și l-a pîrît tatălui său zicînd: „Iată, fiul tău se joacă la pîrîu; a făcut douăsprezece păsări de noroi profanînd ziua sabatului".

4. Iosif veni la pîrîu și văzîndu-l pe Isus începu să-l certe: „De ce faci în zi de sabat[4] ce nu este îngăduit?". Dar Isus, lovindu-și palmele una de cealaltă, strigă vrăbiilor de noroi: „Luați-vă zborul!". Și păsările au bătut din aripi și s-au îndepărtat cu mare larmă.

5. Iudeii care erau de față s-au înspăimîntat. Apoi au mers și au povestit mai marilor lor isprava lui Isus.

III

1. Împreună cu Isus era și fiul învățătorului Ana[5]. Acesta începu să împrăștie cu o nuielușă de salcie apa adunată de Isus[6].

2. Atunci Isus se mînie și-i zise: „Copil nelegiuit, necredincios și fără minte, cu ce ți-au greșit zăgazurile mele și apa aceasta? Usca-te-ai ca un copac și să nu ai nici frunze, nici fruct, nici rădăcină!".

3. Și chiar în clipa următoare copilul acela s-a uscat din cap pînă-n picioare. Isus n-a mai rămas, ci s-a întors acasă, la Iosif. Atunci părinții celui blestemat să se usuce și-au luat plodul în brațe și, jelindu-i vîrsta fragedă, au venit cu el la Iosif și au început să-l învinuiască pe tată pentru faptele fiului.

IV

1. Altă dată mergea prin sat şi un copil l-a îmbrîncit în fugă. Isus s-a burzuluit şi i-a zis aceluia: „Nu ţi-ai mai sfîrşi drumul!". Şi chiar în clipa următoare acela căzu mort la pămînt[7]. Cîţiva, care văzuseră ce s-a întîmplat, s-au mirat foarte tare şi au zis: „De unde-o fi copilul acesta, pentru că tot ce spune se-mplineşte!?".

2. Părinţii celui mort au venit la Iosif şi au început să-l învinuiască zicînd: „Cu un asemenea copil n-ar trebui să locuieşti în satul acesta. Măcar învaţă-l să binecuvînteze în loc să distrugă! Iată, nu vezi că ne omoară copiii!?".

V

1. Atunci Iosif l-a chemat pe Isus deoparte şi a-nceput să-l certe: „Pentru ce faci toate acestea? Nu-ţi dai seama că oamenii suferă de pe urma ta şi-au prins să ne urască şi să ne hăituiască?". Isus i-a răspuns: „Eu ştiu că vorbele acestea nu sînt ale tale. Totuşi voi tăcea din respect pentru tine. Aceia însă îşi vor primi pedeapsa". Şi îndată toţi cei care-l învinuiseră şi-au pierdut vederea.

2. Cei de faţă s-au înspăimîntat cumplit. Nu ştiau ce să creadă. Spuneau numai despre el că orice cuvînt îi ieşea din gură, bun sau rău, îndată se-mplinea într-o minune. Iosif, văzînd isprava lui Isus, l-a apucat de ureche şi l-a tras de mai multe ori cu putere[8].

3. Atunci copilul s-a mîniat şi i-a zis: „De ajuns ai căutat fără să găseşti şi ai făcut prea multe lucruri neînţelepte. Oare nu ştii că sînt al tău? De ce mă superi?".

VI

1. Un învăţat pe nume Zaheu se afla în apropierea lor. Cînd a auzit ce i-a zis Isus tatălui său, a rămas foarte mirat cum un copil putea să vorbească în felul acela!?

2. După cîteva zile s-a dus la Iosif şi i-a zis: „Văd că ai un băiat înţelept şi descuiat la minte. Încredinţează-mi-l să-l învăţ literele alfabetului, toată ştiinţa de carte, precum şi felul în care se cuvine să se poarte cu bătrînii şi să-i respecte, ca pe unii ce sînt mai în vîrstă şi chiar părinţi, ori cum se cuvine să-i iubească pe cei de aceeaşi vîrstă cu dînsul"[9].

3. Şi i-a înşirat una după alta, foarte limpede, toate literele de la *alpha* pînă la *omega*[10]. Dar Isus, privindu-l ţintă pe învăţătorul Zaheu, îi zice: „Cum de-ţi îngădui să înveţi pe altul ce este *betha* cînd tu nu ştii nici măcar ce este *alpha*? Ipocritule, dacă ştii, învaţă-ne mai întîi ce este *alpha* şi după aceea vom crede şi ce ne vei spune despre *betha*". Apoi s-a

apucat să-l descoasă pe învăţător despre prima literă a alfabetului, dar acela n-a fost în stare să-i dea nici un răspuns.

4. Atunci, în prezenţa mai multora, Isus îi zice lui Zaheu: „Ia aminte, învăţătorule, cum e alcătuită prima literă! Uite-te, are laturi şi o bară la mijloc, care, cum vezi, sînt unite transversal, împreunate, înălţate şi separate. Liniile care-l alcătuiesc pe *alpha* au trei însuşiri: sînt omogene, bine întocmite şi egale ca măsură".

VII

1. Cînd a auzit Zaheu multele şi feluritele interpretări ale copilului făcute în jurul primei litere, n-a mai ştiut ce să creadă. A rămas uluit atît de răspuns cît şi de adîncimea învăţăturii sale şi a zis către cei prezenţi: „Vai mie, nenorocitul, sînt fără ieşire! Eu însumi mi-am atras ruşinea chemîndu-l pe copilul acesta.

2. Vino şi ia-ţi-l înapoi, frate Iosif, căci acum îţi cer eu ajutor. Nu-i mai suport privirea aspră şi nu-i pricep vorbele dintr-o dată. Copilul acesta nu este zămislit, ca toţi oamenii; poate îmblînzi pînă şi focul. Poate s-o fi născut înainte de facerea lumii. Nu ştiu ce pîntece l-a purtat şi ce sîn l-a hrănit!? Vai mie, prietene, cum mă uluieşte; niciodată nu-i pot urmări gîndul. M-am păcălit singur, nefericitul de mine, de trei ori nefericit! Credeam că voi avea un învăţăcel şi m-am trezit cu un învăţător.

3. Prieteni, mă gîndesc mereu la ruşinea pe care am păţit-o, ca un bătrîn să fie biruit de un copil. Parcă m-am vlăguit de tot şi am murit din cauza acestui copil. Acum nici nu mai sînt în stare să privesc în ochii lui. Cînd toţi îmi zic că am fost biruit de un ţînc, eu ce trebuie să le răspund? Şi ce să mai povestesc despre toate cîte mi le-a spus cu privire la alcătuirea primei litere din alfabet? Nu ştiu, prieteni, nu cunosc nici începutul, nici menirea vieţii sale.

4. De aceea te rog, frate Iosif, ia-l înapoi în casa ta. Ceva măreţ trebuie să fie, ori un zeu, ori un înger, ori ceva ce eu nu ştiu spune".

VIII

1. În vreme ce iudeii îl tot sfătuiau ce şi cum pe Zaheu, copilul a izbucnit într-un imens hohot de rîs şi a zis: „Să rodească acum toate ale sale şi să capete vederea inimile care-au fost orbite. Eu am venit din ceruri pe pămînt ca să-i blestem şi să-i chem apoi la cele de sus, precum mi-a poruncit Cel care pentru voi m-a trimis"[11].

2. Îndată ce copilul şi-a încheiat vorba toţi cei care căzuseră sub blestemul lui s-au vindecat. De atunci nimeni n-a mai îndrăznit să-l mînie, de frică să nu fie blestemat şi să rămînă slut.

IX

1. Cîteva zile mai tîrziu Isus se juca pe terasa unei case. Unul dintre copiii care se jucau acolo împreună cu el căzu și muri. Ceilalți, văzînd ce s-a întîmplat, s-au împrăștiat care-ncotro și l-au lăsat singur pe Isus.

2. Și cînd au sosit părinții celui mort, au aruncat vina asupra lui. Isus le-a zis: „Nu eu l-am azvîrlit de sus". Dar ei continuau să-l blesteme.

3. Atunci Isus a sărit de pe acoperiș, s-a apropiat cu fața de gura copilului și a început să strige cu glas puternic: „Zenon – căci așa se numea acela –, ridică-te și spune-mi: eu te-am aruncat jos?". Acela s-a ridicat îndată și a zis: „Nu, Doamne, nu tu m-ai aruncat jos, ci tu m-ai ridicat de jos". Cei de față au rămas trăzniți. Iar părinții copilului au slăvit pe Dumnezeu pentru minunea întîmplată și s-au prosternat în fața lui Isus[12].

X[13]

1. Peste cîteva zile, îndeletnicindu-se un tînăr de prin vecini cu tăiatul lemnelor, a scăpat toporul din mînă și și-a spintecat piciorul. Din cauza scurgerii de sînge a murit.

2. Și cum îndată s-a iscat în jurul său mare zarvă și învălmășeală, a alergat acolo și copilul Isus, și-a făcut cu forța loc prin mulțime, a apucat piciorul zdrobit al tînărului și îndată l-a vindecat. După care i-a zis: „Acum ridică-te, isprăvește lemnele de tăiat și să-ți amintești de mine!". Văzînd întîmplarea toată mulțimea s-a prosternat în fața copilului și a zis: „Cu adevărat în copilul acesta sălășluiește duhul lui Dumnezeu".

XI

1. Pe cînd avea șase ani mama sa îi dă un ulcior și-l trimite să scoată apă și să i-o aducă acasă. Dar în învălmășeală ulciorul i s-a spart.

2. Atunci Isus își desfăcu mantaua cu care era îmbrăcat, o umplu cu apă și i-o duse mamei sale. Aceasta, văzînd miraculoasa întîmplare, îl sărută și ținu ascunse în ea toate minunile pe care le făcea copilul[14].

XII

1. La vremea semănatului Isus a ieșit împreună cu tatăl lui să pună grîu pe hatul pe care-l aveau. Și cît tatăl arunca semințele în brazdă, s-a apucat și copilul să semene un bob. Apoi a secerat, a adunat o sută de *koroi* și a împărțit o parte oamenilor nevoiași din sat, spre mulțumirea acelora. Prisosul l-a luat Iosif. Avea opt ani cînd a făcut minunea aceasta[15].

XIII

1. Tatăl său era tîmplar. Meşterea mai ales pluguri şi juguri. Într-o zi i s-a poruncit, de către un om înstărit[16], să facă un crivat. S-a întîmplat însă ca una dintre stinghii să fie mai scurtă decît cealaltă. Şi fiindcă Iosif nu ştia cum s-o dreagă, i-a zis copilul Isus: „Pune jos amîndouă stinghiile şi potriveşte-le la fel de la jumătate"[17].

2. Iosif a făcut întocmai. Isus, care stătea la celălalt capăt, a apucat de lemnul mai scurt şi l-a întins pînă a ajuns să fie de mărimea celuilalt. Tatăl său a rămas încremenit de uimire. Apoi l-a îmbrăţişat şi sărutîndu-l i-a zis: „Sînt fericit că Dumnezeu mi-a dat un asemenea copil".

XIV

1. Iosif, văzînd cum sporeşte deşteptăciunea băiatului o dată cu vîrsta, îşi zise că n-ar fi bine să-l lase fără ştiinţă de carte. Drept pentru care îl duse la un alt învăţător. Învăţătorul îi spuse lui Iosif: „Am să-i arăt mai întîi buchiile greceşti şi apoi pe cele evreieşti". Căci ştia de ce-i în stare copilul şi se temea de el. După ce i-a scris alfabetul a încercat să i-l explice multă vreme, dar tot nu-l lămurea.

2. Isus i-a zis: „Dacă eşti cu adevărat învăţător şi cunoşti bine literele, spune-mi înţelesul lui *alpha*, iar eu ţi-l voi spune pe cel al lui *betha*". Atunci învăţătorul s-a enervat şi l-a plesnit după ceafă. Simţind durerea, copilul îl blestemă şi îndată acela se prăbuşi, mort, cu faţa la pămînt.

3. Isus s-a întors acasă la Iosif. Dar Iosif s-a întristat foarte tare şi i-a poruncit nevestei lui[18] să nu-l mai lase dincolo de poartă căci oamenii, înfuriaţi cum sînt, au să-l omoare.

XV

1. După un timp, alt mare învăţat, prieten apropiat al lui Iosif, i-a zis acestuia: „Adu-mi băiatul la şcoală, poate voi reuşi să-l învăţ literele cu binişorul". Iosif a răspuns: „Dacă te încumeţi, ia-l cu tine!". Învăţătorul l-a luat plin de teamă şi muncit de griji. În schimb copilul mergea alături cu voie bună.

2. Intră în clasă sigur pe sine. Găsind o carte pe pupitru o luă în mîini şi, fără să citească literele, deschise gura şi începu să grăiască de la Duhul Sfînt şi să explice Legea celor ce se aflau acolo şi-l ascultau[19]. Între timp o mare mulţime de oameni veni să-l asculte şi toţi se mirau ce învăţături frumoase şi ce vorbe cumpănite ieşeau din gura unui prunc[20].

3. Cînd află de toate acestea Iosif se înspăimîntă şi o luă la fugă spre şcoală, gîndindu-se că şi noul învăţător va fi blestemat. Dar acesta îl întîmpină pe Iosif şi-i zise: „Ca să vezi, frate, ce întîmplare! Eu l-am

luat pe fiul tău ca învăţăcel, dar el e plin de duh şi-nţelepciune. Rogu-te aşadar să-l iei cu tine acasă!".

4. Auzind acestea Isus i-a zîmbit învăţătorului şi i-a zis: „Pentru că tu ai vorbit drept şi ai mărturisit ce se cuvine, şi cel lovit mai înainte se va vindeca". Şi îndată se vindecă învăţătorul celălalt. Atunci Iosif şi-a luat copilul şi s-a întors acasă.

XVI

1. Altă dată, Iosif l-a trimis pe fiul său, Iacob[21], să strîngă lemne şi să le aducă acasă. Împreună cu Iacob a mers şi copilul Isus. Şi iată că în timp ce strîngea surcelele grămadă, o viperă îl muşcă pe Iacob de mînă.

2. Deja zăcea să moară cînd s-a apropiat Isus şi a suflat deasupra muşcăturii. Într-o clipă durerea a încetat, vipera a plesnit, iar bietul Iacob şi-a recăpătat vigoarea[22].

XVII

1. Într-o casă vecină cu a lui Iosif un copilaş s-a îmbolnăvit şi a murit. Mama lui urla de durere. Auzi şi Isus, căci era larmă şi jale mare, şi merse în grabă să vadă ce-i. Găsi copilul mort. Atunci îi atinse pieptul şi-i zise: „Pruncule, cu tine vorbesc, să nu mori, ci să trăieşti şi să rămîi împreună cu mama ta!". Îndată copilaşul deschise ochii şi zîmbi. Iar Isus zise către mamă: „Ia-l în braţe, alăptează-l şi să-ţi aduci aminte de mine!"[23].

2. Toţi cei de faţă s-au mirat şi au spus: „Cu adevărat copilul acesta este un zeu ori un trimis al vreunui zeu, căci fiecare cuvînt al său devine fapt împlinit". Apoi Isus a plecat de acolo şi a început să se joace cu alţi copii.

XVIII

1. Cineva îşi construia o casă. La un moment dat s-a auzit o zarvă mare. Isus s-a ridicat şi s-a dus acolo. Văzu un om mort, întins la pămînt. Îi luă mîna şi-i zise: „Omule, cu tine vorbesc! Ridică-te şi termină-ţi lucrul!". Omul s-a ridicat îndată şi i s-a închinat.

2. Toţi cei de faţă s-au mirat şi au zis: „Acest copil e de stirpe cerească, fiindcă multe suflete a salvat din ghearele morţii şi încă va mai salva de-a lungul întregii sale vieţi"[24].

XIX

1. Cînd avea doisprezece ani părinţii săi au mers, ca de obicei, să petreacă Paştile la Ierusalim. Şi după ce-a trecut sărbătoarea au pornit

înapoi spre casă. Pe drum însă copilul s-a răzgîndit şi s-a întors la Ierusalim. Părinţii, nevăzîndu-l, socoteau c-o fi cu alţi tovarăşi de călătorie.

2. Trecu o zi. După ce l-au căutat pe la rude şi nu l-au găsit, s-au îngrijorat şi au hotărît să meargă iar la Ierusalim. Abia după trei zile au dat peste el, aşezat în Templu, în mijlocul învăţaţilor pe care-i asculta şi-i întreba despre Lege. Cu toţii priveau şi se minunau cum un copil poate să închidă gura bătrînilor şi învăţătorilor poporului, explicînd foarte limpede capetele Legii şi parabolele profeţilor[25].

3. Atunci s-a apropiat de el mama sa şi i-a zis: „Pentru ce ne-ai făcut asta, copile? Te-am căutat îngrijoraţi peste tot". Dar Isus i-a răspuns: „De ce mă căutaţi? Nu ştiţi că eu trebuie să fiu cu cele ale Tatălui meu?".

4. Doctorii şi fariseii au întrebat: „Tu eşti mama copilului acestuia?". „Da", a răspuns ea. Şi ei au zis: „Fericită eşti între femei, căci Dumnezeu a binecuvîntat rodul pîntecelui tău. O atît de mare slavă, virtute şi înţelepciune nu cunoaştem şi nici n-am auzit că ar fi existat vreodată".

5. Isus s-a ridicat şi a plecat alături de mama sa. De atunci a început să-şi asculte părinţii, iar mama sa ţinea ascunse toate aceste întîmplări. Astfel înainta Isus în înţelepciune, în vîrstă şi în har. Slavă lui în vecii vecilor. Amin.

APENDICE

Primele trei capitole
ale *Evangheliei lui Pseudo-Toma* în latină

I. [Cum au fugit Maria şi Iosif cu pruncul în Egipt]

1. Pe cînd s-a fost iscat mare zarvă, căci Irod îl căuta prin tot locul pe Isus, ca să-l ucidă, un înger l-a povăţuit pe Iosif: „Ia-o pe Maria cu pruncul şi fugiţi în Egipt din calea ucigaşilor!". Cînd au intrat în Egipt, Isus avea doi ani.

2. Trecînd odată Isus printr-un cîmp semănat a întins mîna şi a cules cîteva spice pe care le-a prăjit, apoi le-a ales şi a-nceput să le mănînce.

3. Cînd au ajuns în Egipt au primit găzduire în casa unei văduve. Acolo au rămas vreme de un an.

4. Isus împlinise trei ani. Într-o zi a văzut cum se jucau cîţiva copii şi a vrut să se joace şi el împreună cu dînşii. A luat un peşte uscat, l-a pus într-un lighean şi i-a poruncit să se zbată. Iar peştele chiar începu să se zbată. După aceea a zis către peşte: „Scuipă sarea din tine şi plimbă-te prin apă!". Şi întocmai s-a şi întîmplat. Cîţiva megieşi, văzînd cum s-au petrecut lucrurile, i-au povestit văduvei la care trăsese Maria. Iar văduva, auzind acestea, i-a şi alungat din casa ei.

II. [Un învăţător îi alungă din oraş]

1. Într-o zi Isus trecea cu Maria, mama sa, prin piaţa din mijlocul oraşului. Acolo zări un învăţător care le vorbea elevilor. Deodată douăsprezece păsări care se ciupeau între ele pe un acoperiş căzură drept în sînul învăţătorului. Văzînd întîmplarea Isus se opri şi izbucni în rîs.

2. Atunci învăţătorul, auzindu-l cum rîde, zise plin de furie către discipolii săi: „Mergeţi şi aduceţi-l pe acela la mine!". Şi după ce i l-au adus, învăţătorul îl prinse pe Isus de ureche şi-l întrebă: „Ce-ai văzut de rîs?". Isus răspunse: „Iată ce, învăţătorule: aveam palma plină cu boabe de grîu. Am întins-o şi am împrăştiat tot grîul. Păsările, de teamă să nu le ia altcineva boabele, le-au dus din mijloc. De aceea se ciupeau între ele, ca să-şi împartă prada"[26]. Isus nu plecă de acolo pînă cînd nu se împliniră toate. Învăţătorul îl alungă din oraş împreună cu mama sa.

III. [Cum a fost alungat Isus din Egipt]

1. Îngerul Domnului ieşi înaintea Mariei şi-i zise: „Ia pruncul şi întoarce-te în ţinutul iudeilor, căci au murit toţi cei care-i doreau moartea". Atunci s-a ridicat Maria împreună cu Isus şi au pornit spre Nazaret, un orăşel de pe moşiile tatălui ei.

2. După moartea lui Irod, Iosif a ieşit din Egipt şi l-a dus pe Isus în pustiu pînă cînd aveau să se potolească cei din Ierusalim, care doreau să ia viaţa pruncului. Şi a mulţumit lui Dumnezeu pentru că i-a dat de ştire şi pentru că a găsit har în faţa Domnului Dumnezeu. Amin.

Note

1. Acest scurt prolog figurează doar în recensiunile tîrzii. Evanghelia originală începe abrupt, cu capitolul al doilea. Într-un manuscris grec, precizează Sever Voicu („L'Histoire de l'enfance de Jésus", traducere inedită, prezentare şi note în *Écrits apocryphes chrétiens*, Paris, 1997, pp. 189-204) există un prolog mai lung, care leagă apocrifa noastră de *Protoevanghelia lui Iacob*.
2. „Şuvoi": aşa am tradus cuvîntul *ryax*. Întîmplarea se petrece după o ploaie torenţială, fapt amintit în ms. de la Sinai şi de la Vatican. Astfel putem înţelege de ce Isus limpezeşte apele. Vatican: „S-a stîrnit o ploaie mare pe pămînt şi Isus umbla prin ea. Şi era o ploaie teribilă, iar El strîngea toate apele într-un bazin".
3. Aminteşte de crearea omului de către Dumnezeu din *Geneză* 2, 7. Episodul plăsmuirii păsărilor „din lut" şi al însufleţirii lor este pomenit şi în Coran, surata a III-a, vs. 49.

4. Aluzie la *Matei* 12, 1-2, unde Isus suportă aceeaşi acuză, de profanare a sabatului prin săvîrşirea minunilor.
5. Un scrib Ana apare şi în *Protoevanghelia lui Iacob* (cap. 15, 1-2). Ana încarnează pretutindeni personajul malefic, îngust la minte, adversar necondiţionat al lui Isus.
6. În gestul distructiv al copilului se întrevede o reminiscenţă gnostică. Episodul poate fi interpretat ca o „mostră" a aversiunii umane, a creaturii, faţă de opera creatoare a lui Dumnezeu. Gnosticii disting două momente în creaţie: formarea lumii materiale şi infuzia sufletului viu; aşadar creaţia *hilică* şi creaţia *psihică*. *Psihicii* pot deveni *pneumatici*, adică se pot mîntui.
7. Adevărata explicaţie a defectelor pe care le are aici Isus se leagă de gnosticismul latent al apocrifei. Unii gnostici considerau că Isus avea un trup *psihic* (cel care a fost sacrificat pe cruce) supus influenţelor pasiunilor. Alţii îl considerau îmbrăcat în aşa-zisele *seminţe pneumatice*, văzute ca modele ale viitoarelor suflete salvate. În sfîrşit, alţii credeau că adevăratul Mîntuitor (*Soter*) nu a coborît asupra lui Isus decît în momentul botezului, separîndu-se de el înaintea Patimilor. Dacă ţinem cont de toate acestea, caracterul coleric, pornirile vindicative şi nestăpînirea lui Isus nu ni se mai par atît de stranii. Copilul Isus nu are nici o legătură cu Isus Cristos îndumnezeit prin botez. Prin urmare el se comportă ca orice *psihic* încă nemîntuit. Caracterul divin se manifestă totuşi prin minuni *in negativo*.
8. În spovedania de pe patul morţii (*Viaţa lui Iosif tîmplarul* 17), Iosif îi cere iertare lui Isus pentru această „urecheală", spunîndu-i că nu-şi dăduse încă seama de natura lui divină. Faptul că Iosif se comportă faţă de fiul său ca orice părinte după trup, certîndu-l şi chiar servindu-i din cînd în cînd corecţii corporale constituie un indiciu important pentru atribuirea apocrifei comunităţii ebionite (aceştia recunoşteau divinitatea lui Isus numai după botez şi susţineau că el s-ar fi născut ca oricare alt om).
9. Codicele slave publicate de J. Ivanov (*Bogomilski Knigi i Legendi*, Sofia, 1925) conţin în plus următorul fragment: „Dar Iosif se mînie şi-i zise învăţătorului: «Cine poate să-l înveţe pe acest copil ce este crucea? Poate crezi cumva că fratele meu!? Dar el e mai smerit şi mai blînd decît toţi». Cînd îl auzi pe Iosif spunînd asemenea cuvinte, Isus izbucni în rîs şi-i zise lui Zaheu: «Învăţătorule, tot ce ţi-a spus tatăl meu este adevărat»".
10. Textul se referă la alfabetul grec. Caracterul gnostic al fragmentului este evident. Mărturia sfîntului Irineu din *Adv. haeres.* I, 20, 1 confirmă acest lucru: „În plus, ei (gnosticii – n.n.) mai introduc şi o mulţime nesfîrşită de scrieri apocrife, pentru a impresiona pe cei săraci cu duhul sau pe cei care nu cunosc scrierile autentice. În acelaşi scop, ei mai adaugă şi povestiri mincinoase precum aceasta: «Pe cînd Domnul era copil şi învăţa literele alfabetului, învăţătorul îl puse, după cum era obiceiul, să zică *alpha*. Şi Isus zise *alpha*. Apoi învăţătorul îi ceru să zică şi *betha*. Dar Isus îi răspunse: 'Mai întîi spune-mi tu ce este *alpha* şi după aceea îţi voi spune şi eu ce este *betha*'». Ei explică răspunsul Mîntuitorului în sensul că numai El ar fi cunoscut Incognoscibilul, pe care l-a înfăţişat sub forma literei *alpha*". Despre simbolistica lui *alpha* şi a lui *omega* – începutul şi sfîrşitul tuturor lucrurilor – vorbeşte şi *Apocalipsa lui Ioan*. În *Evanghelia lui Pseudo-Toma* însă alta este valoarea simbolică a celor două litere, prima şi ultima din alfabetul grec. *Alpha* e considerat ca principiu al emanaţiilor succesive. Astfel, dacă îl înţelegem pe *alpha*, putem înţelege toată creaţia, întrucît

aceasta se află conținută, în stare neexplicitată, în principiu. Structura lui *alpha* se regăsește în celelalte litere ale alfabetului, care, toate, compun sintaxa întregii lumi. De altfel, gnosticii respingeau *Apocalipsa lui Ioan* și disprețuiau eschatologia, considerînd-o inepție vrednică de mintea neinițiaților. Pentru ei eschatologia se confundă cu protologia, căci mîntuirea înseamnă redescoperirea scînteii divine ascunse în fiecare suflet și dezvăluită prin purificare. Așadar, pentru a reveni la textul nostru, cine cunoaște pe *alpha* nu mai are nevoie să cunoască pe *omega*.

11. Vatican are următoarea versiune: „Isus s-a întors spre iudeii care erau cu Zaheu și le-a zis: «Toți cei care acum nu văd, vor vedea și cei care nu înțeleg vor înțelege; surzii vor auzi, cei care mor pentru mine vor învia și pe cei din înălțimi îi voi chema și mai sus, așa cum mi-a poruncit Cel care m-a trimis la voi»".
12. O scenă identică e povestită în *Historia monachorum in Aegypto* 28 (traducerea lui Rufinus): doar că protagonistul nu este Isus, ci Macarie Egipteanul. În satul lîngă care acesta își avea chilia se comisese o crimă. Un om fusese acuzat, dar pe nedrept. Atunci, pentru a lămuri situația, Macarie, împreună cu tot satul, merge la mormîntul celui ucis și-l întreabă dacă acuzatul este într-adevăr vinovat de omor. Vocea mortului răspunde că nu. Nu pot să nu văd o influență clară a ciclului de apoftegme legate de cei doi Macarie (personaje extrem de populare în Egiptul creștin) asupra ciclului de povestiri despre copilăria lui Isus (în special asupra *Evangheliei arabe a copilăriei*).
13. Capitolul X este o interpolare tîrzie.
14. Vatican: „Cînd Maria a văzut minunea făcută de Isus, l-a sărutat și a zis: «Doamne, ascultă-mă și salvează-l (mîntuiește-l) pe fiul meu!»". Ca în Evangheliile canonice, despre Maria se spune că păstra toate semnele minunate în inima sa. Episodul are o replică într-o apocrifă coptă despre Ieremia.
15. O dezvoltare narativă a pildei semănătorului din *Matei* 13, 3-8. Mi se pare evidentă culoarea milenaristă a capitolului. Tatăl și fiul seamănă și recoltează în aceeași zi. Cantitatea de grîu obținută este uluitoare (a se vedea și *Apocalipsa apocrifă a lui Ioan* sau, mai aproape de perioada scrierii noastre, cartea a V-a din *Contra haereses* a lui Irineu). Asemenea recolte îmbelșugate se vor întîlni abia în mileniul ce va urma venirii a doua a lui Isus.
16. După *Evanghelia arabă a copilăriei* (cap. 39), acest om înstărit ar fi chiar regele din Ierusalim. A se vedea și *Evanghelia lui Pseudo-Matei* (cap. 37).
17. Într-o altă versiune, Iosif primește comanda de la un țăran pentru fabricarea unui plug. Isus îl roagă să-l lase pe dînsul să se descurce. Cum plugul făcut de Isus iese perfect, Iosif hotărăște să-l dea la învățat carte. Astfel se face legătura cu următorul capitol. Iustin, în *Dialogul cu Trifon*, scrie că „Isus făcea pluguri și juguri" (88, 8). În versiunea publicată de Tischendorf însă Isus devine maestrul lui Iosif, întrucît, după cum precizează autorul la început, acesta nu se pricepea decît la pluguri și la juguri. Prin urmare habar nu avea să facă paturi. Isus îi corectează eroarea tot printr-o minune.
18. Prima dată cînd e pomenită „nevasta" lui Iosif, fără să fie însă numită. Pe autor nu-l interesează decît relația dintre Iosif și Isus.
19. Calc după *Matei* 5, 2 și textele paralele din sinoptice.

20. Vatican: „Toţi care se aflau atunci acolo îl ascultau cu plăcere; învăţătorul stătea lîngă dînsul şi-l asculta plin de bunăvoinţă, îndemnîndu-l să explice mai departe. Şi s-a adunat mulţime mare. Cu toţii ascultau sfînta învăţătură pe care le-o dădea Isus şi predicile plăcute ce-i ieşeau din gură. Căci pe cît de mic era el, pe atît de mari erau lucrurile pe care le spunea".
21. Iacob, unul dintre cei patru fii ai lui Iosif din prima căsătorie. A se vedea şi *Protoevanghelia lui Iacob*. Episodul muşcăturii de şarpe e amintit de Iosif în *Viaţa lui Iosif tîmplarul* 17.
22. Scena e povestită identic şi în *Evanghelia arabă a copilăriei*, cap. 43. O asemenea vindecare (de fapt, autovindecare) este povestită şi de Palladius, în *Istoria lausiacă* 18, 10. Protagonistul este Macarie Alexandrinul (cei doi Macarie sînt adesea confundaţi însă). Acesta e muşcat de o aspidă în timp ce săpa un puţ. După muşcătură (mortală, zice textul), Macarie apucă aspida fără nici o teamă, cu amîndouă mîinile şi o face bucăţi zicîndu-i: „Dumnezeu nu te-a trimis aici: cum ai îndrăznit să vii de capul tău?".
23. Ultima serie de miracole ale evangheliei sînt benefice. Ca şi cum cititorului, deja iniţiat, i se poate dezvălui acum şi latura luminoasă, pozitivă a acţiunii Mîntuitorului.
24. Capitolele XVII şi XVIII din ediţia Tischendorf constituie interpolări tîrzii.
25. Trimite la *Luca* 2, 41-51.
26. Chiar dacă sensul nu este identic, aceeaşi povestire apare şi în *Viaţa lui Apollonios din Tyana* a lui Filostrat IV, 3. Citez fragmentul pentru confruntare: „Într-o zi, pe cînd [Apollonios] vorbea [efesenilor] despre comunitatea obştească şi arăta că trebuie să ne hrănim unii pe alţii, nişte vrăbii stăteau cocoţate, în tăcere, pe arbori, dar dintr-o dată una dintre ele se înălţă piunind, de parcă le-ar fi îndemnat pe celelalte surate; la auzul piuitului, acestea începură şi ele să ciripească şi îşi luară zborul sub conducerea celei dintîi. Totodată Apollonios îşi curmă firul cuvîntării, ştiind prea bine de ce plecaseră păsările, fără însă a tălmăci faptul mulţimii (...). Apollonios schimbă vorba, spunînd: «Un copil, ce aducea orz într-un castron, a alunecat, a adunat orzul de pe jos fără prea mare grijă şi plecînd mai departe, a lăsat o puzderie de boabe risipite pe jos, iar vrabia care văzuse totul a venit să le înştiinţeze pe celelalte despre acest noroc şi să le poftească să mănînce împreună cu ea»" (trad. Marius Alexianu). Morala istorioarei e că tot aşa trebuie să procedeze şi oamenii, adică să devină altruişti. S-ar putea, de ce nu?, ca fragmentul apocrifei noastre să fie o replică la istorioara lui Filostrat, învăţătorul batjocorit de Isus reprezentînd un avatar anonim al magului pitagorician.

Introducere
la *Evanghelia arabă a copilăriei*

Se numeşte aşa datorită faptului că, pînă la sfîrşitul secolului trecut, nu i se cunoaştea decît versiunea arabă. În 1899 însă E.A. Wallis Budge publică şi o versiune siriacă (rezultată din colaţionarea a două manuscrise), drept pentru care, mai corect, am putea-o numi *Evanghelia siro-arabă a copilăriei* (alt titlu folosit de editori este *Viaţa lui Isus în arabă*). Pentru versiunea arabă dispunem de două manuscrise: unul provine din biblioteca lui J. Golius şi se găseşte în momentul de faţă la *Biblioteca Bodleiană* din Oxford; celălalt, *Codex Orientalis*, se găseşte la *Biblioteca Laurentină* din Florenţa. H. Sike a publicat prima traducere latină, în 1697, folosindu-se de manuscrisul bodleian. Versiunea lui a fost ulterior preluată, cu diferite modificări, de Fabricius, Jones, Giles, Schmid, Migne, Cowper, Thilo şi Tischendorf.

Versiunea siriacă a fost identificată şi tradusă de Peeters (1914). Savantul francez demonstrează că textul arab este ulterior celui siriac, pe care, de fapt, îl traduce într-o manieră destul de liberă.

Sursele acestei apocrife sînt numeroase şi diverse. De pildă, capitolele 1-14 sînt inspirate din *Protoevanghelia lui Iacob*; capitolele 41-55, adică ultimele, prelucrează datele oferite de *Pseudo-Toma*. Capitolele din mijlocul *Evangheliei* constituie partea cea mai originală. Ele ne înfăţişează minuni a căror protagonistă este Fecioara, intercesoare privilegiată a credincioşilor pe lîngă Isus-Dumnezeu. Majoritatea acestor minuni se operează prin scutecul sau apa sfinţită în care a fost spălat pruncul divin. Avem în faţă una dintre cele mai exotice scrieri apocrife. Parcurgem o adevărată epopee a fabulosului nemaiţinut în frîu. Accentul cade pe demonstrarea caracterului divin al pruncului Isus. Miracolele au funcţie revelatorie. Ele sînt pure epifanii. Într-o lume în care predomină caracterul aniconic, radical transcendent, nereprezentabil al divinităţii, miracolele aduc dovada, şocantă, a întrupării Dumnezeului Celui viu.

Capitolele 1-10 (sau chiar pînă la 14), precum şi 41-55 au fost adăugate ulterior nucleului alcătuit de capitolele 11-42. Există influenţe din *Protoevanghelia lui Iacob*, *Pseudo-Toma*, *Viaţa lui Iosif tîmplarul*. Nu se poate reconstitui un text originar pur, dat fiind caracterul eminamente popular al *Evangheliei arabe*.

*

Traducerea s-a făcut după versiunea latină publicată de Tischendorf. Subtitlurile capitolelor îmi aparţin.

Orientare bibliografică

E.A. Wallis Budge, *The History of the Blessed Virgin Mary and the History of the Likeness of Christ*, 2 vol., Londra, 1899.
P. Peeters, *Évangiles apocryphes*, Paris, 1914.
M. Provera, *Il Vangelo arabo dell'Infanzia*, Ierusalim, 1973.
G. Widengren, *Les Religions d'Iran*, 1969.

Evanghelia arabă a copilăriei Mîntuitorului

ÎN NUMELE TATĂLUI ŞI AL FIULUI
ŞI AL SFÎNTULUI DUH, UN SINGUR DUMNEZEU

Cu ajutorul şi îngăduinţa Supremei Divinităţi începem să scriem cartea minunilor lui Isus Cristos, Stăpînul, Domnul şi Mîntuitorul nostru, intitulată *Evanghelia copilăriei*, în pacea Domnului. Amin.

I. [Cuvintele lui Isus în leagăn]

1. Am găsit ceea ce urmează în cartea preotului Iosif. Acesta a trăit pe vremea lui Cristos, iar unii zic că ar fi fost însuşi Caiafa.

2. Aşadar el povesteşte că Isus a vorbit pe cînd se afla în leagăn zicînd mamei sale, Maria: „Eu sînt Isus, Fiul lui Dumnezeu, *Logosul* pe care l-ai născut; după cum ţi-a vestit îngerul Gabriel. Tatăl meu m-a trimis ca să izbăvesc lumea"[1].

II. [Călătoria la Betleem][2]

În anul 309 al erei lui Alexandru[3] a venit poruncă de la Augustus ca fiecare să se înscrie în locul unde s-a născut. Aşadar Iosif s-a ridicat şi, luînd-o pe Maria, a plecat din Ierusalim către Betleem. Cînd au ajuns lîngă o peşteră, Maria i-a zis lui Iosif că i se apropie sorocul naşterii şi nu mai poate continua drumul pînă în oraş. „Hai să intrăm în peştera aceasta", a zis ea. Soarele stătea să apună. Atunci Iosif a plecat în grabă să-i caute o femeie de ajutor. Cum tot umbla încolo şi-ncoace zări o bătrînă evreică născută în Ierusalim şi-i zise: „Fii binecuvîntată! Rogu-te, vino şi intră în această peşteră unde o femeie se pregăteşte să nască!".

III. [Moaşa din Ierusalim]

Bătrîna şi Iosif ajunseră la peşteră după apusul soarelui. Intrară. Şi, iată, încăperea era plină de lumini mai frumoase decît cele ale unor lămpi sau candelabre şi mai strălucitoare decît razele de soare. Pruncul, învelit în scutece şi aşezat într-o iesle, sugea liniştit la sînul mamei sale, Maria. Priveau amîndoi miraţi la lumina aceea. Atunci bătrîna o întrebă pe Maria: „Tu eşti mama pruncului?". Şi după ce Maria încuviinţă

din cap bătrîna zise: „Nu semeni deloc cu celelalte fiice ale Evei". Maria răspunse: „După cum Fiul meu nu seamănă întru nimic cu ceilalţi prunci, tot astfel şi cea care L-a născut nu are egal între femei". Bătrîna zice: „Stăpîna mea, iată, eu am venit să-ţi cer un leac, căci de multă vreme sufăr de paralizie". Atunci stăpîna noastră Maria i-a zis: „Pune-ţi mîinile deasupra copilului!". Şi cum făcu aceasta, îndată se însănătoşi. Apoi a ieşit din peşteră zicînd: „De acum voi fi roaba şi slujitoarea pruncului acestuia cîte zile-oi avea!".

IV. [Închinarea păstorilor]

Atunci sosiră şi păstorii. Ei aprinseră focul şi fremătau de bucurie. Şi, iată, li s-au arătat oştirile cereşti lăudînd şi slăvind pe Dumnezeu. Păstorii se luară după ele, astfel încît peştera deveni pentru o clipă asemeni unui Templu al lumii cereşti. Laolaltă glasuri cereşti şi pămînteşti slăveau şi preamăreau pe Dumnezeu la naşterea lui Cristos. Văzînd atîtea miracole clare bătrîna evreică îi mulţumi lui Dumnezeu aşa: „Îţi mulţumesc, o, Dumnezeule, Dumnezeule al lui Israel, că ai îngăduit ochilor mei să vadă naşterea Mîntuitorului lumii"[4].

V. [Tăierea împrejur][5]

În ziua a opta pruncul trebuia să fie tăiat împrejur. L-au tăiat chiar acolo, în peşteră. Bătrîna evreică a luat pieliţa (alţii spun că i-a luat cordonul ombilical! – n.n., C.B.) şi a pus-o într-o sticluţă cu ulei de nard mai vechi, pe care a dat-o unui fiu al ei, parfumar, zicîndu-i: „Ai grijă să nu vinzi nimănui sticluţa cu nard, chiar dacă ţi s-ar oferi trei sute de dinari!". Aceasta e sticluţa pe care a cumpărat-o Maria, păcătoasa, şi a vărsat-o peste capul şi picioarele Domnului nostru, Isus Cristos, ştergîndu-le apoi cu părul său[6].

După zece zile au adus pruncul la Ierusalim, iar în a patruzecea zi de la naştere au mers cu el la Templu, înaintea Domnului, şi au jertfit pentru dînsul; lucru prescris şi de Legea lui Moise în felul următor: „Toţi întîi născuţii de sex bărbătesc vor fi numiţi sfinţi ai lui Dumnezeu!".

VI. [Prezentarea la Templu]

Cînd Fecioara Maria, mama sa, îl ţinea fericită în braţe, bătrînul Simion l-a văzut strălucind ca un stîlp de lumină; era înconjurat de îngeri, care-l proslăveau asemenea gărzii din jurul unui rege. Simion se apropie în grabă de Maria şi, întinzînd mîinile către ea, zise Domnului Cristos: „Acum slobozeşte pe robul Tău, Stăpîne, după cuvîntul Tău, în pace; căci ochii mei văzură îndurarea Ta, pe care ai pregătit-o spre mîntuirea tuturor popoarelor, lumină pentru toate neamurile şi slavă pentru poporul Tău, Israel".

Ana, profetesa, a luat şi ea parte la ceremonie mulţumindu-i lui Dumnezeu şi urîndu-i fericire Mariei.

VII. [Închinarea magilor]

La naşterea Domnului Isus în Betleemul Iudeii, pe vremea regelui Irod, au venit trei magi de la Răsărit şi au intrat în Ierusalim, după cum prorocise Zarathustra[7]; şi au adus cu ei daruri: aur, smirnă şi tămîie[8]. Închinîndu-se, au oferit darurile pruncului Isus. Maria a luat un scutec[9] şi l-a dat lor drept mulţumire pentru atîtea bogăţii. Ei l-au primit cu cea mai înaltă cinstire. Tot atunci li s-a arătat un înger sub chipul stelei ce-i călăuzise la venire; s-au luat după raza ei şi au pornit la drum; şi au ţinut-o aşa pînă au ajuns în patria lor.

VIII. [Sosirea magilor în patria lor]

Regii şi principii le-au ieşit înainte şi, plini de nerăbdare, i-au întrebat ce-au văzut şi ce-au făcut, cum au călătorit la dus şi la întors, dar mai ales ce-au adus de-acolo? Magii au arătat scutecul primit de la Maria. Atunci au făcut mare sărbătoare şi, după obiceiul lor, au aprins un foc şi i s-au închinat. Apoi au aruncat scutecul în mijlocul flăcărilor, care l-au înghiţit îndată. Dar după ce focul s-a stins, ei au găsit scutecul ca la început, de parcă flăcările nici nu l-ar fi atins. Atunci au început să-l sărute şi să şi-l pună peste cap ori peste ochi zicînd: „Acesta este Adevărul[10]; mare minune că focul n-a reuşit să-l facă scrum sau măcar să-l ardă un pic". Apoi l-au luat şi cu cea mai aleasă cinstire l-au pus în vistieria lor.

IX. [Mînia lui Irod]

Cînd Irod văzu că magii îl păcăliseră, fiindcă nu mai trecuseră la întoarcere pe la el, îi chemă pe toţi preoţii şi înţelepţii din Iudeea şi le zise: „Lămuriţi-mă, unde trebuia să se nască Cristosul (unsul)?". Şi cum aceia răspunseră că în Betleemul Iudeii, Irod începu să urzească moartea Domnului Isus Cristos.

Atunci un înger al Domnului i-a apărut lui Iosif în vis şi i-a zis: „Scoală-te, ia pruncul şi pe maica lui şi plecaţi în Egipt!". La primul cîntat al cocoşilor ei se sculară şi porniră la drum.

X. [Fuga în Egipt]

Iosif se tot gîndea cum avea să-şi pregătească acea călătorie. Cînd veni dimineaţa, văzu că făcuseră un pic de drum. Deja se apropiau de un oraş mare unde se afla un idol căruia toţi ceilalţi idoli şi zei ai

egiptenilor îi aduceau daruri și ofrande. Aici slujea un preot care transmitea locuitorilor Egiptului și ai ținuturilor sale tot ce spunea Satana prin gura idolului[11]. Iar preotul avea un fiu în vîrstă de trei ani, posedat de cîțiva demoni. Sărmanul copil vorbea vrute și nevrute, împroșcînd cuvinte grele, iar cînd îl apucau pandaliile își sfîșia veșmintele, rămînînd în pielea goală, și azvîrlea cu pietre după oameni.

În oraș exista și un sanatoriu consacrat acelui idol. Sosind dar Iosif împreună cu Maria și instalîndu-se aici, toți s-au înspăimîntat. Atunci căpeteniile și preoții idolilor au alergat într-un suflet la idolul cel mare și l-au întrebat: „Ce-i cu vîlva și cutremurarea ce s-au iscat pe pămîntul nostru?". Idolul le-a zis: „A venit la noi un zeu ascuns, care este cu adevărat Dumnezeu; nici un alt zeu, în afară de El, nu merită cultul divin, căci numai El este Fiul lui Dumnezeu. Pămîntul însuși, cum l-a presimțit, s-a cutremurat; la venirea Lui s-a zguduit și s-a despicat. Noi ne temem cumplit de puterea lui uriașă"[12]. Chiar în clipa aceea idolul se prăbuși. Toți locuitorii Egiptului și mulți alții pe deasupra alergară să vadă dezastrul.

XI. [Vindecarea unui copil posedat]

Fiul preotului, apucat de boala lui obișnuită, intră în sanatoriu. Aici dădu peste Iosif și peste Maria, de care toți ceilalți se temeau să se mai apropie. Stăpîna Maria spălase scutecele Domnului iar acum le întindea la uscat pe niște scînduri. Copilul posedat de demoni veni, luă un scutec și-l puse pe cap. În clipa aceea demonii începură să-i iasă din gură, în chip de șerpi ori de corbi, și s-o ia la fugă. Iar copilul începu să laude pe Dumnezeu și să mulțumească Domnului care-l vindecase.

Cînd tatăl aceluia văzu că s-a vindecat, îl întrebă: „Fiule, ce s-a întîmplat cu tine? Cum te-ai vindecat?". Fiul răspunse: „Cînd demonii s-au năpustit peste mine, m-am îndreptat spre sanatoriu. Acolo am întîlnit o femeie sfîntă cu un prunc. Tocmai întindea rufele proaspăt spălate pe niște scînduri. Atunci eu am înhățat un scutec dintre acelea și, punîndu-mi-l pe cap, îndată m-au lăsat demonii și au fugit". Plin de o imensă bucurie, tatăl a zis: „Fiule, poate că pruncul acela este însuși Fiul Dumnezeului Celui viu care a creat cerurile și pămîntul. Căci, de cum a trecut El pe lîngă noi, idolul s-a sfărîmat și toți zeii s-au prăbușit și au pierit sub puterea lui uriașă".

XII. [Temerile Sfintei Familii]

Astfel s-a împlinit profeția care zice: „Din Egipt l-am chemat pe Fiul meu"[13]. Dar Iosif și Maria, auzind că idolul acela s-a prăbușit și a pierit, s-au înfricoșat și s-au temut. Atunci au zis așa: „Cînd eram în Israel, Irod și-a pus în gînd să ia viața lui Isus și pentru aceasta a ucis toți pruncii

din Betleem şi din împrejurimi. Iar acum nu-i nici o îndoială că egiptenii, îndată ce vor auzi de sfărîmarea idolului lor, ne vor arde de vii"[14].

XIII. [Tîlharii]

Plecînd de acolo au ajuns într-un loc bîntuit de tîlhari. Aceştia, după ce jefuiseră mai mulţi drumeţi de haine şi bagaje, îi legară fedeleş. Dintr-o dată tîlharii aud o larmă uriaşă, aidoma larmei stîrnite de alaiul unui Rege magnific, care pleacă din reşedinţa sa însoţit de armată, de cavalerie şi în bubuituri de darabană. Buimăciţi, tîlharii o luară la fugă lăsînd acolo tot ce furaseră.

Ostatecii se ridicară, îşi desfăcură unii altora legăturile şi, luîndu-şi bagajele, o porniră la drum. Ceva mai încolo se întîlniră cu Iosif şi Maria şi-i întrebară: „Unde este regele acela care se apropia făcînd atîta larmă încît, la auzul ei, tîlharii ne-au lăsat şi noi am putut scăpa teferi?". Iosif le răspunse: „Vine în urma noastră!"[15].

XIV. [Femeia îndrăcită]

Apoi au sosit în alt oraş, unde se afla o femeie stăpînită de diavol. Într-o noapte, cînd ea se dusese după apă[16], blestematul şi răzvrătitul acela de diavol[17] intră în ea. Sărmana femeie nu mai suporta nici să fie îmbrăcată, nici să şadă în casă. Degeaba o legau cu funia sau cu lanţul. Rupea tot şi fugea dezbrăcată prin pustietăţi. Ori se aşeza la răspîntii şi printre lespezi de morminte şi azvîrlea cu pietre după oameni, aducînd multe necazuri pe capul alor săi.

Cînd o văzu, Mariei i se făcu milă. Şi diavolul o părăsi îndată, sub chipul unui om tînăr care fugea şi zicea: „Vai mie din pricina ta, Marie, şi a Fiului tău!". Aşa a scăpat femeia aceea de chin. Apoi, venindu-şi în fire, s-a ruşinat de goliciunea ei şi s-a dus acasă ferindu-se să dea ochii cu careva. După ce s-a îmbrăcat a povestit tatălui şi tuturor alor săi cum se petrecuseră lucrurile. Iar aceştia, cei mai de seamă cetăţeni ai oraşului, i-au găzduit pe Maria şi pe Iosif cu toată cinstirea cuvenită.

XV. [Mireasa mută]

A doua zi, după ce şi-au luat merinde pentru drum, au plecat de acolo. Pe la chindii ajunseră în altă cetate, unde tocmai se făcea o nuntă. Numai că, prin urzelile diavolului cel blestemat şi prin farmece vrăjitoreşti, mireasa amuţise şi nu mai putea vorbi defel.

Cînd Maria a intrat în cetate cu Fiul său, Domnul Cristos, în braţe, mireasa cea mută a zărit-o. A întins mîinile către Domnul Cristos şi, smulgîndu-L de la pieptul Mariei, L-a luat în braţe, L-a strîns tare la sînul ei şi L-a sărutat; apoi a început să-L legene dintr-o parte într-alta

stînd aplecată deasupra Lui. Și, ca prin farmec, limba i se dezlegă și urechile i se destupară. Și-i mulțumi lui Dumnezeu, slăvindu-l, că o făcuse iarăși sănătoasă. Iar locuitorii acelei cetăți jucară toată noaptea de bucurie că Dumnezeu și îngerii Lui coborîseră la ei.

XVI. [Altă femeie îndrăcită]

Și au rămas acolo trei zile, ținuți la mare cinste și petrecînd minunat. După care și-au pus merinde pentru drum, și-au luat rămas bun de la oameni și au mas într-altă cetate unde, cum era firesc, aveau de gînd să înnopteze. Aici trăia o femeie virtuoasă. Odată, pe cînd își spăla rufele la rîu, diavolul cel blestemat cu chip de șarpe se năpusti asupra ei și i se-ncolăci în jurul pîntecului[18]. Și de-atunci noapte de noapte o chinuia cumplit.

Ei bine, femeia aceea, văzînd-o pe stăpîna Maria cu pruncul, Domnul Cristos, la sîn, i-a zis mînată de dorință: „Stăpînă, lasă-mă să iau în brațe pruncul și să-l sărut!". Maria a lăsat-o. Și îndată ce L-a atins cu mîinile, Satana a slobozit-o și a luat-o la fugă. Nici că l-a mai văzut femeia de atunci. Drept pentru care toți cei de față au adus slavă Dumnezeului Preaînalt. Iar femeia i-a răsplătit din belșug pe drumeți.

XVII. [Leproasa]

A doua zi, aceeași femeie a luat apă înmiresmată ca să-l spele pe Isus. După ce l-a spălat, a adunat apa și a vărsat o parte din ea peste trupul mîncat de lepră al unei copile care locuia acolo. Și îndată copila se vindecă de lepră. Atunci locuitorii cetății au zis: „Fără nici o îndoială Iosif, Maria și Pruncul acesta sînt zei, nu oameni"[19].

Și pe cînd cei trei se pregăteau să plece de acolo, iată, se apropie de ei fata care fusese bolnavă de lepră și-i roagă să o ia tovarășă de drum.

XVIII. [Un copil lepros]

Ei încuviințară iar fata li se alătură.

Așa ajunseră într-un oraș a cărui cetățuie aparținea unui principe foarte vestit. În cetățuie erau și locuințe pentru oaspeți. Făcură popas aici. Fata intră în camera soției principelui și, găsind-o pe aceasta tristă și cu ochii în lacrimi, o întrebă care era pricina durerii? „Să nu te mire, a răspuns aceasta, că mă vezi plîngînd. Căci mare mîhnire mă apasă și pînă acum n-am îndrăznit să mă destăinui nimănui". Fata i-a zis: „Poate dacă-mi dezvălui mie și mă iei părtașă la suferința ta, voi găsi un leac". „Te rog numai să păstrezi secretul și să nu-l zici nimănui", răspunse soția principelui. „Eu sînt căsătorită cu un principe care stăpînește o mulțime de cetăți. Dar multă vreme după ce m-a luat de soție eu nu

i-am dăruit nici un fiu. Cînd, în sfîrşit, i-am dăruit unul, acesta a fost lepros. Văzîndu-l astfel, principele l-a renegat iar mie mi-a zis: «Ori ucide-l, ori încredinţează-l unei doici, care să-l crească într-un loc pustiu de unde nimeni să nu mai ştie ceva despre el! De tine mă rup cu totul, căci după ceea ce mi-ai făcut nici nu mai vreau să te văd». De atunci parcă mi-am pierdut minţile şi zac aici răpusă de durere. Vai, fiul meu! Vai, soţul meu!".

Atunci copila a grăit aşa: „Nu-ţi spuneam eu că voi găsi leac pentru nenorocirea ta? Ascultă-mă! Şi eu eram leproasă, dar m-a curăţit un zeu care se numeşte Isus, fiul Mariei". Femeia întrebă îndată: „Unde se află zeul acesta de care îmi vorbeşti?". „Chiar lîngă tine", răspunse copila. „Au mas cu toţii sub acoperişul casei tale." „Cum se poate aşa ceva", grăi femeia, „arată-mi, unde sînt?". „Iată-i – răspunse copila –, pe Iosif şi pe Maria. Pruncul lor se numeşte Isus. El este cel care m-a scăpat de boală şi de chin". „O să-mi arăţi şi mie – zise femeia – cum te-ai vindecat de lepră, nu-i aşa?". „Cum să nu!?", răspunse copila: „Am luat apa în care mama şi-a spălat pruncul şi am vărsat-o peste mine. Şi îndată mi-a trecut lepra".

Atunci soţia principelui se ridică şi-i pofti pe aceia să-i fie oaspeţi. Iar pentru Iosif pregăti un banchet strălucitor, la care veniră cei mai de seamă bărbaţi din cetate. A doua zi de dimineaţă luă apa înmiresmată unde tocmai fusese îmbăiat Isus şi, aducîndu-l pe fiul său, îl stropi cu ea. Şi pe loc fiul se curăţă de lepră. Iar mama, slăvind şi mulţumind lui Dumnezeu, zise: „O, Isuse, fericită mama care Te-a născut! Căci pe cei de aceeaşi fire cu tine îi cureţi cu apa în care a fost scăldat trupul Tău!".

Apoi a copleşit-o cu daruri pe stăpîna Maria şi şi-a luat rămas bun de la ea cu toată cinstirea cuvenită.

XIX. [Tînărul fermecat]

Sosiră în altă cetate, unde au vrut să rămînă peste noapte. Poposiră aşadar în casa unui om abia însurat, care însă, atins de puterea unei vrăji, nu se putea bucura de nevastă-sa. Dar cum şi-au petrecut ei noaptea sub acoperişul aceluia, îndată i s-a desfăcut vraja. A doua zi, la răsăritul soarelui, se pregăteau să plece. Atunci bărbatul le ieşi înainte şi, drept mulţumire, făcu în cinstea lor un ospăţ mare.

XX. [Povestea unui măgar]

Aşa că au plecat de-acolo abia în ziua următoare. Pe cînd se apropiau de altă cetate, văzură trei femei care se întorceau plîngînd de la cimitir. Maria zise copilei care-i însoţea: „Mergi şi întreabă-le cine sînt şi ce nenorocire li s-a întîmplat?". Ele însă n-au vrut să răspundă. Dar au întrebat-o pe copilă: „Voi de unde veniţi şi încotro vă duceţi? Nu vedeţi că se lasă noaptea!?". „Sîntem drumeţi – a răspuns copila – şi

căutăm un loc de mas pentru noapte". Atunci femeile i-au zis: „Veniți și înnoptați la noi". Și au mers după ele. Au fost primiți într-o casă nouă, frumos gătită, ce mai!, gospodărie în toată regula. Asta se întîmpla pe timp de iarnă.

Copila intră în odaia celor trei femei și le găsi din nou plîngînd în hohote și jeluindu-se. Lîngă ele se afla un măgar acoperit cu un veșmînt fastuos. Femeile îi puseseră dinainte un braț de susan, îl sărutau întruna și-i dădeau să mănînce. Copila, mirată, le întrebă ce-i cu măgarul acela în mijlocul odăii? Iar femeile răspunseră printre lacrimi: „Măgarul pe care-l vezi era fratele nostru, născut din același pîntece ca și noi. După moartea tatălui nostru ne-a rămas o avere uriașă. Cum nu aveam decît un frate, am hotărît să-l însurăm și să-i facem o nuntă omenească. Dar niște femei roase de invidie l-au vrăjit pe ascuns. Și într-o noapte, puțin înainte de mijirea zorilor, cînd ușile casei erau încuiate, am văzut că fratele nostru s-a preschimbat într-un măgar, așa cum îl vezi și tu, cu ochii tăi. Vai, ce tristețe! Și tată nu avem, ca să ne mîngîie! Am chemat pe toți învățații, pe toți magii și vrăjitorii din lume. Degeaba! De cîte ori ne copleșește durerea ieșim împreună cu mama și plîngem la mormîntul părintelui nostru. Apoi ne întoarcem acasă"[20].

XXI. [...ce-și recapătă adevăratul chip]

Cum auzi copila vorbele acestea zise: „Mai îndurați puțin și n-o să mai plîngeți! Căci leacul durerii voastre se află aproape, chiar aici, în casă. Cîndva eu însămi am avut lepră, dar îndată ce-am cunoscut-o pe femeia cu pruncul Isus, abia născut, care m-a stropit cu apa de la îmbăierea lui, m-am vindecat. Sînt încredințată că are leac și pentru necazul vostru. Așa că mergeți la stăpîna mea, Maria, chemați-o la voi în odaie și destăinuiți-i secretul. Apoi, cu umilință, rugați-o să vă ajute".

Auzind cuvintele fetei, cele trei au alergat la stăpîna Maria, au adus-o în odaie și au stat înaintea ei plîngînd în hohote și zicînd: „O, Stăpîna noastră, Maria, ai milă de roabele Tale! Căci nu-i nimeni mai în vîrstă, ori cap al familiei care să aibă grijă de noi. Iată, măgarul acesta din fața ta este fratele nostru. Dar niște femei l-au vrăjit și l-au adus în halul în care-l vezi. De aceea te rugăm, îndură-te de noi!". Mariei i se făcu milă de nenorocirea lor. Îl luă pe Domnul Isus și îl așeză pe spatele măgarului, plîngînd laolaltă cu cele trei femei și zicînd către Isus Cristos: „Fiule, vindecă măgarul acesta prin puterea Ta nemăsurată și fă-l iarăși om înzestrat cu judecată precum era la început!". Numai ce-au ieșit aceste cuvinte din gura stăpînei Maria, că măgarul s-a și transformat în om – un tînăr fără cusur.

Apoi cu toții – tînărul, mama și surorile lui – s-au închinat stăpînei Maria. Iar pe Copil l-au ridicat deasupra capului, chiar de mai multe ori, zicînd: „Fericită este femeia care Te-a născut, o, Isuse, Mîntuitorul lumii! Fericiți sînt ochii care se înfruptă din bucuria chipului Tău!".

XXII. [Căsătoria]

Atunci surorile au grăit către maica lor: „Iată, fratele nostru şi-a redobîndit chipul omenesc cu ajutorul Domnului nostru Isus Cristos şi prin mijlocirea copilei, care ne-a îndreptat către Maica şi către Fiul ei. Cum fratele nostru este neînsurat, credem că se cuvine să i-o dăm de soţie chiar pe această copilă, slujitoarea Mariei". Apoi s-au dus la Maria şi au întrebat-o. Şi ea a fost de acord.

Au pus la cale o nuntă ca-n poveşti. Tristeţea li s-a preschimbat în bucurie şi bocetul în horă. Au rîs, s-au veselit, au cîntat şi au jucat în haine mîndre şi strălucitoare. Apoi au recitat Profeţii şi-au lăudat aşa pe Domnul: „O, Isuse, Fiu al lui David, care preschimbi tristeţea-n bucurie şi jalea-n veselie!". Iosif şi Maria au rămas acolo zece zile. La plecare au fost conduşi cu mare cinste de către gazde. Acestea, după ce-şi luară bun rămas, începură din nou să plîngă. Dar mai amarnic decît toţi plîngea copila[21].

XXIII. [Tîlharii]

De acolo începea un ţinut pustiu, bîntuit de hoţi şi de tîlhari. Deşi Iosif şi Maria ştiau prea bine ce-i aşteaptă, totuşi au hotărît să traverseze locul pe timp de noapte. La un moment dat, zăresc doi tîlhari întinşi pe pămînt, iar alături de ei o mulţime întreagă (tovarăşi de-ai lor), care dormeau somn greu. Cei doi tîlhari se numeau Titus şi Damachus. Şi i-a zis Titus lui Damachus: „Te rog, lasă-i pe oamenii aceştia în pace, ca să nu-i simtă tovarăşii noştri!". Damachus însă nici n-a vrut s-audă. Atunci Titus i-a zis: „Uite, ia de la mine patruzeci de drahme despăgubire". Ba i-a întins şi brîul cu care era încins, pentru ca acela să nu deschidă gura şi să vorbească.

Cînd a văzut stăpîna Maria ce mare bine le-a făcut tîlharul, i-a zis: „Domnul Dumnezeu te va sprijini cu dreapta Sa şi-ţi va ierta toate păcatele!". Iar Domnul Isus i-a răspuns Maicii Sale: „O, Mamă, peste treizeci de ani, cînd iudeii mă vor răstigni în Ierusalim, aceşti doi tîlhari vor fi ridicaţi pe cruce împreună cu mine: Titus, la dreapta, iar Damachus, la stînga mea. Şi-n ziua următoare Titus va intra înaintea mea în paradis"[22]. Maria a zis: „Să te ferească Dumnezeu de una ca asta, Fiule!". Apoi s-au îndreptat către cetatea idolilor, care, la apropierea lor, s-a preschimbat în dune de nisip.

XXIV. [Sfînta Familie în Matareea]

De acolo au apucat-o spre oraşul sicomorilor, adică Matareea[23] de astăzi. La Matareea Isus a făcut un izvor în care Maica Lui i-a spălat cămaşa. Din suflarea Domnului amestecată cu apa s-a răspîndit un balsam minunat în tot ţinutul acela.

XXV. [Sfînta Familie în Memfis]

Apoi au coborît la Memfis[24], unde l-au văzut pe Faraon. Au rămas în Egipt vreme de trei ani. Iar Domnul Isus a făcut multe minuni care nu se găsesc scrise nici în *Evanghelia copilăriei*, nici în *Evanghelia completă*.

XXVI. [Întoarcerea acasă]

După trei ani au plecat din Egipt către casă. Dar cînd au ajuns la hotarele Iudeei, Iosif s-a temut să intre. Fiindcă, deși Irod murise, pe tron se afla acum fiul aceluia, Archelaos. În cele din urmă o luă totuși prin Iudeea. Atunci îi apăru un înger al Domnului și-i zise: „O, Iosif, mergi în cetatea Nazaret și rămîi acolo!".

Într-adevăr e lucru de mirare ca Stăpînul tuturor ținuturilor să fie purtat astfel și plimbat de colo-colo prin propria-i împărăție.

XXVII. [Bolile din Betleem]

Cetatea Betleemului[25] era plină de boli grele. Copiilor le supurau ochii, iar peste puțin timp mureau. Trăia acolo o femeie cu un copil bolnav, la un pas de moarte. Ea veni la stăpîna Maria, pe cînd aceasta îl îmbăia pe Isus Cristos, și-i zise: „O, Maria, uită-te și la fiul meu care se chinuie din pricina bolii!". Maria o ascultă și-i zise: „Ia un pic din apa în care mi-am îmbăiat pruncul și stropește-ți fiul!". Femeia făcu întocmai și îndată copilul se liniști. După ce dormi puțin se trezi vindecat și sănătos.

Atunci mama copilului, în culmea bucuriei, veni la Maria să-i mulțumească. Dar acesta îi zise: „Mulțumește-i lui Dumnezeu, căci El ți-a vindecat fiul!".

XXVIII. [Alt copil bolnav]

Tot acolo trăia o femeie vecină cu prima. Fiul ei suferea de aceeași boală. Și cum, sărăcuțul, aproape orbise, plîngea întruna, zi și noapte. Atunci mama copilului vindecat i-a zis vecinei: „De ce nu te duci cu el la Maria? Căci și eu l-am dus pe-al meu cînd era la un pas de moarte și îndată s-a vindecat cu apa în care fusese îmbăiat trupul Fiului ei, Isus". Cum auzi femeia așa ceva, merse degrabă și, spălîndu-și copilul cu apa aceea, îndată i se tămăduiră acestuia și trupul, și ochii. Apoi veni cu fiul ei la Maria să-i povestească minunea. Dar Maria îi porunci să-i mulțumească lui Dumnezeu pentru vindecare și să păstreze taina celor întîmplate[26].

XXIX. [Copilul aruncat în foc şi în apă]

Tot în cetate trăiau două femei căsătorite cu acelaşi bărbat. Fiecare avea cîte un copil. Şi amîndoi copiii erau bolnavi de friguri. Una dintre femei se numea Maria, iar fiul ei, Cleopa. Într-o zi mama lui Cleopa se ridică, îşi luă copilul, merse la stăpîna Maria, Maica lui Isus şi oferindu-i un ştergar frumos îi zise: „O, Maria, primeşte de la mine acest ştergar şi dă-mi în schimbul lui un scutec al Fiului tău!". Maria se învoi. Atunci mama lui Cleopa se întoarse acasă şi făcu din scutec o cămaşă cu care-l îmbrăcă pe copil. Şi aşa îl vindecă. Dar fiul celeilalte muri a doua zi. De atunci mare duşmănie se iscă între ele.

Fiecare se ocupa de treburile gospodăriei o dată la două săptămîni. Venise rîndul Mariei, mama lui Cleopa. După ce aprinse cuptorul pentru copt pîine, ea plecă să aducă aluatul dospit din altă încăpere. Îl lăsă pe Cleopa lîngă foc. Duşmanca ei, cum îl văzu pe acesta singur-singurel, îl înşfăcă şi mi ţi-l azvîrli drept în cuptorul încins. Apoi fugi de-acolo. Maria se întoarse şi-l găsi pe Cleopa rîzînd în cuptorul care era atît de rece de parcă nici n-ar fi aprins focul[27]. Îşi dădu seama că Azrami l-a aruncat în mijlocul flăcărilor. După ce l-a scos de acolo pe băiat, s-a dus cu el la stăpîna Maria şi i-a povestit păţania. Dar Maria, Maica Domnului, i-a zis: „Taci şi nu mai spune la nimeni! Căci mă tem să nu ţi se întîmple ceva rău"[28].

Altă dată Azrami, duşmanca, merse la fîntînă ca să scoată apă. Aici nu era nimeni în afară de Cleopa, care se juca liniştit. Cum îl văzu, Azrami puse mîna pe el şi mi ţi-l azvîrli direct în fîntînă. Apoi se întoarse repede acasă. Nişte oameni care veniseră după apă îl găsiră pe copil plutind la suprafaţă. Coborîră îndată şi-l scoaseră afară. Cuprinşi de cea mai mare uimire începură să laude pe Dumnezeu. Atunci veni şi mama băiatului; îl luă în braţe şi plîngînd se duse cu el la stăpîna Maria şi-i zise: „O, stăpînă, oare nu vezi ce mi-a făcut duşmanca? Iată, mi-a aruncat copilul în fîntînă. Acum e teafăr dar odată şi odată tot o să mi-l piardă". Maria îi răspunse: „Dumnezeu te va răzbuna pentru asta"[29].

Şi într-o zi, cînd duşmanca s-a dus să scoată apă, i s-au împleticit picioarele în frînghie şi ea a căzut în fîntînă. Au venit ei, oamenii, şi au tras-o afară, dar avea capul zdrobit şi toate oasele frînte. Astfel a murit de moarte rea şi s-a împlinit cuvîntul psalmului: „Au săpat un puţ adînc, dar au căzut în groapa pe care o făcuseră"[30].

XXX. [Un viitor apostol]

Altă femeie avea doi gemeni: amîndoi bolnavi. Unul dintre ei muri după cîtva timp, celălalt abia-şi mai ţinea sufletul. Maică-sa îl luă, veni cu lacrimi în ochi la Maria şi-i zise: „O, stăpînă, ajută-mă, salvează-mă, căci am avut doi fii şi, iată, pe unul l-am îngropat, iar pe celălalt

mi-l pîndeşte moartea! Uite cum ar trebui să-l rog şi să-l invoc pe Dumnezeu – şi începu a zice: «O, Doamne, Tu eşti blînd şi milostiv şi sfînt; mi-ai dăruit doi fii. Pe unul mi l-ai luat înapoi, lasă-mi-l, te rog, măcar pe celălalt!»".

Mariei, văzînd-o cum plînge de fierbinte, i se făcu milă şi-i zise: „Aşază-ţi fiul în patul fiului meu şi acoperă-l cu hainele acestuia!". Copilul îşi dăduse deja ochii peste cap. Dar cum îl aşeză în patul în care dormea Cristos, îndată ce simţi mirosul veşmintelor Domnului Isus Cristos, deschise ochii. Apoi o strigă pe mama lui, îi ceru pîine şi începu să mănînce. Femeia zise: „O, Maria, acum ştiu că în tine sălăşluieşte puterea lui Dumnezeu, căci Fiul tău vindecă pe toţi cei de o fire cu el numai prin atingerea hainelor sale".

Copilul vindecat nu era altul decît viitorul apostol Bartolomeu din Evanghelie.

XXXI. [Femeia leproasă]

De faţă se afla şi o femeie leproasă, care, apropiindu-se de Maria, mama lui Isus, zise: „Stăpîna mea, ajută-mă!". Maria o întrebă: „Cu ce să te ajut – cu aur, cu argint, ori poate vrei să te cureţi de lepră?". Şi femeia o întrebă: „Dar cine oare mă poate curăţi?". Atunci Maria, stăpîna, îi zise: „Mai aşteaptă puţin, cît îmi spăl pruncul, pe Isus, şi-l culc în pat". Şi femeia aşteptă.

După ce-l aşeză pe Isus în pat, Maria îi dădu femeii apa în care îşi îmbăiase pruncul şi-i zise: „Ia din apa aceasta şi stropeşte-ţi trupul!". Femeia făcu întocmai şi se vindecă. Apoi aduse laudă şi prinos de mulţumire lui Dumnezeu.

XXXII. [Nevasta leproasă părăsită de bărbat]

Trei zile a rămas femeia în casa Mariei. Cînd se întoarse în cetatea ei se întîlni cu un prinţ care tocmai se căsătorise cu fiica altui prinţ din partea locului. Numai că acesta descoperi, la scurt timp, pe fruntea soţiei sale, semnul leprei sub formă de stea. Desfăcu îndată căsătoria, declarînd-o nulă. Femeia, văzînd în ce stare se aflau, copleşiţi de durere şi plîngînd în hohote, îi întrebă ce li s-a întîmplat? Dar ei răspunseră: „Lasă-ne, femeie, în pace şi nu ne mai iscodi. Căci pricina durerii noastre n-o putem spune nimănui". Totuşi ea stărui; îi rugă să-şi deschidă inimile, poate va şti să le găsească leacul. După ce-i arătară semnul leprei de pe fruntea fetei, femeia zise: „Şi eu, cea pe care o vedeţi înaintea voastră, am avut lepră. Dar într-o zi, ducîndu-mă la Betleem cu o treabă oarecare, am întîlnit într-o peşteră[31] o femeie cu numele Maria. Aceasta avea un fiu pe nume Isus. Cînd a văzut că sînt leproasă i s-a făcut milă şi mi-a dat apa în care-l îmbăiase pe fiul ei. Eu

am luat-o, mi-am turnat-o pe trup şi m-am pomenit vindecată. Atunci ei o întrebară: „N-ai vrea să ne-o arăţi şi nouă pe stăpîna Maria?". Ea răspunse că da.

Îndată se sculară şi porniră spre Betleem, la Maria, încărcaţi cu daruri de mare preţ. După ce intrară şi-i oferiră darurile, o aduseră pe fata leproasă şi i-o arătară. Maria le vorbi aşa: „Pogoare-se mila Domnului asupra voastră!". Şi dîndu-le puţină apă din aceea în care-l îmbăiase pe Cristos, porunci ca sărmana fată să fie spălată. Şi cum o spălară, îndată se făcu bine. Toţi cei de faţă începură atunci să laude pe Dumnezeu. Apoi se întoarseră bucuroşi în cetatea lor aducînd slavă Domnului. Iar prinţul, auzind că soţia i se vindecase, o primi în casă şi făcu a doua oară nunta... fără să uite a-i mulţumi lui Dumnezeu pentru sănătatea redată femeii sale.

XXXIII. [Fata îndrăcită]

Trăia acolo o copilă chinuită de diavol[32]. Blestematul îi apărea de multe ori sub chipul unui şarpe uriaş gata-gata s-o înghită. Apoi îi sugea tot sîngele din trup de ajunsese biata fată ca un cadavru. De cîte ori se apropia jivina, ea îşi împreuna mîinile deasupra capului şi striga cît putea: „Vai de viaţa mea, cum nu este nimeni să mă scape de şarpele acesta nemilos!?". Părinţii şi cei care-i stăteau în preajmă, ori numai o întîlneau, amarnic îi mai căinau soarta. Mulţime de oameni se strîngeau în jurul ei şi toţi plîngeau şi se jeluiau auzind-o pe ea cum plînge şi se vaită: „O, fraţilor şi prietenilor, oare nu este nimeni să mă scape de ucigaşul acesta?".

Dar iată că într-o bună zi glasul copilei ajunse pînă la urechile fetei de prinţ[33] ce fusese vindecată de lepră. Aceasta ieşi pe terasa castelului şi o văzu pe biata copilă plîngînd cu mîinile încrucişate deasupra capului. Lîngă ea se jeluiau o mulţime de oameni. Atunci îl întrebă pe soţul îndrăcitei dacă îi mai trăia soacra. Şi cum el răspunse că amîndoi părinţii copilei erau în viaţă, ea îi zise: „Cheam-o pe soacra ta la mine!". Iar cînd o văzu pe aceasta o întrebă: „Copila nebună este fiica ta?". Femeia tristă, cu lacrimi în ochi răspunse: „Da, este fiica mea". Atunci fata prinţului zise: „Păstrează secretul pe care ţi-l voi mărturisi: am fost bolnavă de lepră, dar Maria, Maica lui Isus Cristos, m-a vindecat. Dacă vrei ca fiica ta să-şi recapete minţile, ia-o cu tine la Betleem şi caut-o pe Maria, Maica lui Isus. Fii sigură că o va însănătoşi. Eu una cred că te vei întoarce bucuroasă".

Cum auzi femeia cuvintele fetei de prinţ, o luă pe fiică-sa şi plecă la Betleem. Aici se duse direct la Maria şi-i povesti necazul. După ce o ascultă, Maria îi dădu un pic de apă din aceea în care spălase trupul fiului său, Isus, şi-i porunci s-o toarne peste fată. Apoi îi mai dădu şi un scutec al Domnului Isus zicîndu-i: „Ia scutecul acesta şi, ori de cîte ori ţi-o apărea vrăjmaşul, arată-i-l!". După care îşi luă rămas bun de la ele.

XXXIV. [Vindecarea]

O luară înapoi spre casă. Dar iată că veni și ceasul în care diavolul obișnuia să se năpustească asupra ei. Blestematul îi apăru sub înfățișarea unui șarpe uriaș, la a cărui vedere copila se înspăimîntă. Maică-sa îi zise: „Nu-ți fie teamă, fata mea! Lasă-l să se apropie și, cînd o fi lîngă tine, pune-i în față scutecul pe care ni l-a dat Maria. Și-o să vedem ce se-ntîmplă".

Diavolul, preschimbat în șarpe cumplit, venea tot mai aproape. Trupul copilei se închircise de spaimă. Dintr-o dată scoase la iveală scutecul, i-l puse pe cap și-i acoperi ochii. Atunci limbi de flăcări și bucăți de jăratic țîșniră din scutec și se năpustiră asupra șarpelui. Mare minune se întîmplă cînd șarpele dădu cu ochii de scutecul Domnului Isus, din care ieșeau vîlvătăi[34]. Prinse a striga cu glas înfricoșat: „Ce este între mine și tine, o, Isuse, fiul Mariei!? Unde să mă ascund?". Cuprins de mare spaimă se întoarse cu spatele și plecă de la copilă. De atunci nu i se mai arătă. Sărmana avu, în sfîrșit, parte de liniște.

Pentru aceasta îi mulțumi lui Dumnezeu, împreună cu cei care văzuseră minunea cu ochii lor.

XXXV. [Iuda Iscarioteanul]

Trăia acolo o femeie care avea un fiu muncit de diavol[35]. Acesta, pe nume Iuda, cînd punea diavolul stăpînire pe el, mușca pe toți cei ce se întîmpla a-i sta în preajmă. Iar dacă nu găsea pe nimeni își mușca mîinile și celelalte părți ale trupului. Faima stăpînei Maria și a Fiului său, Isus, ajunse pînă la urechile mamei lui Iuda[36]. Aceasta se sculă, își luă copilul și se duse cu el la Maria.

Tocmai atunci Iacob și Iosif îl scoseseră pe Isus afară, ca să se joace cu ceilalți copii. Pe cînd ședeau ei în curte, veni și Iuda și se așeză la dreapta lui Isus. Și cum îl apucară pandaliile, vru să-l muște pe Isus de mînă, dar nu putu. Îl lovi totuși în coasta dreaptă atît de tare, încît Acela începu să plîngă.

Atunci a ieșit dracul din Iuda, fugind, sub înfățișarea unui cîine turbat. Copilul care l-a lovit pe Isus și din care a ieșit dracul cu chip de cîine nu era altul decît Iuda Iscarioteanul, vînzătorul lui Isus; iar în coasta în care îl lovise Iuda, aveau să-i înfigă și iudeii sulița[37].

XXXVI. [Figurinele din lut]

Isus împlinise șapte ani. Își petrecea timpul cu prieteni de aceeași vîrstă. Se jucau plăsmuind din lut statuete care înfățișau boi, măgari, păsări și diferite alte viețuitoare. Fiecare ținea să-și impună opera lăudîndu-și talentul și priceperea. Isus le zise prietenilor săi: „Voi

porunci statuetelor mele să se mişte". Atunci prietenii îl întrebară: „Nu cumva te crezi Fiul Creatorului?". Dar Isus porunci statuetelor să se mişte; şi ele chiar începură să ţopăie. După aceea le dădu o altă poruncă şi ele se opriră.

Modelase şi figurine de vrăbii şi de alte păsări, care începeau să zboare ori să se oprească din zbor, după cum le poruncea el. Cînd le întindea apă şi mîncare, ele beau şi mîncau[38]. Copiii merseră acasă şi povestiră totul părinţilor. Iar aceştia ziseră: „Copii, nu vă mai jucaţi cu Isus! Feriţi-vă de el şi vă păziţi, căci e un vrăjitor!"[39].

XXXVII. [Stofele vopsitorului][40]

Într-o zi, tot hîrjonindu-se cu alţi copii, Isus intră în atelierul unui vopsitor pe nume Salem. Aici se aflau grămezi de stofe aduse pentru a fi vopsite. Isus le luă pe toate şi le aruncă într-un vas plin cu albastru de India. Cînd veni Salem şi văzu în ce hal arătau stofele, începu să urle ca un nebun şi să-l certe pe Isus zicînd: „Ce mi-ai făcut, fiu al Mariei? Toţi oamenii din oraş or să mă înjure. Căci unul dorea să-i vopsesc stofa într-o culoare, altul într-alta, după plac. Dar ai venit tu şi s-a isprăvit cu toate".

Atunci Domnul Isus îi zise: „Spune-mi la ce stofă ai vrea să schimbi culoarea şi eu ţi-o schimb". Şi îndată începu să scoată din vas stofele şi să le coloreze după cum îi cerea vopsitorul, pînă cînd nu mai rămase nici una.

Iudeii, văzînd asemenea minune, lăudară pe Dumnezeu.

XXXVIII. [Isus îl ajută pe Iosif]

Iosif umbla cu lucrul prin toată cetatea. Oamenii îl chemau să le facă ciubere, paturi şi lăzi pentru haine. Unde se ducea, îl lua cu el şi pe Isus. Şi ori de cîte ori Iosif greşea măsura vreunei lucrări, cu o palmă sau cu un cot, trebuind ori s-o mai scurteze, ori s-o mai lungească, Domnul Isus numai ce-şi întindea mîinile către lucrarea cu pricina şi ea se făcea cum ar fi dorit Iosif. Acesta nici nu punea mîna şi, la drept vorbind, Iosif era un tîmplar destul de nepriceput[41].

XXXIX. [Iosif în faţa regelui]

Într-o zi îl chemă însuşi regele din Ierusalim şi-i zise: „Ascultă, Iosif, vreau să-mi meştereşti un tron după măsura locului în care stau eu de obicei". Iosif n-avu încotro şi se apucă de lucru. Doi ani a rămas în palatul regelui, pînă ce a isprăvit tronul. Dar cînd l-a pus la locul său, a văzut că tronul era mai îngust cu două palme. Regele s-a mîniat foarte tare. De frică, Iosif şi-a petrecut noaptea nemîncat.

Isus l-a întrebat de ce-i era atît de frică. Iosif i-a răspuns: „Pentru că tot ce-am făcut în aceşti doi ani s-a pierdut". Dar Isus îi zice: „Nu te teme şi nu-ţi amărî sufletul! Uite, tu apuci de-o parte a tronului, eu, de cealaltă, şi-l îndreptăm!". Iosif făcu aşa cum îl învăţase Isus şi, trăgînd amîndoi – unul într-o parte, altul, în cealaltă –, aduseră tronul la măsura potrivită.

Cei care au văzut minunea au încremenit de uimire. Apoi, cînd şi-au revenit, au lăudat pe Dumnezeu.

Lemnul din care a fost făcut tronul era un lemn renumit în vremea lui Salomon, fiul lui David. Se folosea la multe şi felurite lucrări.

XL. [Copiii preschimbaţi în iezi]

Altă dată Isus ieşi în drum şi văzu un grup de copii adunaţi la joacă. Se luă după ei, dar aceia se ascunseră. Tot căutîndu-i, Isus ajunse la poarta unei case unde mai multe femei stăteau la taifas. Se opri şi le întrebă în ce parte o apucaseră copiii? Şi cum ele îi răspunseră că nu se afla nimeni acolo, Isus grăi: „Dar cei din cuptor ce sînt?". „Nişte iezi[42] de trei ani", răspunseră femeile. Atunci Isus începu să strige: „Ieşiţi, iezilor, de-acolo şi veniţi la păstorul vostru!". Îndată copiii, prefăcuţi în iezi, ieşiră din cuptor şi prinseră a ţopăi în jurul lui Isus.

Văzînd una ca asta femeile îngenuncheară la picioarele lui Isus cuprinse de uimire şi de teamă. Îşi împreunară mîinile şi-l rugară: „O, Isuse, Stăpînul nostru, Fiul Mariei, cu adevărat eşti păstorul cel bun al Israelului! Fie-ţi milă de roabele Tale, care stau dinaintea Ta şi care nu s-au îndoit niciodată; căci Tu ai venit, o, Stăpîne al nostru, ca să vindeci, iar nu ca să ucizi!". Isus le răspunse: „Fiii lui Israel sînt ca etiopienii printre celelalte popoare". Femeile ziseră din nou: „Tu, Doamne, le ştii pe toate şi nimic nu-ţi este ascuns. Aşa că Te rugăm, Iubitorule, redă-le copiilor acestora, robii Tăi, chipul ce l-au avut înainte!". Isus grăi: „Haideţi, copii, să mergem şi să ne jucăm!". Şi îndată, sub ochii femeilor, iezii se preschimbară, la loc, în copii[43].

XLI. [Isus rege][44]

În luna Adar[45] Isus i-a strîns pe copii în jurul său, ca un rege. Aceştia şi-au aşternut hainele pe pămînt[46], iar el s-a aşezat deasupra. Apoi i-au pus pe cap o coroană împletită din flori şi au stat la dreapta şi la stînga lui. Oricine trecea pe acolo era adus cu forţa şi obligat să se închine regelui. Abia după aceea îi îngăduiau să-şi continue drumul.

XLII. [Simon Cananeanul]

Pe cînd petreceau ei aşa, se apropiară cîţiva oameni care duceau pe targă un copil. Acesta plecase în pădure, împreună cu alţi prieteni de

vîrsta lui, ca să caute lemne. Aici dădu peste un cuib de prepeliţă. Întinse mîna să culeagă ouăle cînd un şarpe veninos zvîcni din cuib şi-l muşcă. Bietul copil începu să strige după ajutor. Prietenii, sosiţi în grabă, îl găsiră zăcînd la pămînt, ca şi mort. Merseră după rudele lui, care-l ridicară să-l aducă în oraş.

Aşa au ajuns la locul unde şedea Isus în chip de rege, înconjurat de ceilalţi copii, în chip de slujitori. Aceştia, cum au zărit convoiul, au şi ieşit în calea celui ce fusese muşcat de şarpe zicînd către însoţitorii săi: „Veniţi să-l salutaţi pe rege!". Şi cum sărmanii oameni, copleşiţi de durere, nu voiau să se abată din drum, i-au tîrît cu forţa.

Se pomeniră aşadar în faţa Domnului Isus. El îi întrebă: „De ce purtaţi copilul acesta pe targă?". După ce-i răspunseră că fusese muşcat de un şarpe, Domnul Isus vorbi către ceilalţi copii: „Haideţi să ucidem şarpele acela!". Părinţii băiatului muşcat cerură îngăduinţa să plece acasă, deoarece fiul lor se zbătea în chinurile morţii. Dar copiii răspunseră: „Oare n-aţi auzit porunca regelui: «Haideţi să ucidem şarpele!»!? Nu vreţi să-l ascultaţi?".

Ajunseră la cuibul de prepeliţă. Domnul Isus îi întrebă pe copii: „Aici este sălaşul şarpelui?". Aceia încuviinţară. Atunci, la chemarea Domnului, şarpele ieşi fără zăbavă şi I se supuse. Iar Domnul îi porunci: „Du-te şi suge tot veninul pe care l-ai vărsat în trupul copilului acestuia!". Îndată şarpele se tîrî pînă la mîna copilului şi-şi trase înapoi tot veninul. Apoi Isus îi aruncă un blestem şi pe loc jivina se rupse în două. Iar copilul, mîngîiat de Domnul, se însănătoşi.

După ce se trezi începu să plîngă. Atunci Domnul Isus îi zise: „Nu plînge, pentru că în curînd vei fi ucenicul meu!". Acesta era chiar Simon Cananeanul, despre care se aminteşte în Evanghelie[47].

XLIII. [Isus şi Iacob]

Altă dată Iosif îl trimise pe fiul său Iacob să aducă lemne din pădure. Isus merse împreună cu el. Ajungînd la locul unde se găseau vreascuri, Iacob se apucă să le culeagă. Dintr-o dată, o viperă blestemată ţîşni şi-l muşcă de mînă. Iacob începu să strige şi să plîngă. Văzîndu-l în ce hal era, Isus se apropie şi suflă peste rană. Şi îndată se vindecă[48].

XLIV. [Copilul întors dintre morţi]

Într-o zi, pe cînd Isus se afla cu alţi copii, care se jucau pe un acoperiş, unul dintre ei căzu de foarte sus şi muri pe loc. Ceilalţi se împrăştiară care încotro. Isus rămase singur pe acoperiş. Cînd veniră părinţii şi rudele copilului căzut îi ziseră lui Isus: „Tu l-ai îmbrîncit pe fiul nostru!".

Degeaba le spunea el că n-au dreptate. Ei strigau întruna: „Copilul nostru a murit şi iată ucigaşul!". Atunci Isus zise: „Nu mă vorbiţi de

rău! Dacă nu mă credeţi pe mine, haideţi să-l întrebăm chiar pe fiul vostru! El va scoate adevărul la lumină". Şi Isus coborî, se aplecă deasupra celui mort şi, cu glas puternic, întrebă: „Zenon, cine te-a aruncat de pe acoperiş?". Mortul deschise gura şi răspunse: „Doamne, nu tu m-ai îmbrîncit, ci Spaima, ea m-a prăvălit!". Isus îi sfătui pe cei de faţă să asculte cu luare-aminte cuvintele copilului[49].

Şi toţi îl slăviră pe Dumnezeu pentru minunea aceea.

XLV. [Ulciorul spart]

Odată Maria îl trimise pe Isus la fîntînă, ca să aducă apă. Dar cînd se întorcea el, ulciorul, plin ochi, se izbi de ceva şi se făcu ţăndări. Atunci Isus îşi desfăcu repede batista, adună apa în ea şi i-o duse maicii sale care, văzîndu-l, rămase mută de uimire. Ea aduna şi păstra în inimă tot ceea ce vedea[50].

XLVI. [Vrăbiile de noroi]

Altă dată Isus se juca împreună cu alţi copii încropind mici iezere. El plăsmui douăsprezece vrăbii, pe care le aşeză de jur-împrejurul iezerului său, cîte trei pe fiecare latură. Era în zi de sabat.

Chiar atunci se apropie de ei un iudeu, fiul lui Ana, şi, văzîndu-i cu ce se ocupau, zise mînios şi plin de indignare: „Cum aşa, faceţi figurine din noroi în zi de sabat?". Şi odată se repezi şi le strică iezerele. Isus lovi cele douăsprezece vrăbii cu palma, iar ele îşi luară zborul ciripind.

Apoi fiul lui Ana se apropie şi de Isus şi-i călcă malurile iezerului în picioare. Toată apa se scurse pe de lături. Atunci Isus îi zise: „Cum s-a scurs apa aceasta, aşa să se scurgă şi viaţa din tine!". Şi copilul se uscă pe loc.

XLVII. [Blestemul]

Într-o seară Isus se întorcea acasă împreună cu Iosif. Pe neaşteptate apăru înaintea lor un copil care, din fugă, îl îmbrînci atît de tare pe Isus, încît acesta căzu la pămînt. Atunci Domnul zise: „Cum m-ai lovit pe mine, aşa să cazi şi tu şi să nu te mai ridici!". Şi chiar în clipa aceea copilul se prăvăli la pămînt şi-şi dădu sufletul.

XLVIII. [Învăţătorul neînvăţat]

Trăia în Ierusalim un om pe nume Zaheu, care-i învăţa pe copii. Acesta îi zise lui Iosif: „De ce nu-l aduci pe Isus la mine, ca să-l învăţ literele?". Iosif încuviinţă. Îi împărtăşi hotărîrea sa şi Mariei.

Astfel îl duseră pe Isus la învăţător. Cum îl văzu, învăţătorul îi ceru să spună *aleph*. Şi după ce a spus *aleph*, învăţătorul îi porunci să spună *beth*. Dar Isus răspunse: „Mai întîi să-mi explici care este semnificaţia lui *aleph* şi după aceea voi pronunţa şi *beth*". Văzînd că învăţătorul îşi îndreaptă nuiaua asupra lui, Isus îi spuse toate înţelesurile lui *aleph* şi ale lui *beth*. Apoi vorbi despre formele literelor – despre faptul că unele litere sînt drepte, altele răsucite, iar altele în spirală; unele au puncte, altele nu au puncte; spuse şi de ce o anumită literă se află înaintea altei litere[51]. Acestea şi multe alte lucruri începu el să le înşire şi să le clarifice, despre care învăţătorul nu întîlnise nimic în cărţile sale.

La sfîrşit Isus îi zise învăţătorului: „Ia seama la ce-ţi voi spune!". Şi în chip limpede şi distinct începu să recite: *aleph, beth, ghimel, daleth*, pînă la *tau*. Atunci învăţătorul, plin de uimire, grăi: „Copilul acesta cred că s-a născut înaintea lui Noe". Apoi merse la Iosif şi-i zise: „Mi-ai adus la şcoală un copil mai învăţat decît toţi învăţătorii". Maria întări zicînd: „Fiul tău nu are nevoie de nici o învăţătură!".

XLIX. [Învăţătorul pedepsit]

Totuşi îl duseră la un profesor mai învăţat. Acesta, cum îl văzu, îi zise: „Pronunţă *aleph*!". Şi după ce spuse Isus *aleph*, profesorul îi porunci să pronunţe *beth*. Dar Isus răspunse: „Mai întîi să-mi explici semnificaţia literei *aleph* şi după aceea voi pronunţa şi *beth*!". Atunci profesorul ridică mîna să-l lovească. Pe dată însă mîna i se uscă, iar el rămase mort.

Văzînd cele întîmplate, Iosif îi zise Mariei: „De acum înainte nu-l mai lăsăm afară din casă, fiindcă oricine i se împotriveşte e pedepsit cu moarte".

L. [Isus Învăţătorul]

Cînd a împlinit doisprezece ani l-au dus la Ierusalim, la sărbătoarea Paştilor. După sărbătoare părinţii s-au întors acasă, dar Isus a rămas în Templu, printre învăţaţii, bătrînii şi cărturarii israeliţi. Îi iscodea cu privire la lucrurile pe care aceştia le cunoşteau ori răspundea el însuşi la întrebările lor.

Şi i-a întrebat el: „Al cui fiu este Mesia?". Iar ei au răspuns: „Fiul lui David". Atunci el le-a zis: „Cum, dar, Duhul îl numeşte pe El Domn cînd grăieşte: «Zis-a Domnul Domnului meu: Şezi de-a dreapta Mea pînă ce voi pune pe vrăjmaşii Tăi aşternut picioarelor Tale»?".

Atunci primul cărturar îl întrebă: „Ai citit tu Sfintele Scripturi?". „Da" – a răspuns Isus – „şi Scripturile şi ceea ce este cuprins în ele". După aceea le explică pe rînd cărţile Legii, precum şi preceptele, hotărîrile şi tainele cuprinse în cărţile Profeţilor, lucruri ce-s mai presus de mintea oricărei creaturi. La urmă cărturarul acela zise: „Eu unul

mărturisesc că pînă acum n-am dobîndit și nici nu mi-a fost dat să aud o asemenea învățătură. Cine-o fi, oare, copilul acesta?".

L. [Isus și astronomul]

Se găsea acolo și un filozof priceput în astronomie. El îl întrebă pe Isus dacă studiase astronomia. Atunci Isus începu să vorbească: despre numărul sferelor și cel al corpurilor cerești; despre natura mișcărilor lor; despre opoziții; despre forma lor triunghiulară, pătrată sau hexagonală; despre revoluția lor pe bolta cerească; chiar și despre poziția lor în minute și secunde precum și despre alte lucruri pe care nici o minte nu le poate cuprinde.

LII. [Isus și fizicianul]

Tot printre acei filozofi se găsea și unul priceput în științele naturii. El îl întrebă pe Isus dacă studiase cumva și medicina. Atunci Isus începu să-i vorbească: despre fizică și metafizică; despre hypofizică și hyperfizică; despre calitățile trupului; despre umori și despre efectele lor; despre numărul membrelor, al oaselor, al venelor, al arterelor și al nervilor; despre efectul căldurii și al uscăciunii, pe de o parte, precum și despre toate cîte se produc din cauza acestor fenomene, pe de altă parte; apoi despre lucrările sufletului în trup și despre simțurile și virtuțile sale; despre cum se nasc vorbirea, mînia și pofta nesățioasă; în sfîrșit, despre unirea sufletului cu trupul și despre despărțirea lor, precum și despre altele pe care mintea nici unei creaturi nu le-ar putea cuprinde.

Atunci filozoful se ridică, se închină în fața lui Isus și-i zise: „O, Doamne, din clipa aceasta voi fi ucenicul și slujitorul Tău!"[52].

LIII. [...după trei zile]

Pe cînd vorbeau ei așa despre unele și despre altele, iată că sosi acolo Maria, Maica Domnului, care-l tot căutase prin împrejurimi trei zile, împreună cu Iosif. Văzîndu-l printre cărturari – cărora, ba le punea întrebări, ba le răspundea la întrebări – îi zise: „Fiule, pentru ce ne-ai făcut aceasta? Iată, eu și cu tatăl tău am obosit de cînd te căutăm!". Dar el le-a grăit: „De ce mă căutați? Oare nu știți că se cuvine să stau în casa Tatălui meu?". Ei însă n-au înțeles vorbele lui.

Atunci cărturarii o întrebară pe Maria: „Acesta este fiul tău?". Ea făcu semn că da. Și ei ziseră: „Ferice de tine, femeie care ai născut un asemenea copil!".

Apoi Isus se întoarse cu ei la Nazaret și-i ascultă în toate. Iar mama lui păstra în inima sa toate aceste cuvinte. Între timp Isus sporea cu vîrsta, cu înțelepciunea și cu harul la Dumnezeu și la oameni.

LIV. [Viaţa ascunsă]

Din ziua aceea îşi ascunse minunile tainice şi se ocupă cu studiul Legii pînă la vîrsta de treizeci de ani[53]. Atunci Tatăl proclamă în mod public, la Iordan: „Acesta este Fiul Meu Cel iubit întru care am binevoit!". Tot atunci se arătă şi Duhul Sfînt sub chipul unui porumbel alb.

LV. [Epilog]

Acesta este Cel pe care, în genunchi, Îl adorăm; Cel care ne-a dăruit fiinţă şi viaţă slobozindu-ne din pîntecele maicilor noastre; Cel care s-a întrupat pentru noi şi ne-a răscumpărat, ca să îmbrăţişeze cu mila Sa veşnică şi să ne arate îngăduinţa Sa izvorîtă dintr-o imensă dărnicie, bunătate, generozitate şi bunăvoinţă. A Sa este slava şi bunătatea şi puterea şi stăpînirea în vecii vecilor. Amin.

Aici se încheie Evanghelia deplină[54] a copilăriei, tălmăcită cu ajutorul lui Dumnezeu după textul original.

Note

1. În versiunea arabă laurentină, editată şi tradusă de Provera, acest capitol este inserat după capitolul XXVI, în care se povesteşte cum Isus, copil, însufleţeşte diferite animale. Autorul „laurentinului" a vrut să grupeze în felul acesta episoadele cristice prezente în Coran (Isus vorbeşte încă din leagăn, surata a III-a, vs. 46; Isus însufleţeşte păsările, surata a III-a 48).
2. Versiunea laurentină începe cu o profeţie a lui Zarathustra privind naşterea lui Isus dintr-o fecioară, moartea şi învierea Lui. Zarathustra îi avertizează pe discipoli şi despre apariţia unei stele neobişnuite (de fapt, un înger), care le va arăta calea spre locul naşterii Mîntuitorului. Versiunea siriacă relatează că îngerul care-i anunţă pe cei trei magi (fii de regi) este acelaşi care l-a dus din Ierusalim pe profetul Habacuc şi i-a adus de mîncare lui Daniel, în groapa cu lei. Magii au ajuns într-o singură noapte la Betleem. Mai precis, ei au plecat din Persia la lăsarea serii şi au ajuns la ceasul al treilea după miezul nopţii. Tot într-o singură noapte s-au întors acasă.
3. Macedon, bineînţeles. Legenda lui era încă vie în Orient. Mîntuitorul, după tradiţia iraniană, urma să fie Regele lumii, prefigurat de Alexandru.
4. Moaşa joacă exact rolul moaşei din *Protoevanghelia lui Iacob*. Dar autorul apocrifei noastre combină numai o parte din elementele *Protoevangheliei* cu alte elemente preluate din textele canonice.
5. Versiunea siriacă urmează un fir logic. Prezintă mai întîi episodul înfăţişării magilor şi abia apoi descrie circumcizia şi consacrarea la Templu. Versiunea de faţă a inversat capitolele.

6. Din *Legenda aurea* aflăm că sfîntul prepuț lui Isus i-a fost adus de un înger lui Charlemagne. Acesta îl depune întîi la biserica Sfînta Maria din Aix-la-Chapelle, apoi îl duce la Charroux. Sfîntul prepuț ajunge în biserica numită Sfînta Sfintelor din Roma. Aici el a fost depozitat într-un foarte prețios relicvariu (păstrat încă la Muzeul Vaticanului). Dar relicva a fost furată în timpul jefuirii Romei din 1527 și dusă în parohia din Calcata, în apropiere de Viterbo, unde se află și astăzi.
7. Este vorba de prorocirea relatată în capitolul I al versiunii siriace.
8. Istoria miraculoasă a celor trei daruri se află cuprinsă în *Peștera comorilor*, cea mai veche povestire orientală despre călătoria magilor. Aici se spune că Adam, după alungarea lui, împreună cu Eva, din rai, ar fi venit și ar fi ascuns în „Peștera comorilor" aur, smirnă și tămîie. Astfel, după multe generații, comorile lui Adam au fost aduse ca daruri lui Isus.
9. Scutecul dăruit de Maria magilor se afla, în secolul al XIII-lea (după o tradiție), la Constantinopol. Apoi el a fost adus în Franța și distrus în timpul revoluției din 1789.
10. *Al-haqq* în arabă. Nume dat scutecului sau lui Isus?
11. Idolatria e nu doar o practică păgînă, ci de-a dreptul diabolică. După o tradiție străveche, atestată de Iustin, preluată apoi de Irineu și de alți apologeți creștini, neamurile păgîne sînt conduse de către îngerii căzuți împreună cu Lucifer.
12. Idolii atestă venirea Fiului lui Dumnezeu. În *Evanghelia lui Nicodim*, episodul coborîrii lui Isus în iad, Moartea și Iadul îl mărturisesc pe Isus ca Dumnezeu adevărat, spre deosebire de Satana, care continuă să-l renege.
13. *Osea* 11, 1; cf. *Matei* 2, 15.
14. Versiunea siriacă spune în continuare că vestea prăbușirii idolului a ajuns pînă la urechile Faraonului, care a dat imediat poruncă soldaților să-i prindă pe Isus și pe ai săi. Cînd aceștia ajunseră la poarta orașului unde locuia Faraonul, două „acareturi" (Peeters traduce prin *appareils*) începură să strige: „Iată-l pe împăratul împăraților!". Faraonul îi aresteazä, dar un evreu exilat în Egipt, pe nume Lazăr, se pune chezaș pentru dînșii.
15. De remarcat discreția lui Iosif! El nu mărturisește ostatecilor că fiul său este Regele care i-a salvat. Îi lasă în continuare să creadă în venirea unui alai regesc adevărat, adică pămîntesc.
16. După o tradiție specifică Egiptului duhurile rele sălășluiesc în apă. Demonul o posedă pe femeie pe timpul nopții, lîngă o fîntînă. Această tradiție este atestată și de cîteva apoftegme ale Părinților egipteni. Versiunea siriacă vorbește explicit de „un tînăr" văzut de femeie în ochiul fîntînii. Vrînd să-l prindă, tînărul se ferește cu agilitate și-i intră în trup.
17. „Blestematul diavol" este o expresie coranică. Asemenea interpolări tîrzii apar foarte des în apocrifa noastră.
18. Încă o femeie posedată de către diavol pe marginea unei ape, de data aceasta, un rîu. Scena din capitolul al XVI-lea ne duce cu gîndul la semnificația primordială a botezului creștin. Imersiunea în apă a novicelui reiterează lupta lui Isus cu diavolul în pustie. Isus îl ajută pe cel botezat să învingă. Versiunea siriacă aduce un element inedit: femeia care spăla rufe a vrut la un moment dat să se scalde. Văzînd că nu e nimeni prin preajmă, ea se dezbrăcă și intră în rîu. Atunci duhul rău cu chip de șarpe i se încolăci împrejurul trupului.

19. În Egipt s-a dezvoltat de timpuriu un cult închinat lui Iosif. La fel, Maria se bucura de o mare cinstire. Cultul însuşi al „sfintei familii" îşi are rădăcinile tot în Egipt.
20. Recunoaştem, în rezumat, povestea lui Lucius cel preschimbat în măgar din romanul lui Apuleius. În primele două secole, se spunea, în batjocură, despre creştini, că se închină unui cap de măgar. Isus însuşi apare reprezentat astfel în mai multe caricaturi. Pe de altă parte, dacă motivul transformării unui om (bărbat sau femeie) într-un măgar este specific literaturii misterice egiptene, nu se poate afirma o influenţă a poveştii lui Apuleius asupra episodului relatat în apocrifa noastră (romanul lui Apuleius prezintă etapele incifrate ale iniţierii în cultul lui Isis, cum bine se ştie!). În literatura produsă de creştinismul egiptean aproximativ în aceeaşi perioadă cu *Evanghelia copilăriei*, scena metamorfozei unei fiinţe umane într-un animal şi apoi a revenirii la chipul normal se întîlneşte încă în cel puţin două texte (după ştiinţa mea): este vorba de *Istoria lausiacă* 17 şi de *Historia monachorum* 18 (traducerea lui Rufinus). Iată miracolul povestit de Palladius! Un egiptean se îndrăgosteşte la nebunie de soţia cuiva. Dar n-o poate cuceri în nici un fel. Atunci apelează la un vrăjitor, rugîndu-l să facă ce-o şti pentru ca soţul aceleia să o repudieze. Vrăjitorul o preschimbă într-o iapă. Întorcîndu-se acasă, soţul găseşte aşadar în pat o iapă în loc de nevastă. Cum slujbele preoţilor egipteni se dovedesc ineficiente, el hotărăşte să meargă în pustie, la Macarie, a cărui faimă se răspîndise pretutindeni. Macarie se roagă îndelung, stropeşte animalul de cîteva ori cu aghiazmă şi imediat acesta îşi recapătă chipul iniţial. De fapt, spune Palladius, metamorfoza era numai în mintea celor din preajma femeii. Femeia rămăsese femeie, dar soţul şi cei din familia sa o vedeau altfel, întrucît aveau minţile sucite (de vrăjile magului). Ambele „scenete" îl au ca protagonist pe Macarie cel Mare, a cărui faimă de taumaturg era bine cunoscută. În plus, şi motivul „plîngerii la mormînt" se întîlneşte în mai multe apoftegme legate de figura lui Macarie (dar sensul apoftegmelor e cu totul altul, pur spiritual). Se poate spune aşadar că există o influenţă clară a ciclului macariot asupra acestor două capitole din apocrifa noastră. Doar că aici rolul călugărului taumaturg este jucat de cuplul Maria – Isus.
21. Capitolele XX-XXII alcătuiesc o mică nuvelă cu happy-end. Tînărul preschimbat în măgar îşi recapătă chipul de dinaintea vrăjii şi o ia de soţie pe fata lecuită, cu cîteva capitole mai sus, de către Maria. Să fie o replică intenţionată dată de creştini (în versiune populară, desigur) literaturii misterice păgîne (etapele iniţierii sînt aceleaşi, doar protagoniştii şi sensul iniţierii respective au suferit o revalorizare profundă).
22. Altă legendă care va face o carieră extraordinară în Orient: legenda bunului tîlhar. Episodul trimite la *Evanghelia lui Nicodim*, X: „Unul dintre răufăcători i-a zis lui Isus: «Dacă tu eşti Cristosul, salvează-te şi salvează-ne!». Dysmas însă i-a răspuns certîndu-l: «N-ai nici o frică de Dumnezeu? Doar suferim aceeaşi pedeapsă: noi, pe bună dreptate, căci o merităm pentru faptele noastre; în vreme ce omul acesta n-a făcut nici un rău». Apoi se ruga: «Doamne, să-ţi aminteşti de mine în împărăţia Ta!». Isus i-a răspuns: «Amin, amin, zic ţie, chiar astăzi eşti cu mine în rai»". În *Evanghelia lui Nicodim* tîlharii se numesc Dysmas (cel bun) şi Gestas (cel rău).

23. Acest oraş aparţine astăzi provinciei Gizeh şi este situat la nouă kilometri nord-est de Cairo. Se mai păstrează, încă şi acum, tradiţii minunate. De curînd a dispărut un sicomor plantat în 1672, urmaşul direct al celui despre care ne relatează apocrifa. Episodul este o interpolare din secolul al XII-lea.
24. Misr, Cairo de astăzi, mai precis, după Peeters, cartierul copt numit astăzi Vechiul Cairo.
25. O amnezie a autorului: în capitolul precedent îngerul vine special ca să-l anunţe pe Iosif să nu meargă la Betleem, ci să se îndrepte către Nazaret.
26. De teamă să nu fie daţi de gol. Primejdia încă nu trecuse, deoarece pe tron se afla fiul lui Irod.
27. Scena trimite direct la episodul celor trei tineri cîntînd în flăcările cuptorului, din *Cartea lui Daniel*.
28. Maria o avertizează pe mama lui Cleopa că, dacă va dezvălui taina lui Isus (căutat de oamenii casei regale), va fi considerată complice şi pedepsită ca atare.
29. Cleopa trece aşadar prin două încercări: a focului şi a apei. Aluzie la botezul creştin?
30. *Psalmul* 7, 16.
31. În capitolul III se relatează vindecarea moaşei evreice de către Isus. Dar moaşa din capitolul respectiv suferea de paralizie, nu de lepră. Autorul, sau interpolatorul, n-a mai verificat datele, creînd încă o contradicţie jenantă.
32. Străvechi mitem, întîlnit în toate religiile lumii: fata plătită tribut unui monstru şi salvată în ultima clipă de un erou, al cărui avatar este aici Isus.
33. Miracolele se produc în lanţ. Taina puterilor extraordinare ale lui Isus se transmite în cerc restrîns, de la „pacient" vindecat la „pacient" care tînjeşte după vindecare.
34. Epifanie sau kratofanie ignee, des întîlnită în *Vechiul* şi *Noul Testament*. A se vedea şi episodul din *Cuvîntul lui Ioan Teologul*, în care evreii decişi s-o ucidă pe Maria sînt respinşi de vîlvătăi uriaşe ţîşnind dinlăuntrul locuinţei acesteia.
35. După versiunea siriacă Isus ar fi înfăptuit acest miracol la vîrsta de trei ani.
36. De remarcat faptul că taina divinităţii lui Isus se transmite între mame (cu copii bolnavi sau nefericiţi).
37. De fapt, tradiţia spune că suliţa i-a fost înfiptă în coaste de către un centurion roman pe nume Longinus. Autorul nu sesizează contradicţia: dacă Isus l-a vindecat pe Iuda, cum de acesta a putut să-l vîndă evreilor? Sau poate că el n-a urmărit decît să arate că Iuda era predispus, încă din copilărie, posesiunilor diabolice!?
38. Versiunea siriacă adaugă încă un amănunt fantastic: Isus punea dinaintea figurinelor din lut închipuind nişte măgari fîn şi orz, iar figurinele începeau să mănînce şi se opreau la porunca Domnului.
39. Reprelucrare a unui episod din *Evanghelia lui Pseudo-Toma*.
40. Capitolul XXXVII lipseşte din versiunea siriacă.
41. În *Evanghelia lui Pseudo-Toma* se spune că Iosif nu ştia să meşterească decît pluguri şi juguri. Iată întreg capitolul XIII, direct legat de fragmentul de faţă: „Tatăl său era tîmplar. Meşterea mai ales pluguri şi juguri. Într-o zi

i s-a poruncit, de către un om înstărit, să facă un crivat. S-a întîmplat însă ca una dintre stinghii să fie mai scurtă decît cealaltă. Şi fiindcă Iosif nu ştia cum s-o dreagă, i-a zis copilul Isus: «Pune jos amîndouă stinghiile şi potriveşte-le la fel de la jumătate». 2. Iosif a făcut întocmai. Isus, care stătea la celălalt capăt, a apucat de lemnul mai scurt şi l-a întins pînă a ajuns să fie de mărimea celuilalt. Tatăl său a rămas încremenit de uimire. Apoi l-a îmbrăţişat şi sărutîndu-l i-a zis: «Sînt fericit că Dumnezeu mi-a dat un asemenea copil»". Aici evantaiul lucrărilor prestate de Iosif pare să se fi lărgit considerabil. Dar în acelaşi timp ni se spune făţiş că era cam nepriceput (pentru a justifica intervenţiile miraculoase ale lui Isus). Versiunea siriacă povesteşte episodul îndreptării crivatului.

42. Sau „ţapi".
43. Paralelism cu micul roman al tînărului preschimbat prin vrăji în măgar, povestit în capitolele XX-XXII. Numai că aici Isus este cel care face şi desface vraja.
44. Începînd cu acest capitol autorul se inspiră din *Evanghelia lui Pseudo-Toma*.
45. Luna martie. Versiunea siriacă plasează scena în luna mai.
46. *Matei* 21, 3.
47. Versiunea siriacă adaugă un episod interesant: „Veni apoi un om din Ierusalim. Copiii îi ieşiră în cale şi-l opriră zicîndu-i: «Salută-l pe rege!». Omul se supuse. Cînd ajunse în faţa lui Isus, Acesta văzu că omul avea un şarpe încolăcit în jurul gîtului, care uneori îl sufoca, alteori îl lăsa mai slobod. Isus îl întrebă: «De cîtă vreme stai cu şarpele acesta în jurul gîtului?». Omul răspunse: «De trei ani». Isus îl întrebă iar: «Şi cum de ţi-a căzut aşa o pacoste?». Omul zise: «Eu i-am făcut un bine şi el m-a răsplătit cu un rău». Isus: «Cum adică, tu i-ai făcut un bine şi el te-a răsplătit c-un rău?». Omul: «Uite cum: într-o iarnă l-am găsit rebegit de frig, l-am luat în sîn şi, ajungînd la mine acasă, l-am pus într-o ulcică de pămînt, pe care am acoperit-o, ca să nu iasă afară. Apoi, cînd m-am dus să descopăr ulcica şi să-l scot la soare, căci se făcuse vară, el mi-a sărit de gît şi s-a încolăcit acolo. De atunci mă chinuie întruna şi nu pot nicicum scăpa de el». Atunci Isus i-a grăit aşa: «Fără să-ţi dai seama te-ai purtat cum nu trebuie cu el. Dumnezeu a făcut şarpele ca să vieţuiască în pămînt şi să treacă mereu de la frig la cald. Pentru ce nu l-ai lăsat să trăiască în pămînt, aşa cum e voia lui Dumnezeu!? L-ai închis într-o ulcică şi nici măcar nu i-ai dat să mănînce. I-ai făcut mult rău». Apoi Isus a zis către şarpe: «Coboară de pe omul acesta şi mergi să trăieşti la locul tău, sub pămînt!». Iar şarpele se descolăci îndată. Văzînd aceasta, omul zise: «Cu adevărat eşti Rege, Regele regilor, şi toţi vrăjitorii şi toate duhurile rele îţi ascultă poruncile»". Izvorul poveştii de mai sus pare să se afle în India.
48. Aceeaşi scenă în *Evanghelia lui Pseudo-Toma*, cap. 16.
49. Versiunea siriacă diferă şi aici. Copilul mort se numeşte aici Buza. El este îmbrîncit de pe acoperiş de către tovarăşii de şotii, care, văzînd ce-au făcut, se sfătuiesc să-l scoată vinovat pe Isus. Părinţii lui Buza îi dau în judecată pe părinţii lui Isus. Aceştia sînt arestaţi şi aduşi în faţa guvernatorului. În momentul culminant al procesului intervine Isus: el îl readuce la viaţă pe Buza şi-i cere să mărturisească adevărul. Astfel guvernatorul află cine sînt adevăraţii vinovaţi şi-i pedepseşte.
50. *Luca* 2, 51. Scenă preluată din *Pseudo-Toma*, cap. 11.

51. Spre deosebire de *Pseudo-Toma*, unde este vorba despre alfabetul grec, aici este vorba despre un alfabet semit.
52. Toate aceste scene tind să pună în evidență omniștiința Mîntuitorului. Dar el este în primul rînd Mesia. Nu cunoașterea totală îl caracterizează, ci folosirea acestei cunoașteri pentru mîntuirea oamenilor.
53. Justifică lipsa oricărei mărturii despre Isus între doisprezece și treizeci de ani.
54. Adică integrală, spre deosebire de evanghelia canonică, extrem de lacunară, după autorul nostru, în privința copilăriei Mîntuitorului.

Marele preot refuză jertfele oferite de către Ioachim și Ana (gropnița de la mînăstirea Humor). „Iată, sosi și ziua cea mare a Domnului. Fiii lui Israel au început să aducă daruri, după cum era obiceiul. Atunci Ruben a stat înaintea lui Ioachim și i-a zis: «Nu ți-e îngăduit s-aduci tu, primul, daruri, căci n-ai născut vlăstar în Israel»" (*Protoevanghelia lui Iacob* 1, 2).

Întristarea lui Ioachim (gropnița de la mînăstirea Humor). „S-a întristat Ioachim foarte tare și nu s-a mai arătat femeii sale. Ci s-a dus în pustiu, și-a pus acolo cortul și a ținut post patruzeci de zile și patruzeci de nopți zicînd în gîndul lui: «Nu voi coborî la casa mea după mîncare și băutură pînă cînd Domnul și Dumnezeul meu nu se va uita la mine; pînă atunci rugăciunea îmi va ține de foame și de sete»" (*Protoevanghelia lui Iacob* 1, 4 sq.).

Plîngerea Anei (gropnița de la mînăstirea Humor): „Ridicîndu-și privirile spre cer [Ana] zări un cuib de vrăbiuțe în frunzișul dafinului și prinse a jeli de una singură" (*Protoevanghelia lui Iacob* 3, 1-4, 1).

Întîlnirea de la Poarta de aur (gropnița de la mînăstirea Humor): „Și, iată, cînd a sosit Ioachim cu turmele, Ana stătea la poartă. Văzîndu-l, a alergat și i s-a prins de gît zicînd: «Acum știu că Domnul Dumnezeu m-a binecuvîntat din plin»" (*Protoevanghelia lui Iacob* 4, 4).

Banchetul lui Ioachim (gropnița de la mînăstirea Humor): „Cînd pruncul împlini un an, Ioachim făcu masă mare și chemă preoții, învățații, bătrînii și întreg poporul lui Israel. Și o aduse pe copilă înaintea preoților care o binecuvîntară" (*Protoevanghelia lui Iacob* 6, 1).

Ioachim, Ana și Maria la un an (gropnița de la mînăstirea Humor): „Lunile se adăugau una cîte una la vîrsta copilei. Cînd împlini doi ani Ioachim îi zise Anei: «Iată, a venit timpul s-o ducem la Templul Domnului. Trebuie să ne ținem cuvîntul dat, ca nu cumva să ne-o ceară Atotstăpînitorul și să rămînă darul neprimit». Dar Ana răspunse: «Hai să mai așteptăm un an, ca să nu plîngă mititica după tatăl și după mama ei». «Să mai așteptăm», încuviință Ioachim" (*Protoevanghelia lui Iacob* 7, 1).

Prezentarea Mariei la Templu (gropnița de la mînăstirea Humor): „Cînd Maria împlini trei ani, Ioachim zise: «Chemați pe fiicele neîntinate ale evreilor. Fiecare să țină în mînă o făclie aprinsă pentru ca pruncul să nu tînjească după ce lasă în urmă, iar inima să nu-i fie răpită de vreun lucru străin de Templul Domnului»" (*Protoevanghelia lui Iacob* 7, 2).

Marele preot o binecuvîntează pe Maria (gropnița de la mînăstirea Humor): „Fecioarele merseră cu făclii în mîini pînă la Templul Domnului. Aici preotul o întîmpină pe Maria și, sărutînd-o, o binecuvîntă" (*Protoevanghelia lui Iacob* 7, 2).

Bunavestire la fîntînă (gropnița de la mînăstirea Humor): „Într-o zi [Maria] a luat ulciorul și s-a dus la apă. Cind, iată, o voce îi spune: «Bucură-te cea plină de har. Domnul este cu tine, binecuvîntată ești între femei». Ea se tot uita în dreapta și-n stînga să vadă oare de unde vine glasul acela? Apoi, tremurînd de spaimă, se întoarse acasă" (*Protoevanghelia lui Iacob* 11, 1).

Întoarcerea lui Iosif (gropnița de la mînăstirea Humor): „Maria era în luna a șasea cînd se întoarse și Iosif de la treburile sale. Intrînd el în casă o găsi cu pîntecele crescut" (*Protoevanghelia lui Iacob* 13, 1).

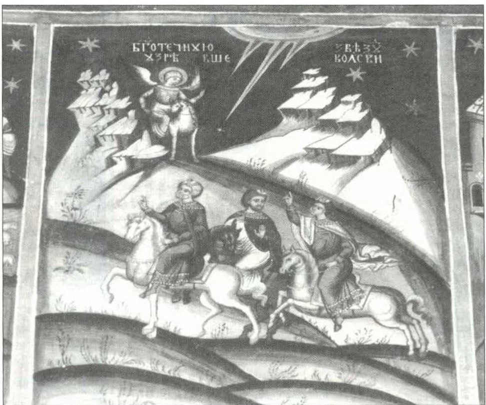
Încercarea apei (gropnița de la mînăstirea Humor): „Preotul zise: «Am să vă dau să beți apa încercării Domnului, căci doar așa vor ieși la lumină păcatele voastre»" (*Protoevanghelia lui Iacob* 16).

Naşterea Mîntuitorului într-o peşteră (gropniţa de la mînăstirea Humor): „Cînd au ajuns au văzut că peştera era umbrită de un nor luminos. [...] Apoi norul a început să se ridice. Înăuntrul peşterii străluci o lumină atît de puternică, încît n-am putut-o suporta. Apoi se ridică şi lumina, iar din ea apăru noul născut care-şi întindea gura după sînul maicii sale" (*Protoevanghelia lui Iacob* 19).

Cele două moaşe (gropniţa de la mînăstirea Humor). Tradiţia vorbeşte despre două moaşe care au ajuns la peşteră după Naşterea Mîntuitorului. Lîngă Maria se află însă şi trei fecioare care o slujesc. Sursa primară nu a fost identificată.

Sosirea magilor (mînăstirea Hurez): „Magii și-au continuat drumul pînă la peșteră călăuziți de stea" (*Protoevanghelia lui Iacob* 21, 3).

Iosif, Maria, Iacob și Isus în Egipt (gropnița de la mînăstirea Humor): „Cînd veni dimineața Iosif văzu că făcuseră un pic de drum. Se apropiau de un oraș mare" (*Evanghelia arabă a copilăriei* 10). Evident, sursa nu poate fi identificată cu precizie. Se poate invoca orice text apocrif descriind peregrinările Sfintei Familii prin Egipt.

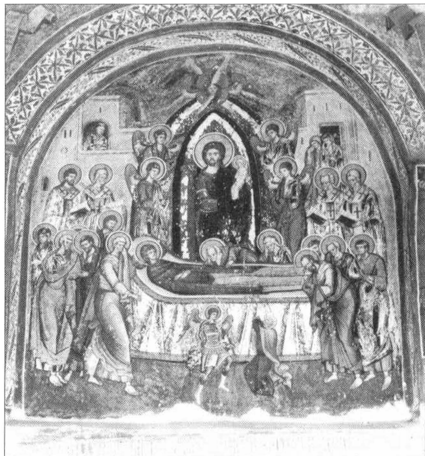
Sfînta Familie în Egipt (gropnița de la mînăstirea Humor). Un amănunt pitoresc: micuțul Isus este purtat de bătrînul Iosif după cap.

Ieșirea lui Isus din iad (anastasis; mînăstirea Hurez): „Împăratul slavei își întinse mîna dreaptă și, apucînd cu putere, îl ridică pe întîiul părinte, Adam. Apoi se întoarse către ceilalți și zise: «Veniți cu Mine toți cei care ați murit din pricina lemnului atins de acesta! Iată, Eu vă ridic pe toți [din moarte] prin lemnul crucii»" (*Evanghelia lui Nicodim* 26).

Sosirea Apostolilor la casa Mariei (mînăstirea Hurez): „Toți apostolii, plini de bucurie, au rostit împreună rugăciunea domnească. Și după ce au zis *Amin* a apărut și fericitul Ioan și le-a destăinuit ce și cum. Atunci apostolii au intrat în casă, au găsit-o pe Maria și i-au grăit așa: «Fii binecuvîntată de Domnul care a făcut cerul și pămîntul!»" (*Urcarea la cer a Maicii Domnului 5 et passim*).

Adormirea Maicii Domnului (mînăstirea Hurez): „Dar iată că [...] un iudeu pe nume Iephonias, vînjos la trup, se repezi asupra sicriului. Atunci un înger al Domnului îi reteză amîndouă brațele din umeri, cu o sabie de foc, lăsîndu-le să atîrne în aer, pe lîngă sicriu" (*Cuvîntul Sfîntului Ioan Teologul despre Adormirea preasfintei Născătoare de Dumnezeu* 46 *et passim*).

Introducere
la *Evanghelia lui Pseudo-Matei*

Protoevanghelia lui Iacob a pătruns destul de repede și în Occident. Nu se poate afirma cu precizie dacă a existat o traducere fidelă și completă în latină a apocrifei (în urma descoperirii foarte recente a unor fragmente, cercetătorii înclină spre această realitate) sau dacă ea a fost reelaborată în chip original în mediul apusean (opinia de pînă acum). Oricum ar fi, ori că presupunem o traducere integrală în latină, ori că ne mulțumim cu ideea unei elaborări *in situ*, cert este că la baza ambelor texte se află modelul grec.

Evanghelia lui Pseudo-Matei are mai multe surse. În primul rînd, *Protoevanghelia lui Iacob*. Apar însă numeroase episoade în plus. Unele amintesc de *Pseudo-Toma*, altele, de *Evanghelia arabă a copilăriei Mîntuitorului*. De aceea am și plasat-o, în cadrul antologiei, după ele. Distingem două părți: prima (influențată de *Protoevanghelie*) cuprinde capitolele 1-17; a doua (influențată de *Pseudo-Toma*, dar nu numai) merge pînă la sfîrșit. *Pseudo-Matei* trebuie citită așadar ca un fel de recapitulare a tuturor evangheliilor de pînă acum.

Data elaborării poate fi fixată în a doua jumătate secolului VI, secol în care sfîntul Benedict înființează, după modelul oriental adus de Ioan Cassian, primele mînăstiri occidentale și în care compune *Regula* Ordinului său. Amann arată, în notele la *Pseudo-Matei*, că multe episoade își trădează proveniența lor monastică – de pildă, viața Mariei în Templu se desfășoară în mod incontestabil după rînduiala din mînăstirile benedictine.

Arta sacră occidentală a preluat foarte multe subiecte din această evanghelie. De asemenea, ea a fost sursă de inspirație pentru scriitorii medievali, în special pentru Iacopo da Varrezze și Vincent de Beauvais.

*

Traducerea s-a făcut după textul latin publicat de Tischendorf.

Orientare bibliografică

É. Amann, *Le Protévangile de Jacques et ses remaniements latins*, Paris, 1910.
D. Baldi, *L'infanzia del Salvatore*, Roma, 1925.
C. Cecchelli, *Mater Christi*, III, Roma, 1954.
M.S. Enslin, „The Christian Stories of Nativity", în *Journal of Biblical Literature*, 59, 1940, pp. 317-338.

M.J. Kispaugh, *The Feast of the Presentation of the Virgin Mary in the Temple. An Historical and Literary Study*, Washington, 1941.

J. Lafontaine-Dosogne, *Iconographie de l'enfance de la Vierge dans l'Empire byzantin et en Occident*, 2 vol., Bruxelles, 1992.

Evanghelia lui Pseudo-Matei

ÎNCEPE CARTEA DESPRE NAŞTEREA PREAFERICITEI FECIOARE MARIA ŞI DESPRE COPILĂRIA MÎNTUITORULUI, SCRISĂ ÎN EBRAICĂ DE PREAFERICITUL EVANGHELIST MATEI ŞI TRADUSĂ ÎN LATINĂ DE PREAFERICITUL PREOT IERONIM

Prolog[1]

A

Episcopii Chromantius şi Heliodorus[2] îl salută întru Domnul pe fratele lor preaiubit, Ieronim.

Atît naşterea Fecioarei Maria cît şi naşterea şi copilăria Domnului nostru Isus Cristos le găsim povestite în cărţile apocrife. Fiind însă de părere că acestea conţin şi multe lucruri potrivnice credinţei noastre, credem că toate trebuie respinse, pentru ca nu cumva, prin mijlocirea lui Cristos, să dăm satisfacţie Anticristului. Iată însă că doi bărbaţi credincioşi, Parmenius[3] şi Virinus, trecînd pe aici, ne-au spus că sfinţia ta ai găsit un manuscris în ebraică al preafericitului evanghelist Matei, în care ar fi povestite atît naşterea Maicii Fecioare cît şi copilăria Mîntuitorului nostru.

De aceea te rugăm, preaiubite, în numele Domnului nostru Isus Cristos, să traduci textul din ebraică în latină, nu atît pentru a cunoaşte minunile lui Cristos, cît mai degrabă pentru a preîntîmpina şiretenia ereticilor care, vrînd să introducă o învăţătură falsă, au amestecat naşterea sfîntă a lui Cristos cu minciunile lor, ca să ascundă cu dulceaţa vieţii amarul morţii sale.

Va trebui aşadar, iubite vrednic de cinste, fie să îndeplineşti rugămintea fraţilor tăi, fie să primeşti o plăcută însărcinare din partea episcopilor tăi, însărcinare ce-ţi va părea demnă de a fi dusă pînă la capăt. Salut întru Domnul şi roagă-te pentru noi!

B

Ieronim, umil slujitor al lui Cristos, către sfinţii şi preafericiţii episcopi Chromantius şi Heliodorus, salut întru Domnul.

Cine se apucă să sape pămîntul în care presupune că există aur, nu se repede la ceea ce va da la iveală o groapă abia scormonită; ci, înainte ca fierul vibrînd al cazmalei să scoată la suprafaţă aurul strălucitor, trebuie să întoarne şi să răstoarne bulgării de pămînt, hrănindu-se cu nădejdea, chiar dacă nu-şi sporeşte deloc avutul.

La grea treabă m-am înhămat, dacă luăm în seamă că ceea ce mi-aţi poruncit voi, preafericiţilor, să traduc nici chiar apostolul şi evanghelistul Matei n-a vrut să fie publicat. Dacă n-ar fi fost o taină, în mod sigur ar fi adăugat-o la evanghelia sa. El însă a compus această cărticică pecetluind-o cu semne ebraice şi nepublicînd-o. Astfel încît astăzi cartea scrisă de propria-i mînă cu litere ebraice se află în posesia unor bărbaţi foarte credincioşi care, şi ei, la rîndul lor, au primit-o moştenire de la înaintaşi. Cum aceştia nu au dat niciodată exemplarul original să fie tradus, conţinutul lui s-a transmis în diverse moduri. Aşa se face că versiunea publicată de un discipol al lui Manicheus, pe nume Leucius[4] – care a mai scris şi nişte „Fapte false ale apostolilor" – n-a fost operă de zidire, ci de distrugere spirituală. De aceea s-a şi hotărît la un sinod ca Biserica să n-o ia în seamă.

Înceteze aşadar muşcăturile celor care latră la noi, căci nu vom adăuga această cărticică la scripturile canonice; traducem cuvintele apostolului şi evanghelistului doar spre a da în vileag şiretenia ereticilor. Pe de o parte ne supunem poruncii unor episcopi credincioşi, iar pe de altă parte ne împotrivim unor eretici necredincioşi[5].

Aşadar nu slujim decît iubirii lui Cristos fiind încredinţaţi că ne vor ajuta şi rugăciunile celor care, prin supunerea noastră, vor putea citi sfînta copilărie a Mîntuitorului.

(Sfîrşitul prologului)

Partea întîi

I

1. Trăia odată în Ierusalim un om pe nume Ioachim, din tribul lui Iuda. Şi era acest Ioachim un cioban înstărit, cu frică de Dumnezeu şi bun la suflet. N-avea altă grijă decît oile sale, din laptele cărora îi hrănea pe cei credincioşi, aducînd daruri de două ori mai multe celor ce-şi închinaseră viaţa lui Dumnezeu şi studierii Legii şi daruri simple slujitorilor acestora. Aşadar îşi împărţea mieii, oile, lîna şi toate bunurile dobîndite peste an în trei: o parte revenea văduvelor, orfanilor, peregrinilor şi săracilor; altă parte, slujitorilor lui Dumnezeu; iar a treia o păstra pentru sine şi pentru casa lui.

2. De aceea şi Dumnezeu îi înmulţea turmele, aşa încît nu avea pereche în rîndul poporului lui Israel. Încă de la vîrsta de cincisprezece ani începu să ţină pomenita rînduială. Cînd împlini douăzeci de ani o luă de soţie pe Ana, fiica lui Isahar[6], tot din tribul său, adică din neamul lui David. Dar deşi au trăit împreună vreme de douăzeci de ani, ea nu i-a dăruit nici fete, nici băieţi[7].

II

1. Şi iată că într-o zi de sărbătoare[8] printre cei care ofereau sacrificii Domnului se afla şi Ioachim. Tocmai se pregătea să vină cu darurile cînd un învăţător de la Templu, pe nume Ruben, se apropie de el şi-i zise: „Tu n-ai voie să stai laolaltă cu cei ce aduc jertfe lui Dumnezeu, pentru că Dumnezeu nu te-a binecuvîntat cu urmaşi în Israel". Păţind o asemenea ruşine de faţă cu tot poporul, Ioachim ieşi cu lacrimi în ochi din Templul Domnului. Nici nu se mai întoarse acasă. Îşi luă turmele şi pe ceilalţi păstori şi plecă într-un ţinut atît de îndepărtat, încît vreme de cinci luni[9] Ana, soţia sa, nu ştiu nimic despre dînsul.

2. Ea, sărmana, plîngea şi se ruga întruna: „Doamne, Dumnezeule atotputernic al lui Israel, după ce că nu mi-ai dat nici un copil, mi-ai luat acum şi bărbatul!? Iată, au trecut cinci luni de cînd nu l-am mai văzut şi n-am nici o veste de la el. Poate-o fi mort şi trebuie să-i fac slujbă de înmormîntare!?".

Şi cum se jeluia în grădina casei, ridicîndu-şi ochii spre Dumnezeu, văzu un cuib de vrăbii într-un dafin. Atunci, cu glas sfîşiat de durere prinse a grăi: „Doamne Dumnezeule atotputernic, care ai dăruit tuturor făpturilor – şi sălbăticiunilor, şi vitelor, şi şerpilor, şi peştilor, şi

păsărilor – pui, ca să se bucure de ei, de ce numai pe mine m-ai lipsit de darul tău binecuvîntat? Știi, Doamne, că încă din ziua măritișului am făcut un legămînt: dacă-mi vei dărui un copil – băiat sau fată – îl voi închina Templului Tău sfînt"[10].

3. Pe cînd vorbea, iată, îi apăru înainte un înger al Domnului și-i zise: „Nu te teme, Ana, căci Dumnezeu a hotărît să-ți dea rod. Pruncul care se va naște din tine va fi slăvit în toți vecii, pînă la sfîrșitul lor". Și după ce-i spuse acestea, îngerul dispăru din ochii ei. Atunci ea, tremurînd de frică, din pricina celor văzute și auzite, intră în odaie, se aruncă pe un pat, de parcă ar fi fost moartă, și rămase toată ziua și toată noaptea rugîndu-se plină de cutremurare[11].

4. Apoi o chemă pe slujnica ei și-i zise: „Vezi cît sînt de nenorocită din pricina văduviei mele și cît mă chinui; n-ai vrut nici măcar să stai lîngă mine"[12]. Slujnica însă răspunse bombănind: „Ce pot eu să fac dacă Dumnezeu ți-a închis pîntecele și bărbatul te-a părăsit?". Cînd o auzi Ana începu să plîngă și mai tare.

III

1. Tot atunci, în munții unde Ioachim își păștea turmele apăru un tînăr[13] care-l întrebă pe acesta: „De ce nu te întorci la femeia ta?". Ioachim răspunse: „M-am însurat cu ea de douăzeci de ani și dacă Dumnezeu n-a vrut să-mi dăruiască un fiu, am ieșit din Templul Domnului acoperit de rușine și de ocară. Acum, pentru ce să mă întorc la ea, o dată ce-am fost alungat și batjocorit!? Rămîn aici cu oile mele cît o vrea Dumnezeu să mai văd lumina pe lumea asta. Darurile pentru săraci, văduve, orfani și slujitorii lui Dumnezeu le voi trimite cu dragă inimă prin oamenii mei".

2. Cînd termină, îngerul îi răspunse: „Eu sînt îngerul lui Dumnezeu. Tot astăzi m-am arătat și nevestei tale care se ruga plîngînd și i-am adus mîngîiere; căci să știi: a zămislit o fată din sămînța ta[14]. Iar această fiică a voastră va sta în Templul lui Dumnezeu și Duhul Sfînt se va odihni peste ea; și bucuria ei va fi mai mare decît bucuria oricărei alte femei sfinte. Nimeni nu va putea zice vreodată că a mai existat una ca ea în trecut, ori că va mai exista în viitor. De aceea coboară din munți și întoarce-te la nevasta ta – o vei găsi însărcinată. Căci Dumnezeu a stîrnit în pîntecele ei sămînță de viață; Lui trebuie să-i aduci mulțumire. Iar această sămînță va fi binecuvîntată, la fel ca și Ana, care va rămîne maica binecuvîntării veșnice".

3. Atunci Ioachim, închinîndu-se în fața îngerului i-a zis: „Dacă am găsit har la tine, adastă puțin în cortul meu și binecuvîntează pe slujitorul tău!". Dar îngerul i-a răspuns: „Nu te mai numi slujitor al meu ci împreună-slujitor, căci amîndoi slujim aceluiași Dumnezeu. Mîncarea însă și băutura mea nu pot fi văzute de oamenii muritori, de

aceea nu se cuvine să mă pofteşti în cortul tău[15]. Oferă lui Dumnezeu, în ardere de tot, darul pe care vroiai să mi-l faci mie!".

Atunci Ioachim a prins un miel neîntinat şi a zis către înger: „Eu unul n-aş fi îndrăznit să aduc o ardere de tot lui Dumnezeu[16] dacă tu, poruncindu-mi, nu mi-ai fi dat puterea să o fac". Dar îngerul a răspuns: „Nici eu nu te-aş fi îndemnat să aduci jertfa aceasta dacă n-aş fi cunoscut voia Domnului". Pe cînd Ioachim aducea jertfă lui Dumnezeu, o dată cu fumul şi mireasma se înălţă şi îngerul la cer.

4. Ioachim căzu cu faţa la pămînt şi zăcu aşa de la ceasul al şaselea din zi pînă seara[17]. Slugile şi zilierii se speriară, căci nu ştiau de ce zace el acolo şi socoteau că vrea să se omoare. Atunci alergară şi-l ridicară îndată de la pămînt. După ce le-a povestit ce văzuse, aceştia, tulburaţi de o asemenea minune, prinseră a-l îndemna să împlinească fără şovăială porunca îngerului şi să se întoarcă la nevasta lui. Ioachim stătea şi cugeta îndesine dacă să se întoarcă sau nu la Ana, cînd îl cuprinse toropeala. Şi iată, îngerul care-i apăruse mai înainte, pe cînd era treaz, îi apăru acum în somn, zicîndu-i: „Eu sînt îngerul păzitor[18] care ţi-am fost dat de Dumnezeu; coboară liniştit şi întoarce-te la Ana, pentru că milosteniile făcute de tine şi de nevasta ta au ajuns pînă la Preaînaltul; şi El v-a dat prunc cum n-a mai fost de la-nceputul lumii, cum n-au avut nici drepţii, nici profeţii şi cum nu va mai avea nimeni de acum încolo". Îndată ce se trezi, Ioachim îşi adună păstorii şi le povesti visul. Aceştia se închinară Domnului şi-i ziseră lui Ioachim: „Vezi, să nu te mai îndoieşti de îngerul Domnului! Ridică-te şi să pornim la drum! Vom merge agale, ca să paştem şi turmele".

5. După treizeci de zile ajunseră aproape de casă. Atunci un înger al Domnului îi apăru Anei, care se afla în rugăciune, şi-i zise: „Du-te la poarta numită «de aur»[19] să-ţi întîmpini bărbatul! Pentru că, iată, astăzi se întoarce la tine". Ea alergă îndată împreună cu roabele sale şi începu să se roage chiar în faţa porţii. Cînd tocmai era gata să renunţe (căci aşteptase foarte multă vreme), îşi ridică ochii şi-l văzu pe Ioachim venind cu turmele. Atunci Ana alergă într-un suflet spre el, îi sări de gît şi zise mulţumind lui Dumnezeu: „Eram văduvă, acum nu mai sînt; eram stearpă, acum am zămislit". Toţi vecinii şi cunoscuţii ei se umplură de bucurie şi tot poporul lui Israel era mulţumit de această veste[20].

IV

După nouă luni Ana născu o fată şi-i puse numele Maria[21]. La trei ani o înţărcară. Atunci au mers Ioachim şi Ana, soţia sa, la Templu şi, după ce-au adus jertfe Domnului, au lăsat-o pe Maria între fecioarele de aici[22], care-şi petreceau zilele şi nopţile slăvindu-l pe Dumnezeu. Iar Maria, cum o lăsară jos, dinaintea Templului, urcă atît de repede cele cincisprezece trepte, încît nici nu avu timp să-şi întoarcă privirile ca

să-şi caute părinţii, cum fac de obicei copiii mici. Toţi cei de faţă rămaseră muţi de uimire, chiar şi preoţii Templului.

V

Atunci Ana, plină de Duh Sfînt, vorbi aşa înaintea mulţimii adunate: „Domnul Dumnezeul oştirilor şi-a amintit de cuvîntul dat şi a venit în vizită sfîntă la poporul Său, ca să umilească neamurile ce s-au ridicat de-atîtea ori împotriva noastră şi să le-ntoarcă inimile către El; a deschis urechea rugăciunilor noastre şi a îndepărtat de la noi ocările duşmanilor; a făcut mamă dintr-o femeie stearpă şi a adus mare bucurie şi veselie în Israel. Acum pot aduce şi eu daruri Domnului fără ca duşmanii să-mi stea împotrivă. Domnul să le întoarcă lor inimile către mine, iar mie să-mi dea bucurie veşnică".

VI

1. Maria era admirată de întreg poporul. La numai trei ani avea un mers atît de sigur, vorbea atît de bine şi punea atîta rîvnă în slăvirea lui Dumnezeu, încît părea o femeie în toată firea, iar nu un prunc. Şi atît de adînc se ruga, de parcă ar fi avut aproape treizeci de ani. Faţa ei strălucea ca neaua, încît ceilalţi abia o puteau privi. Torcea şi împletea lîna; şi toate cele pe care nici o femeie bătrînă nu era în stare să facă, ea, la o vîrstă aşa fragedă, izbutea să le ducă la bun sfîrşit.

2. Iată cum îşi rînduise fiecare zi[23]: din zori pînă la ceasul al treilea stătea şi se ruga; de la ceasul al treilea pînă la ceasul al nouălea[24] se ocupa cu lucrul său; de la ceasul al nouălea începea iar să se roage şi nu înceta pînă cînd nu-i apărea îngerul Domnului, din mîna căruia primea mîncarea. Astfel înainta din ce în ce mai mult în slăvirea lui Dumnezeu. În sfîrşit, învăţa atît de repede împreună cu celelalte fecioare mai în vîrstă, încît nimeni nu era mai zeloasă decît ea la privegheri, mai iscusită în înţelegerea Legii lui Dumnezeu, mai darnică în iubire, mai pură şi mai desăvîrşită în toate virtuţile. Era hotărîtă, dreaptă şi neschimbătoare. În fiecare zi mai făcea un pas către desăvîrşire.

3. Nimeni n-a văzut-o vreodată mînioasă şi n-a auzit-o vorbind de rău pe cineva. Toate cuvintele ei erau pline de har, de ai fi zis că-l are pe Dumnezeu în gură. Îşi petrecea timpul cu rugăciunea şi studierea Legii. Avea grijă şi de surorile ei, ca nu cumva vreuna dintre ele să păcătuiască prin cuvînt, alta să rîdă prea tare şi fără măsură, sau alta, orbită de trufie, să-şi ocărască semenele. Pe Dumnezeu îl binecuvînta fără-ncetare. Şi, ca să nu se întrerupă din slăvirea lui Dumnezeu nici o clipă, cînd cineva îi dădea bineţe, ea răspundea în loc de salut: „Mulţumesc lui Dumnezeu!". De la ea au moştenit oamenii obiceiul acesta de a spune „Mulţumesc lui Dumnezeu"[25] în chip de salut. În fiecare zi

mînca doar ce primea din mîna unui înger, iar mîncarea pe care i-o dădeau preoţii o împărţea săracilor. Deseori era văzută stînd de vorbă cu îngerii, care o mîngîiau ca nişte prieteni iubiţi. Dacă vreun suferind se atingea de ea, îndată se întorcea acasă vindecat.

VII

1. Preotul Abiathar aduse nenumărate daruri preoţilor de la Templu, pentru ca aceştia să i-o dea pe Maria, iar el să o căsătorească apoi cu fiul său. Dar Maria se împotrivea zicînd: „Eu nu pot să cunosc bărbat şi nici un bărbat nu poate să mă cunoască pe mine!". Dar preoţii şi rudele ei îi ziceau: „Dumnezeu este cinstit prin fii şi slăvit prin urmaşi – aşa a fost dintotdeauna în Israel!". Maria le-a răspuns aşa: „Nu, mai înainte de orice Dumnezeu a fost cinstit prin castitate[26], cum se şi dovedeşte:

2. Căci primul drept între oameni a fost Abel. El a plăcut lui Dumnezeu prin ofranda pe care I-a adus-o şi a fost ucis fără milă de cel care nu i-a plăcut lui Dumnezeu. De aceea a primit două coroane: pentru ofrandă şi pentru feciorie, căci nu şi-a întinat trupul niciodată. Şi Ilie a fost ridicat la cer în trup, căci şi-a păstrat trupul feciorelnic[27]. Asta am învăţat eu în Templu din copilărie şi pînă astăzi – că o fecioară poate fi plăcută lui Dumnezeu. De aceea am hotărît în inima mea să nu cunosc niciodată bărbat".

VIII

1. Cînd împlini paisprezece ani, fariseii profitară de ocazie şi-i spuseră că legea strămoşească nu-i mai îngăduia să rămînă în Templu. De aceea luară hotărîrea să trimită un crainic pe la toate triburile lui Israel şi să cheme întreg poporul peste trei zile la Templul Domnului. Şi cînd poporul era adunat, preotul Abiathar se ridică şi urcă pe treapta cea mai înaltă, ca să poată fi auzit şi văzut de toată lumea. Şi după ce se făcu tăcere deplină, zise: „Ascultaţi-mă, fii ai lui Israel, şi să vă intre bine în urechi vorbele mele! De cînd a fost ridicat Templul de către Salomon, au trăit în el multe fecioare – fiice de regi, de profeţi, de arhierei sau de preoţi simpli; toate alese şi admirabile. La vîrsta cuvenită însă, au fost date bărbaţilor în căsătorie, urmînd rînduiala celor dinaintea lor, şi prin aceasta au plăcut lui Dumnezeu. Singură, Maria a găsit un nou chip de a se face plăcută lui Dumnezeu, făgăduindu-I că va rămîne fecioară[28]. De aceea cred că prin întrebarea noastră şi prin răspunsul lui Dumnezeu vom şti în grija cui trebuie să o încredinţăm".

2. Toată adunarea a fost de acord. Atunci preoţii au tras la sorţi din cele douăsprezece triburi ale lui Israel, iar aceştia căzură pe tribul lui Iuda. Şi zise preotul: „Mîine, toţi cei care n-au soţie să vină aici cu cîte o nuia în mînă!". Aşa se face că veni şi Iosif laolaltă cu cei tineri,

aducînd şi o nuia în mînă. Marele preot, după ce a strîns toate nuielele, a oferit o jertfă lui Dumnezeu şi L-a întrebat pe Domnul. Iar Domnul i-a răspuns: „Pune toate nuielele în Sfînta Sfintelor şi lasă-le acolo. Apoi spune-le celor de afară să vină mîine după ele. Atunci, ia seama, din vîrful uneia dintre nuiele va ţîşni un porumbel şi va zbura la ceruri. Aceluia în mîna căruia se va afla nuiaua cu semnul minunat îi va fi încredinţată grija Mariei".

3. A doua zi veniră cu toţii dis-de-dimineaţă. Şi după ce au ars şi au adus jertfă, preotul intră în Sfînta Sfintelor şi aduse nuielele. Le împărţi pe toate, dar porumbelul nu ieşi din nici una. Atunci preotul Abiathar îşi îmbrăcă veşmîntul cu doisprezece clopoţei[29], intră în Sfînta Sfintelor şi arse o jertfă. Şi pe cînd stătea cufundat în rugăciune, un înger îi apăru şi-i zise: „Uite, este aici o nuieluşă, foarte scurtă, pe care nici n-ai luat-o în seamă şi ai pus-o laolaltă cu celelalte; dacă o vei lua şi o vei da, în ea va apărea semnul de care ţi-am vorbit". Aceea era tocmai nuiaua lui Iosif. Iosif se ţinuse mai retras, căci era bătrîn. Şi pentru că se temea să n-o primească pe Maria, nu-şi ceru nuiaua[30]. Cum stătea deci smerit şi la urmă, preotul Abiathar strigă la el cu glas puternic: „Vino şi ia-ţi nuiaua, nu vezi că toţi te aşteptăm!?". Atunci Iosif se apropie înfricoşat că marele preot strigase atît de tare la el. Şi abia întinse mîna după nuiaua sa, că din vîrful ei ţîşni un porumbel mai alb decît zăpada şi de o frumuseţe nemaivăzută, care, după ce dădu cîteva rotocoale deasupra Templului, se avîntă-n văzduhuri.

4. Atunci tot poporul îl felicită pe bătrîn zicîndu-i: „Fericit eşti acum, la bătrîneţe, căci Dumnezeu te-a găsit vrednic s-o primeşti pe Maria!". Şi cum preoţii îi ziceau: „Primeşte-o la tine, căci tu ai fost singurul ales de Dumnezeu din tot tribul lui Iuda!", el începu să li se închine, să-i roage şi să le spună plin de ruşinare: „Dar eu sînt bătrîn şi am fii, la ce să-mi daţi copila aceasta!?". Atunci Abiathar, marele preot, grăi aşa: „Aminteşte-ţi, Iosife, cum au pierit Dathan, Abiron şi Core, pentru că au dispreţuit voia Domnului. La fel se va întîmpla şi cu tine dacă nu vei asculta ceea ce Dumnezeu îţi porunceşte". Dar Iosif răspunse: „Eu nu dispreţuiesc voia lui Dumnezeu – voi fi păzitorul copilei pînă cînd, tot prin voia lui Dumnezeu, vom putea şti care dintre fiii mei o va lua de soţie. Daţi-i şi cîteva dintre prietenele ei fecioare, ca să-şi petreacă timpul împreună". Preotul Abiathar îi răspunse: „Îi vom da cîteva fecioare, ca s-o mîngîie pînă în ziua hotărîtă, cînd o vei primi la tine. Căci nu va putea lega o altă căsătorie".

5. Iosif o primi pe Maria împreună cu alte cinci fecioare. Acestea au stat în casa lui Iosif. Ele se numeau: Rebeca, Sefora, Suzana, Abigea şi Zahel. Preoţii le-au dat mătase, hiacint, pînză fină de in, purpură şi in simplu. Atunci au tras la sorţi, să vadă ce avea să lucreze fiecare. Şi Mariei i-a căzut să lucreze purpura pentru catapeteasma Templului Domnului. Şi cînd i-a căzut aceasta, celelalte fecioare i-au zis: „Deşi eşti mai mică decît toate, ai meritat să primeşti purpura"[31]. Zicînd acestea au început s-o numească în glumă Regina fecioarelor. Şi cum

glumeau ele aşa, a apărut dintr-o dată un înger al Domnului şi le-a zis: „Cuvîntul acesta nu va fi spus în glumă, ci va fi rostit ca o profeţie adevărată". Cînd îl văzură pe înger şi-i auziră cuvintele, fecioarele se înspăimîntară. Şi o rugară pe Maria să le ierte şi să se roage pentru dînsele.

IX

1. A doua zi, pe cînd Maria îşi umplea ulciorul la fîntînă, îi apăru un înger al Domnului şi-i zise: „Fericită eşti, Maria, căci ai pregătit în pîntecele tău sălaşul Domnului. Iată, o lumină din cer va veni să locuiască în tine, iar prin tine va lumina întreg pămîntul"[32].

2. Trei zile după aceea, pe cînd lucra purpura pentru Templu, a intrat la ea un tînăr frumos cum nu se poate spune[33]. Văzîndu-l, Maria s-a înfricoşat şi s-a cutremurat. Dar acela i-a zis: „Nu te teme, Maria, căci ai găsit har la Dumnezeu: iată, vei zămisli şi vei naşte un Rege care va stăpîni nu numai pe pămînt, ci şi în ceruri, şi va domni în vecii vecilor"[34].

X

1. Pe cînd se întîmplau toate lucrurile acestea, Iosif se afla cu lucrul său, căci era tîmplar, în cetatea, de pe malul mării, a Cafarnaumului. Acolo a rămas vreme de nouă luni. Întorcîndu-se acasă, o găsi pe Maria însărcinată. Atunci se înspăimîntă şi, cuprins de o mare durere, strigă către Domnul: „Doamne Dumnezeule, ia-mi duhul, căci mai bine să mor decît să trăiesc!". Dar fecioarele care erau cu Maria îi vorbiră aşa: „Ce spui, Iosif!? Noi ştim că n-a atins-o nici un bărbat; că cinstea şi fecioria ei au rămas neîntinate – pentru că a păzit-o Dumnezeu. Tot timpul şi l-a petrecut cu noi în rugăciune. În fiecare zi stă de vorbă cu un înger al Domnului şi-n fiecare zi primeşte mîncare din palma lui. Cum s-ar putea găsi vreun păcat în ea!? Dacă vrei să-ţi spunem bănuiala noastră, numai că îngerul Domnului a lăsat-o grea"[35].

2. Zise atunci Iosif: „De ce mă amăgiţi făcîndu-mă să cred că îngerul Domnului a lăsat-o grea? Poate cineva s-a prefăcut doar că este îngerul lui Dumnezeu şi a înşelat-o". Apoi începu să plîngă şi să se jeluiască: „Cum voi mai merge de-acum la Templul Domnului? Cu ce obraz mă voi înfăţişa preoţilor lui Dumnezeu? Ce-o să mă fac?". Şi zicînd acestea se gîndea să se ascundă şi s-o părăsească.

XI

Hotărî să se scoale în toiul nopţii şi să fugă într-un loc de nimenea ştiut. Dar în aceeaşi noapte îi apăru în vis un înger al Domnului şi-i zise: „Iosif, fiul lui David, nu-ţi fie teamă s-o iei pe Maria de soţie, căci

ceea ce este în pîntecele ei de la Duhul Sfînt este. Va naşte un fiu care se va numi Isus; El va izbăvi poporul Său de păcate". Atunci Iosif se trezi, mulţumi Dumnezeului său şi povesti Mariei şi celorlalte fecioare visul pe care l-a avut[36]. Şi, liniştindu-se în privinţa Mariei, îi zise: „Mare păcat am făcut că te-am bănuit".

XII

1. Totuşi curînd s-a dus vestea că Maria era însărcinată. Iosif a fost prins de slujitorii Templului şi adus înaintea marelui preot care, împreună cu toţi ceilalţi preoţi, a început să-l ocărască zicîndu-i: „De ce ai stricat cu-nşelăciune căsătoria unei asemenea fecioare pe care îngerii lui Dumnezeu au hrănit-o ca pe o porumbiţă în Templu, care n-a vrut să vadă niciodată bărbat şi care cunoştea cel mai bine Legea lui Dumnezeu? Dacă n-ai fi siluit-o, ar fi rămas pînă astăzi fecioară". Iosif se jură că niciodată nu se atinsese de ea. Dar preotul cel mare, Abiathar, îi zise: „Să trăiască Dumnezeu, îţi voi da să bei apa Domnului şi îndată va ieşi la lumină păcatul tău".

2. Atunci s-a adunat acolo tot Israelul. Şi era o mulţime de nu puteai s-o numeri[37]. O aduseră şi pe Maria la Templul Domnului. Iar preoţii, prietenii şi părinţii plîngeau şi ziceau către ea: „Mărturiseşte în faţa preoţilor păcatul tău, tu, care erai ca o porumbiţă în Templul lui Dumnezeu şi primeai mîncare din palma unui înger!". Atunci l-au chemat pe Iosif la altar şi i-au dat să bea apa Domnului[38]. Dacă un om mincinos bea din această apă, după ce înconjura altarul de şapte ori[39], Dumnezeu dădea un semn pe faţa lui. Iosif însă o bău liniştit, apoi înconjură altarul fără să-i apară nici un semn al păcatului. Atunci toţi preoţii, slujitorii Templului şi mulţimea adunată îl proclamară nevinovat zicîndu-i: „Fericit eşti, căci nu ţi s-a găsit nici o vină".

2. Apoi au chemat-o pe Maria şi i-au zis: „Acum ce scuză ai mai putea avea? Crezi c-o să apară un semn mai mare decît acesta zămislit în pîntecele tău, care te învinuieşte pe faţă[40]? Atît îţi cerem, să ne spui – fiindcă Iosif nu s-a murdărit cu tine – cine este cel care te-a înşelat? Mai bine mărturiseşte singură decît să-ţi dea mînia lui Dumnezeu semn pe faţă şi să te descopere în mijlocul mulţimii întregi". Dar Maria le-a zis răspicat şi fără teamă: „Dacă este în mine întinare sau păcat, ori dacă a fost poftă şi desfrînare, Domnul să mă descopere în faţa poporului întreg, spre a fi pildă de îndreptare pentru toţi". Şi s-a urcat la altarul Domnului plină de încredere; a băut apa şi a înconjurat de şapte ori altarul fără să-i apară vreo pată.

4. Mulţimea încremenise şi nu mai ştia ce să creadă. Vedeau foarte bine după pîntece că zămislise, dar în acelaşi timp nici un semn nu-i apăruse pe faţă. Începură să se certe cu toţii făcînd o hărmălaie cumplită. Unii ziceau că e nevinovată, alţii, de rea credinţă, o învinuiau[41]. Atunci Maria, văzînd că poporul o bănuieşte încă, nefiind convins

deplin de nevinovăţia ei, spuse cu glas limpede către toţi: „Să trăiască Adonai, Domnul oştirilor în faţa căruia stau, că niciodată nu am cunoscut bărbat şi nici nu ţin să cunosc, căci aşa am hotărît încă din copilărie. Atunci am făcut legămîntul acesta: să rămîn neatinsă pentru Cel care m-a creat. Şi sînt încredinţată că voi trăi neatinsă numai pentru El şi că voi rămîne fără pată tot restul vieţii mele".

5. Atunci toţi o sărutară rugînd-o să-i ierte pentru bănuielile lor răutăcioase. Apoi mulţimea, preoţii şi fecioarele o conduseră pînă acasă, chiuind de bucurie: „Fie binecuvîntat numele Domnului care ţi-a arătat sfinţenia înaintea întregului popor al lui Israel".

XIII

1. După cîtva timp veni un edict din partea Cezarului Augustus, ca fiecare să se declare în locul lui de naştere. Acest recensămînt a fost făcut de către Cirinus[42], guvernatorul Siriei. Iosif trebuia să meargă şi să se declare, împreună cu Maria, la Betleem, căci de acolo se trăgea, Maria fiind din tribul lui Iuda şi din casa şi neamul lui David. Şi cum se aflau ei pe drumul care ducea spre Betleem, îi zice Maria lui Iosif: „Văd două popoare înaintea mea: unul plînge, iar celălalt rîde". Iosif răspunde: „Stai şi ţine-te bine în şa şi nu mai spune lucruri fără noimă"[43]. Atunci le ieşi în cale un copil foarte frumos, îmbrăcat cu un veşmînt strălucitor, care-i zise lui Iosif: „De ce ai spus că vorbele Mariei despre cele două popoare sînt fără noimă? Iată noima: poporul care plînge este cel al iudeilor, pentru că s-a lepădat de Dumnezeul său; poporul care rîde este cel al păgînilor, pentru că a venit foarte aproape de Domnul, după cum li s-a făgăduit lui Avraam, lui Isaac şi lui Iacob; a sosit timpul ca tuturor păgînilor să li se dea binecuvîntarea în seminţia lui Avraam".

2. După ce-a zis aceasta, îngerul le-a poruncit să se oprească. Sosise clipa naşterii[44]. Apoi îi spuse Mariei să coboare din şa cît mai repede şi să intre într-o peşteră de sub pămînt, unde niciodată nu fusese lumină, ci numai întuneric, fiindcă lumina zilei nu avea puterea să pătrundă pînă acolo. Cînd intră Maria însă toată peştera începu să strălucească[45], de parcă soarele însuşi era acolo; ai fi zis că era în miezul zilei, într-atît de puternic scălda peştera acea lumină dumnezeiască; cît a rămas acolo Maria a fost lumină tot timpul, zi şi noapte; acolo a născut ea un băiat pe care, atunci cînd se năştea şi după aceea, l-au înconjurat îngerii zicînd: „Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu şi pe pămînt pace oamenilor de bună voire"[46].

3. Iosif era plecat să caute moaşe. Cînd se întoarse în peşteră Maria născuse[47]. Atunci zise Iosif către Maria: „Am adus două moaşe, pe Zelomi şi pe Salomeea[48]. Aşteaptă afară, în faţa peşterii, şi nu îndrăznesc să intre din cauza prea marii străluciri". Auzind acestea Maria zîmbi. Dar Iosif îi zise: „Nu zîmbi! Mai bine gîndeşte-te dacă nu ai

nevoie de vreun leac". Şi-i porunci uneia din moaşe să intre. Zelomi intră şi zise către Maria: „Lasă-mă să te ating!". Maria îi îngădui. Atunci moaşa strigă cu glas mare: „Doamne, Doamne, ai milă de mine! Niciodată nu s-a mai auzit şi nu s-a mai închipuit ca sînii să fie plini de lapte şi ca pruncul să-şi fi lăsat mama fecioară! Cel născut n-a fost murdărit de nici o picătură de sînge, iar născătoarea lui n-a simţit nici o durere. Fecioară a zămislit, fecioară a născut, fecioară a rămas"[49].

4. Cînd auzi acestea, cealaltă moaşă, Salomeea, zise: „Nu cred ce-aud decît dacă voi cerceta eu însămi". Apoi intră la Maria şi o rugă: „Lasă-mă să te pipăi, ca să văd dacă Zelomi a spus adevărul". Maria îi îngădui. Atunci Salomeea puse mîna şi cum o atinse mîna i se uscă pe loc[50]. De durere începu să plîngă în hohote, să se zbată şi să strige: „Doamne, tu ştii că întotdeauna am trăit cu frică de Tine; că pe toţi săracii i-am îngrijit fără să le cer nimic în schimb; de la văduve şi de la orfani n-am cerut niciodată nimic, iar pe cel nevoiaş nu l-am lăsat să plece cu mîna goală de la mine. Iată, acum necredinţa m-a nenorocit, căci am îndrăznit s-o încerc pe fecioara Ta"[51].

5. După ce a rostit acestea a apărut lîngă ea un tînăr foarte strălucitor, care-i zise: „Apropie-te de prunc şi slăveşte-l! Atinge-l cu mîna şi te va mîntui, căci El este Mîntuitorul lumii şi al tuturor celor care nădăjduiesc într-Însul". Moaşa se apropie de prunc şi, slăvindu-l, îi atinse marginile scutecelor în care acela era înfăşurat. Şi îndată mîna i se vindecă. Apoi ieşi afară şi începu să strige şi să vorbească despre minunile pe care le văzuse, ce păţise şi cum se vindecase. Astfel încît mulţi, auzind-o, crezură[52].

6. De asemenea, şi nişte păstori povesteau că văzuseră îngeri. Aceştia, la miezul nopţii, cîntau un imn în care lăudau pe Dumnezeu din cer, binecuvîntau şi ziceau că s-a născut Mîntuitorul tuturor, Cristos Domnul, prin care se va întoarce mîntuirea poporului lui Israel.

7. Apoi a mai fost şi o stea uriaşă care a strălucit de seara pînă dimineaţa deasupra peşterii. O stea atît de mare nu se mai văzuse de la începutul lumii. Profeţii din Ierusalim[53] ziceau că acea stea arată naşterea lui Cristos, Cel ce va împlini făgăduinţele făcute nu numai poporului lui Israel, ci şi tuturor păgînilor.

XIV

A treia zi de la naşterea Domnului Maria a ieşit din peşteră, a intrat într-un staul şi a aşezat copilul într-o iesle care se afla acolo. Un bou şi un asin i s-au închinat. S-au împlinit astfel cuvintele profetului Isaia: „Boul şi-a cunoscut stăpînul şi asinul ieslea domnului său". Şi toate celelalte animale din jurul său i se închinau fără încetare. S-au împlinit astfel cuvintele profetului Habacuc: „Te voi face cunoscut între două animale"[54]. Iosif şi Maria cu pruncul au rămas în acel loc trei zile.

XV

1. În a şasea zi au intrat în Betleem unde şi-au petrecut şi ziua a şaptea. Într-a opta au tăiat pruncul împrejur şi i-au pus numele Isus, aşa cum îl numise îngerul mai înainte de a fi fost zămislit. După ce au trecut şi zilele de curăţire a Mariei, cum prevede Legea lui Moise, Iosif a dus copilul la Templul Domnului. Şi cum acesta fusese tăiat împrejur, au adus jertfă pentru el o pereche de turturele şi doi pui de porumbel.

2. Chiar atunci se afla în Templu un bărbat al lui Dumnezeu, desăvîrşit şi drept, pe nume Simeon, care avea o sută doisprezece ani. Domnul îi spusese că nu va gusta moartea pînă nu-l va vedea pe Cristos, Fiul lui Dumnezeu, întrupat. Cum dădu cu ochii de prunc, Simeon strigă cu glas puternic: „Dumnezeu a avut grijă de poporul Său; Domnul şi-a ţinut făgăduinţele". Bucuros, se închină în faţa pruncului. Apoi îl luă în poala sa, i se închină iarăşi, îi sărută picioarele şi zise: „Acum slobozeşte, Stăpîne, pe robul Tău, în pace, că ochii mei văzură mîntuirea Ta, pe care ai pregătit-o înaintea feţei tuturor popoarelor, lumină spre descoperirea neamurilor şi slavă poporului Tău, Israel"[55].

3. În Templul Domnului se afla şi prorociţa Ana, fiica lui Fanuel, din tribul lui Aşer, care trăise cu bărbatul ei şapte ani de la fecioria sa. Această văduvă avea optzeci şi patru de ani. Niciodată nu se îndepărta de Templul Domnului, petrecînd numai în post şi rugăciune. Ea veni şi se închină în faţa pruncului spunînd că în El se află răscumpărarea lumii.

XVI

1. După doi ani[56] veniră la Ierusalim şi nişte magi de la răsărit, aducînd daruri preţioase. Cum sosiră îi şi întrebară pe iudei: „Unde este regele care vi s-a născut? Căci I-am văzut steaua la răsărit şi am venit să I ne închinăm". Întîmplarea ajunse şi la urechile regelui Irod care s-a speriat atît de tare, încît a trimis îndată după scribi, după farisei şi după învăţaţii poporului, ca să afle de la dînşii unde anume spuseseră profeţii că se va naşte Cristos. Iar aceia îi răspunseră: „În Betleemul Iudeii[57]. Căci aşa stă scris: Tu, Betleeme, pămînt al lui Iuda, nu eşti nicidecum cel mai mic între căpeteniile lui Iuda, căci din tine va ieşi Cel care va conduce poporul meu Israel"[58]. Atunci regele Irod îi chemă pe magi şi, cu iscusinţă, încercă să afle de la ei cînd li s-a arătat steaua. Apoi îi trimise la Betleem zicîndu-le: „Mergeţi şi cercetaţi cu de-amănuntul despre prunc, iar cînd îl veţi găsi daţi-mi de ştire, ca să vin să mă închin şi eu în faţa lui".

2. Magii porniră la drum. Steaua le apăru din nou înainte şi-i călăuzi pînă la locul unde se afla pruncul. Văzînd steaua ei se bucurară nespus. Intrară în casă şi găsiră pruncul la sînul mamei sale. Atunci şi-au scos bogăţiile şi i-au umplut de daruri pe Maria şi pe Iosif. Fiecare a dăruit

pruncului cîte o monedă de aur. Apoi unul i-a dăruit aur, altul, tămîie și al treilea, smirnă. Dar cînd au vrut să se întoarcă la regele Irod, un înger le-a spus în vis să nu se ducă. Așa că, după ce s-au închinat pruncului cu mare bucurie, s-au întors pe alt drum în țara lor.

XVII

1. Văzînd regele Irod că magii și-au bătut joc de el, i s-a aprins inima de mînie și și-a trimis oameni pe toate drumurile, ca să-i prindă și să-i ucidă. Dar nu i-a putut găsi. Atunci și-a trimis din nou oamenii în Betleem și a omorît toți pruncii de la doi ani în jos, socotind după timpul pe care îl aflase de la magi[59].

2. Cu o zi înaintea acestei crude întîmplări Iosif a fost sfătuit așa de un înger al Domnului: „Ia-o pe Maria cu pruncul și mergi pe drumul deșertului pînă în Egipt". Și Iosif a mers după cum îl povățuise îngerul.

XVIII[60]

1. Ajunseră lîngă o peșteră și vroiau să se mai odihnească. Maria coborî din șa și-l ținea pe Isus pe genunchi. Iosif luase cu el la drum trei slujitori, iar Maria o slujnică tînără. Și iată că dintr-o dată, din peșteră ieși o mulțime de balauri; cum îi văzură slujitorii începură să țipe de spaimă. Atunci Isus coborî de pe genunchii mamei sale și stătu drept înaintea balaurilor. Îndată aceștia i se închinară și apoi plecară de acolo. Astfel s-au împlinit cuvintele profetului David: „Lăudați pe Domnul toți cei de pe pămînt, balaurii și toate adîncurile"[61].

2. Copilașul Isus mergea înaintea balaurilor și le poruncea să nu facă rău nimănui. Dar Maria și Iosif se temeau foarte tare ca nu cumva balaurii să-l lovească pe Isus. Atunci Isus le-a zis: „Nu vă temeți și nu vă gîndiți că sînt un copilaș; eu dintotdeauna am fost și sînt un bărbat desăvîrșit și toate fiarele pădurii trebuie să se facă blînde înaintea mea"[62].

XIX

1. La fel, I se închinau leii și leoparzii și mergeau alături de ei prin deșert. Oriunde se duceau Maria și Iosif, ei o luau înainte și le arătau drumul, apoi își aplecau capetele închinîndu-se lui Isus. Prima zi cînd Maria văzu lei și alte neamuri de sălbăticiuni venind în preajma sa încremeni de frică. Dar pruncul Isus o privi cu un chip vesel și-i zise: „Mamă, nu te teme, căci nu aleargă spre tine ca să-ți facă rău, ci ca să ți se supună". Cu vorbele acestea smulse toată teama din inimile lor.

2. Leii mergeau împreună cu ei, cu boii, cu asinii și cu celelalte animale de povară. Și nu făceau rău nimănui, ci erau blînzi între oile și

berbecii pe care îi aduseseră tocmai din Iudeea. Aceştia treceau printre lupi fără nici o teamă că vor fi muşcaţi. Atunci s-au împlinit cuvintele profetului: „Lupii vor paşte la un loc cu mieii, leul va mînca paie ca boul"[63]. Aveau cu ei doi boi înhămaţi la un car unde-şi puseseră toate cele de trebuinţă. Leii mergeau înaintea acestora şi le arătau drumul.

XX

1. După trei zile de mers Maria a fost toropită de arşiţa deşertului. Văzînd un palmier îi zise lui Iosif: „M-aş odihni puţin la umbra lui". Iosif o duse iute lîngă palmier şi o coborî din şa. După ce s-a aşezat, Maria s-a uitat în vîrful palmierului şi a văzut că era plin de rod. Atunci i-a zis lui Iosif: „Aş dori, dacă s-ar putea, să mănînc din roadele acestui palmier". „Mă mir că zici asta – a răspuns Iosif – oare nu vezi cît de înalt este? Cum te-ai gîndit să mănînci din fructele lui!? Eu sînt mai degrabă îngrijorat din pricina lipsei de apă, căci toate burdufurile au rămas goale şi nu avem cu ce să ne ostoim setea, nici noi şi nici vitele noastre".

2. Atunci copilaşul Isus, care stătea fericit la sînul mamei sale, zice către palmier: „Pomule, apleacă-te şi răcoreşte-o pe mama cu fructele tale". Îndată, auzindu-i glasul, palmierul îşi plecă vîrful pînă la picioarele Mariei şi ea culese numai fructe proaspete. Toate fructele au fost culese, dar vîrful rămînea aplecat în continuare. Aştepta ca aceeaşi voce care-i spusese mai înainte să se aplece, să-i poruncească acum să se ridice. Atunci Isus îi zise: „Ridică-te, palmierule şi stai drept. Vei fi tovarăş pomilor care sînt în raiul Tatălui meu. Iar acum rupe cu rădăcinile tale vîna de apă ascunsă sub pămînt, ca să curgă şi să ne potolească setea". Îndată palmierul s-a îndreptat, iar din rădăcinile sale au început să ţîşnească izvoare limpezi şi răcoroase, cu apa foarte dulce. Văzînd izvoarele toţi s-au bucurat cu bucurie mare. După ce şi-au potolit setea au mulţumit lui Dumnezeu[64].

XXI

1. A doua zi plecară de acolo. În clipa în care se porneau la drum Isus zise către palmier: „Iată, palmierule, îţi fac acest hatîr, ca una dintre ramurile tale să fie dusă de îngerii mei şi răsădită în raiul Tatălui meu. Şi te mai binecuvîntez aşa: tuturor învingătorilor într-o întrecere să li se spună: «Aţi dobîndit ramura de palmier a victoriei»". După ce a terminat de vorbit, un înger al Domnului a apărut deasupra palmierului, a rupt o ramură şi a zburat cu ea la cer. Cei care au văzut minunea au căzut cu faţa la pămînt şi au rămas ca şi morţi. Dar Isus le zise: „De ce frica a pus stăpînire pe inimile voastre? Nu ştiţi că ramura aceea de palmier pe care am trimis-o în rai va fi pregătită

pentru toți drepții în locul desfătării, tot așa cum a fost pregătită și pentru voi în deșertul acesta?". Atunci aceia s-au ridicat de la pămînt plini de bucurie.

XXII

1. Pe drum Iosif îi zise: „Doamne, căldura asta ne topește! Dac-ai vrea să ținem calea pe lîngă mare, ca să putem trece cu mai puțină trudă prin cetățile de pe țărm". Isus îi răspunse: „Nu te teme, Iosif! Eu o să vă scurtez atît de mult drumul, încît bucata pe care ați fi străbătut-o în treizeci de zile o veți străbate într-una singură". Și el încă le mai vorbea cînd începură deja să se zărească munții și orașele din Egipt.

2. Astfel ajunseră veseli și bucuroși la granițele Hermopolisului și intrară într-unul din orașele Egiptului pe nume Sotinen. Și fiindcă nu cunoșteau pe nimeni la care să poată fi găzduiți, intrară într-un Templu supranumit Capitoliul Egiptului. Aici se aflau trei sute șaizeci și cinci de idoli cărora zilnic li se aduceau cinstiri pîngăritoare, ca unor zeități[65].

XXIII

1. Cînd preafericita Maria a intrat cu pruncul în Templu toți idolii s-au prăvălit la pămînt, sfărîmîndu-se în bucăți dinaintea feței sale[66]. S-a văzut deci limpede că nu însemnau nimic. Atunci s-au împlinit cuvintele profetului Isaia: „Iată Domnul va veni pe un nor ușor și va ajunge în Egipt; și toți idolii vor tremura înaintea feței Sale"[67].

XXIV

Înștiințat de cele întîmplate, Afrodisius[68], guvernatorul acelui oraș, veni cu toată armata sa la Templu. Preoții Templului, văzîndu-l că se apropie cu o întreagă armată, socoteau că se va răzbuna pe cei din pricina cărora li se prăbușiseră zeii. Dar Afrodisius intră în Templu și, văzînd toți idolii căzuți cu fețele la pămînt, se apropie de Maria și se închină înaintea pruncului de la sînul ei. Și după ce i se închină zise către toată armata și către prietenii lui: „Dacă acesta nu ar fi Dumnezeul zeilor noștri, zeii noștri nu ar fi căzut cu fețele la pămînt și nu s-ar fi prăvălit aici la vederea Lui. Astfel ei îl recunosc în taină Stăpînul lor. Dacă noi toți nu vom face la fel ca zeii noștri, ne-am pune viețile în primejdie ațîțînd mînia acestui prunc și am putea muri cu toții. Așa a pățit și Faraonul egiptenilor care, pentru că n-a crezut în atîtea semne minunate, s-a scufundat în mare cu toată armata sa". Atunci întreg poporul din orașul acela a crezut în Domnul Dumnezeu prin Isus Cristos[69].

Partea a doua

XXV

Nu peste multă vreme îngerul îi zise lui Iosif: „Întoarce-te în ţinutul lui Iuda, căci au murit cei care umblau să ia viaţa copilului".

XXVI

1. Aşadar Isus se întoarse din Egipt în Galileea. Abia împlinise patru ani. Într-o sîmbătă se juca împreună cu alţi copii lîngă albia Iordanului. Stînd jos făcu în mîl şapte lacuri prevăzute cu cîte un canal prin care, la porunca sa, rîul îşi vărsa apa în lacuri, apoi şi-o retrăgea. Unul dintre copii, fiu al diavolului, prins de invidie, înfundă locul prin care apa intra spre lacuri şi strică tot ce făcuse Isus. Atunci Isus îi zise: „Vai de tine, fiu al morţii, fiu al Satanei. Cum îndrăzneşti să strici ce-am făcut eu?". Şi îndată acela căzu mort.

2. Atunci părinţii mortului au început să strige, cu glas răzbunător, împotriva Mariei şi a lui Iosif: „Copilul nostru a murit pentru că l-a blestemat fiul vostru". Auzînd acestea Iosif şi Maria au venit îndată la Isus. Căci părinţii mortului aţîţau lumea şi iudeii se adunaseră în număr foarte mare. Dar Iosif i-a zis în şoaptă Mariei: „Eu nu-ndrăznesc să-i spun nimic[70]; ceartă-l tu aşa: «De ce ai aţîţat împotriva noastră mînia întregului popor? Uite, acum trebuie să îndurăm atîtea neplăceri din partea oamenilor»". Atunci Maria veni la el şi-l întrebă: „Domnul meu, ce-a făcut acela ca să moară?". Isus răspunse: „Merita să moară, căci a stricat tot ce eu lucrasem".

3. Atunci i-a zis Maria: „Să nu mai faci, Domnul meu, aşa ceva, căci se ridică oamenii împotriva noastră". Iar el, nevrînd s-o supere pe Maica sa, îl lovi pe mort cu piciorul drept în spate şi zise către el: „Ridică-te, fiu nelegiuit. Nu eşti vrednic să intri în odihna Tatălui meu, fiindcă ai stricat tot ce eu lucrasem". Atunci mortul a înviat şi s-a dus. Iar Isus aducea mai departe apa în lacuri numai prin poruncă.

XXVII

După aceea, în văzul tuturor, Isus luă mîl din lacuri şi făcu din el douăsprezece vrăbii. Făcuse aceasta într-o sîmbătă şi erau mulţi copii în jurul său. Dar un iudeu care îl văzuse a mers la Iosif şi i-a zis: „Iosif, uite, fiul tău lucrează în zi de sîmbătă, cînd nu este îngăduit. A făcut

douăsprezece vrăbii din noroi". Atunci Iosif s-a dus şi l-a certat: „De ce faci în zi de sîmbătă ceea ce nu este îngăduit?". Auzind cuvintele tatălui său, Isus a bătut din palme şi a zis vrăbiilor sale: „Zburaţi!". Şi la porunca lui vrăbiile au început să zboare. Apoi, în faţa tuturor celor care erau adunaţi acolo, văzîndu-l şi auzindu-l, a zis vrăbiilor: „Mergeţi, zburaţi peste tot pămîntul şi peste toată lumea şi fiţi vii!". Cînd au văzut asemenea minune, toţi cei de faţă s-au umplut de uimire. Unii îl lăudau şi-l admirau, alţii însă îl vorbeau de rău. Cîţiva au mers la căpeteniile preoţilor şi la întîi stătătorii fariseilor şi i-au înştiinţat că Isus, fiul lui Iosif, în văzul întregului popor al lui Israel a făcut mari semne şi minuni. Apoi au dus vestea şi în cele douăsprezece triburi ale lui Israel[71].

XXVIII

Fiul lui Ana, preotul de la Templu, care venise împreună cu Iosif, a lovit şi el, plin de mînie, cu o nuia în văzul tuturor, şi a stricat lacurile pe care le făcuse Isus. Şi toată apa adunată din rîu s-a scurs din ele. Căci toate canalele prin care apa venea spre lacuri fuseseră şi ele înfundate şi pe urmă distruse. Cînd a văzut Isus, i-a zis acelui copil: „O, neam rău de nelegiuiţi, fiu al morţii, ucenic al lui Satan, să fie rodul seminţei tale fără vlagă, rădăcinile tale să nu aibă umezeală, iar ramurile tale, uscate de secetă, să nu dea fructe!". Şi pe dată, în văzul tuturor celor adunaţi acolo, copilul acela s-a uscat şi a murit[72].

XXIX

Iosif s-a cutremurat, l-a luat pe Isus şi au plecat acasă, împreună cu Maica acestuia. Iată însă că dintr-o dată, un alt copil, tot lucrător întru nelegiuire, a venit din faţa lor alergînd şi l-a îmbrîncit pe Isus. Voia să-şi bată joc sau, dacă se putea, chiar să-i facă rău. Atunci Isus i-a zis: „N-o să te întorci teafăr de acolo unde te duci!". Şi pe loc acela a căzut şi a murit. Părinţii mortului, văzînd ce s-a întîmplat, au început să strige: „De unde s-a născut copilul acesta? Orice cuvînt rosteşte se adevereşte, ba adesea se împlineşte înainte chiar de a-l rosti". Apoi s-au apropiat de Iosif şi i-au zis: „Du-l pe Isus de aici; căci nu poate trăi împreună cu noi, în această cetate. Sau dacă vrea să rămînă, atunci învaţă-l să binecuvînteze în loc să blesteme". Iosif s-a apropiat de Isus şi l-a certat zicîndu-i: „De ce faci asemenea lucruri? Uite cîţi se plîng de tine şi din pricina ta au început să ne urască şi pe noi. Trebuie să suportăm tot felul de neplăceri din partea oamenilor". Isus i-a răspuns lui Iosif: „Nu există fiu înţelept dacă tatăl său nu l-a învăţat după ştiinţa vremii sale; iar blestemul tatălui său nu face rău decît celor care fac ei înşişi rău". Atunci cu toţii s-au strîns împotriva lui Isus şi au început să-l învinuiască înaintea lui Iosif. Cînd a văzut aceasta, Iosif

s-a înspăimîntat foarte tare, căci se temea de puterea şi de răzvrătirea poporului lui Israel. În clipa aceea Isus l-a apucat pe cel mort de o ureche şi l-a ridicat de la pămînt în ochii tuturor. Şi au văzut că Isus vorbea cu acela ca un tată cu fiul său. Şi i s-a întors duhul în trup şi a înviat. Toţi au rămas uimiţi[73].

XXX

1. Un profesor iudeu pe nume Zaheu l-a auzit pe Isus cînd spunea asemenea cuvinte şi, văzînd că ştia să facă minuni atît de mari, se îmbufnă şi începu să vorbească fără noimă, prosteşte şi fără cuviinţă împotriva lui Iosif. Zicea aşa: „Nu vrei să-l trimiţi pe fiul tău să înveţe ştiinţele omeneşti şi cum să se poarte? Văd că tu şi Maria ţineţi mai mult la fiul vostru decît la tradiţiile bătrîneşti. Se cuvine să arătaţi mai mare cinste bătrînilor comunităţii evreieşti şi să aveţi grijă ca fiul vostru să iubească pe ceilalţi copii de aceeaşi vîrstă cu el şi să fie instruit laolaltă cu ei în învăţătura iudaică".

2. Dar Iosif îl întrebă la rîndul său: „Şi cine poate să ţină în frîu şi să înveţe un asemenea copil? Dacă eşti în stare să-l ţii şi să-l înveţi, noi nu ne împotrivim ca el să fie primească de la tine toate cele pe care le învaţă oamenii de obicei". Isus, auzind ce spunea Zaheu, îi răspunse: „Învăţătorule al Legii, tot ce-ai zis şi ai numit mai înainte se cuvine a fi folosit de către cei care învaţă în şcolile oamenilor; eu sînt însă străin de forurile voastre, căci nu am părinte trupesc. Tu, care citeşti Legea şi o cunoşti, rămîi în Lege; eu însă eram înaintea Legii. Deşi crezi că nu ai pereche în ştiinţă, vei fi învăţat de mine, pentru că nimeni în afară de mine nu te poate învăţa altceva decît ceea ce ai spus tu adineaori. Numai cine merită e în stare să o facă. Cînd voi fi ridicat de pe pămînt, voi şterge orice urmă a genealogiei voastre. Tu nu ştii cînd anume te-ai născut; eu însă ştiu cînd sînteţi născuţi cu toţii şi cît va dura viaţa fiecăruia pe pămînt".

3. Atunci cei de faţă, care au auzit aceste cuvinte, au rămas uimiţi şi au început să strige plini de revoltă: „O, o, o, uitaţi-vă, ce mare şi de necrezut pîngărire! Niciodată nu ne-a mai fost dat să auzim ceva de soiul acesta! Nici profeţii, nici fariseii, nici scribii n-au spus vreodată sau n-au auzit spunîndu-se aşa ceva. Noi ştim foarte bine unde s-a născut acesta. Şi cu toate că abia a împlinit cinci ani, de unde scoate astfel de cuvinte?". Fariseii au răspuns: „Noi n-am auzit niciodată un copil atît de mic spunînd asemenea vorbe".

4. Isus le-a zis: „Vă miră că asemenea vorbe sînt rostite de un copil? Aşadar de aceea nu credeţi în ele! Toţi sînteţi uimiţi că v-am zis că ştiu cînd v-aţi născut; ei bine, am să vă zic lucruri şi mai grozave, ca să fiţi şi mai uimiţi. De pildă, l-am văzut pe Avraam, pe care voi îl numiţi părintele vostru, şi am vorbit cu el, şi el m-a văzut pe mine". Cînd au auzit aceasta au amuţit cu toţii şi nimeni nu a îndrăznit să deschidă

gura. Isus a continuat: „Am fost între voi cu copiii și nu m-ați cunoscut. V-am vorbit ca unor oameni cumpătați, dar nu mi-ați deslușit glasul, pentru că sînteți mai mici decît mine și de slabă credință".

XXXI

1. Din nou învățătorul Zaheu le-a zis lui Iosif și Mariei: „Dați-mi copilul să-l duc la învățătorul Levi; el o să-l învețe literele și o să-l educe cum trebuie". Atunci Iosif și Maria, luîndu-l cu blîndețea pe Isus, l-au dus la școală, ca să învețe literele de la învățătorul Levi. Intră în clasă și rămase tăcut. Învățătorul Levi îi citea lui Isus cîte o literă, începînd cu *aleph*, apoi îi zicea: „Răspunde!". Dar Isus tăcea și nu răspundea nimic. Atunci preceptorul Levi se mînie, luă o nuia de stirax și-l lovi peste cap.

2. Isus zise către învățătorul Levi: „De ce mă lovești? Adevărat să știi că cel care este lovit îl învață mai multe pe cel care lovește decît invers. Căci eu îți pot spune ție lucruri pe care tu nu mi le poți preda. Dar aceștia toți care vorbesc și ascultă sînt orbi, ca arama sunătoare sau cimbalul țipător – care nu înțeleg sensul a ceea ce interpretează prin sunete".

Și Isus continuă să-i zică lui Zaheu[74]: „Toate literele de la *aleph* pînă la *tau* sînt așezate într-o anumită ordine. Spune-mi tu mai întîi ce este *tau* și îți voi spune și eu după aceea ce este *aleph*". Apoi Isus le-a zis iarăși: „Cine nu-l cunoaște pe *aleph* cum va putea să-l pronunțe pe *tau*, ipocriților!? Spuneți-mi mai întîi ce este *aleph* și atunci o să vă cred și cînd veți zice *beth*". Și Isus a început să-i întrebe numele fiecărei litere și a zis: „Să ne spună doctorul Legii ce este prima literă sau de ce are multe triunghiuri dispuse în trepte, ascuțite, cu puncte de legătură între laturi opuse, cu unghiuri ascuțite, obtuze sau drepte, cu linii drepte sau curbe?". Levi, auzind acestea, rămase uimit în fața unei asemenea înșiruiri de nume ale literelor.

3. Atunci prinse a striga înaintea celor care-l ascultau: „Merită acesta să trăiască pe pămînt? Mai degrabă ar merita să fie agățat de o cruce înaltă, căci focul ar putea să-l stingă și de alte chinuri ar putea să scape. Eu cred că există dinaintea prăpădului universal, că s-a născut înainte de potop. Cine l-a purtat în pîntec? Ce mamă l-a zămislit? Ce sîni l-au alăptat? Fug dinaintea lui; nu pot să-i suport cuvintele ce-i ies din gură și totuși inima mea rămîne-nmărmurită cînd aud asemenea cuvinte. Cred că nici un om nu este în stare să înțeleagă ceva din spusele lui, dacă nu-i vine Dumnezeu în ajutor. Acum eu singur, nenorocitul, m-am făcut de tot rîsul. Căci socoteam că am un învățăcel și, cînd colo, mi-am găsit învățătorul fără să-l recunosc. Ce să zic? Nu pot suporta cuvintele copilului acestuia: fug din cetate pentru că nu sînt în stare să le înțeleg. Bătrîn am fost învins de un copil. Nu dau de nici un capăt în spusele sale. E greu ca, singur, cineva să descopere începutul. Adevărat vă zic, nu mint, după mine, purtarea acestui copil, felul său de a vorbi

şi menirea sa nu au nimic în comun cu oamenii. Nu ştiu dacă este mag sau zeu; cu siguranţă însă un trimis al Domnului vorbeşte într-însul. De unde este, de unde-o fi venit şi cine va să fie, nu ştiu să vă zic".

4. Atunci Isus, cu faţa voioasă, zîmbi la vorbele aceluia şi zise cu autoritate tuturor fiilor lui Israel care erau de faţă şi ascultau: „Cei sterpi vor rodi, orbii vor vedea, şchiopii vor merge drept, săracii se vor umple de avuţii şi morţii vor trăi iarăşi, aşa fel încît toţi să se întoarcă la starea lor desăvîrşită şi să rămînă în Acela care este rădăcina vieţii şi a dulceţii fără de sfîrşit"[75]. După ce copilul Isus rosti aceste cuvinte, îndată cei bolnavi îşi redobîndiră sănătatea. Şi nimeni nu mai îndrăznea să-i spună ceva ori să asculte ceva din gura lui.

XXXII

După aceea Iosif, Maria şi Isus au plecat de acolo şi s-au oprit în cetatea Nazaretului. Aici Isus trăia împreună cu părinţii lui. Într-o sîmbătă, pe cînd se juca el cu alţi copii pe terasa unei case, s-a întîmplat că unul dintre copii l-a împins pe altul de pe terasă, iar acesta a căzut pe pămînt şi a murit. Cum părinţii mortului nu văzuseră ce se întîmplase, au început să strige după Iosif şi după Maria: „Fiul vostru l-a aruncat pe-al nostru la pămînt şi l-a omorît". Isus tăcea şi nu le răspundea. Iosif şi Maria veniră în grabă la Isus. Mama sa l-a întrebat: „Domnul meu, spune-mi dacă tu l-ai aruncat la pămînt". Atunci Isus a coborît de pe terasă şi l-a chemat pe copil după numele său, Zenon. Iar acela i-a răspuns: „Doamne!". Şi Isus i-a zis: „Eu te-am aruncat de pe terasă la pămînt?". Acela a răspuns: „Nu, Doamne". Părinţii copilului care murise au rămas uimiţi şi l-au cinstit pe Isus pentru minunea săvîrşită. De acolo Iosif şi Maria împreună cu Isus au plecat la Ierihon[76].

XXXIII

Isus împlinise şase ani. Mama lui l-a trimis cu ulciorul la fîntînă, ca să scoată apă. Acolo mai erau şi alţi copii. Şi s-a întîmplat că, după ce a scos el apă, unul dintre copii l-a îmbrîncit, iar ulciorul s-a lovit şi s-a spart. Atunci Isus a întins haina cu care era îmbrăcat şi a adunat în ea toată apa vărsată din ulcior. Apoi i-a dus-o mamei sale. Maria, văzîndu-l, a rămas uimită şi cugeta în sinea ei. Iar toate acestea le păstra în inimă[77].

XXIV

Altă dată a ieşit pe ogor. Luase puţin grîu din hambarul mamei sale şi l-a semănat. Şi grîul s-a prins, a crescut şi s-a înmulţit peste măsură. Apoi el însuşi l-a secerat şi a adunat trei *koroi*[78] din care a împărţit tuturor cunoscuţilor săi[79].

XXXV

Există un drum care iese din Ierihon și merge pînă la rîul Iordan. Pe aici au trecut odinioară fiii lui Israel. Tot aici se spune că a fost așezată arca alianței. Isus avea opt ani. Ieșise din Ierihon și se îndrepta către Iordan. Lîngă drum, chiar aproape de malul Iordanului, se afla o grotă unde o leoaică își hrănea puii. Din pricina aceasta nimeni nu putea trece liniștit pe acolo. Așadar Isus venea de la Ierihon știind că acolo, în grotă, o leoaică fătase de curînd. Intră de față cu toată lumea. Cînd l-au văzut pe Isus, leii bătrîni i-au ieșit în întîmpinare și i s-au închinat. Isus stătea în grotă și puii alergau în jurul picioarelor lui, gudurîndu-se și jucîndu-se cu el. Iar leii cei bătrîni stăteau mai la o parte închinîndu-I-se, cu capetele plecate, și dădeau încîntați din coadă. Atunci poporul care rămăsese afară, departe, nemaivăzîndu-l pe Isus, a început să murmure: „Dacă acesta sau părinții lui n-ar fi săvîrșit păcate mari, nu s-ar fi băgat atît de repede în gura leilor". Și, pe cînd mulțimea vorbea acestea și era cuprinsă de jale, iată, apare Isus din grotă cu leii jucîndu-se fericiți înaintea picioarelor lui. Părinții lui Isus stăteau departe și se uitau la toate acestea cu capetele plecate. De altfel toată lumea se ținea departe de lei și nu îndrăznea să se apropie nici un pic. Atunci Isus a zis mulțimii: „Fiarele acestea sînt mult mai bune decît voi; căci ele își recunosc Stăpînul și-I aduc slavă în timp ce voi, oamenii, care ați fost făcuți după chipul și asemănarea lui Dumnezeu, nu-l recunoașteți. Fiarele mă știu și se îmblînzesc; oamenii mă văd și nu mă recunosc"[80].

XXXVI

După aceea Isus a trecut Iordanul însoțit de lei. Era de față multă lume. Și apele Iordanului s-au despărțit, la stînga și la dreapta[81]. Atunci el a zis leilor așa fel încît să-l audă toată lumea: „Mergeți în pace, nu faceți rău la nimeni și nici oamenii nu vă vor face vouă rău pînă vă veți întoarce acolo de unde ați ieșit". Și leii, luîndu-și rămas bun cu un semn al trupului, nu cu glasul, s-au întors la sălașul lor. Isus s-a dus și el la Maica Sa.

XXVII

1. Iosif era tîmplar. Făcea din lemn juguri pentru boi, pluguri, unelte pentru întors și cultivat pămîntul și cîteodată paturi. S-a întîmplat că un tînăr i-a cerut să meșterească un crivat lung de șase coți. Iosif i-a poruncit copilului [Isus] să taie scîndurile la mărimea potrivită. Dar acesta nu le-a respectat cum se cuvenea și a tăiat o scîndură mai scurtă decît alta. Bietul Iosif a început să se frămînte și se tot întreba ce va face cu ea[82].

2. Isus, văzîndu-l cum se perpelea zadarnic, fiindcă nu putea găsi nici o ieșire, îi zice cu glas mîngîietor: „Vino să prindem amîndoi de capetele fiecărei scînduri în parte, să le potrivim unul peste celălalt și să tragem spre noi – așa le vom aduce la aceeași mărime". Iosif îi dădu imediat ascultare. Căci știa că putea să facă tot ce voia. Așadar Iosif a apucat cele două scînduri dintr-o parte și le-a lipit de perete, lîngă el; iar Isus a apucat de cealaltă parte, trăgînd spre el scîndura mai scurtă și făcînd-o cît cea lungă. După care i-a zis lui Iosif: „Acum du-te la lucru și fă ce ți-ai pus în gînd". Și pînă la urmă Iosif a făcut ceea ce-și pusese în gînd.

XXXVIII

1. Pentru a doua oară oamenii i-au îndemnat pe Iosif și Maria să-l dea pe Isus la școală, ca să învețe literele. Ei n-au zis nu. Așa că, după rînduiala strămoșească, l-au dus la un învățător, ca să culeagă de la el și învățătură omenească. Învățătorul a început să-i predea plin de mîndrie poruncindu-i: „Spune *alpha*!"[83]. Dar Isus a răspuns: „Mai întîi spune-mi tu ce este *betha* și apoi îți voi spune și eu ce este *alpha*". Auzind acestea, învățătorul s-a mîniat și l-a lovit pe Isus. Îndată însă după ce l-a lovit a căzut mort.

2. Isus se întoarse acasă, la mama sa. Temîndu-se, Iosif o chemă pe Maria și-i zise: „Să știi că sufletul meu e trist pînă la moarte din pricina copilului acestuia[84]. Căci se poate întîmpla ca, odată, cineva să-l lovească din răutate și să-l omoare". Dar Maria răspunse: „Omul lui Dumnezeu, să nu crezi că așa ceva se poate întîmpla. Ci mai degrabă fii încredințat că Cel care L-a trimis să se nască între oameni îl va păzi de toate răutățile și-l va feri, cu numele său, de Vrăjmaș".

XXXIX

1. Iudeii îi îndemnară și a treia oară pe Maria și pe Iosif să-l dea pe Isus la școală. De data aceasta la un învățător blînd. Și, pentru că se temeau de popor, de căpeteniile cele trufașe și de amenințările preoților, l-au dus din nou la școală, știind totuși foarte bine că Cel care a primit învățătură numai de la Dumnezeu nu poate fi învățat de un simplu om.

2. Cum a intrat în școală, călăuzit de Duhul Sfînt, a luat cartea din mîinile învățătorului care explica Legea și, în fața întregii mulțimi adunate acolo, a început să citească nu ce era scris în carte, ci ceea ce-i dicta Duhul Dumnezeului Celui viu, așa cum dintr-un izvor viu țîșnesc șuvoaie de apă, fără ca el să secătuiască vreodată. Cu atîtea dovezi arăta el poporului minunile Dumnezeului Celui viu, încît însuși învățătorul a căzut la pămînt și I s-a închinat. Inimile celor prezenți, care ascultaseră tot ce el grăise, s-au umplut de uimire. Auzind întîmplarea

Iosif veni tot o fugă la Isus, căci se temea să nu moară şi învăţătorul acesta. Cum îl văzu, învăţătorul îi zise: „Tu nu mi-ai dat un învăţăcel, ci un maestru: cine i-ar putea suporta cuvintele?". Atunci s-a împlinit prorocirea psalmistului: „Rîul lui Dumnezeu s-a umplut de apă; gătit-ai hrana lor, că aşa este gătirea Lui"[85].

XL

După aceea Iosif şi Maria s-au mutat de acolo din pricina răutăţii duşmanilor şi au venit în Cafarnaum. Pe cînd locuia aşadar Isus în Cafarnaum, un om foarte bogat, pe nume Iosif, muri dintr-o boală. Era deja întins pe năsălie. Isus, auzind că oamenii se loveau cu pumnii în piept, plîngeau şi urlau de durere după mort, i-a zis lui Iosif, tatăl său: „De ce nu ajuţi cu harul tău ales pe omul acesta care se numeşte la fel ca tine!?". Iosif i-a răspuns: „Dar ce putere sau virtute aleasă am eu, ca să-l ajut pe acesta?". Isus i-a zis: „Ia-ţi vălul de pe cap, pune-l pe faţa mortului, spune-i: «Cristos să te mîntuiască!» şi îndată el se va mîntui şi se va ridica de pe năsălie". Auzind acestea, Iosif alergă într-un suflet să împlinească cele ce-i poruncise Isus. Intră în casa mortului, puse vălul de pe capul său pe faţa celui care zăcea întins pe năsălie şi-i zise: „Cristos să te mîntuiască". Şi îndată mortul se ridică de pe pat întrebînd cine este Isus.

XLI

1. Din cetatea Cafarnaum au plecat în cetatea numită Nazaret. Iosif şi Maria stăteau în casa lor şi Isus împreună cu ei. Într-o zi Iosif l-a chemat pe fiul său cel mai mare, Iacob[86], şi l-a trimis în grădină după zarzavaturi de mîncare. Isus s-a luat şi el după fratele său, fără ştirea lui Iosif ori a Mariei. Pe cînd Iacob culegea zarzavaturile, deodată o viperă ieşi dintr-o gaură şi-l muşcă de mînă. Sfîşiat de durere acesta începu să strige. Simţind cum îşi pierde puterea, zicea cu glas amar: „Vai, vai, o viperă blestemată m-a muşcat de mînă".

2. Isus se afla tocmai în celălalt capăt al grădinii. Cînd auzi vocea plină de jale a fratelui său, alergă într-un suflet la el, îi luă mîna fără să-i facă altceva decît să sufle încet peste ea şi să o răcorească. Şi îndată mîna i se vindecă iar şarpele muri. Iosif şi Maria nu ştiau ce s-a întîmplat. La strigătele lui Iacob şi la glasul poruncitor al lui Isus, ei au alergat în grădină, dar cînd au ajuns şarpele era gata mort şi Iacob bine sănătos.

XLII

1. Cînd Iosif se ducea la cîte un ospăţ cu fiii săi – Iacob, Iosif, Iuda şi Simeon –, precum şi cu cele două fiice ale sale, mergea şi Isus împreună cu Maica Sa şi cu sora acesteia, Maria lui Cleopha[87], pe care

Domnul Dumnezeu a dăruit-o tatălui său, Cleopha, şi mamei sale, Ana, pentru faptul că o dăruiseră pe Maria, Maica lui Isus, Domnului. Şi au numit-o şi pe ea tot Maria, spre mîngîierea părinţilor.

2. Cînd se strîngeau cu toţii, Isus mai întîi îi sfinţea şi-i binecuvînta. Apoi începea să mănînce şi să bea el, primul. Nimeni nu îndrăznea să mănînce ori să bea, nici să se aşeze la masă, nici să frîngă pîinea pînă cînd nu făcea el toate aceste lucruri, după ce, mai întîi, îi binecuvînta. Iar dacă el nu era, aşteptau pînă venea şi împlinea toate acestea. Şi cînd vroia să se aşeze la masă, lîngă el stăteau Iosif, Maria şi fraţii lui, fiii lui Iosif. Pentru aceşti fraţi viaţa lui era ca un ochi călăuzitor; ei îl respectau şi se temeau de El. Cînd Isus dormea fie ziua, fie noaptea lumina Domnului strălucea deasupra Lui. Fie lăudat şi slăvit în vecii vecilor. Amin. Amin.

Note

1. Prologul original a dispărut în ediţiile cele mai importante. În el se afirma că autorul acestei apocrife este Iacob, fiul tîmplarului Iosif, „fratele Domnului". Dar cum Papa Inocenţiu I şi, după el, *Decretul lui Ghelasie* au condamnat evanghelia aşa-zisă „a lui Iacob", cei care au elaborat *Evanghelia lui Pseudo-Matei* au îndepărtat şi prologul original, înlocuindu-l cu o scrisoare (evident, falsă) a doi prieteni ai lui Ieronim. Punerea scrierii sub patronajul spiritual al lui Ieronim constituie suprema garanţie a caracterului ei nesubversiv.
2. Numele episcopilor Chromantius şi Heliodorus se întîlnesc în corespondenţa autentică a sfîntului Ieronim. Chromantius este episcopul Aquileei între 387 şi 407. Despre Heliodorus, episcop de Altino, nu ştim nimic. Ieronim le dedicase celor doi traducerea, făcută după originalul ebraic, a cărţilor lui Salomon, a *Paralipomenelor* şi a cărţii lui Tobit (aceasta din urmă în mare vogă în Occidentul medieval).
3. Discipol al lui Priscillianus, condamnat pentru erezie şi executat în 384. Priscillianiştii aveau o pasiune extraordinară pentru scrierile apocrife. Ei au fost acuzaţi de maniheism, sabelianism, docetism.
4. Decretul ghelasian, în articolul 5, condamnă cărţile scrise de Leucius, numit aici „discipol al Diavolului".
5. Autorul îşi ia toate precauţiile posibile în această corespondenţă apocrifă: el afirmă că traducerea a fost cerută lui Ieronim de către doi episcopi (aşadar de către oamenii Bisericii drept-credincioase); recunoaşte că printre cei care folosesc scrierile apocrife (adică „ascunse", „tainice", în opinia sa) există şi impostori; dar recunoscînd aceasta şi denunţîndu-i pe impostori el se situează implicit atît în rîndul creştinilor de bună credinţă, cît şi în rîndul iniţiaţilor în scrierile sacre. El nu doreşte să includă această scriere în canonul Scripturii, ci doar să-i contracareze pe eretici. O sumedenie de tertipuri aşadar pentru a impune scrierea în mediile oficiale. De remarcat distanţarea explicită de maniheism.

6. Unele codice prezintă diferențe: Achar, Agar sau Aquar. Date despre Ana și Ioachim nu avem decît din apocrife care însă pot reflecta o tradiție anterioară. Abia după secolul al II-lea orientalii încep comemorarea celor două personaje în cadrul liturghiei. În anul 550 împăratul Iustinian poruncește să se ridice o biserică impunătoare cu hramul lor la Constantinopol, după modelul celei existente deja la Ierusalim. Biserica Ortodoxă are trei sărbători dedicate sfintei Ana: 25 iulie, Adormirea sfintei Ana; 9 septembrie, Sfinții și drepții dumnezeiești părinți Ioachim și Ana; 9 decembrie, Zămislirea Sfintei Fecioare de către sfînta Ana. În Occident cultul Fecioarei este introdus mult mai tîrziu, de către papii orientali (în secolul al VIII-lea).
7. Prin urmare Ioachim are deja patruzeci de ani, vîrstă la care bărbații se puteau considera în pragul bătrîneții la acea epocă.
8. În *Protoevanghelie*, „sărbătoarea Domnului". Remanierea noastră este și mai vagă în privința acestei sărbători.
9. Spre deosebire de *Protoevanghelie*, unde pustia pare să înceapă chiar de la porțile Ierusalimului, aici autorul ține să precizeze distanța între Ana și Ioachim. Ruptura este atît de profundă între Ioachim și comunitate (inclusiv familie), încît cinci luni de zile soția lui n-a știut nimic despre el. Autorul occidental al remanierii latine are o reprezentare cu totul artificială a pustiului.
10. Spre deosebire de *Protoevanghelie*, unde Ana face legămîntul consacrării pruncului după concepere, dar înainte de naștere, aici legămîntul e plasat cu mult în urmă (douăzeci de ani!), în ziua căsătoriei cu Ioachim.
11. Atitudine specifică celor vizitați de zei (rămîn multă vreme într-o stare de prostrație vecină cu moartea).
12. Autorul remanierii latine dă un cu totul alt sens decît cel din *Protoevanghelie* discuției cu slujnica. Aici scena e plasată imediat după buna vestire, iar Ana, cuprinsă încă de spaimă sacră, îi reproșează slujnicei că a lăsat-o singură într-un moment atît de greu (întîlnirea cu îngerul Domnului). Scena însă nu e prea coerentă.
13. Apariția îngerului sub chipul unui tînăr este analoagă celebrei apariții a îngerului Rafael din *Cartea lui Tobit* 5, 5 *sq*. Scena pare a se fi inspirat din capitolul 13 al cărții Judecătorilor, unde îngerul se arată mamei lui Samson: „Odată însă s-a arătat îngerul Domnului femeii și i-a zis: «Iată, tu ești stearpă și nu naști; dar vei zămisli și vei naște fiu»".
14. Expresia *concepisse ex semine tuo* este în opoziție cu cea de mai jos, *excitavit enim Deus semen in ea* („a stîrnit Domnul sămînță într-însa"). Aceasta din urmă favorizează interpretarea conceperii virginale a Mariei. *Concepisse ex semine tuo* arată însă că Ana era însărcinată înainte de întoarcerea din pustie a lui Ioachim (dar nu prin intervenție divină, ci de la Ioachim). Dacă ținem seama de faptul că Ioachim a lipsit cinci luni de acasă, atunci Maria se va fi născut la patru luni după întoarcerea tatălui său (căci, spre deosebire de *Protoevanghelie*, unde se spune că Maria s-a născut la șapte luni, aici ea se naște ca orice copil normal, după nouă luni).
15. O scenă identică se întîlnește în *Testamentul lui Avraam*. Aici, patriarhul îl invită pe arhanghelul Mihail (ascuns sub chipul unui drumeț) la cină. Arhanghelul însă nu poate îngurgita mîncăruri pămîntești. Dumnezeu îl scapă din încurcătură trimițîndu-i un „duh devorator".
16. Întrucît deja îi fusese respinsă una la Templu.

17. Aceeaşi atitudine de consternare şi paralizie ca şi a soţiei sale. De remarcat simetria relatărilor. Atît Ana, cît şi Ioachim se adresează într-un tîrziu slugilor, care ţin să le facă amîndurora cîte un repros. Spaima sacră provocată de viziunea îngerului este analoagă celei descrise în *Cartea lui Tobit* 12, 16: „Atunci s-au înspăimîntat amîndoi şi au căzut cu faţa la pămînt căci erau cuprinşi de frică".
18. Identificarea îngerului Domnului cu îngerul păzitor (personal, atribuit fiecărui om îndată după naştere). Trimite la *Tobit* 3, 25.
19. Sursa pare să fie informaţia lui Flavius Iosephus, din *Războaiele evreilor* V, 5, 3, după care porţile Templului (iar nu ale oraşului) ar fi acoperite cu plăci de aur şi de argint.
20. Sensul scenei este următorul: Ana, ieşind în întîmpinarea lui Ioachim la poarta oraşului, pe unde trece foarte multă lume, ţine să-şi facă publică bucuria şi, prin aceasta, să-şi îndrepte reputaţia în rîndul coreligionarilor.
21. *Pseudo-Matei* coincide cu *Protoevanghelia* în majoritatea detaliilor naşterii Mariei (*Protoevanghelia* datează însă naşterea după numai şapte luni). Toate detaliile respective au fost acceptate cu entuziasm de către teologi, predicatori şi imnografi. Amintesc că Roman Melodul introduce pasajul protoevanghelic într-un condac al Naşterii. S-a discutat mult, din dorinţa de a armoniza datele apocrifelor cu tradiţiile locale, asupra cetăţii unde s-a născut Maica Domnului. Unii – printre ei sfîntul Ioan Damaschinul şi sfîntul Sofronie – susţin că nu poate fi vorba decît despre Ierusalim şi indică locul pe care se afla amplasată biserica Probatica. Alţii vorbesc de Betleem: de pildă, sfîntul Ioan Gură de Aur, într-o omilie din anul 396, şi sfîntul Chiril din Alexandria. În sfîrşit, alţii, mai puţin numeroşi, afirmă că Maria s-ar fi născut la Nazaret. Într-o versiune în hexametri a *Evangheliei lui Pseudo-Matei*, compusă în secolul al X-lea de către stareţa unei mînăstiri din Gandersheim, pe nume Hrotswitha, apare un episod inedit: alegerea numelui Maicii Domnului. Iată fragmentul: *Post haec noveno percerte mense peracto/ Venit summa dies in qua praenobilis Anna/ Progenuit natam cunctis saeculis venerandam./ Postque dies primi venere vocati/ Pontifices, tantae solito qui more puellae/ Nomen et optarent, ipsam quoque sanctificarent./ Queis Joachim preculas fudit praesentibus istas:/ „Rex caeli, stellis solus qui nomina ponis,/ Istius tenerae nomen dignare puelae/ Caelitus indiciis per te monstrare coruscis "./ Dixerat et subito sonuit vox fortis ab alto/ mandans egregiam Mariam vocitare puellam./ Stella maris lingua quod consonat ergo latina,/ Hoc nomen nerito sortitur sancta puella,/ Est quia praeclarum sidus quod fulget in aevum/ Regis aeterni claro diademate Christi.* („După ce s-au împlinit cele nouă luni/A sosit ziua măreaţă în care preacinstita Ana a născut o fată ce avea să fie slăvită în toţi vecii./ Iar după opt zile au fost chemaţi mai întîi preoţii/ Care, după vechiul obicei, trebuiau să aleagă/ Numele copilei şi să o sfinţească./ De faţă cu toţi Ioachim a înălţat următoarea rugăciune:/ «Rege al cerului, Tu, care dai nume stelelor/ Arată printr-un semn de sus/ Ce nume este vrednică să poarte această fragedă copilă!»/ Spuse şi dintr-o dată a răsunat un glas puternic din tării/ Poruncind ca pruncul fără seamăn să se numească Maria,/ Ceea ce în limba noastră înseamnă «Steaua mării»/ Acest nume i-a fost sortit pe merit sfintei copile/ Căci astrul strălucitor ce luminează în veac/ A fost încoronat de Cristos, regele etern.")
22. În original *in contubernium virginum*. „Autorul crede în existenţa, pe lîngă Templu, a unui fel de mînăstire, unde sînt crescute şi educate fecioarele

din Israel; o idee asemănătoare se întîlneşte şi în remanierea armeană" (Amann, 296). Doar că în remanierea armeană se face apel la o tradiţie iudaică, după care un anumit număr de fecioare erau consacrate Templului, aşteptîndu-se ca una dintre ele să-l nască pe Mesia.

23. Ocupaţiile Mariei sînt descrise în ideea că ea duce o viaţă de călugăriţă. *Laus perennis* se împlineşte după regulile oficiului canonic din vremea autorului (secolul al VI-lea). Ziua monastică e împărţită între rugăciune şi lucru manual. După Amann, fiecare cuvînt din acest capitol ar merita comentat în paralel cu *Regula* sfîntului Benedict.
24. Lipseşte orice informaţie cu privire la ceasul al şaselea, în perfect acord cu regula benedictină.
25. Formulă obişnuită de salut între călugări. Sfîntul Augustin scrie, referindu-se la mînăstirile întemeiate de el: „Adversarii noştri îndrăznesc să ne insulte pentru faptul că fraţii, atunci cînd văd un om, îi zic «Mulţumesc lui Dumnezeu»". La fel, sfîntul Benedict prescrie în *Regula* sa, cu numărul 66, menită să orînduiască serviciul fratelui portar: „Dacă vreun sărac bate la poartă şi vrea să intre, să i se răspundă «Mulţumesc lui Dumnezeu», ori să fie binecuvîntat".
26. *Deus in castitate primo omnium colitur* rezumă foarte bine ideile care au pătruns în Biserică prin epistolele sfîntului Pavel (mai ales I *Corinteni* 7, 25-40) şi care s-au precizat în Occident în urma controversei dintre sfîntul Ieronim, pe de o parte, şi Iovinian şi Vigilantius, pe de alta. Fecioria este văzută ca superioară, în demnitate, căsătoriei. Aceeaşi atitudine, în creştinismul oriental, din partea lui Ioan Gură de Aur. Despre idealul creştin al castităţii există numeroase lucrări. Trimit la două, cele mai importante: U. Ranke-Heineman, *Des eunuques pour le royaume des cieux*, Paris, 1990 şi Peter Brown, *The Body and Society. Men, Women and Sexual Renunciation in Early Christianity*, New York, 1988.
27. Exemplele de castitate permanentă sînt destul de rare în *Vechiul Testament*. Scriitorii bisericeşti vor discuta cu aprindere dacă Maria este prima femeie care-şi va fi păstrat fecioria. Iată unul dintre motivele pentru care Maria nu alege decît exemple masculine. Abel a fost propus ca model de castitate de către Vasile cel Mare şi Ambrozie. Cum Sfînta Scriptură nu spune că el fusese căsătorit, s-a tras concluzia că el şi-a păstrat, neatinsă, fecioria. Cît despre fecioria lui Ilie, la ea se referă sfîntul Ieronim, Epifanie şi Ioan Cassian (*De institutione monastica* I, 2). Exemplul său este clasic în Occident. Mai tîrziu, el va trece drept prototipul vieţii monastice, iar ordinul carmeliţilor şi-l va lua chiar patron spiritual. Maria se aşază pe sine într-o tradiţie masculină. Începînd cu secolul al IV-lea, sfinţenia femeii va fi asimilată „androginizării". Altfel spus, prin sfinţenie (castitate, asceză) femeia se dovedeşte egală cu bărbatul.
28. Ca în *Protoevanghelie*, se vorbeşte despre o comunitate de fecioare locuind în Templu pînă la vîrsta măritişului. Maria totuşi face excepţie chiar de la această excepţie (căci în Templu nu erau admişi decît bărbaţii) – ea hotărăşte, inspirată de Duhul Sfînt, să-şi continue viaţa în castitate deplină chiar şi după vîrsta limită.
29. Simbolul celor douăsprezece triburi (*Exod* 28, 33-35).
30. Autorul ţine să sugereze discreţia şi timiditatea bătrînului Iosif, care nu se simte deloc bine în rolul de „peţitor".
31. Însemn regesc.

32. Cele mai vechi monumente figurative – notează Santos Otero – (de pildă medalionul din catacombele de la Priscila) se inspiră cu exclusivitate din textul sfîntului Luca. Artiştii posteriori vor folosi frecvent datele apocrife. Reprezentarea Mariei lîngă o fîntînă, în momentul în care primeşte buna vestire din partea îngerului, figurează pe un fildeş aparţinînd colecţiei *Sfîntului ţinut german* din Roma, precum şi pe un alt fildeş din secolul al V-lea, păstrat la *Victoria and Albert Museum* din Londra.
33. Un înger tot sub înfăţişarea unui tînăr frumos îi apăruse şi lui Ioachim în pustie, pentru a-i aduce vestea cea bună.
34. Acest pasaj – scrie acelaşi Santos Otero – a exercitat o influenţă foarte puternică în artă. Amintim amvonul din fildeş de la San Maximino, Ravena (542-552), unde o vedem pe Maria ţesînd în momentul în care îngerul îi aduce buna vestire. Alte monumente înfăţişează ambele scene (de la fîntînă şi pe Maria ţesînd). De pildă, fresca de la Sfînta Sofia din Kiev (secolul al XI-lea), precum şi manuscrisul grec păstrat în Biblioteca Vaticanului, cu numărul 1162 (secolul al XII-lea). Scenele apar şi pe zidurile mînăstirilor româneşti.
35. Fecioarele depun mărturie pentru purtarea cuviincioasă a Mariei în tot răstimpul cît a lipsit Iosif. Ele cred, conform unei vechi tradiţii, că un înger a lăsat-o grea pe Maria.
36. Contrapunct la scena anunţării veştii celei bune lui Ioachim.
37. Miracolul se va înfăptui în faţa întregului popor.
38. *Aquam potationis Domini*. Toate manuscrisele au această versiune. Cred însă că lectura propusă de Amann este cea corectă, anume, *aquam* probationis *Domini*, întrucît ea traduce exact expresia din *Protoevanghelie*, *hydor elenxeos* („apa încercării Domnului"). „Apa băuturii Domnului" nu prea are nici un sens. Eu am preferat să simplific în traducere, respectînd însă versiunea latină. Despre „apa încercării", a se vedea nota respectivă la pasajul din *Protoevanghelie*.
39. „Curios acest detaliu al înconjurării altarului de şapte ori. După Cecchelli (*Mat. Chr.* III, p. 345, nota 507) este vorba de un vechi procedeu semitic la care se referă *Talmudul* (Sota I, 6) comentînd încercarea prescrisă în *Numeri* 5. El exista în Arabia preislamică menţinîndu-se şi astăzi la *Ka 'aba* de la Mecca. La fel se poate spune şi despre India. Armenii aveau şi ei obiceiul ritual de a înconjura de cîteva ori mormîntul unui martir. Nici tradiţiile noastre populare nu sînt străine de o asemenea practică. Să ne amintim în acest sens obiceiul păstrat în multe sate spaniole de a înconjura bisericile cu animalele domestice în ziua de sfîntul Anton, protectorul animalelor" (Otero, p. 199).
40. Conform ritului demascării prin „apa încercării Domnului", vinovatului îi apare un semn pe faţă. Dar Maria e dovedită deja vinovată (în ochii mulţimii) prin pîntecele umflat.
41. Parabolă a certurilor mariologice ulterioare.
42. În *Luca* 2, 2 se vorbeşte despre Quirinus. Autorul apocrifei noastre a transliterat, fără discernămînt, numele grecesc.
43. Cum să justificăm asprimea cu care vorbeşte aici Iosif? Poate el consideră că Maria a încălcat regula tăcerii, foarte importantă în mediul în care a fost redactată apocrifa (după Santos Otero). Oricum, scena are o funcţie clară: aceea de a introduce explicaţia îngerului, cu o importantă miză teologico-apologetică.

44. Îngerul este cel care îi vestește Mariei că se apropie clipa Nașterii. Astfel autorul apocrifei vrea să ne sugereze că Maria nu a resimțit nici o durere, că Nașterea a fost pentru ea o binecuvîntare, iar nu un chin, ca pentru toate urmașele Evei.
45. Extraordinară tensiune dramatică, sugerată și prin contrastul întuneric/lumină.
46. *Luca* 2, 14.
47. Iarăși se pune în evidență discreția lui Iosif. Un bărbat nu se cuvenea să asiste la o naștere.
48. Spre deosebire de *Protoevanghelie* (o moașă plus Salomeea, femeia necredincioasă), *Pseudo-Matei* introduce două moașe, dintre care una, evident, necredincioasă. Zelomi este o formă coruptă a numelui Salomeea. Sfîntul Ieronim s-a opus cu îndîrjire răspîndirii legendei moașei Salomeea. El scrie: „Acolo (în peșteră) n-a fost nici o moașă; priceperea nici unei femei n-a intervenit în momentul nașterii. Maria însăși a fost și mamă, și moașă. Ea a culcat pruncul în iesle, ea l-a învelit în scutece. Trebuie respinse, așadar, toate comentariile apocrifelor" (*Contra Helvid.* 10). Legenda însă conferea moașelor un alt rol decît cel la care se referă Ieronim, și anume rolul de *martori* ai unei Nașteri unice, fără dureri, fără sîngerare și chiar fără intervenția unei „specialiste". *Legenda aurea* o va prelua și reelabora în drama liturgică intitulată chiar *Obstetrix*. Iacopo da Varrezze include printre dovezile caracterului miraculos al Nașterii Mîntuitorului și mărturiile celor două moașe. Iată pasajul: „În compilația lui Bartolomeu, precum și în *Cartea Copilăriei Mîntuitorului* citim că, în momentul Nașterii, Iosif, care de altfel nu se îndoia deloc că Dumnezeu avea să se nască dintr-o fecioară, chemă, după obiceiul locului, două moașe: una se numea Zebel, cealaltă, Salomeea. Zebel o cercetă cu mare luare-aminte pe Maria și o găsi fecioară. Atunci strigă: «O fecioară a născut!». Salomeea, care nu credea, vru să încerce, dar mîna i se uscă pe loc. Apoi i se arătă un înger care o povățui să atingă pruncul și astfel se vindecă".
49. Prin gura lui Zelomi autorul proclamă feciorìa Mariei *ante partum, in partu* și *post partum*.
50. Autorul, din pudoare, ocolește termenii foarte cruzi care apar în aceeași scenă din *Protoevanghelie*. Spre deosebire de *Protoevanghelie*, unde mîna profanatoare se face scrum, aici ea se usucă.
51. După proba „apei Domnului", care confirmă feciorìa Mariei *ante partum*, „proba Salomeei" confirmă feciorìa *in partu* și *post partum*.
52. În *Protoevanghelie* îngerul îi poruncește moașei să păstreze tăcerea pînă cînd Isus va fi dus la Templu, pentru ca Irod să nu-l prindă și să-l ucidă.
53. *Prophetae qui fuerant*, fraza este destul de obscură. Se poate înțelege că profeții de odinioară din Israel preziseseră semnificația acestei stele; ori se referă la profeții contemporani evenimentelor, care, prinzînd de veste, au mers la Ierusalim și i-au dat interpretarea respectivă. Cel de-al doilea sens, deși în acord cu gramatica, pare mai puțin probabil decît primul.
54. *Isaia* 1, 3; *Habacuc* 3, 2. *Vulgata* - scrie Santos Otero – traduce literal versiunea greacă: *In medio animalium innotesceris*. Sfîntul Ieronim a revenit la sensul din ebraică: *Dominus opus tuum, in medio annorum vivifica illud* („Făpturii Tale, Doamne, hărăzește-i viață de-a lungul anilor"). Prezența boului și a asinului nu este menționată decît în *Pseudo-Matei*. Episodul a

fost foarte repede asimilat de tradiția orală a creștinismului. Unii, chiar dintre marii teologi, se referă la el ca la un fapt istoric cert. De pildă, sfîntul Ieronim scrie în Scrisoarea 108: „Intrînd apoi în peștera Mîntuitorului, după ce a văzut sfîntul sălaș al Fecioarei și staulul în care *boul și-a recunoscut Stăpînul, iar asinul, ieslea Domnului său*, ca să se împlinească ceea ce este scris în cartea profetului: «Fericit cel ce seamănă pe ape, unde calcă boul și asinul, auzindu-mă, jura că vede cu ochii credinței pruncul înfășurat în scutece, scîncind în iesle»".

55. *Luca* 2, 29-32.
56. Tradiție complet diferită de celelalte, atestată de Origen, în *Comentariu la Matei* 23.
57. Autorul și-a luat măsuri de precauție, deplasînd Sfînta Familie la Betleem chiar a șasea zi după naștere.
58. *Miheea* 5, 1.
59. Abia acum ne dăm seama de ce autorul a situat scena închinării magilor abia după doi ani de la Naștere: tocmai pentru a sincroniza datele din evangheliile canonice. Irod nu putea porunci uciderea pruncilor pînă *la doi ani* decît după ce va fi aflat vestea nașterii Regelui lumii din gura magilor. Altfel, dacă magii ar fi venit la Ierusalim în chiar noaptea Nașterii sau trei zile după aceea, Irod ar fi trebuit să ucidă numai pruncii născuți cu trei zile în urmă (iar nu pe toți cei născuți în ultimii doi ani). O opinie destul de acreditată în Evul Mediu – scrie Santos Otero – este aceea că, imediat după sosirea magilor, Irod a trebuit să se ducă la Roma, fie pentru a se disculpa de o crimă de lezmaiestate, fie pentru a-i acuza de aceasta pe cei doi fii ai săi, Alexandru și Aristobul. Abia după întoarcerea de la Roma (deci ar fi lipsit exact doi ani!) se ocupă de „problema" magilor și dă poruncă să fie uciși toți pruncii din Betleem, de la doi ani în jos. Această versiune n-a „intrat însă în circulație" decît tîrziu, în secolul al XII-lea, prin *Istoria scolastică* a lui Petru Comestor.
60. Urmează ciclul miracolelor înfăptuite de pruncul Isus și de Maria în timpul peregrinărilor prin Egipt.
61. *Psalmul* 148, 7.
62. Cf. *Isaia* 1, 16.
63. *Isaia* 65, 25. Acest capitol, în care autorul descrie atmosfera paradisiacă ce domnește în preajma lui Isus, se vrea o concretizare (unii comentatori vorbesc de un midrash haggadic) a versetului din *Isaia*, aplicat, în vechile culegeri de *testimonia* creștine, Mesiei.
64. Scena copacului care se pleacă apare și în ciclul „adormirilor Maicii Domnului". În unele variante îngerul așază pe patul de moarte al Mariei o ramură de palmier. Sozomen pomenește legenda în *Istoria bisericească* V, 21, 8-10. O întîlnim și în Coran (19, 2, 23).
65. Așadar fiecare idol era cinstit într-o zi din an.
66. Scenă menționată în textele monahismului egiptean: *Historia monachorum in Aegypto*, capitolul VIII (VII în traducerea lui Rufinus); *Istoria lausiacă*, capitolul 52.
67. *Isaia* 19, 1.
68. Scena cu Afrodisius figurează pe mozaicul arcului triumfal al bisericii Santa Maria Maggiore din Roma. Aici, o delegație îl întîmpină la poarta orașului pe Isus însoțit de părinții săi și de patru îngeri.

69. Aici se încheie prima parte, de influență protoevanghelică. A doua parte, aparținînd *Ciclului copilăriei*, nu este, în esență, decît o altă versiune a *Evangheliei lui Pseudo-Toma*. Trimit așadar cititorul la notele acesteia.
70. În remanierea de față, autoritatea lui Iosif este sensibil diminuată. Maria își păstrează în continuare poziția privilegiată.
71. *Pseudo-Toma*, capitolul 2.
72. *Ibid*., capitolul 3.
73. *Ibid*., capitolul 4-5.
74. Levi, bineînțeles. O scăpare a copistului.
75. *Matei* 11, 5.
76. *Pseudo-Toma*, capitolul 9.
77. *Ibid*., capitolul 11.
78. Aproximativ o mie două sute de kilograme.
79. *Pseudo-Toma*, capitolul 12.
80. Mustrările lui Isus din finalul capitolului seamănă foarte mult cu mustrările aduse de către Dumnezeu oamenilor păcătoși (comparîndu-i cu celelalte regnuri, virtuoase) din *Apocalipsa lui Pavel*.
81. 4 *Regi* 2, 8: „Atunci, luînd Ilie mantia sa și strîngînd-o vălătuc, a lovit cu ea apa și aceasta s-a strîns la dreapta și la stînga și au trecut ca pe uscat". Aluzia la Ilie nu este deloc întîmplătoare într-un mediu călugăresc, de unde provine remanierea noastră.
82. În celelalte două versiuni (*Pseudo-Toma* și *Evanghelia arabă a copilăriei Mîntuitorului*) Iosif greșește măsurile, iar Isus îndreaptă greșeala printr-un miracol.
83. Aici, cum se vede, spre deosebire de capitolul XXXI, literele sînt după alfabetul grec.
84. Cf. *Matei* 26, 38; *Marc.* 14, 34.
85. *Psalmul* 64, 10.
86. Fiu din prima căsătorie a lui Iosif.
87. O tradiție spune că Ana, mama Mariei, a mai avut o fiică de la un alt soț, Cleopha, după moartea lui Ioachim.

III

Patimile. Coborîrea în iad. Învierea şi Înălţarea

Introducere la *Evanghelia lui Petru*

Manuscrisul acestei evanghelii a fost descoperit în iarna lui 1886 spre 1887 în mormîntul unui călugăr creştin din Akhmîm, vechea Panopolis din Egiptul de Sus. El se află în prezent la muzeul din Gizeh. Este vorba de o carte compusă din treizeci şi trei de file de pergament, dintre care numai opt sînt ocupate de textul evangheliei noastre. Restul de douăzeci şi cinci cuprind o descriere parţială a cerului şi a infernului, descriere cunoscută sub denumirea de *Apocalipsa lui Petru* şi de cîteva fragmente din *Cartea lui Enoh*. Prima ediţie a fost publicată în 1892 de către U. Bouriant. Titlul i-a fost atribuit după numele autorului, sugerat în vs. 26 şi pomenit direct în vs. 60. În cartea a VI-a a *Istoriei bisericeşti* Eusebiu din Cezareea citează parţial o scrisoare a lui Serapion, episcop de Antiohia (190-211), în care acesta face o descriere a *Evangheliei lui Pavel*, perfect compatibilă cu textul descoperit la Akhmîm (afirmînd în acelaşi timp că docetiştii au introdus-o în Biserica din Antiohia). Există însă doar două vagi umbre de docetism, în vs. 10 şi 19. De altfel, caracterul docetist al scrierii începe să fie rediscutat şi redefinit în ultima vreme (a se vedea „Orientarea bibliografică").

Trebuie spus că autorul ignoră istoria Palestinei, instituţiile iudaice şi mediul de viaţă al Mîntuitorului. El se mulţumeşte să reelaboreze teologic datele evangheliilor canonice (deşi există şi părerea că *Evanghelia lui Petru* nu ar utiliza datele din evangheliile canonice). Totuşi el pare extrem de familiarizat cu acestea, şi nu numai cu ele, ci şi cu Profeţii ori cu diferite apocalipse (nu întîmplător manuscrisul a fost copiat împreună cu două apocalipse!), de care se foloseşte în mod extrem de liber, dar cu o intenţie precisă: aceea de a aşeza patimile, moartea şi glorificarea Domnului (*Kyrios)* în siajul profeţiilor veterotestamentare. Cît priveşte naraţiunea în sine, ea urmează evangheliile sinoptice. La nivel doctrinar însă, ea se inspiră din *Evanghelia după Ioan* şi din *Apocalipsă*. Aceasta explică şi frecvenţa titlurilor acordate lui Isus: *ho hyios tou theou, basileus tou Israel şi Kyrios*, frecvente în textele tradiţiei ioanice.

Evanghelia lui Petru nu este un text izolat. El rezonează, ca intenţie apologetică şi doctrinară, cu numeroase alte texte din secolul al II-lea: *Didahia, A doua epistolă clementină*, Polycarp, Iustin, *Păstorul lui Herma*, Taţian, Meliton din Sardes. Punctul *post quem* al redactării sale pare să fie anul 70, anul distrugerii Templului din Ierusalim de către armatele lui Titus. Autorul nu cunoaşte instituţiile anterioare acestei date. Termenul *ante quem* este sfîrşitul secolului al II-lea. Pentru aceasta pledează afinităţile evidente cu textele citate mai sus, care pot fi datate cu precizie. De pildă, *Peri Pascha*, scurtul tratat al lui Meliton a fost scris între 160 şi 170. În concluzie, se poate afirma că *Evanghelia lui Petru* a fost redactată cam în a doua jumătate a secolului al II-lea (unii comentatori o situează puţin înainte).

Cît priveşte locul redactării, Völter, de pildă, optează pentru Egipt. Argumentele lui sînt: existenţa, în Egipt, a unei comunităţi creştine foarte puternice şi descoperirea manuscrisului evangheliei tocmai aici, în mormîntul unui călugăr egiptean. Toţi ceilalţi specialişti susţin însă că locul iniţial al redactării este Siria. Plecînd de la mărturia păstrată de Eusebiu, se poate deduce că *Evanghelia lui Petru* fusese citită mult timp în mediile docetiste din Antiohia şi pătrunsese în comunitatea din Rossos. Un al doilea argument al susţinătorilor acestei ipoteze este că Origen nu pomeneşte apocrifa noastră decît după călătoria sa în Antiohia. Din lectura textului reiese că autorul nu cunoaşte Palestina. Deşi în prima ediţie mă arătam favorabil ipotezei care susţine originea evangheliei în Asia Mică, acum înclin tot mai mult să-i dau dreptate lui Völter. Un asemenea tip de literatură poartă pecetea geniului egiptean.

Apocrifa ne înfăţişează scenele pătimirii, răstignirii, îngropării, învierii şi înălţării la cer a Mîntuitorului. Materialul narativ şi teologic provine din evangheliile canonice. Există imagini, formule, uneori chiar pericope întregi care probează dependenţa *Evangheliei lui Petru* de sursele canonice. Redistribuirea originală a materialului preexistent s-a făcut însă conform scopului – teologic, apologetic şi dogmatic – urmărit de autor. Libertatea cu care acesta retopeşte scenele din Evangheliile canonice, deşi evidentă, nu atinge „erezia" (noţiune aproape aberantă pentru secolul al II-lea, în ciuda sau poate tocmai datorită puseurilor colerice ale lui Irineu). Cred că este vorba de un autor aparţinînd unei comunităţi creştine de sorginte păgînă, dată fiind simpatia arătată faţă de Pilat. El se adresează însă unui public iudaic. Prima scenă care ni s-a păstrat (manuscrisul nu este complet, lipsesc începutul şi sfîrşitul) ni-l prezintă pe regele Irod poruncind soldaţilor săi executarea răstignirii. Pilat este absolvit, aşadar, de orice vină. Apoi, spre deosebire de modelul său direct (*Evanghelia lui Ioan*), Petru ia locul lui Ioan, repovestind totul din propriu-i unghi de vedere.

Evanghelia lui Petru are un caracter esenţialmente apologetic. Autorul îşi „fixează obiectivul" pe scena glorificării lui Isus, prezentat ca Domn/Stăpîn (*Kyrios*). El aduce o mulţime de mărturii directe (soldaţii romani, Pilat, discipolii), precum şi indirecte (profeţiile Scripturilor iudaice) cu privire la Învierea lui Isus. Scopul urmărit e să-i convingă pe evrei, cărora li se adresează scrierea, de realitatea indubitabilă a învierii. Şi autorul nostru pare atît de înrobit ideii sale, încît nu ţine seama de ambiguitatea unor formulări (precum cele apropiate de doctrina docetistă din vs. 10 şi 19).

Aici fac o mică paranteză finală. Contrar majorităţii cercetătorilor de pînă la ea, profesoara italiană M.G. Mara propune următoarea interpretare a versetului 19: „şi Domnul a strigat: «Puterea mea, puterea mea, acum m-ai părăsit!» şi zicînd acestea a fost ridicat la cer". Acest verset trimite la *Evanghelia după Luca* 23, 46: „Şi Isus, strigînd cu glas tare, a zis: «Părinte, în mîinile Tale încredinţez duhul Meu». Şi aceasta zicînd şi-a dat duhul". Citez în continuare din comentariul profesoarei Mara, pp. 139-140: „Scriind *anelemphthe* („a fost ridicat") autorul *Evangheliei lui Petru* nu vrea să spună că Isus a murit... El anunţă înălţarea, căci exigenţele povestirii nu-i îngăduie să anticipeze învierea, pe care o va descrie pe larg mai încolo. În acest moment el vrea să sublinieze glorificarea. Puterea, adică Duhul lui Cristos îl părăseşte,

dar *în mîinile Tatălui*. Abandonarea înseamnă glorificare la dreapta lui Dumnezeu". Şi mai departe: „Respingem orice orientare gnostică, deoarece, spre deosebire de toţi autorii gnostici prezentaţi de Iustin şi de Irineu, *Evanghelia lui Petru* recuperează imediat toate momentele itinerarului cristic, de la patimi pînă la intrarea în slavă".

*

Traducerea a avut la bază versiunea greacă publicată în ediţia lui Santos Otero, 1991. Pentru note şi introducere am folosit ediţiile, amplu comentate, ale lui Vaganay, *L'Évangile de Pierre*, Paris, 1930 şi M.G. Mara, *L'Évangile de Pierre, Sources chrétiennes*, 1973. Acestea ar trebui consultate în primul rînd de către cititorii interesaţi.

Orientare bibliografică

F. Cabrol, „La découverte du manuscrit d'Akhmîm: l'évangile et l'apocalypse de saint Pierre et le livre du prophète Énoch", în *Revue des Facultés catholiques de l'Ouest*, 1893, pp. 570-590.

J.D. Crossan, *The Cross That Spoke. The Origins of the Passion Narrative*, San Francisco, 1988.

J.B. Green, „The Gospel of Peter and Canonical Gospel Priority", în *New Testament Studies*, 33, 1987, pp. 321-343.

É. Junod, „Eusèbe de Césarée, Sérapion d'Antioche et l'Évangile de Pierre", în *Rivista di storia e letteratura religiosa*, 24, 1988, pp. 3-16.

H. Koester, *Ancient Christian Gospels*, Philadelphia şi Londra, 1990.

P. Lejay, „L'Évangile de Pierre", în *Revue des Études Grecques*, 1893, pp. 59-84; 267-270.

J.W. McCant, „The Gospel of Peter: Docetism Reconsidered", în *New Testament Studies*, 30, 1984, pp. 258-273.

O. Perler, „L'Évangile de Pierre et Méliton de Sardes", în *Revue Biblique*, 71, 1964, pp. 584-590.

D.F. Wright, „Apologetic and Apocalyptic: the Miraculous in the Gospel of Peter", în D. Wenham (ed.), *Gospel Perspectives*, 6. *The Miracles of Jesus*, Sheffield, 1986, pp. 207-232.

Evanghelia lui Petru

I

1. Şi pentru că nici unul dintre iudei n-a vrut să-şi spele mîinile[1] – nici Irod, nici judecătorii[2] – Pilat s-a ridicat în picioare.

2. Atunci regele Irod a poruncit să-l ia pe Domnul[3] zicîndu-le: „Faceţi totul precum v-am zis!"[4].

II

3. Acolo se afla şi Iosif [din Arimateea], prietenul lui Pilat şi al Domnului[5]. Ştiind el că au de gînd să-l răstignească, s-a dus la Pilat şi a cerut trupul Domnului, ca să-l îngroape[6].

4. Pilat a trimis la Irod să-i ceară trupul[7].

5. Şi Irod i-a zis: „Frate[8] Pilat, dacă nu l-ar fi cerut nimeni, noi înşine l-am fi îngropat, căci se apropie ziua sabatului şi în Lege stă scris că soarele nu trebuie să apună peste vreun cadavru"[9]. Aşadar l-au încredinţat poporului iudeilor cu o zi înainte de sărbătoarea azimilor.

III

6. Iar aceştia, luînd pe Domnul, îl tot înghionteau în fugă şi ziceau: „Să-l schingiuim pe Fiul lui Dumnezeu, căci toată puterea lui este acum în mîinile noastre!".

7. După aceea l-au îmbrăcat în purpură şi l-au aşezat pe scaunul judecătorului zicîndu-i: „Să judeci cu dreptate, Rege al Israelului!".

8. Cineva a luat o cunună de spini şi a pus-o pe capul Domnului.

9. Şi unii care se aflau acolo îl scuipau în ochi, alţii îl loveau peste faţă, iar alţii îl tot împungeau cu o trestie rănindu-i trupul. Cîţiva îl biciuiau zicînd: „Asta-i cinstirea ce i se cuvine Fiului lui Dumnezeu!"[10].

IV

10. Apoi au luat doi răufăcători şi i-au crucificat de-o parte şi de alta a Domnului. Iar Domnul tăcea[11], ca şi cum n-ar fi simţit nici o durere[12].

11. Şi ridicînd crucea în picioare au scris pe ea: „Acesta este regele Israelului!"[13].

12. I-au pus veşmintele în faţa crucii, apoi le-au luat unul cîte unul şi le-au tras la sorţi.

13. Dar unul dintre cei doi răufăcători a strigat la ei certîndu-i: „Noi suferim [chinurile morţii] pentru relele pe care le-am făcut; cu ce v-a greşit însă Mîntuitorul oamenilor?".

14. Atunci au prins şi mai cumplită ură pe El[14] şi au poruncit să nu i se zdrobească picioarele, ca să moară în chinuri.

V

15. Era în miezul zilei cînd întunericul a cuprins Iudeea. Atunci s-a stîrnit o mare zarvă şi toţi se temeau să nu apună soarele, căci Isus trăia încă. Doar în Lege stă scris că soarele nu trebuie să apună peste un cadavru.

16. Atunci unul dintre ei a zis: „Daţi-i să bea fiere cu oţet!". Şi după ce le-au amestecat i-au dat să bea.

17. Au săvîrşit de toate şi s-au umplut pînă peste cap de păcate.

18. Mulţi umblau cu făclii aprinse crezînd că s-a făcut noapte.

19. Şi Domnul a strigat: „Puterea mea, puterea mea, acum m-ai părăsit!". Zicînd acestea a fost ridicat la cer.

20. Atunci catapeteasma Templului s-a rupt în două[15].

VI

21. După aceea au smuls cuiele din palmele Domnului şi i-au aşezat trupul pe pămînt. Iar pămîntul s-a cutremurat şi spaimă mare s-a făcut[16].

22. Cînd a ieşit soarele au văzut că era ceasul al nouălea.

23. Iudeii s-au bucurat foarte tare şi au dat trupul lui Iosif [din Arimateea], ca să-l îngroape. Acesta văzuse tot binele pe care l-a făcut Isus.

24. Luînd pe Domnul l-a spălat, l-a înfăşurat într-o pînză de in şi l-a astrucat în propriul lui mormînt cunoscut sub numele de Grădina lui Iosif[17].

VII

25. Atunci iudeii, bătrînii şi preoţii, dîndu-şi seama ce rău şi-au făcut singuri, au început să se lovească cu pumnii în piept şi să se tînguie: „Vai de păcatele noastre; iată, se apropie judecata şi sfîrşitul Ierusalimului!"[18].

26. Eu[19] sufeream laolaltă cu ai mei, dar ne ţineam ascunşi, cu toată durerea din inima noastră. Căci eram căutaţi ca răufăcători şi ca unii care vroiau să dea foc Templului[20].

27. După aceea am ţinut post, ne-am aşezat şi am jelit toată ziua şi toată noaptea pînă la sabat[21].

VIII[22]

28. Atunci s-au adunat doctorii, fariseii şi bătrînii căci auziseră că poporul murmură şi se loveşte cu pumnii în piept zicînd: „Dacă la moartea lui s-au întîmplat atîtea minuni, să ştiţi că e un mare sfînt".

29. Înspăimîntaţi, bătrînii s-au dus în grabă la Pilat şi l-au rugat:

30. „Dă-ne cîţiva soldaţi care să păzească mormîntul aceluia, pentru ca nu cumva ucenicii lui să vină şi să-i fure trupul iar poporul să creadă că el a înviat din morţi şi să se răzbune pe noi".

31. Pilat l-a trimis pe centurionul Petronius împreună cu mai mulţi soldaţi, ca să păzească groapa. Doctorii şi bătrînii iudeilor i-au însoţit[23].

32. Toţi cei de acolo, împreună cu centurionul şi soldaţii, au răsturnat o piatră uriaşă peste intrarea mormîntului.

33. Apoi au lipit pe ea şapte peceţi şi încropindu-şi un adăpost au rămas de strajă.

IX

34. În ziua sabatului, dis-de-dimineaţă, o mulţime de oameni din Ierusalim şi din împrejurimi a venit să vadă mormîntul pecetluit[24].

35. În noaptea de dinaintea duminicii, pe cînd soldaţii făceau de strajă cîte doi, s-a auzit un glas puternic în cer.

36. Şi au văzut cerurile deschizîndu-se, iar doi bărbaţi strălucitori ca soarele au coborît din ele şi s-au apropiat de mormînt.

37. Şi piatra care fusese aşezată la intrare s-a dat singură la o parte; atunci, descoperindu-se mormîntul, cei doi tineri au intrat în el.

X

38. Văzînd soldaţii una ca asta s-au dus şi i-au trezit pe centurion şi pe bătrîni.

39. Tocmai le povesteau ce văzuseră, cînd iarăşi se arată, de data aceasta trei bărbaţi ieşind din mormînt – doi dintre ei sprijinindu-l pe al treilea – şi-n urmă, însoţindu-i, o cruce[25],

40. iar capetele primilor doi ajungeau pînă la cer în timp ce capul Aceluia pe care-l ţineau de mîini trecea dincolo de ceruri.

41. Şi au auzit un glas de sus zicînd: „Ai dus vestea celor adormiţi?".

42. „Am dus-o", a venit răspunsul dinspre cruce[26].

XI

43. Atunci toţi cei de faţă au început să se sfătuiască între ei dacă să meargă să-l înştiinţeze pe Pilat.

44. Şi pe cînd discutau ei, iată că din nou se deschid cerurile şi un om coboară şi intră în mormînt[27].

45. Îndată cei din preajma centurionului au părăsit mormîntul pe care-l păzeau, au alergat în toiul nopţii la Pilat şi i-au povestit tot ce văzuseră. Iar la sfîrşit au zis cu glas cutremurat: „Într-adevăr era Fiu al lui Dumnezeu".

46. Şi răspunzîndu-le Pilat a zis: „Eu nu m-am pătat cu sîngele Fiului lui Dumnezeu. Voi singuri aţi hotărît aşa"[28].

47. După aceea s-au apropiat cu toţii şi l-au rugat stăruitor să poruncească centurionului şi soldaţilor să nu vorbească despre ce-au văzut,

48. „căci, ziceau ei, mai degrabă să avem de ispăşit un păcat mare în faţa lui Dumnezeu decît să cădem în mîinile iudeilor şi să fim omorîţi cu pietre".

49. Iar Pilat a poruncit centurionului şi soldaţilor să nu vorbească.

XII[29]

50. În zorii zilei de duminică Maria Magdalena, ucenica Domnului – care nu făcuse la mormîntul Domnului cele ce făceau de obicei femeile în amintirea morţilor dragi, şi asta numai de frica iudeilor –

51. a luat cu ea cîteva prietene şi s-a dus la locul unde a fost aşezat trupul lui Isus.

52. Dar se temeau ca nu cumva să le vadă iudeii şi ziceau: „Dacă n-am putut plînge şi jeli în ziua cînd l-au răstignit, măcar s-o facem acum, la mormînt.

53. Cine însă ne va da la o parte piatra de pe gura mormîntului, pentru ca noi, intrînd, să putem sta lîngă el şi împlini cele de cuviinţă?

54. Căci uriaşă mai era piatra aceea şi ne temem să nu ne vadă careva. Dacă nu vom reuşi [s-o urnim din loc], măcar să punem la intrare tot ce-am adus întru pomenirea lui şi să bocim lovindu-ne cu pumnii în piept pîn-o trebui să ne întoarcem la casele noastre".

XIII

55. Şi cînd au sosit au găsit mormîntul deschis. S-au apropiat şi privind cu luare-aminte înăuntru au văzut în mijlocul mormîntului un tînăr minunat la înfăţişare[30], îmbrăcat într-un veşmînt strălucitor, care le-a zis:

56. „De ce-aţi venit? Pe cine căutaţi? Pe Cel care-a fost răstignit? A înviat şi s-a dus. Iar dacă nu credeţi, aplecaţi-vă şi vedeţi că nu mai este pe locul unde a fost întins. Căci a înviat şi s-a întors acolo de unde a fost trimis".

57. Atunci femeile au fugit înspăimîntate.

XIV

58. Sosi şi ultima zi a azimilor. Mulţi începură să se întoarcă la casele lor, căci sărbătoarea era pe sfîrşite.

59. Noi, cei doisprezece ucenici ai Domnului[31], plîngeam şi eram trişti. Ne-am întors acasă zdrobiţi de cele întîmplate.

60. Iar eu, Simon Petru, şi fratele meu, Andrei, am luat năvoadele[32] şi ne-am îndreptat spre mare. Cu noi se afla şi Levi, fiul lui Alfeu, cel pe care Domnul...

(final pierdut)

Note

1. Începutul evangheliei s-a pierdut. Scena precedentă se poate însă reconstitui plecînd de la un amănunt de ordin gramatical. În fragmentul nostru apare particula *de*, al cărei corelativ, *men*, ar trebui să existe în fragmentul lipsă. Acest cuplu de particule, *men-de*, exprimă ideea complementarităţii. În româneşte el se traduce prin „pe de o parte... pe de alta". Obţinem aşadar următoarea ecuaţie: Irod şi un personaj necunoscut, X, se opun prin ceva, şi anume, prin gestul spălării mîinilor. Dar, ne spune evanghelia, Irod este cel care *nu vrea* să facă acest gest, în *opoziţie* cu personajul neidentificat. Completînd lacuna cu informaţiile extrase din evangheliile canonice obţinem X = Pilat. Deci scena precedentă, nu însă şi iniţială, pare a fi fost scena spălării lui Pilat pe mîini.
2. Judecătorii nu împlinesc ritualul prescris în *Deuteronom* 21, 6-8.
3. Domnul, *kyrios*, titlu cu care *Evanghelia lui Petru* îl numeşte pe Isus de nu mai puţin de treisprezece ori. Numele lui Isus nu se menţionează, în schimb, niciodată. Amănuntul, aparent nesemnificativ, dă seama totuşi de caracterul apologetic al scrierii. Titlul de „Fiu al lui Dumnezeu" apare doar în gura lui Isus însuşi, iar cel de „Mîntuitor", o singură dată, în gura bunului tîlhar (vs. 13). Despre titlurile acordate lui Isus, pe larg, în excelenta lucrare a lui Oscar Cullmann, *La christologie du Nouveau Testament*, Paris, 1956.
4. Irod, iar nu Pilat, este cel care porunceşte uciderea lui Isus. Chiar de la început se conturează clar şi tranşant opoziţia între Irod, asupra căruia apasă întreaga vină a condamnării şi uciderii Mîntuitorului, şi Pilat, guvernatorul inocent şi blînd, ocupantul/păgînul „de treabă". De remarcat asemănarea frapantă cu *Acta Pilati* (*Evanghelia lui Nicodim*).
5. Triunghiul personajelor pozitive: Isus, Pilat, Iosif. Autorul vrea să sugereze faptul că Mîntuitorul nu era chiar singur şi neajutorat în timpul procesului.
6. „Modificare profundă a datelor tradiţiei evanghelice care plasa, cum e şi firesc, demersul lui Iosif *după* scena calvarului. De ce această inversare ciudată a evenimentelor? Iată explicaţia noastră: faimosul text din *Deuteronom* 21, 22-23, pe care se sprijină atît evreii, în *Evanghelia după*

Ioan, pentru a cere *crucifagium* (zdrobirea fluierelor picioarelor), cît și Irod, în evanghelia noastră, pentru a-l liniști pe guvernatorul Pilat, nu vorbește numai de interdicția de a lăsa pe timpul nopții cadavrele criminalilor «pe lemn», ci indică și motivația religioasă a acestei interdicții. Într-adevăr, în textul ebraic, destul de bine tradus de Septuaginta, citim: «Dacă se va omorî un om care a săvîrșit o nelegiuire vrednică de pedeapsa cu moartea și l-ai spînzurat de un lemn, trupul lui mort să nu stea noaptea pe lemn; ci să-l îngropi în aceeași zi, căci cel spînzurat este blestemat înaintea lui Dumnezeu, și să nu spurci țara pe care ți-o dă moștenire Domnul Dumnezeul tău».
Rabinii, în comentariile lor la *Pentateuh*, recomandau ca vinovatul, după ce era lapidat, să fie spînzurat, dar foarte repede coborît din ștreang. În plus, se știe că acest fragment era foarte adesea invocat de evrei împotriva creștinilor, tocmai pentru că mentalitatea evreiască nu putea admite moartea pe cruce a Mesiei. N-am putea oare presupune, cu drept temei, următoarea ipoteză: unii adversari vor fi preluat obiecția, adăugînd că Isus crucificat, blestemat de Dumnezeu ca spînzurat, pîngărise și pămîntul, adică devenise un blestem adevărat, căci, după toate aparențele, el n-a putut fi îngropat înainte de termenul cuvenit? Așa s-ar explica atît insistența curioasă a apocrifei noastre în a preciza că răstignitul a fost coborît de pe cruce înainte de ceasul al treilea al după-amiezii, cît și transformarea cronologiei tradiționale prin așezarea cererii lui Iosif din Arimateea imediat după ședința procesului" (Vaganay, pp. 207 *sq*).

7. *Luca* 23, 7.
8. „Frate Pilat", *adelphos*, sinonim aici cu *philtatos*, apelativ obișnuit în scrisorile acelei vremi.
9. *Deuteronom* 21, 23. Pasajul joacă un rol important în economia evangheliei.
10. Scena batjocoririi și flagelării lui Isus pare construită exclusiv pentru a justifica o profeție „veterotestamentară". În acest sens a se vedea pasajul din *Isaia* 50, 6. Vaganay scrie (pp. 219 *sq*.): „Pentru autorul nostru datele din acest episod nu au sens decît prin faptul că ele reproduc o profeție ce leagă *Vechiul* de *Noul Testament*. Evident, nu este vorba de o reproducere literală: Pseudo-Petru nu insistă asupra similitudinilor. Credem mai degrabă că el a inserat în trama povestirii sale amintirile, mai mult sau mai puțin vagi, ale unei cateheze". Față de scena descrisă în evangheliile canonice Pseudo-Petru introduce un moment nou: așezarea lui Isus pe scaunul/tronul judecătorului. Dion Chrysostomul scrie – în *De regno* 4, 66 – că perșii, la sărbătoarea Saceelor, așezau un condamnat la moarte pe tronul regelui, îi dădeau onorurile cuvenite și-i îngăduiau să-și facă toate poftele înainte de a-l spînzura. Philon din Alexandria povestește și el, în *Contra Flaccum* 5-6, cum și-au bătut joc egiptenii de prințul evreu Agrippa I, care se afla în trecere prin Alexandria: „Trăia în Alexandria un nebun pe nume Carabas, dintre aceia a căror nebunie nu se întoarce împotriva lor înșiși, nici împotriva celorlalți. Nebunia lui era blîndă și liniștită. Hoinărea zi și noapte pe străzi, înfruntînd frigul sau arșița și devenise distracția tinerilor și copiilor fără nici o ocupație. Ei bine, tocmai pe acest nenorocit l-au tîrît în gimnaziu și l-au suit pe un loc înalt, ca să-l vadă toată lumea. I-au pus pe cap o foaie de hîrtie în loc de coroană, iar pe trup o bucată de pînză în loc de mantie. Unul a văzut pe jos o trestie. A cules-o și i-a pus-o

în mînă în loc de sceptru. Şi, după ce l-au împodobit cu toate însemnele regalităţii, transformîndu-l într-un rege de bîlci, cîţiva tineri cu ciomege pe umeri i-au format un soi de gardă personală. Apoi, unii au venit să i se închine, alţii să ceară dreptate, iar alţii să-i dea sfaturi despre treburile publice. Mulţimea dimprejurul său îl aclama, numindu-l Marin, cuvînt care, în siriacă, înseamnă «prinţ»".

11. *Isaia* 53, 7: „Cînd a fost chinuit şi asuprit n-a deschis gura deloc, ca un miel pe care-l duci la măcelărie, ca o oaie mută înaintea celor care o tund: n-a deschis gura".
12. Traducerea corectă este „ca şi cum", nu „pentru că". Varianta „pentru că nu simţea nici o durere" anulează realitatea crucificării, aşadar a jertfei lui Isus, aşezînd evanghelia în pură descendenţă docetistă.
13. Imprecizie de ordin istoric. Romanii obişnuiau să scrie motivul condamnării pe o tăbliţă imediat după rostirea sentinţei. Condamnatul mergea cu tăbliţa legată de gît pînă la locul execuţiei. Aici tăbliţa era luată şi bătută în cuie deasupra crucii.
14. Este vorba de Isus, cum apreciază în comentariile lor Harnack şi Völter, iar nu de tîlharul cel bun, versiune spre care înclină toţi ceilalţi comentatori. Aceştia susţin că autorul s-ar contrazice dacă ar vorbi despre Isus, căci intenţia lui este de a arăta că Isus a fost înmormîntat înainte de căderea nopţii. Prin urmare, nu are nici un interes să-i prelungească agonia. Dar pasajul trebuie citit „intertextual". El trimite în mod cert la o profeţie – din *Numeri* 9, 12; *Exod* 12, 46, *Psalmul* 34 (33), 21 –, „Nici un os nu-i va fi zdrobit", profeţie pusă foarte de timpuriu în legătură cu patimile Domnului.
15. Deşi episodul conţine toate datele Evangheliilor canonice – întunecarea cerului, strigătul lui Isus către Tatăl, băutul oţetului amestecat cu fiere, în sfîrşit, despicarea catapetesmei Templului –, ordinea în care sînt aşezate aceste date ne dă impresia că citim un text cu totul nou. Un episod de maximă tensiune alternează cu un altul exploziv, de maximă descărcare emotivă. Punctul în jurul căruia pulsează scena răstignirii din Evangheliile canonice este Isus. Aici, acest punct se deplasează dinspre figura Mîntuitorului răstignit spre întunericul ce învăluie brusc întreaga lume. Cum am văzut şi în legătură cu cererea trupului de către Iosif din Arimateea, autorul apocrifei încearcă să impună ideea că Isus a fost coborît de pe cruce şi îngropat înainte de apusul soarelui. Cînd văd că cerul se întunecă, evreii care asistă la crucificare sînt cuprinşi de o spaimă teribilă. Ei cred că s-a făcut deja noapte şi că a început sabatul. A ucide în ziua sabatului reprezenta cea mai mare nelegiuire. Această tensiune se descarcă brusc în momentul reapariţiei soarelui: „Iudeii s-au bucurat foarte tare" văzînd că „era abia ceasul al nouălea".
16. „Fără îndoială că Pseudo-Petru vrea să scoată în evidenţă, printr-un miracol, contactul trupului lui Isus cu pămîntul. Este un mod de a fixa atenţia cititorului pe momentul coborîrii crucii. Vedem dar cît de naiv, în sensul de «nevinovat», este docetismul său. *Trupul lui Isus nu este o aparenţă, o fantomă fără consistenţă materială* deoarece, chiar şi după ce a fost părăsit de *dynamis*, el îşi păstrează caracterul supranatural. Un docet adevărat n-ar fi scris aşa" (Vaganay, p. 225).

17. Probabil că pe vremea lui Pseudo-Petru „grădina lui Iosif" era un loc foarte cunoscut, chiar şi de cititorii care nu locuiau în Palestina.
18. Aluzie la cucerirea Ierusalimului şi la distrugerea Templului de către Titus, în anul 70.
19. Adică Petru.
20. Probabil una dintre acuzaţiile aduse creştinilor de către evrei.
21. Adică patruzeci de ore. *Noul Testament* nu vorbeşte explicit de post în răstimpul dintre Crucificare şi Înviere. O asemenea tradiţie se întîlneşte însă în *Evanghelia evreilor*, fragmentul 17, pe care ni l-a transmis sfîntul Ieronim (*De viris illustribus* 2): „O Evanghelie care se numeşte «după evrei», tradusă recent de către mine în greacă şi latină (Origen o foloseşte adesea) povesteşte ce s-a întîmplat după Învierea Mîntuitorului: «Atunci Domnul, după ce a dat linţoliul slujitorului preotului, a venit la Iacob şi i s-a arătat. Căci Iacob s-a jurat că nu va mai mînca pîine din ceasul în care a băut paharul Domnului şi pînă cînd nu va vedea pe Domnul înviat din morţi. Şi Domnul îi zice: «Adu-mi o pîine!». Apoi adaugă: «A luat pîinea, a binecuvîntat-o şi i-a dat-o lui Iacob cel drept zicînd: «Frate, ia şi mănîncă, pentru că Fiul omului a înviat din morţi»".
22. Versetele 28-33 alcătuiesc cadrul în care va avea loc Învierea. Martorii (contrar datelor din Evangheliile canonice) nu sînt prieteni ai lui Isus, ci personaje oficiale. Sesizăm dubla intenţie a autorului: în primul rînd el vrea să ne sugereze că evenimentul pascal s-a desfăşurat sub ochii întregii lumi; în al doilea rînd, vrea să „tragă la răspundere" pe toţi participanţii la acest eveniment. Pseudo-Petru a utilizat, se pare, fragmentul din *Matei* 27, 62-66, adăugînd părţilor mai puţin convingătoare informaţii precise şi foarte coerente, în aşa fel încît Învierea Domnului să devină un fapt *evident*. Iar cînd ni se spune că ucenicii au stat ascunşi plîngînd şi ţinînd post, noi trebuie să înţelegem că ei n-au putut fura trupul Domnului în noaptea de vineri spre sîmbătă. Episodul mormîntului pecetluit trimite la *Matei* 27, 66 precum şi la *Daniel* 6, 18. Numărul şapte aminteşte însă clar de *Apocalipsă* 5, 1.
23. Aşadar în jurul mormîntului se află atît romani, cît şi evrei. Ei pun cadavrul înăuntru, după care se instalează acolo.
24. Autorul supralicitează: o mulţime de evrei din Ierusalim au venit să vadă mormîntul lui Isus, pecetluit.
25. Aşadar nu numai soldaţii romani asistă la Învierea Mîntuitorului, ci şi „bătrînii" evreilor (adică membrii sinedriului). Amănunt extrem de îndrăzneţ. Atunci cum de aceşti evrei nu s-au convertit pe loc!? Preferă să-i mituiască pe soldaţi decît să creadă în mesianitatea lui Isus?
26. În ce priveşte Învierea văzută ca Înălţare glorioasă a lui Isus, M.G. Mara face următoarele observaţii: „*Moartea-Înălţare* şi *Învierea-Înălţare* nu denotă nici ignorarea teologică a tainei lui Isus ca Domn (*kyrios*), nici o alăturare extravagantă de idei care n-ar avea alt scop decît satisfacerea unui anume gust pentru fantastic. Dimpotrivă, autorul nostru vrea să ne prezinte tocmai marea taină a lui Isus ca Domn (*kyrios*), taina ce exprimă şi rezumă toate celelalte taine. El cunoaşte foarte bine succesiunea diferitelor momente ale tainei, dar fiecare moment este văzut şi trăit în sinteza finală a gloriei" (p. 176). Imaginea cerurilor care se deschid e frecventă în literatura apocaliptică intertestamentară. Ea se întîlneşte însă şi în *Faptele*

apostolilor 7, 56, precum şi în *Apocalipsă* 4, 1; 11, 9. Cristos apare ca *axis mundi*. El leagă cele trei niveluri cosmice, lucru sugerat şi prin dimensiunile sale extraordinare. Simbolica fleşelor de pe catedralele medievale pare să aibă legătură directă cu fragmentul nostru. Catedrala rezumă lumea, cu toate cele trei niveluri ale sale. Bolta susţinută de coloane este bolta cerească. Nu întîmplător pe ea sînt presărate zeci de stele aurii. Fleşa iese din cer, sparge bolta, aşa după cum în *Evanghelia lui Petru* Isus însuşi stă „cu un cap" deasupra cerului şi a însoţitorilor săi. Despre acest subiect foarte interesant a se vedea: Jean Daniélou, *La théologie du judéo--christianisme*, Paris, 1958, pp. 303-315 şi „Le symbolisme cosmique de la croix", în *La Maison Dieu*, 75, 1963, pp. 23-36; de asemenea, Mircea Eliade, *Images et symboles*, Paris, 1952, pp. 33-72 şi pp. 211-220.

Vs. 42: „Crucea care merge singură şi vorbeşte este deja prezenţa semnului Fiului omului amintit de Matei atunci cînd descrie întoarcerea glorioasă a Domnului (*kyrios)* şi la care fac aluzie *Epist. Apost.* 16: «Crucea mea va merge înaintea mea» şi *Apocalipsa lui Petru* 1: «Cînd mă voi întoarce în slavă crucea va fi înaintea mea». Amintesc încă o mărturie interesantă din secolul al II-lea, despre autorul căreia nu se ştie altceva decît că a trăit şi a scris în Asia Mică. Textul prezintă crucea ca pe «scara lui Iacob şi calea îngerilor în vîrful căreia stă cu adevărat Domnul». Şi continuă: «Acest arbore cu dimensiuni cereşti s-a fixat la mijloc, între pămînt şi cer, ca susţinător al tuturor lucrurilor şi reazem al universului, ca suport al întregului pămînt locuit şi pîrghie a lumii, ţinînd laolaltă diversitatea firii omeneşti. El atinge cu vîrful bolta cerului şi are rădăcina vîrtos înfiptă în pămînt. Adună din toate părţile cu braţele-i imense duhul aerului dintre cer şi pămînt. El este totul în tot şi peste tot»" (Mara, pp. 180 *sq.*).

În vechea literatură iudaică îngerii sînt înfăţişaţi ca nişte uriaşi: *2 Enoh* 1, 2; *Testamentul lui Ruben* 5, 7. Isus însuşi apare astfel descris în *Păstorul lui Herma*, de pildă (83, 1). Despre un duh uriaş ne povesteşte şi Filostrat în *Viaţa lui Apollonios din Tyana* IV, 16. Este vorba despre fantoma (*eidolon*) lui Ahile, care i se arată înţeleptului ieşind din mormîntul de lîngă Troia. Ahile „era înspăimîntător la vedere, fără a-şi pierde ceva din strălucire [...]. Cînd a apărut avea înălţimea de cinci coţi, pe urmă se mări încă, după care ajunse de două ori mai mare, dacă nu chiar mai mult. Pe puţin atinse doisprezece coţi cînd crescu de tot" (adică atunci cînd ieşi de tot din mormînt – n.n., C.B.) (trad. Marius Alexianu).

27. Îngerul care le va înştiinţa a doua zi pe femeile mironosiţe despre Învierea Domnului.
28. Stranie atitudine a evreilor! Deşi au văzut Învierea cu ochii lor (aici, în această evanghelie) nu simt nici o dorinţă de convertire la adevăr.
29. Episodul femeilor la mormîntul gol işi are modelul – modificat desigur în funcţie de intenţia apologetică a autorului – în *Marcu* 16, 1-8. În textul nostru femeile fug fără să rostească vreun cuvînt. Autorul se mulţumeşte să descrie pur şi simplu scena. Nu-l interesează ce s-a mai întîmplat cu femeile sau cu apostolii. „Aceasta s-ar putea explica prin faptul că autorul nostru, care a urmat îndeaproape *Marcu* 16, 1-8, nu cunoaşte sfîrşitul celei de-a doua evanghelii (canonice); tăcerea lui ar fi o nouă dovadă că textul celei de-a doua evanghelii se termina atunci cu versetul 8" (Mara, 186).

30. Îngerul despre care ni se spune că a coborît din cer după urcarea Domnului (vs. 44).
31. Sîntem la exact o săptămînă după Paşti. Detaliu stupefiant: autorul evangheliei vorbeşte despre cei doisprezece apostoli ca şi cum Iuda s-ar mai afla în viaţă. Să fie doar o greşeală de copist grăbit? Dar aceasta putea fi corectată de primul cititor atent. Mara presupune în comentariul său că „doisprezece" nu are în context o valoare strict numerică, ci una simbolică, de influenţă paulinică (I *Corinteni* 15, 5).
32. Ultimul episod, în care apostolii îşi iau năvoadele în spinare şi se îndreaptă către mare (adică spre lacul Tiberiadei) trimite la *Ioan* 21, 1-23. Pe autor îl interesează în primul rînd Petru; de aceea omite intenţionat celelalte epifanii ale lui Isus înviat. În *Ioan* 21, 1-23 citim că Petru l-a văzut pe Isus după opt zile de la Înviere. Cred aşadar că teza lui Mara expusă în nota precedentă are o marjă de incertitudine. Pseudo-Petru cunoştea, probabil, sfîrşitul *Evangheliei lui Marcu*, sfîrşit în privinţa căruia nu avem nici o dovadă clară că nu exista. Dar cum în evanghelia canonică Isus se arată mai întîi Mariei Magdalena, iar nu lui Petru, el nu are nici un interes să-l transcrie ori să-l prelucreze. Pur şi simplu nu-l interesează şi atunci îl lasă deoparte. Astfel sărim peste un interval de timp şi ajungem tocmai pe malul lacului Tiberiadei, unde, în sfîrşit, Isus i se arată şi lui Petru.

Introducere la *Evanghelia lui Nicodim*

Procesul lui Isus constituie unul din episoadele cele mai tulburi și în același timp tulburătoare din Evanghelie. Interese politice și pasiuni lumești se amestecă, indiscret, cu adevărul *tăcut* al altei lumi, al nelumii noastre. Creștinii din Orient s-au repezit îndată asupra evreilor, susținînd că aceștia ar fi singurii vinovați de uciderea Mîntuitorului. Creștinii din Occident nu s-au lăsat, nici ei, mai prejos: calul lor de bătaie a fost însă Pilat. Fiecare parte a lumii s-a „defulat" condamnîndu-și reprezentanții suverani. Pe de o parte, au fost puși la zidul infamiei Irod, toată cohorta de preoți, leviți și cărturari iudei; de partea cealaltă, singur, Pilat, reprezentantul unei puteri imperialiste și mai ales anticreștine pînă în secolul al IV-lea: puterea romană.

Evanghelia lui Nicodim reprezintă o mostră a acestei reacții antiiudaice. Pilat face figură de ins blajin, manipulat, de avocat al lui Isus. El este contrapus, ca martor, intrigilor iudaice. Autorul sau autorii vroiau să demonstreze că un păgîn, un venetic crescut în afara Legii, a intuit mai bine decît cei ce se pretindeau experți ai Legii de partea cui era dreptatea dumnezeiască. De aceea primul text cunoscut, separat, sub numele de *Acta* sau *Gesta Pilati* reia, îmbogățindu-l cu elemente inedite, episodul judecății lui Isus.

Această literatură a înflorit pe la sfîrșitul secolului I și începutul celui de-al II-lea. Fragmentele ajunse pînă la noi sînt însă prelucrări ulterioare (secolele V și VI). Sfîntul Iustin Martirul le pomenește în *Apologia* sa. Vrînd, de pildă, să demonstreze istoricitatea episodului tragerii la sorți și împărțirii veșmintelor Mîntuitorului, el invocă *Acta Pilati*: „Și după ce l-au răstignit, cei care l-au pus pe cruce au tras la sorți haina sa și au împărțit-o între ei. Toate acestea într-adevăr s-au petrecut așa, după cum le puteți afla din *Faptele întîmplate sub Ponțiu Pilat*" (*Apol.* I, 35). Nu se știe dacă Iustin citează opera unui autor anume, ori dacă se referă la documentele păstrate în arhivele împărătești de la Roma. Cert este că le cunoaște din sursă directă și că le folosește în scop apologetic.

Cam din aceeași perioadă avem și mărturia lui Tertulian. În *Apologeticum* (XXI, 24), după o retrospectivă a patimilor și răstignirii Mîntuitorului, el notează: „Pe toate acestea cu privire la Cristos, Pilat, el însuși *aproape creștin* (s.n.) în conștiința sa, le-a adus la cunoștința împăratului de atunci, Tiberiu". De altfel, nu întîmplător am făcut sublinierea în citat, atitudinea lui Tertulian față de Pilat este atît de favorabilă, iar sensul procesului lui Isus atît de tendențios, încît mulți cercetători au tras concluzia că autorii vastului ciclu *Faptele lui Pilat* s-ar fi inspirat chiar din *Apologeticul* Părintelui latin.

În sfîrșit, se știe precis că în jurul anilor 311-312, în timpul persecuției anticreștine de sub domnia lui Maximin, au circulat pe tot cuprinsul Imperiului niște *Fapte ale lui Pilat* emanate de la curtea imperială cu un caracter extrem de calomnios la adresa lui Isus. Acestora li s-a dat imediat o replică „veridică" din partea creștinilor.

Mărturiile ulterioare, ale lui Orosius (sec. V) şi Grégoire de Tours, un secol mai tîrziu, privesc deja prelucrările, variantele retopite într-o altă formă, ale textelor iniţiale. Există aşadar trei etape în elaborarea acestui ciclu: prima, naşterea lui aproape concomitent cu textele canonice; a doua, revenirea lui în actualitate, pe vremea prigoanei anticreştine, la începutul secolului al IV-lea; şi a treia, reelaborarea sub forma în care le citim şi astăzi.

*

Evanghelia lui Nicodim este alcătuită din două părţi distincte, autonome la început: *Acta Pilati* (desfăşurarea procesului) şi aşa numita *Coborîre a lui Cristos în iad* (*Descensus Christi ad Inferos*). Episodul încarcerării lui Iosif constituie un alt nucleu narativ şi face legătura între cele două segmente foarte ample. Pe lîngă versiunile traduse în culegere, „dosarul" sau „ciclul Pilat" mai cuprinde: o *Scrisoare a lui Pilat către Tiberiu*, o *Scrisoare a lui Tiberiu către Pilat*, o *Relatare a lui Pilat* (*Anaphora*), corespondenţa între Pilat şi Irod, *Trădarea lui Pilat* (*Paradosis*), *Moartea lui Pilat*, *Mărturia lui Iosif din Arimateea*, *Răzbunarea Mîntuitorului* (*Vindicta*).

Numele de *Evanghelia lui Nicodim* dat celor două fragmente, la început distincte, este atestat după secolul al X-lea (Nicodim apare sistematic în titlul scrierii începînd cu secolul al XIII-lea). El a fost impus prin culegerile scriitorilor medievali Vincent de Beauvais şi Iacopo da Varrezze. Independenţa iniţială a celor două texte este incontestabilă. Tischendorf aduce următoarele argumente: din cele douăsprezece manuscrise consultate pentru stabilirea textului publicat în ediţia sa doar trei conţin şi a doua parte (coborîrea în iad); Grégoire de Tours nu cunoaşte decît prima parte, pe care o numeşte *Gesta Pilati*; majoritatea manuscriselor greceşti şi versiunea coptă îşi încheie prima parte cu o concluzie proprie; în plus, partea a doua formează un tot unitar, suficient sieşi. Primul codice în care cele două texte apar reunite este *Einsidlensis*, puţin înaintea secolului X.

*

Autorul *Faptelor lui Pilat*, numit în text Anania, trebuie să fie un iudeo-creştin. Se resimte influenţa textelor canonice (*Luca* şi *Faptele apostolilor*). De asemenea, autorul va fi fost, cum însuşi o spune în prima frază, un bun cunoscător al legilor, un ins cu excelentă formaţie juridică. El îşi propune să refacă procesul lui Isus din perspectiva lui Pilat, aşadar dintr-o perspectivă neutră. Evident, personajul principal e absolvit în cele din urmă, iar vina lăsată să cadă exclusiv asupra iudeilor. Textul are o notă supărător politică. Autorul nu reuşeşte (de fapt nici nu-şi propune) să transgreseze cadrul strict juridic.

Metafizica apare în partea a doua. Tehnica literară este aici foarte subtilă. Ne aflăm în faţa unei „puneri în abis", unică în literatura creştină. Doi iudei înviaţi o dată cu Isus dau mărturie despre victoria acestuia asupra morţii şi iadului. Înainte de a se urca la dreapta Tatălui, Isus coboară în sălaşul întunericului şi al umbrelor, pe care îl mîntuie de rău. După ce-l înlănţuie pe

Satana, îi sloboade pe protopărinţi din pîntecele lumii infernale (etimologic, „de jos", „inferioare") şi-i ia cu dînsul în paradis. E, de fapt, completarea noii ontogeneze începute pe pămînt. Acum înţelegem, şi dintr-o altă perspectivă, rostul morţii Lui: transmiterea Evangheliei, a veştii celei bune şi lumii de jos. Restauraţia umană este astfel totală, integrală. Dumnezeu a murit pentru a-i bucura şi pe drepţii de „dincolo". În *Evanghelia lui Petru*, atunci cînd Isus iese din mormînt sprijinit de cei doi îngeri însoţitori, „un glas de sus" îl întreabă: „Ai dus vestea celor adormiţi?". Iar dinspre cruce vine prompt răspunsul: „Am dus-o". Teribil, cutremurător acest dialog între Tatăl şi Fiul! Nu cunosc o expresie mai simplă şi în acelaşi timp mai dramatică a iubirii lui Dumnezeu pentru om.

Scena coborîrii în iad, a eliberării protopărinţilor şi a înlănţuirii lui Satan apare şi în alte scrieri apocrife, de pildă, în *Întrebările puse Domnului Isus Cristos de către preafericitul apostol Bartolomeu şi de către alţi apostoli* (capitolele 6-28). Aici, *Cristos* înviat povesteşte, direct, întîmplările apostolului Bartolomeu. Amănuntele originale sînt foarte puţine (de pildă, atunci cînd Isus îl scoate pe Adam din „gura" Infernului, îi spune: „Să ştii că din cauza ta şi a odraslelor tale sînt răstignit pe cruce!"; iar protopărintele răspunde oftînd: „Aşa ai socotit tu de cuviinţă, Doamne!"). În rest, faptele sînt aceleaşi.

În *Apocalipsa lui Pavel* îl vedem pe Cristos coborînd în Infern pentru a doua oară – nu pentru a-i răscumpăra pe drepţii *Vechiului Testament*, ci pentru a le aduce răcorire şi alinarea de o zi a suferinţelor celor păcătoşi. Cei care au provocat această a doua coborîre în sălaşul morţii sînt arhanghelul Mihail, supraveghetorul pămîntului, şi apostolul Pavel, răpit în trup de Duhul Sfînt şi purtat prin toate sălaşurile lumii nepămînteşti.

Prima parte a textului nostru are două variante, notate A şi B, destul de diferite între ele. În ediţia sa din 1853, Tischendorf le-a inclus pe amîndouă. Eu am tradus doar varianta A, considerată a fi fost forma autentică a *Faptelor lui Pilat*. Limba originală a fost, cu siguranţă, greaca. Invocarea unui arhetip ebraic contituie o modalitate convenţională de a afirma vechimea şi deci autoritatea textului.

Din a doua parte (*Coborîrea în iad*) nu ni s-a păstrat decît o singură versiune în greacă. Există însă şi două latine, notate la fel: A şi B. Versiunea A urmează îndeaproape versiunea greacă; cealaltă se îndepărtează pe alocuri, dar nu radical. Am tradus în continuarea *Faptelor lui Pilat* versiunea greacă după textul critic editat de Tischendorf şi am inclus în *apendice* traducerea versiunii latine B, cea mai răspîndită în Occidentul medieval.

Orientare bibliografică

R. Gounelle, Z. Izydorczyk, *L'Évangile de Nicodème*, Brepols, Paris, 1997.

R. Gounelle, „Pourquoi, selon l'*Évangile de Nicodème*, le Christ est-il descendu aux Enfers?", în J.-D. Kaestli, D. Marguerat (ed.), *Le mystère apocryphe. Introduction à une littérature méconnue*, Geneva, 1995, pp. 67-84.

A.D. Kartsonis, *ANASTASIS. The Making of an Image*, Princeton, 1986 (studiu de iconologie).

J. Kroll, *Gott und Hölle. Der Mythos vom Descensuskampfe*, Leipzig-Berlin, 1932; *Beiträge zum Descensus ad Inferos*, Königsberg, 1922.

E. von Dobschütz, „Nicodemus, Gospel of", în J. Hastings (ed.), *A Dictionary of the Bible*, III, Edinburgh, 1900, pp. 544-546.

Evanghelia lui Nicodim[1]

Amintiri[2] despre Domnul nostru Isus Cristos
compuse sub Ponţiu Pilat

Prolog

Eu, Anania, protector[3] de rang pretorian, nomomat[4], l-am cunoscut pe Isus Cristos din Sfintele Scripturi şi m-am apropiat de El prin credinţă, învrednicindu-mă şi de Sfîntul Botez. Tot umblînd eu după amintirile din acea vreme scrise în timpul vieţii Stăpînitorului nostru Isus Cristos, şi pe care evreii le-au dat în păstrare lui Ponţiu Pilat, am găsit manuscrisul lor ebraic şi, prin bunăvoinţa lui Dumnezeu, le-am tălmăcit în greacă, spre a fi cunoscute de toţi cei care invocă numele Domnului nostru Isus Cristos. Aceasta s-a întîmplat în al şaptesprezecelea an al domniei stăpînului nostru Flavius Theodosius[5] şi al şaselea al domniei lui Flavius Valentianus, indiktionul[6] al nouălea.

Aşadar voi, care citiţi şi folosiţi textul acesta în alte cărţi, amintiţi-vă de mine şi rugaţi-vă ca Dumnezeu să-mi fie prielnic şi să se îndure de păcatele pe care le-am săvîrşit în faţa Lui!

Pace tuturor celor ce vor citi sau asculta aceste rînduri, precum şi slujitorilor lor!

Ne aflăm în al cincisprezecelea an al guvernării Cezarului Tiberiu, împărat al romanilor, şi în al nouăsprezecelea an al domniei lui Irod, regele Galileii, cu opt zile înainte de calendele lui aprilie, adică pe douăzeci şi cinci martie[7], în timpul consulatului lui Rufus şi Rubelion, în al patrulea an al celei de-a 202-a Olimpiade, pe cînd mare preot al iudeilor era Iosif, fiul lui Caiafa[8]. După răstignirea şi pătimirea Domnului, Nicodim a transmis arhiereilor şi celorlalţi iudei toate cîte s-au întîmplat. De asemenea, a compus şi un text în limba ebraică.

I

1. Adunîndu-se aşadar arhiereii şi doctorii, Ana şi Caiafa, Semes, Dathaes şi Gamaliel, Iuda, Levi şi Naftalim, Alexandru şi Iair[9], împreună cu ceilalţi iudei, s-au dus la Pilat şi l-au acuzat pe Isus de multe zicînd: „Noi ştim că acesta este fiul tîmplarului Iosif şi al Mariei; el însă pretinde că este Fiu al lui Dumnezeu şi Rege. În plus mai profanează şi sabatul, vrînd să distrugă legea noastră strămoşească".

Atunci Pilat îi întreabă: „Dar ce-a făcut anume și ce vrea să distrugă?". Iudeii răspund: „Noi avem o Lege după care, în ziua sabatului, nu este îngăduit să vindeci pe cineva. Acesta însă tocmai în zi de sabat a vindecat șchiopi, cocoșați, slăbănogi, orbi, paralitici, surzi și îndrăciți, slujindu-se de practici necurate". Atunci Pilat întreabă: „Ce fel de practici necurate?". Iar ei răspund: „E un vrăjitor. Prin puterea lui Belzebut alungă dracii, care i se supun îndată". Pilat zice către ei: „Dracii nu se alungă prin puterea unui duh necurat, ci prin puterea zeului Asclepios"[10].

2. Și iudeii grăiesc așa către Pilat: „Socotim de cuviință ca Măria-Ta să-l aduci în fața tribunalului spre a fi judecat". Atunci Pilat, chemîndu-i aproape, le zice: „Cum pot eu, un simplu guvernator, să iau la rost un Rege?". Ei răspund: „Dar nu noi spunem că este Rege; el pretinde asta". Pilat își cheamă un mesager și-i poruncește: „Să mi-l aduci pe Isus cu toată cinstirea cuvenită!". Mesagerul plecă îndată și, recunoscîndu-l pe Isus, căzu la pămînt și i se închină; apoi, luîndu-și mantia[11], o întinse pe jos zicînd: „Doamne, calcă pe aceasta și intră, căci te cheamă guvernatorul". Atunci iudeii, care văzuseră ce-a făcut mesagerul, au început să vocifereze înaintea lui Pilat zicînd: „De ce l-a poftit să intre un mesager și nu un crainic; în plus, cînd l-a văzut, mesagerul i s-a închinat, și-a întins mantia pe jos și l-a îndemnat să calce pe ea ca un rege!?".

3. Pilat îl cheamă pe mesager și-i zice: „De ce-ai făcut asta? De ce ți-ai întins mantia pe jos și l-ai îndemnat pe Isus să calce peste ea?". Mesagerul răspunde: „Guvernatorule, cînd m-ai trimis la Ierusalim, la Alexandru, l-am văzut pe omul acesta călare pe un măgar; copiii evreilor îl aclamau ținînd ramuri de măslin în mîini, iar alții își așterneau veșmintele în calea lui și ziceau: «Mîntuiește-ne, Tu, care ești între cei de sus! Binecuvîntat Cel ce vine în numele Domnului!»".

4. Atunci iudeii încep să strige la mesager: „Dar cum ai putut înțelege tu, în greacă, de vreme ce copiii aceia vorbeau în ebraică!?". Mesagerul însă le răspunde așa: „Am întrebat un iudeu: «Ce strigă aceștia în ebraică?» și el mi-a tradus". Pilat îi întreabă: „Cum strigau în ebraică?". Atunci iudeii îi zic: *„Osanna membrome; baruhamma; adonai"*. „Și ce înseamnă asta: *Osanna* și tot restul?" întreabă Pilat. Iar iudeii răspund: „Mîntuiește-ne, Doamne, care ești între cei de sus! Binecuvîntat Cel ce vine în numele Domnului!". Atunci Pilat zice: „Dacă voi înșivă mărturisiți că sînt adevărate cuvintele strigate de copiii evreilor, atunci unde-a greșit mesagerul meu?". Evreii tăcură. Apoi guvernatorul îi poruncește mesagerului: „Mergi și adu-l pe Isus la mine în ce fel vei vrea tu!". Ieșind, mesagerul a făcut la fel ca prima oară. Și-i zice lui Isus: „Intră, Doamne, guvernatorul te cheamă la el!".

5. Acolo se aflau signoforii, care țineau stindardele puterii romane[12]. Și cînd Isus a intrat, vîrfurile stindardelor s-au plecat și i s-au închinat. Iar iudeii, văzînd aceasta, au început să urle împotriva signoforilor.

Atunci Pilat zice aşa către iudei: „Nu vă miră că vîrfurile stindardelor s-au aplecat şi i s-au închinat lui Isus?". Dar iudeii răspund: „Noi am văzut cum s-au aplecat signoforii şi i s-au închinat acestuia". Pilat îi cheamă atunci pe signofori şi-i întreabă: „De ce-aţi făcut aceasta?". Ei însă răspund: „Noi sîntem greci şi slujitori ai zeilor; cum puteam să ne închinăm aceluia? Pe cînd ţineam stindardele ridicate, vîrfurile lor s-au plecat singure şi s-au închinat".

6. Pilat zice conducătorilor sinagogii şi bătrînilor poporului: „Alegeţi voi cîţiva bărbaţi vînjoşi şi puneţi-i să ţină stindardele. Aşa o să vedem dacă se pleacă singure". Şi luînd bătrînii iudeilor doisprezece bărbaţi vînjoşi i-au pus cîte şase la un stindard[13]. Stăteau chiar în faţa tribunei guvernatorului. Pilat îi porunceşte mesagerului: „Scoate-l pe acesta din pretoriu şi adu-l iarăşi în ce fel vei vrea tu!". Şi Isus ieşi împreună cu mesagerul din pretoriu. Pilat îi cheamă la el pe cei care ţinuseră steagurile mai înainte şi le vorbeşte aşa: „Am jurat pe viaţa Cezarului că, dacă la intrarea lui Isus stindardele nu se pleacă, vă tai capetele". Apoi strigă să fie adus Isus. Mesagerul repetă întocmai ce făcuse şi înainte, ba chiar îl rugă de mai multe ori pe Isus să calce peste mantia sa. Acesta făcu întocmai şi intră. Iar cînd intră stindardele se plecară şi i se închinară.

II

1. Atunci Pilat se înfricoşă foarte şi căută să plece din tribunal. Şi pe cînd se gîndea el cum să se ridice şi să se facă nevăzut, iată că soţia lui trimite pe cineva cu următoarele cuvinte: „Să nu te-atingi de omul acesta drept, căci multe am mai pătimit noaptea din cauza lui!". Îndată Pilat îi strigă pe toţi iudeii şi le zice: „Ştiţi cît de pioasă este soţia mea[14] şi cît ţine la religia voastră iudaică!". Iar ei răspund: „Da, ştim". Atunci Pilat continuă: „Ei bine, iată ce-mi spune soţia mea: să nu mă ating de omul acesta drept, căci noaptea a pătimit multe din cauza lui". Evreii însă i-au răspuns: „Nu ţi-am zis noi că e un vrăjitor? Uite ce vis a trimis nevestei tale!"[15].

2. Pilat îl cheamă lîngă el pe Isus şi-l întreabă: „De ce vin aceştia cu mărturii împotriva ta? Nu zici nimic?". Atunci Isus a răspuns: „Dacă n-ar fi putut, n-ar fi vorbit. Căci fiecare e stăpînul gurii sale şi poate spune şi bune şi rele. Or să vadă ei!".

3. Dar bătrînii evreilor îi răspund lui Isus: „Şi, mă rog, ce-o să vedem noi?! Mai întîi, că te-ai născut din preacurvie; apoi, că naşterea ta în Betleem a devenit moarte pentru mulţi prunci nevinovaţi; în sfîrşit, că tatăl tău, Iosif, a fugit împreună cu mama ta, Maria, în Egipt pentru că nu erau văzuţi cu ochi buni de poporul lui Israel"[16].

4. Doar cîţiva evrei pioşi care se aflau acolo mărturisiră: „Noi nu putem zice: Acesta s-a născut din preacurvie, căci ştim că Iosif s-a

logodit cu Maria. Deci acesta nu-i făcut din preacurvie"[17]. Atunci Pilat a grăit către cei care susţineau că Isus a fost născut din preacurvie: „Voi minţiţi, căci, iată, cei de un neam cu voi susţin că a avut loc căsătoria". Dar Ana şi Caiafa îi zic lui Pilat: „Toată mulţimea adunată aici strigă într-un glas că acesta s-a născut din preacurvie şi nu sîntem crezuţi. Cei care-l apără sînt prozeliţii şi ucenicii lui". Pilat îi cheamă pe Ana şi pe Caiafa şi-i întreabă: „Cum adică prozeliţi?". Ei răspund: „Adică oameni care s-au născut greci şi au devenit evrei". Atunci Lazăr, Asterios, Antonie, Iacob, Amnes, Zera, Samuel, Isaac, Finea, Crispus, Agrippa şi Iuda[18] – cei care au mărturisit că Isus nu se născuse din preacurvie – zic: „Ba noi nu am devenit prozeliţi, ci sîntem copii de evrei şi adevăr grăim: cînd s-au căsătorit eram de faţă"[19].

5. Atunci Pilat zice către cei care au mărturisit că Isus nu s-a născut din preacurvie: „Juraţi pe sănătatea Cezarului că tot ce-aţi spus este adevărat?". Dar ei răspund: „Legea noastră nu îngăduie să facem jurăminte. E un păcat. Să jure aceştia pe sănătatea Cezarului că nu-i adevărat ce-am spus noi şi poţi să ne omori". Pilat zice către Ana şi Caiafa: „Nu răspundeţi nimic?". Atunci Ana şi Caiafa grăiesc aşa: „Doar doisprezece oameni cred că acesta nu s-a născut din preacurvie; restul, adică toată mulţimea de aici, strigă într-un glas că s-a născut din preacurvie, că e un vrăjitor şi că se numeşte pe sine Fiu al lui Dumnezeu"[20].

6. Atunci Pilat porunceşte să iasă toţi, în afară de cei doisprezece care au mărturisit că Isus nu s-a născut din preacurvie. Apoi, îndepărtîndu-i de Isus, îi întreabă: „De ce vor să-l omoare?". Iar ei răspund: „Îl urăsc pentru că a vindecat în zi de sabat". Atunci Pilat zice: „Cum, şi pentru o facere de bine vor să-l omoare?!".

III

1. Pilat iese plin de mînie din pretoriu şi le spune acelora: „Martor mi-e Soarele că nu găsesc nici o vină în omul acesta". Iudeii însă îi zic înapoi: „Dacă nu era un răufăcător, nu-l aduceam la tine". Şi Pilat a răspuns: „Luaţi-l voi şi judecaţi-l după legea voastră". Au zis iudeii: „Nouă nu ne este îngăduit să ucidem". Atunci Pilat a grăit: „Aşadar numai vouă v-a zis Dumnezeu să nu ucideţi, mie nu?".

2. După aceea a intrat în pretoriu, l-a chemat pe Isus deoparte şi l-a întrebat: „Tu eşti Regele iudeilor?". Iar Isus a răspuns: „Spui asta de la tine, sau numai pentru că ai auzit-o de la alţii?". Pilat i-a răspuns: „Oare şi eu sînt evreu? Neamul tău şi preoţii cei mari te-au adus la mine. Ce-ai făcut?". Atunci Isus a zis: „Împărăţia mea nu-i din această lume. Căci dacă ar fi fost din această lume, slujitorii mei s-ar fi luptat să nu cad în mîinile evreilor. Împărăţia mea însă nu este de aici"[21]. Pilat a zis: „Aşadar eşti Rege!?". Isus a răspuns: „*Tu* zici că sînt rege. Pentru asta m-am născut şi am venit în lume: ca tot ce-i din adevăr să

asculte glasul meu". Atunci Pilat îl întreabă: „Ce este adevărul?"[22]. Şi Isus îi zice: „Adevăr din cer". Pilat îl întreabă: „Dar pe pămînt nu există adevăr?". Şi Isus îi răspunde: „Priveşte cum sînt judecaţi cei care spun adevărul de către cei puternici pe pămînt!"[23].

IV

1. Atunci Pilat îl lasă pe Isus în pretoriu, iar el iese în faţa iudeilor şi le zice: „Eu unul nu-i găsesc nici o vină". La care iudeii răspund: „Dar omul acesta a zis că poate să distrugă Templul şi în trei zile să-l ridice la loc". Pilat îi întreabă: „Ce Templu?". „Templul ridicat de Solomon în patruzeci şi şase de ani – răspund ei – şi pe care acesta se laudă că-l dărîmă şi-l ridică la loc în trei zile". Atunci Pilat le vorbeşte aşa: „Eu nu sînt vinovat de vărsarea sîngelui acestui om drept. O să vedeţi voi!". Iar iudeii răspund: „Cadă sîngele lui peste noi şi peste copiii noştri!".

2. Apoi, guvernatorul Pilat i-a chemat pe bătrîni, pe preoţi şi pe leviţi şi le-a zis într-ascuns: „Nu faceţi aşa! Acuzaţia că, vindecînd, întinează sabatul nu-l poate condamna la moarte". Şi bătrînii, preoţii şi leviţii îl întreabă pe Pilat: „Dar dacă cineva spune blasfemii despre Cezar, merită să moară, ori nu?". Pilat răspunde: „Da, acela merită să moară". Atunci evreii zic către Pilat: „Dacă unul care vorbeşte blasfemii împotriva Cezarului merită să moară, darmite unul care vorbeşte împotriva lui Dumnezeu?!"[24].

3. După ce porunceşte evreilor să iasă din pretoriu, guvernatorul îl cheamă pe Isus şi-i zice: „Nu ştiu cum să fac cu tine?". Dar Isus îi răspunde: „Cum ţi-a fost dat". Pilat îl întreabă: „Şi cum mi-a fost dat?". Atunci Isus îi zice: „Moise şi profeţii au prorocit despre moartea şi învierea mea". Atunci evreii, cîţi erau de faţă[25] şi auziseră acele cuvinte, îi zic lui Pilat: „De ce-ţi pierzi vremea ascultînd asemenea blasfemii!?". Dar Pilat le răspunde aşa: „Dacă ce-a spus e blasfemie, atunci luaţi-l, duceţi-l la sinagogă şi judecaţi-l pentru blasfemie după Legea voastră!". Iudeii îi zic lui Pilat: „Legea noastră prevede că, dacă un om păcătuieşte împotriva altui om, merită să primească patruzeci de lovituri minus una. Iar cel care spune blasfemii împotriva lui Dumnezeu să fie omorît cu pietre"[26].

4. Şi Pilat zice: „Atunci luaţi-l şi pedepsiţi-l cum vreţi voi!". Iudeii răspund: „Noi vrem să fie crucificat". Pilat zice: „Nu are de ce să fie crucificat".

5. Pilat se uită în jur şi, văzînd că mulţi dintre evreii adunaţi acolo plîng, zice: „Dar nu toţi vor să fie omorît". Bătrînii iudeilor răspund: „Cum, doar pentru asta a venit toată mulţimea de aici, ca să fie omorît!". Şi Pilat întreabă: „De ce să fie omorît?". Răspund iudeii: „Fiindcă a spus că este Fiu al lui Dumnezeu şi Rege".

V

1. Atunci un evreu pe nume Nicodim[27] vine în fața guvernatorului și-i zice: „Îngăduie, preacinstite, să spun și eu cîteva cuvinte!". Pilat îi răspunde: „Vorbește!". Și Nicodim începe: „Eu le-am spus așa bătrînilor, preoților, leviților și tuturor evreilor care se aflau în sinagogă: Ce-aveți cu omul acesta? Nu vedeți că face nenumărate semne dumnezeiești și minuni, pe care nimeni nu le-a mai făcut pînă astăzi și nici nu le va mai face de astăzi înainte? Lăsați-l în pace și nu plănuiți vreun rău împotriva lui! Căci dacă minunile lui sînt de la Dumnezeu, ele vor rămîne, iar dacă sînt de la om, ele se vor destrăma. Doar și Moise, cînd a fost trimis de Dumnezeu în Egipt, a făcut multe minuni poruncite de Dumnezeu înaintea faraonului. Și erau acolo doi slujitori ai faraonului, Iamnes și Iambres[28], care făceau și ei, ca și Moise, nu puține minuni, așa încît egiptenii îi socoteau aproape zei. Dar fiindcă minunile lor nu veneau de la Dumnezeu au pierit și ei și toți cei care credeau în ei. Acum vă zic: lăsați-l în pace pe omul acesta, căci nu aveți nici un motiv să-l omorîți".

2. Dar iudeii grăiesc către Nicodim: „Tu ai devenit discipolul acestuia și-i iei apărarea". Atunci Nicodim răspunde: „Oare și guvernatorul i-a devenit discipol și-i ia apărarea? Nu Cezarul l-a așezat în funcția pe care o are!?". Iudeii s-au mîniat foarte tare și au început să scrîșnească din dinți împotriva lui Nicodim. Pilat îi întreabă: „De ce scrîșniți din dinți împotriva acestui om care spune adevărul?". Iudeii însă îi zic lui Nicodim: „Să primești adevărul și partea acestuia!". Nicodim răspunde: „Amin. Amin. Primesc după cum ați zis".

VI

1. Atunci unul dintre iudei, ieșind în față, ceru guvernatorului îngăduința să spună și el cîteva cuvinte. Guvernatorul îi zice: „Dacă vrei să vorbești, vorbește!". Și iudeul începu așa: „Eu am zăcut treizeci și opt de ani pe un pat, sfîșiat de dureri. Cînd a venit Isus, a vindecat o mulțime de oameni îndrăciți ori suferinzi de alte boli. Cîțiva tineri milostivi m-au ridicat și pe mine, cu tot cu pat, și m-au dus la el. Văzîndu-mă, Isus s-a tulburat și mi-a zis: «Ia-ți patul și umblă!». Îndată eu mi-am luat patul și am început să merg"[29]. Dar iudeii îi zic lui Pilat: „Întreabă-l ce zi era cînd s-a vindecat?". „Sîmbătă", a răspuns vindecatul. Iudeii: „Nu ți-am spus că vindecă și alungă draci în zi de sabat?".

2. Atunci iese în față alt iudeu și zice: „Eu m-am născut orb. Auzeam glasul celor care-mi vorbeau, dar nu le vedeam chipul. Odată, cînd Isus a trecut pe lîngă mine, eu am strigat din răsputeri: «Miluiește-mă, Fiu al lui David!». Iar Lui i s-a făcut milă, și-a pus mîinile peste ochii mei și îndată am început să văd"[30]. Apoi a ieșit în față alt iudeu și a zis: „Eu eram cocoșat, iar acesta m-a îndreptat cu un cuvînt"[31].

VII

O femeie pe nume Veronica a strigat de departe: „Eu aveam o scurgere de sînge de doisprezece ani şi după ce m-am atins de poala veşmîntului lui mi-a încetat"[32]. Dar iudeii zic: „În Legea noastră stă scris că femeile n-au dreptul să fie aduse ca martori"[33].

VIII

Mulţi alţi iudei, bărbaţi şi femei, strigau şi ziceau: „Omul acesta este un profet şi demonii îl ascultă". Atunci Pilat îi întreabă pe cei care strigau: „De ce nu-l ascultă şi învăţaţii voştri?". Şi ei răspund: „Nu ştim". Alţii au povestit cum s-a sculat Lazăr din mormînt a patra zi după ce murise. Atunci guvernatorul întreabă cutremurat pe iudei: „Pentru ce vreţi să vărsaţi sînge nevinovat?".

IX

1. Apoi îi strigă pe Nicodim şi pe cei doisprezece bărbaţi care au mărturisit că Isus nu s-a născut din preacurvie şi-i întreabă: „Ce să fac? Iată, poporul începe să se revolte". Aceia îi răspund: „Nu ştim; vor vedea ei!". Atunci Pilat cheamă la el pe toţi iudeii şi le zice: „Ştiţi că noi obişnuim să eliberăm un prizonier în fiecare an de sărbătoarea azimilor. Acum am doi prizonieri: unul, pe nume Baraba, condamnat pentru că a ucis, şi acest Isus din faţa voastră, căruia nu-i găsesc nici o vină. Pe cine vreţi să eliberez?". Atunci iudeii strigă într-un glas: „Pe Baraba!". Pilat îi întreabă: „Şi eu ce să fac cu Isus, cel numit Cristos (unsul)?". Iudeii zic: „Să fie crucificat!". Cîţiva iudei au răspuns: „Nu-l iubeşti pe Cezar dacă-l eliberezi pe acesta, care s-a numit pe sine Fiu al lui Dumnezeu şi Rege. Aşadar îl vrei pe acesta împărat, iar nu pe Cezar!?".

2. Atunci Pilat zice aşa către evrei: „Dintotdeauna aţi fost un neam rebel şi v-aţi împotrivit binefăcătorilor voştri"[34]. Iudeii întreabă: „Care binefăcători?". Pilat răspunde: „Iată, Dumnezeul vostru v-a scos odată din aspra robie a egiptenilor, v-a scăpat de urmăritori trecîndu-vă prin mare ca pe drum uscat, v-a hrănit în deşert cu mană şi cu prepeliţe, v-a potolit setea cu apă scoasă din stîncă şi v-a dat o Lege; şi-n schimbul acestor binefaceri voi l-aţi mîniat pe Dumnezeul vostru, făcînd un viţel din aur topit, încît umbla să vă ucidă. Dar Moise l-a rugat cu lacrimi în ochi pentru voi şi Dumnezeu nu v-a ucis. Acum vreţi să mă acuzaţi şi pe mine că-l urăsc pe împărat!?".

3. Apoi se ridică de la tribună şi vroia să iasă. Dar iudeii strigă: „Noi ştim că împăratul nostru este Cezarul, iar nu Isus. Chiar şi magii i-au adus daruri acestuia ca unui Rege. Şi cînd Irod a aflat de la magi că s-a născut un rege, îndată a căutat să-l omoare. Prinzînd de veste, Iosif,

tatăl său, a luat-o pe Maria cu pruncul și au fugit în Egipt[35]. Iar Irod a poruncit să fie omorîți copiii evreilor născuți în Betleem".

4. Aceste cuvinte l-au înfricoșat pe Pilat. După ce-a potolit mulțimile care vociferau a întrebat: „Așadar pe el îl căuta Irod?". „Da, pe el", răspund iudeii. Atunci Pilat a luat apă și s-a spălat pe mîini în fața Soarelui zicînd: „Nu sînt vinovat de vărsarea sîngelui acestui om drept. Voi o să vedeți!". Și iudeii au strigat pentru a doua oară: „Să cadă sîngele lui peste noi și peste copiii noștri!".

5. Pilat poruncește să fie tras vălul de la tribuna unde stătea și-i zice lui Isus: „Poporul tău nu te-a recunoscut ca Rege. De aceea am hotărît: mai întîi vei fi biciuit conform rînduielii pioșilor împărați (romani), apoi vei fi suit pe cruce chiar în livada unde ai fost prins[36]. Doi răufăcători, Dysmas și Gestas[37], vor fi răstigniți împreună cu tine".

X

1. Și Isus a ieșit din pretoriu alături de cei doi răufăcători. Cînd au ajuns la locul pregătit, i-au luat veșmintele, l-au încins cu o bucată de pînză[38] și i-au pus pe cap o coroană de spini. Tot așa i-au răstignit și pe cei doi răufăcători[39]. Și Isus a zis: „Tată, iartă-i, că nu știu ce fac!". Soldații împărțiră între ei veșmintele sale, iar poporul stătea și-l privea. Preoții cei mari și căpeteniile își băteau joc: „Pe alții i-ai salvat; salvează-te acum și pe tine! Dacă este Fiu al lui Dumnezeu, să coboare de pe cruce!". Soldații rîdeau; se apropiau, îi dădeau să bea oțet cu fiere și-i ziceau: „Tu ești Regele iudeilor; salvează-te!". După ce a rostit sentința, Pilat a poruncit ca acuzația să fie scrisă deasupra crucii în greacă, latină și ebraică, așa cum spuseseră iudeii: „Este Regele iudeilor".

2. Unul dintre răufăcători i-a zis lui Isus: „Dacă tu ești Cristosul, salvează-te și salvează-ne!". Dysmas însă i-a răspuns certîndu-l: „N-ai nici o frică de Dumnezeu? Doar suferim aceeași pedeapsă: noi, pe bună dreptate, căci o merităm pentru faptele noastre; în vreme ce omul acesta n-a făcut nici un rău". Apoi se ruga: „Doamne, să-ți amintești de mine în împărăția Ta!". Isus i-a răspuns: „Amin, amin, zic ție, chiar astăzi ești cu mine în rai".

XI

1. Era aproape ceasul al șaselea. Și s-a făcut întuneric pînă la ceasul al nouălea; soarele a fost acoperit de umbre, iar catapeteasma Templului s-a rupt în două. Isus a strigat cu glas puternic: „Tată, *baddach efkid ruel*"[40], ceea ce înseamnă: „În mîinile tale îmi pun duhul". Văzînd întîmplarea, centurionul[41] începu să laude pe Dumnezeu și să zică: „Omul acesta era un sfînt". Și toți cei de față, care au văzut ce s-a întîmplat, se căiau lovindu-se cu pumnii în piept.

2. Centurionul i-a povestit şi guvernatorului. Auzind, guvernatorul şi soţia lui s-au întristat atît de tare încît n-au mîncat şi n-au băut în ziua aceea. Şi a trimis Pilat după iudei şi le-a zis: „Aţi văzut ce s-a întîmplat?". Iar ei au răspuns: „N-a fost decît o eclipsă de soare".

3. În timpul acesta cunoscuţii Domnului împreună cu femeile care-l însoţiseră din Galileea se ţineau deoparte şi vedeau totul. Un bărbat pe nume Iosif, membru în Sfatul bătrînilor, care locuia în cetatea Arimateii şi aştepta împărăţia lui Dumnezeu, a mers la Pilat şi a cerut trupul lui Isus. Şi după ce l-a dat jos de pe cruce, l-a înfăşurat într-un cearceaf curat şi l-a aşezat într-un mormînt săpat în stîncă, unde nu mai fusese înmormîntat nimeni pînă atunci.

XII

1. Auzind iudeii că Iosif a cerut trupul lui Isus, au început să-l caute, pe el, pe toţi care mărturisiseră că Isus nu s-a născut din preacurvie, pe Nicodim şi pe ceilaţi care ieşiseră înaintea lui Pilat, ca să-i înşire faptele bune. Toţi stăteau ascunşi, în afară de Nicodim. Acesta s-a arătat, căci era unul dintre conducătorii evreilor. Şi îi întreabă Nicodim: „Cum aţi îndrăznit să intraţi în sinagogă?". Dar iudeii răspund: „Cum ai îndrăznit tu să intri-n sinagogă, fiincă tu eşti martorul aceluia şi partea lui o vei avea în veacul viitor". „Amin, amin" răspunde Nicodim. La fel şi Iosif s-a apropiat de ei şi le-a zis: „De ce v-aţi supărat că am cerut trupul lui Isus? Iată, l-am aşezat în mormîntul meu proaspăt săpat, l-am învelit într-un cearceaf curat şi am rostogolit o piatră peste gura peşterii. Rău v-aţi mai purtat cu acest om sfînt, căci nu v-aţi mulţumit doar să-l răstigniţi; l-aţi străpuns şi cu suliţa". Atunci iudeii au pus mîna pe Iosif şi au poruncit să fie ţinut închis pînă a doua zi după sabat. Şi i-au zis aşa: „După cum bine ştii, acum nu-ţi putem face nimic fiindcă începe sabatul; dar îţi făgăduim că nu te vei învrednici de-un mormînt, ci-ţi vom lăsa hoitul să-l mănînce păsările cerului". Iosif răspunde: „Aceste vorbe seamănă cu ale trufaşului Goliat care i-a înjurat pe Dumnezeu cel viu şi pe sfîntul David[42]. Aşa a grăit Dumnezeu prin gura profetului: «Eu voi pedepsi şi tot eu voi răsplăti»[43]. Iată, un necircumcis după trup, dar circumcis după inimă, a luat apă şi-a spălat mîinile în faţa soarelui şi a zis: «Eu nu sînt vinovat de vărsarea sîngelui acestui om drept, o să vedeţi voi!». Iar voi i-aţi răspuns aşa lui Pilat: «Să cadă sîngele lui peste noi şi peste copiii noştri!». Acum tare mă tem că mînia lui Dumnezeu vă va ajunge, atît pe voi cît şi pe copiii voştri, precum aţi zis"[44]. Cînd au auzit iudeii cuvintele acestea parcă li s-a-nfipt un spin în inimă. L-au înşfăcat pe Iosif, l-au legat şi l-au încuiat într-o casă fără nici o fereastră. Apoi au pus paznici şi au pecetluit uşa.

2. Sîmbătă, mai marii sinagogii, preoţii şi leviţii au rugat pe toată lumea să vină a doua zi la sinagogă. Şi, iată, dis-de-dimineaţă, mulţimea

s-a adunat, ca să hotărască în ce fel îl vor omorî pe Iosif. Luînd loc, sinedriul porunci să fie adus acuzatul, cu toată lipsa de respect. Dar cînd au deschis uşa, nu l-au găsit. Toţi au rămas încremeniţi de spaimă, fiindcă peceţile erau neatinse iar cheia de la uşă o avea doar Caiafa. Şi n-au mai îndrăznit să pună mîna pe cei care-i luaseră apărarea lui Isus înaintea lui Pilat[45].

XIII

1. Pe cînd iudeii stăteau în sinagogă şi se minunau de Iosif, iată, sosesc şi paznicii mormîntului lui Isus. Ei ceruseră paznici de la Pilat, pentru ca nu cumva discipolii Domnului să vină peste noapte şi să-i fure trupul. Aceştia au povestit mai marilor sinagogii, preoţilor şi leviţilor tot ce s-a întîmplat acolo: „Dintr-o dată s-a făcut un cutremur mare şi am văzut un înger coborînd din cer; şi îngerul acela a răsturnat piatra de pe gura peşterii şi s-a aşezat peste ea. Era strălucitor precum zăpada şi precum fulgerul. Noi, cuprinşi de spaimă, am înlemnit. Apoi am auzit glasul îngerului care le vorbea femeilor de lîngă mormînt: «Nu vă temeţi! Ştiu, îl căutaţi pe Isus, crucificatul. Nu mai este aici. S-a sculat, aşa cum a zis. Priviţi acum locul unde zăcea Domnul, apoi mergeţi degrabă şi spuneţi discipolilor săi că El s-a sculat din morţi şi se află în Galileea»".

2. „Dar cu ce femei vorbea?" întreabă iudeii. „Nu cunoaştem" zic paznicii. „Cît era ceasul?" întreabă iarăşi iudeii. „Miezul nopţii"[46] zic paznicii. „Şi de ce nu le-aţi arestat?" întreabă iudeii. Iar paznicii zic: „Noi eram morţi de spaimă. Nici nu nădăjduiam că vom revedea lumina zilei. Cum să le mai şi arestăm!?". „Să trăiască Domnul, nu vă credem!" zic iudeii. Iar paznicii răspund: „Aţi văzut voi atîtea minuni făcute de omul acesta şi n-aţi crezut, cum o să ne credeţi pe noi, acum? Dar bine aţi jurat «Să trăiască Domnul», căci El trăieşte cu adevărat". Şi au mai zis paznicii: „Am auzit că l-aţi încuiat pe cel care a cerut trupul lui Isus şi aţi pecetluit uşa; dar cînd aţi descuiat a doua zi nu l-aţi mai găsit. Acum vă spunem: Voi daţi-ni-l pe Iosif şi noi vi-l dăm pe Isus!". Iudeii răspund: „Iosif a plecat în oraşul lui". „Şi Isus a înviat, zic atunci paznicii – precum am aflat de la îngerul acela – şi a plecat în Galileea"[47].

3. Iudeii s-au înspăimîntat şi au zis: „Dacă se răspîndeşte zvonul, trec toţi de partea lui Isus". Apoi, ţinînd sfat, au strîns arginţi şi i-au dat soldaţilor ademenindu-i: „Spuneţi aşa: «Pe cînd noi dormeam, au venit discipolii aceluia şi i-au furat trupul». Şi de vor ajunge vorbele noastre la urechile guvernatorului, n-aveţi nici o teamă – o să-l convingem noi cumva şi-o să vă scoatem basma curată". Soldaţii au luat arginţii şi ziceau peste tot aşa cum au fost învăţaţi[48].

XIV

1. Un preot pe nume Finea, un doctor, Ada, şi un levit, Agheu, veniţi la Ierusalim tocmai din Galileea, au povestit mai marilor sinagogii, preoţilor şi leviţilor următoarele: „L-am văzut pe Isus împreună cu discipolii săi. Cobora de pe muntele Mamilch şi le vorbea aşa celor ce-l însoţeau: «Mergeţi în toată lumea şi vestiţi la toată făptura: Cine a crezut şi s-a botezat se va mîntui; iar cine n-a crezut va fi osîndit. Multe minuni îi vor însoţi pe cei care au crezut: în numele Meu vor alunga draci; vor vorbi în limbi necunoscute; vor culege şerpi şi, de vor bea otravă ucigătoare, nu vor păţi nimic; îşi vor pune mîinile peste cei fără vlagă şi le vor reda puterea». Pe cînd Isus încă le mai vorbea discipolilor, am văzut cum a fost ridicat la cer"[49].

2. Atunci bătrînii, preoţii şi leviţii zic: „Slăviţi şi lăudaţi pe Dumnezeul lui Israel, dacă într-adevăr aţi văzut şi auzit acestea!". Cei trei răspund: „Să trăiască Domnul Dumnezeul părinţilor noştri, Avraam, Isaac şi Iacob, jurăm că am auzit toate acestea şi l-am văzut urcîndu-se la cer". Bătrînii, preoţii şi leviţii întreabă: „Şi aici aţi veniţi să predicaţi evanghelia, ori să vă rugaţi lui Dumnezeu?". „Să ne rugăm lui Dumnezeu" răspund aceia. Bătrînii, preoţii şi leviţii zic: „Dacă aţi venit să vă rugaţi lui Dumnezeu, pentru ce v-aţi apucat să vorbiţi prostii în faţa poporului?". Preotul Finea, doctorul Ada şi levitul Agheu răspund mai marilor sinagogii, celorlalţi preoţi şi leviţi: „Iată, sîntem în faţa voastră. Dacă ce-am spus nu este adevărat, faceţi cu noi ce vreţi!". Atunci aceia, luînd cărţile Legii, i-au pus să jure că nu vor mai povesti nimănui cele întîmplate. Apoi le-au dat să mănînce, să bea şi i-au scos afară din oraş. Le-au oferit arginţi şi, pe deasupra, trei însoţitori pînă în Galileea. Şi au mers în pace.

3. După ce au plecat cei trei în Galileea, arhiereii, mai marii sinagogii şi bătrînii s-au adunat în sinagogă, au încuiat poarta şi au început să se lovească cu pumnii în piept zicînd: „Oare s-a întîmplat minunea aceasta în Israel?". Ana şi Caiafa au zis: „De ce vă frămîntaţi degeaba? De ce bociţi? Nu ştiţi că discipolii aceluia au dat o grămadă de aur soldaţilor şi i-au învăţat să spună că un înger al Domnului, coborît din ceruri, a răsturnat piatra de pe gura mormîntului?". „Se poate – au răspuns preoţii şi bătrînii – ca discipolii să-i fi furat trupul; dar cum i-a reintrat sufletul în trup şi se plimbă acum prin Galileea!?"[50]. Cei doi, negăsind vreun răspuns, au zis: „Nu ne este îngăduit să credem în vorbele unor netăiaţi împrejur".

XV

1. Atunci Nicodim s-a ridicat, a stat în faţa sinedriului şi a zis: „Drept vorbiţi! Tu, popor al Domnului, ştii bine că cei trei bărbaţi care au coborît din Galileea sînt cu frică de Dumnezeu şi foarte paşnici. Nici

nu se uită după banii altora, căci au destui[51]. Aceşti bărbaţi au povestit, sub jurămînt, că l-au văzut pe Isus coborînd de pe muntele Mamilch împreună cu discipolii săi; îi învăţa toate cele pe care le-aţi auzit, apoi a fost ridicat la cer. Dar nimeni nu i-a întrebat cum a fost ridicat? Fiindcă, ştim bine, chiar cartea Sfintelor Scripturi cuprinde un text în care se povesteşte că şi Ilie a fost ridicat la cer; iar Elisei a strigat cu glas mare; atunci Ilie şi-a aruncat bundiţa peste Elisei; acesta a luat-o şi a aruncat-o peste Iordan; aşa a reuşit să treacă apa şi să ajungă la Ierihon. Aici i-au ieşit în cale copiii profeţilor şi l-au întrebat: «Elisei, unde este stăpînul tău, Ilie?». Iar Elisei a răspuns: «A fost ridicat la cer». Şi ei îi zic lui Elisei: «Oare nu l-o fi răpit vreun duh? Poate l-a părăsit undeva, pe-un vîrf de munte. Să ne luăm slujitorii şi să-l căutăm!». L-au înduplecat şi pe Elisei să meargă împreună cu ei[52]. Trei zile şi trei nopţi l-au căutat pe Ilie şi nu l-au găsit[53]. Astfel au ştiut că a fost ridicat la cer. Acum, ascultaţi-mă cu luare-aminte: haideţi să trimitem oameni prin toţi munţii Israelului, ca să vedem dacă nu cumva Isus a fost înălţat de vreun duh şi aruncat pe-un munte!"[54]. Tuturor le-a plăcut cuvîntul acesta. Şi au trimis oameni să scotocească munţii din Israel. L-au căutat pe Isus, dar nu l-au găsit. În schimb, l-au găsit pe Iosif, în Arimateea, dar nimeni n-a îndrăznit să se apropie de el[55].

2. Şi au trimis veste la bătrîni, la preoţi şi la leviţi zicînd: „Am scotocit toţi munţii din Israel şi nu l-am găsit pe Isus. L-am găsit însă pe Iosif, în Arimateea". Cînd au auzit despre Iosif mai marii sinagogii, preoţii şi leviţii s-au bucurat nespus şi l-au slăvit pe Dumnezeul lui Israel. Apoi s-au adunat să vadă cum îl vor putea întîlni. Au luat o bucată de hîrtie şi i-au scris: „Pace ţie! Ştim că am greşit faţă de Dumnezeu şi faţă de tine. Ne-am rugat însă lui Dumnezeu, ca să te învrednicească să te-ntorci lîngă părinţii şi copiii tăi. Mult ne-am întristat cînd, descuind uşa, nu te-am găsit. Atunci ne-am dat seama că am luat o hotărîre greşită în privinţa ta. Domnul a avut grijă de tine. Tot El a înfrînt şi hotărîrea noastră împotriva ta, preacinstite părinte Iosif"[56].

3. Apoi, mai marii sinagogii, preoţii şi leviţii au adunat şapte prieteni ai lui Iosif din tot Israelul şi le-au zis: „Fiţi atenţi, dacă primeşte scrisoarea şi o citeşte, atunci să ştiţi că vine cu voi; dacă însă n-o citeşte, înseamnă că este pornit rău împotriva noastră. Nu vă rămîne decît să-i daţi salutul păcii şi să vă întoarceţi". După ce i-au binecuvîntat pe cei şapte bărbaţi, i-au lăsat să plece. Iar aceştia au mers la Iosif, i s-au închinat şi i-au zis: „Pace ţie!". Iosif a răspuns: „Pace vouă şi întreg poporului lui Israel!". Apoi i-au dat scrisoarea. Iosif a primit-o, a citit-o, a sărutat-o şi l-a binecuvîntat pe Dumnezeu spunînd: „Binecuvîntat eşti, Doamne Dumnezeule, pentru că ai îndepărtat poporul lui Israel de la vărsare de sînge nevinovat. Binecuvîntat fii, Doamne, pentru că ţi-ai trimis îngerul să mă adăpostească sub aripile sale". După aceea a întins masa în cinstea prietenilor săi. Şi ei au mîncat, au băut şi au dormit acolo.

4. Dis-de-dimineaţă au mers şi s-au închinat. După rugăciune Iosif a înhămat măgăriţa şi a pornit împreună cu prietenii către sfînta cetate a Ierusalimului. Aici tot poporul i-a ieşit în întîmpinare strigînd: „Intră în pace!". Iar el răspundea: „Pace vouă!". Şi l-a îmbrăţişat tot poporul. Oamenii s-au rugat împreună cu Iosif şi se mirau grozav că-l văd la faţă[57]. Nicodim l-a primit în casa lui şi a făcut masă mare, unde i-a poftit pe Ana, pe Caiafa, pe bătrîni, pe preoţi şi pe leviţi. Aceştia s-au bucurat foarte tare că au mîncat şi au băut împreună cu Iosif. După ce au cîntat şi imnuri au plecat pe la casele lor. Iosif a rămas în casa lui Nicodim.

5. A doua zi era vineri. Dis-de-dimineaţă mai marii sinagogii, preoţii şi leviţii au venit acasă la Nicodim. Acesta i-a primit zicîndu-le: „Pace vouă!". Şi ei au răspuns: „Pace ţie şi lui Iosif, pace casei tale şi casei lui Iosif!". Apoi au intrat. Sinedriul s-a aşezat, iar Iosif se afla chiar la mijloc, între Ana şi Caiafa. Nimeni nu îndrăznea să-i vorbească. Atunci a început Iosif: „De ce m-aţi chemat?". Ei îi fac un semn din cap lui Nicodim, să-i răspundă el lui Iosif[58]. Nicodim a deschis gura şi i-a vorbit aşa lui Iosif: „Ştii că preacinstiţii doctori, preoţi şi leviţi vor să afle un anumit lucru de la tine". „Întrebaţi!" a zis Iosif. Atunci Ana şi Caiafa au luat cartea Legii şi l-au pus pe Iosif să jure zicînd: „Laudă şi slăveşte pe Dumnezeul lui Israel! Cînd Achar a fost pus, de către profetul Isus, să jure, el nu şi-a călcat jurămîntul făcut, ci a spus totul, fără să-i ascundă nimic. Aşa să faci şi tu!". Iosif a răspuns: „N-o să vă ascund nimic". Şi aceia au zis: „Tare ne-am întristat cînd am auzit că ai cerut trupul lui Isus, că l-ai înfăşurat într-un cearceaf curat şi l-ai pus în mormînt. De aceea te-am pus la loc sigur, într-o casă fără ferestre. Ba am mai încuiat şi uşile, le-am pecetluit şi am pus lîngă ele paznici, să stea cu ochii-n patru. Însă a doua zi după sabat, cînd am descuiat uşa casei şi nu te-am găsit, ne-am întristat foarte tare. Poporul Domnului nu şi-a revenit din uimire pînă ieri. Acum spune-ne şi tu ce s-a întîmplat!".

6. Şi Iosif a prins să povestească: „Aşadar voi m-aţi încuiat vineri[59] pe la ceasul al zecelea. Am rămas încuiat tot sabatul. La miezul nopţii însă, pe cînd mă rugam, casa în care m-aţi închis s-a ridicat, atîrnînd de cele patru colţuri, şi eu am văzut în faţa ochilor un fel de fulger luminos. Înfricoşat m-am trîntit la pămînt. Dar cineva m-a luat de mînă şi m-a tras din locul unde leşinasem. Cu o boare umedă m-a stropit din creştet pînă-n tălpi. Am simţit o mireasmă de mir. După ce mi-a şters obrazul, acela m-a sărutat şi mi-a zis: «Nu te teme, Iosif! Deschide ochii şi priveşte către cel care-ţi vorbeşte!». Şi deschizîndu-mi ochii l-am văzut pe Isus. Dar fiindcă eram zguduit de spaimă, socoteam că-i doar o nălucire. Pe loc am început să spun poruncile. Acela însă le spunea împreună cu mine. Ştiţi bine că, dacă o nălucă se întîlneşte cu cineva care spune poruncile, o ia la fugă. Eu, văzînd că recita împreună cu mine, i-am vorbit: «Rabi Ilie!»[60]. El însă, mi-a zis: «Nu sînt Ilie». «Dar cine eşti, Doamne?» am întrebat. Mi-a răspuns: «Eu sînt Isus, al cărui trup l-ai cerut de la Pilat. Pe mine m-ai înfăşurat într-un cearceaf curat, mie mi-ai pus sudariumul peste faţă, pe mine m-ai aşezat în

peştera ta săpată de curînd şi-ai răsturnat o piatră la intrare». Atunci eu i-am zis: «Arată-mi locul unde te-am aşezat!». Iar el m-a dus şi mi-a arătat locul unde îl aşezasem. Giulgiul şi sudariumul rămăseseră acolo. Aşa am ştiut că era Isus. Apoi, luîndu-mă de mînă m-a lăsat chiar în mijlocul casei mele, cu toate că uşile erau încuiate. M-a însoţit pînă lîngă pat şi mi-a zis: «Pace ţie!». Apoi m-a sărutat şi iar mi-a zis: «Să nu ieşi din casă patruzeci de zile! Iată, eu mă duc acum la fraţii mei, în Galileea»"[61].

XVI

1. Cînd au auzit mai marii sinagogii, preoţii şi leviţii aceste lucruri din gura lui Iosif au căzut la pămînt[62] şi n-au mîncat pînă la ceasul al nouălea. Atunci Nicodim şi Iosif i-au îmbărbătat pe Ana, pe Caiafa şi pe toţi ceilalţi preoţi şi leviţi zicîndu-le: „Ridicaţi-vă în picioare! Întăriţi-vă sufletele, căci mîine este sabatul Domnului". Şi ei s-au ridicat şi s-au rugat lui Dumnezeu. Apoi au mîncat, au băut şi s-au dus pe la casele lor.

2. Sîmbătă, doctorii, preoţii şi leviţii s-au adunat şi se tot întrebau: „Ce mînie s-a abătut asupra noastră? Doar cunoaştem şi pe tatăl şi pe mama aceluia!". Atunci învăţatul Levi zice: „Da, ştiu că părinţii lui sînt oameni cu frica lui Dumnezeu. Nu-şi calcă niciodată făgăduielile şi aduc zeciuială de trei ori pe an. Cînd s-a născut Isus părinţii l-au adus chiar aici, în lăcaşul acesta şi au oferit lui Dumnezeu jertfe şi arderi de tot. Iar marele învăţător Simeon l-a luat în braţe şi a zis: «Acum slobozeşte în pace pe robul tău, Stăpîne, după cum ai făgăduit, căci ochii mei văzură mîntuirea ta, pe care ai gătit-o înaintea feţei tuturor popoarelor; lumină spre descoperirea neamurilor şi slavă poporului tău, Israel». Apoi Simeon i-a binecuvîntat şi pe părinţi şi a zis Mariei: «Îţi dau veste bună despre copilul acesta!». Iar Maria a întrebat: «Cu adevărat, Stăpîne?». «Cu adevărat» a răspuns Simeon. «Iată, Acesta este pus spre căderea şi ridicarea multora din Israel şi spre a fi semn de contrazicere. Chiar prin sufletul tău va trece sabie, ca să se descopere gîndurile multor inimi»"[63].

3. Atunci iudeii îl întreabă pe învăţatul Levi: „De unde ştii aceste lucruri?". Levi răspunde: „Doar însuşi Simeon m-a învăţat Legea". Cei din sinedriu zic: „Vrem să-l vedem pe tatăl tău". Şi îndată trimit după tatăl său. Acesta, după ce a fost întrebat, a răspuns: „De ce nu l-aţi crezut pe fiul meu? Da, însuşi fericitul şi dreptul Simeon l-a învăţat Legea"[64]. Sinedriul întreabă: „Rabi Levi, spui adevărul?". „Numai adevărul" a răspuns Levi. Atunci mai marii sinagogii, preoţii şi leviţii se vorbiră între ei: „Haideţi să trimitem în Galileea după cei trei bărbaţi, care au venit şi ne-au povestit cum învăţa şi cum a fost ridicat la cer Isus, ca să ne spună cum anume a fost ridicat". Cuvîntul acesta a plăcut tuturor. Şi au trimis pe cei trei bărbaţi, care-i însoţiseră pe rabini la

întoarcerea lor în Galileea, cu următorul îndemn: „Spuneţi aşa rabinilor Ada, Finea şi Agheu: «Pace vouă şi tuturor celor ce sînt cu voi! Fiindcă în sinedriu s-au iscat multe certuri, vă rugăm să veniţi degrabă în sfînta cetate a Ierusalimului!»".

4. Şi au plecat bărbaţii spre Galileea şi i-au găsit pe cei trei cercetînd Legea. După ce şi-au dat sărutul păcii, galileenii au zis către nou-sosiţi: „Pace întregului Israel!". Iar aceia au răspuns: „Pace vouă!". Şi galileenii au întrebat: „De ce-aţi venit?". Trimişii au răspuns: „Sinedriul vă cheamă în sfînta cetate a Ierusalimului". Cînd au auzit cei trei rabini că sînt chemaţi de sinedriu, s-au rugat lui Dumnezeu, s-au aşezat la masă împreună cu oaspeţii, au mîncat, au băut, apoi s-au ridicat şi au pornit cu pace la Ierusalim.

5. Sinedriul s-a întrunit a doua zi în sinagogă şi i-au întrebat: „L-aţi văzut într-adevăr pe Isus vorbindu-le celor unsprezece discipoli pe muntele Mamilch şi după aceea fiind ridicat la cer?". Cei trei au răspuns: „Am spus ce-am văzut – că a fost ridicat la cer".

6. Atunci Ana a zis: „Despărţiţi-i şi să vedem dacă mărturisesc la fel!". Şi i-au despărţit pe toţi trei. Mai întîi îl cheamă pe Ada şi-i zic: „Rabi, cum ai văzut că s-a înălţat Isus la cer?". Ada răspunde: „Isus stătea pe muntele Mamilch şi le vorbea discipolilor. Dintr-o dată am văzut un nor care şi-a lăsat umbra peste ei. Apoi norul l-a ridicat pe Isus la cer, în vreme ce discipolii zăceau întinşi cu feţele la pămînt". Îl cheamă şi pe Finea, preotul, şi-l întreabă: „Cum ai văzut că s-a înălţat Isus la cer?". Şi Finea a răspuns la fel. La urmă l-au întrebat şi pe Agheu, care le-a spus acelaşi lucru. Atunci sinedriul a zis: „Legea lui Moise conţine următorul verset: Orice pricină va fi dovedită prin spusa a doi sau trei martori"[65]. Iar Buthem, învăţătorul, zice: „Stă scris în Lege: Şi a umblat Enoh cu Dumnezeu şi apoi nu s-a mai aflat, pentru că l-a luat Dumnezeu[66]. Învăţătorul Iair a zis şi el: „La fel am auzit şi despre moartea lui Moise, dar pe el nu l-am văzut. Stă scris în Legea Domnului: Şi a murit Moise după cuvîntul Domnului, dar nimeni nu-i cunoaşte mormîntul pînă în ziua de azi"[67]. Rabi Levi a zis: „Ce înseamnă spusele lui Simeon cînd l-a văzut pe Isus: Iată, Acesta este rînduit spre prăbuşirea şi spre ridicarea multora în Israel şi va fi semn de contrazicere?". Rabi Isaac a zis: „Stă scris în Lege: Iată, Eu trimit pe îngerul Meu înaintea feţei tale, care să te călăuzească şi să te ţină pe calea cea bună, pentru că numele Meu se află în ea".

7. Dar Ana şi Caiafa au zis: „Bine aţi citat cele scrise în Legea lui Moise, şi anume că nimeni n-a văzut moartea lui Enoh şi nimeni n-a spus nimic despre moartea lui Moise. Despre Isus însă ştim că a vorbit cu Pilat. Am văzut că a primit pumni şi scuipături în obraz; am văzut că soldaţii i-au pus pe cap o coroană de spini; am văzut că a fost biciuit; am văzut că a fost condamnat de Pilat şi apoi răstignit pe muntele Căpăţînei împreună cu doi răufăcători; am văzut că a băut oţet amestecat cu fiere şi că soldatul Longinos i-a străpuns coasta cu o suliţă; ştim că Iosif, cinstitul nostru părinte, i-a cerut trupul şi că a înviat,

după cum se zice şi după cum afirmă şi cei trei învăţători; ştim că a fost ridicat la cer şi că rabi Levi a dat mărturie despre cele spuse odinioară de rabi Simeon şi anume: Iată, Acesta este pus spre căderea şi ridicarea multora din Israel şi spre a fi semn de contrazicere"[68]. Şi au zis toţi învăţătorii Legii întregului popor al lui Israel: „Dacă minunea aceasta vine de la Domnul, ştii, casă a lui Israel, că stă scris: Blestemat înaintea Domnului este cel spînzurat pe lemn!"[69]; şi iarăşi, că: „Zeii care n-au făcut cerul şi pămîntul vor pieri". Şi au zis preoţii şi leviţii unii către alţii: „Dacă amintirea lui va dura pînă la Sommos, cel numit şi Iobel, să ştiţi că va stăpîni în veci şi-şi va ridica un popor nou". Atunci mai marii sinagogii, preoţii şi leviţii au vorbit întregului popor al lui Israel: „Blestemat să fie cel ce se va închina unui obiect făcut de mînă omenească; blestemat cel ce se va închina creaturii, aşezînd-o pe aceasta alături de Creator!". Şi întreg poporul a răspuns: „Amin! Amin!".

8. Apoi întreg poporul a înălţat un imn către Domnul zicînd: „Binecuvîntat fie Domnul care a dăruit odihnă poporului lui Israel, precum făgăduise; căci n-a căzut în deşert nici unul din cuvintele bune pe care i le-a zis lui robului Său, Moise. Fie Domnul nostru şi cu noi aşa cum era cu părinţii noştri! Să nu ne părăsească [ci să fie alături de noi], ca să ne aplecăm inimile către El, să urmăm toate cărările Sale şi să păzim poruncile şi sfaturile chibzuite pe care le-a lăsat părinţilor noştri! În ziua aceea Domnul va împărăţi peste tot pămîntul: un singur Domn şi un singur nume al Său, Domn-Împărat al nostru. El ne va mîntui. Doamne, nu mai este unul asemenea Ţie! Mare eşti, Doamne, şi mare este numele Tău! Vindecă-ne, Doamne, cu puterea Ta şi vom fi vindecaţi! Mîntuieşte-ne, Doamne, şi vom fi mîntuiţi! Căci sîntem parte şi moştenire a Ta. Nu-şi va părăsi Domnul poporul, fiindcă mare este numele Său şi fiindcă a început să facă din noi poporul Său".

Şi după ce au cîntat imnul, au plecat cu toţii la casele lor, slăvind pe Dumnezeu, căci a Lui este slava în vecii vecilor. Amin[70].

Coborîrea lui Cristos în iad

(versiunea greacă)

I (XVII)

1. Şi zice Iosif: „De ce vă miraţi că a înviat Isus? Nu aceasta trebuie să ne mire, ci faptul că n-a înviat singur. Căci [împreună cu el] au înviat o mulţime de morţi, care s-au arătat în Ierusalim. Şi dacă pe alţii nu-i ştiţi, măcar pe Simeon, cel ce l-a primit în braţe pe Isus, şi pe cei doi fii ai săi, înviaţi şi ei, trebuie să-i ştiţi. Doar noi înşine i-am îngropat cu puţină vreme în urmă[71]. Iată, acum mormintele lor sînt deschise şi

goale, iar ei, înviaţi, trăiesc în Arimateea". Atunci am trimis cîţiva oameni [de încredere], care au găsit mormintele acelora deschise şi goale. Iosif grăieşte iarăşi: „Să mergem în Arimateea şi-i vom găsi!"[72].

2. Atunci se ridicară arhiereii, Ana şi Caiafa, şi Iosif, şi Nicodim, şi Gamaliel şi alţii cu ei şi merseră în Arimateea, unde [cu adevărat] îi găsiră pe cei despre care vorbea Iosif. Făcură o rugăciune şi se îmbrăţişară[73]. Apoi se întoarseră [la Ierusalim] împreună cu aceia şi-i duseră în sinagogă. După ce au zăvorît uşile, au aşezat în mijlocul [sinagogii] *Vechiul Testament*, al iudeilor, iar arhiereii au zis către ei: „Juraţi pe Dumnezeul lui Israel şi pe Adonai că veţi spune adevărul adevărat despre cum aţi înviat şi despre Cel ce v-a înviat din morţi!".

3. Auzind acestea, înviaţii îşi făcură semnul crucii pe faţă[74] şi răspunseră arhiereilor: „Daţi-ne hîrtie, toc şi cerneală!". Şi îndată li s-au adus acestea. Apoi aşezîndu-se au scris după cum urmează.

II (XVIII)

1. 'Doamne Isuse Cristoase, învierea şi viaţa lumii, dă-ne nouă har, ca să putem povesti despre învierea Ta şi despre minunile pe care le-ai săvîrşit în iad. Aşadar noi ne aflam în iad, împreună cu toţi cei adormiţi de la începutul veacurilor. Şi pe la miez de noapte se ridică în bezna aceea o lumină ca a soarelui şi străluci. Toţi ne-am luminat dintr-o dată şi ne-am văzut unii pe alţii. Atunci, adunîndu-se laolaltă părintele nostru Avraam, patriarhii şi profeţii şi umplîndu-se de bucurie, au grăit aşa: „Lumina aceasta vine de la un mare luminător"[75]. Iar profetul Isaia zise: „Lumina aceasta vine de la Tatăl şi de la Fiul şi de la Sfîntul Duh. Despre ea am profeţit pe cînd trăiam, zicînd: «Pămînt al Zabulonului şi ţinutul lui Neftali, poporul care locuia în întuneric va vedea lumină mare»"[76].

2. Apoi apăru în mijlocul lor un pustnic, iar patriarhii îl întrebară: „Tu cine eşti?". El răspunse: „Eu sînt Ioan, ultimul profet, care am îndreptat căile Fiului lui Dumnezeu şi am propovăduit oamenilor pocăinţa spre iertarea păcatelor. Cînd Fiul lui Dumnezeu a venit la mine, eu l-am zărit de departe şi am zis poporului: «Iată mielul lui Dumnezeu, care ia păcatul lumii». Apoi l-am botezat cu mîna mea în rîul Iordan şi am văzut Duhul Sfînt pogorîndu-se asupra Lui în chip de porumbiţă. Şi am auzit glasul lui Dumnezeu Tatăl zicînd: «Acesta este Fiul Meu preaiubit, întru Care am binevoit»[77]. De aceea m-a trimis şi la voi, ca să vă dau de ştire cum că Fiul Unul născut al lui Dumnezeu va veni şi aici. Şi cine va crede într-însul se va mîntui, iar cine nu va crede într-însul va fi osîndit. Tuturora vă zic: cum îl veţi vedea, să vă închinaţi Lui, căci aceasta este singura împrejurare în care vă puteţi pocăi de închinările voastre la idoli – pe cînd trăiaţi în lumea deşertăciunilor – şi de păcatele săvîrşite. Nu veţi putea face asta în nici o altă împrejurare"[78].

III (XIX)

Auzind Adam – cel întîi creat, protopărintele – cum îi învăţa Ioan pe cei din iad, zise către fiul său, Seth: „Fiule, vreau să spui strămoşilor neamului omenesc şi profeţilor unde te-am trimis atunci cînd tînjeam să mor!". Seth începu: „Profeţi şi patriarhi, ascultaţi aşadar. Cînd tatălui meu, Adam, cel întîi creat, i-a venit sorocul să moară, m-a trimis lîngă poarta raiului cu rugăciune către Dumnezeu, ca să-mi îngăduie să merg, călăuzit de-un înger, la copacul milei şi să iau de acolo untdelemn cu care, ungîndu-mi părintele, să-l scol din boală. Şi am făcut întocmai. După ce m-am rugat, îngerul îmi spune: «Ce cauţi, Seth: untdelemnul care vindecă pe cei bolnavi, sau copacul care zămisleşte untdelemnul acela, pentru boala tatălui tău!? Aşa ceva nu poţi găsi acum. Mergi dar şi spune părintelui tău că după ce se vor împlini cinci sute cincizeci de ani de la facerea lumii[79], Fiul lui Dumnezeu, Unul născut, va veni pe pămînt, întrupîndu-se, şi Acela îl va unge cu undelemnul [milei] şi-l va scula; îl va spăla – pe el împreună cu toţi cei din seminţia lui – în apă şi Duh Sfînt şi atunci va fi tămăduit de boală. Acum însă nu se poate face nimic»"[80].

Auzind povestea patriarhii şi profeţii au fost cuprinşi de bucurie mare.

IV (XX)

1. Pe cînd toţi stăteau laolaltă şi se bucurau, apăru Satana, moştenitorul beznei, şi zise către Iad[81]: „Ascultă ce-ţi spun, căpcăunule nesătul! [Ai auzit] de unul Isus din neamul iudeilor care se dă drept Fiu al lui Dumnezeu? Pe acesta – căci era numai un om – iudeii l-au răstignit prin lucrăturile mele. Tocmai a murit, aşa că pregăteşte-te să-l închidem aici. Ştiu bine că nu-i decît un om, fiindcă l-am auzit spunînd: «Trist este sufletul meu pînă la moarte!»[82]. Multe rele mi-a mai făcut pe cînd trăia în lumea de deasupra, laolaltă cu muritorii! Oriunde întîlnea vreun slujitor de-al meu nu-l lăsa în pace şi pe toţi cei pe care eu îi făcusem betegi, orbi, şchiopi, leproşi sau altcumva, el îi tămăduia cu un singur cuvînt. Şi tot aşa, pe mulţi i-am pregătit de-ngropăciune, iar El, numai prin cuvînt, i-a readus la viaţă". Răspunde Iadul: „Să aibă o putere atît de mare, încît să facă tot [ce-mi spui] numai prin cuvînt? Or, dacă-i aşa, cum de ai cutezat să-i stai împotrivă? Mie îmi pare că nimeni nu se poate pune cu unul ca acesta. L-ai auzit – spui tu – cum se temea de moarte. Dar El a vorbit aşa în batjocură şi pentru că vrea să pună mîna pe tine. Vai de tine ce te-aşteaptă pe veci!". Satana zice: „Cum, căpcăunule nesătul, te-ai înspăimîntat aşa de tare auzind de vrăjmaşul nostru, al amîndurora!? Mie, unuia, nu mi-e deloc frică de El; ba chiar i-am aţîţat pe iudei să-L răstignească şi să-i dea de băut oţet cu fiere. Aşadar fii gata să-l înhaţi atunci cînd va veni!".

2. Iadul a răspuns: „Moştenitor al beznei, fiu al pierzaniei, diavole, abia mi-ai povestit cum pe mulţi dintre cei pe care tu i-ai pregătit de-ngropăciune Acela i-a readus la viaţă numai prin cuvînt! Dacă pe alţii i-a slobozit din morminte, cum şi de unde găsi-vom noi puterea să-l ţinem pe El însuşi!? Cu puţin timp în urmă am înghiţit un mort care se numea Lazăr, dar îndată Unul dintre cei vii l-a smuls din pîntecele meu cu putere, numai printr-un cuvînt[83]. Socot că a fost chiar Acela despre care mi-ai vorbit. Dacă-L vom primi aici mi-e teamă să n-o păţim şi cu ceilalţi. Priveşte, toţi cei pe care i-am înghiţit de la-nceputul veacurilor au prins să se vînzolească [atît de tare, încît] mă doare pîntecele. Iar slobozirea lui Lazăr nu-mi pare deloc un semn bun. Căci a zburat din mine ca un vultur, nu ca un mort, aşa de repede l-a tras pămîntul afară. De aceea mă jur pe toate uneltirile noastre, nu-L primi aici! Eu, unul, cred că vrea să intre pentru [a izbăvi] păcatele morţilor. Şi-ţi zic, pe întunericul nostru, dacă-L aduci aici înăuntru, nu voi mai rămîne cu nici un mort!"[84].

V (XXI)

1. Pe cînd Satana şi Iadul vorbeau între ei, s-a auzit un glas puternic ca un tunet: „Ridicaţi, căpetenii, porţile voastre, ridicaţi-vă, porţi veşnice, ca să intre Împăratul slavei!"[85]. Auzind, Iadul îi zice Satanei: „Ieşi, dacă te încumeţi, şi stai împotriva Acestuia!". Şi Satana ieşi. Apoi Iadul porunceşte slugilor sale: „Întăriţi bine uşile de aramă şi drugii de fier, păziţi zăvoarele[86] şi fiţi peste tot cu ochii în patru! Dacă Acela apucă să intre aici, va fi vai de noi!".

2. Auzind acestea strămoşii au început să se răstească la dînsul, zicîndu-i cu îndrăzneală[87]: „Deschide, căpcăunule nesătul, ca să intre Împăratul slavei!". Profetul David: „Orbule, nu ştii că încă pe vremea cînd trăiam în lume am poruncit despre glasul acesta zicînd: «Ridicaţi, căpetenii, porţile voastre, ridicaţi-vă, porţi veşnice, ca să intre Împăratul slavei»!?". Isaia: „Eu, învăţat de Duhul Sfînt, am scris: «Din stăpînirea locuinţei morţilor îi voi izbăvi şi de moarte îi voi mîntui. Unde este, moarte, biruinţa ta?»"[88].

3. Şi iarăşi a strigat: „Ridicaţi-vă porţi!". Dar Iadul, auzindu-L pentru a doua oară, prefăcîndu-se că nu ştie, întrebă: „Cine este acest Împărat al slavei?". Atunci grăiră îngerii Domnului: „Domnul cel tare şi puternic, Domnul cel tare în război"[89]. Şi o dată cu vorbele [îngerilor] porţile de aramă se sfărîmară, drugii de fier se făcură zob şi toţi morţii fură sloboziţi din legături – noi, de asemenea. Şi cum intră Împăratul slavei – cu înfăţişare omenească – tot întunericul Iadului se lumină.

VI (XXII)

1. Iadul strigă cu grăbire: „Am fost biruiţi, vai de noi! Dar cine eşti Tu, atît de curajos şi de puternic? Cine eşti Tu, care intri aici fără nici un păcat? Cel ce pare mic, dar face lucruri mari, smerit şi înălţat, sclav şi stăpîn, ostaş şi Împărat, Cel ce stăpîneşte peste vii şi morţi!? Ai fost spînzurat pe cruce şi pus în mormînt, dar Te-ai slobozit şi ai sfărîmat toată puterea noastră. Tu eşti Isus, Cel despre care ne povestea arhisatrapul Satana cum că prin cruce şi prin moarte vei moşteni întreaga lume".

2. Atunci Împăratul slavei îl apucă de creştet pe arhisatrapul Satana şi încredintîndu-l îngerilor Săi zise: „Legaţi-i mîinile, picioarele, gura şi grumazul cu lanţuri de fier". Apoi îl dădu Iadului zicînd: „Ia-l şi păzeşte-l cu străşnicie pînă la a doua mea venire!".

VII (XXIII)

1. Luîndu-l pe Satana, Iadul îi zise: „Belzebut, moştenitor al focului şi al pierzaniei, duşman al sfinţilor, pentru ce a trebuit să pui la cale răstignirea Împăratului slavei, ca să vină aici şi să ne despoaie!? Întoarce-te şi vezi – n-a mai rămas nici un mort în pîntecele meu! Tot ce-ai cîştigat prin lemnul cunoaşterii ai pierdut prin lemnul crucii. Şi toată bucuria ta s-a preschimbat în jale! Căci vrînd să omori pe Împăratul slavei, te-ai omorît pe tine însuţi. Şi fiindcă mi te-a dat să te păzesc cu străşnicie o să afli, din experienţă, cît de rău pot fi! O, căpetenia dracilor, început al morţii, rădăcină a păcatului, răutate a răutăţii! Ce rău găsit-ai în Isus de i-ai pus la cale moartea? Cum ai cutezat să faci o asemenea fărădelege!? Cum ţi-a trecut prin cap să cobori în beznă un om ca acesta, care te-a despuiat de toţi morţii adunaţi de la începutul veacurilor!?".

VIII (XXIV)

1. Pe cînd Iadul îl muştruluia aşa pe Satana, Împăratul slavei îşi întinse mîna dreaptă şi, apucînd cu putere, îl ridică pe întîiul părinte, Adam. Apoi se întoarse către ceilalţi şi zise: „Veniţi cu Mine toţi cei care aţi murit din pricina lemnului atins de acesta! Iată, Eu vă ridic pe toţi [din moarte] prin lemnul crucii"[90]. Şi îi scoase afară. Întîiul părinte, Adam, plin de bucurie, prinse a grăi: „Mulţumesc, Doamne, mărinimiei Tale, căci m-a scos afară din Iadul cel adînc". La fel grăiră toţi profeţii şi sfinţii: „Mulţumim, ţie, Cristoase, Mîntuitorul lumii, căci ne-ai scos viaţa din putreziciune!".

2. Şi după ce au rostit ei vorbele acestea, Mîntuitorul l-a binecuvîntat pe Adam cu semnul crucii pe frunte. Făcu întocmai cu patriarhii, cu profeţii, cu martirii şi cu toţi strămoşii. Apoi îi luă şi-i scoase afară

din Iad. El mergea înainte, iar sfinţii părinţi veneau pe urma Lui cîntînd aşa: „Binecuvîntat cel ce vine întru numele Domnului, Aleluia! Lui se cuvine slava tuturor sfinţilor!".

IX (XXV)

În drum către rai Isus îl ţinea de mînă pe Adam. O dată ajuns îi încredinţă pe toţi – pe Adam şi pe drepţi – arhanghelului Mihail[91]. Dar la intrarea în rai se pomeniră faţă în faţă cu doi bătrîni; şi sfinţii părinţi îi întrebară: „Cine sînteţi voi, care n-aţi cunoscut moartea şi n-aţi coborît în Iad, ci trăiţi în rai cu trupurile şi cu sufletele!?". Unul dintre ei răspunse: „Eu sînt Enoh, care am fost drag lui Dumnezeu şi Dumnezeu m-a mutat aici, iar acesta este Ilie, thesbitul. Amîndoi vom trăi – cu trupuri şi cu suflete – pînă la plinirea vremii; atunci vom fi trimişi de Dumnezeu să stăm împotriva Anticristului şi să fim omorîţi de el. Iar după trei zile vom învia şi vom fi duşi pe nori să-l întîlnim pe Domnul"[92].

X (XXVI)

Pe cînd vorbeau ei aşa s-a apropiat un alt bărbat, mai necioplit, şi cărînd pe umeri o cruce. Sfinţii părinţi l-au întrebat: „Cine eşti tu, cu înfăţişarea asta de tîlhar, şi de ce cari pe umeri o cruce?". Acela a răspuns: „Într-adevăr, cum aţi spus, eu eram tîlhar şi hoţ în lume. De aceea iudeii, după ce m-au prins, m-au osîndit la moarte pe cruce împreună cu Domnul nostru Isus Cristos. Văzînd minunile pe care le-a făcut răstignit, am crezut într-Însul. Am strigat către El şi am zis: «Doamne, să nu mă uiţi cînd vei împărăţi!». Şi îndată El mi-a zis: «Amin! Amin! Chiar astăzi, îţi zic ţie, vei fi cu mine în rai!»[93]. Şi purtîndu-mi crucea am ajuns la rai, unde l-am găsit pe arhanghelul Mihail şi i-am zis: «Domnul nostru Isus Cristos, răstignitul, m-a trimis aici. Du-mă aşadar pînă la poarta Edenului». Cînd a văzut semnul crucii, sabia de foc mi-a deschis şi eu am intrat. Apoi arhanghelul mi-a zis: «Mai aşteaptă puţin, căci îndată trebuie să sosească şi Adam, întîiul părinte al neamului omenesc împreună cu cîţiva drepţi. Veţi intra odată». Şi cum v-am zărit am venit să vă întîmpin".

Auzind acestea sfinţii au strigat într-un singur glas, tunător: „Mare este Domnul nostru şi mare puterea Lui".

XI (XXVII)

Toate acestea le-am văzut şi auzit noi, amîndoi fraţii, care am fost aleşi şi trimişi de arhanghelul Mihail să vestim învierea Domnului după ce ne vom fi botezat în apa Iordanului. Şi am mers şi ne-am botezat împreună cu alţi morţi înviaţi. Apoi am venit la Ierusalim şi am

petrecut Paştele Învierii. Acum însă nu mai putem adăsta. Trebuie să plecăm. Iubirea lui Dumnezeu Tatăl, harul Domnului nostru Isus Cristos şi împărtăşirea Duhului Sfînt să fie cu voi toţi!'

După ce au scris acestea şi au pecetluit cărţile, au dat una arhiereilor şi pe cealaltă lui Iosif şi lui Nicodim. Iar ei s-au făcut dintr-o dată nevăzuţi în slava Domnului nostru Isus Cristos.

APENDICE

Coborîrea lui Cristos în iad

(versiunea latină B)

I

1. Atunci rabinii Addas, Finees şi Egias, trei bărbaţi care au venit din Galileea mărturisind că-l văzuseră pe Isus ridicat la ceruri, au ieşit dintre căpeteniile iudeilor şi au vorbit aşa înaintea preoţilor şi leviţilor prezenţi la adunare: „Cinstiţi stăpîni, pe cînd veneam noi din Galileea şi ne îndreptam spre Iordan, iată, ne iese în cale o mare mulţime de oameni în veşminte albe, oameni care muriseră de demult. Între ei i-am recunoscut pe Carinus şi pe Leucius. După ce ne-am îmbrăţişat, căci am fost prieteni foarte apropiaţi, i-am întrebat: «Spuneţi-ne, fraţilor şi prietenilor, ce-i cu aceste suflete şi trupuri ale voastre? Cine sînt cei cu care călătoriţi şi cum de mai vieţuiţi trupeşte cu toate că aţi murit de-atîta vreme?».

2. Ei au răspuns: «Am înviat cu Isus Cristos din iad. El însuşi ne-a scos afară dintre morţi. Prin El, să ştiţi, au fost sfărîmate porţile morţii şi ale întunericului, iar sufletele drepţilor[94] au fost răscumpărate de acolo şi s-au suit împreună cu Domnul Cristos la ceruri. Noi, tot de la El am căpătat dezlegare să umblăm un timp pe malurile Iordanului şi prin munţi. Nu avem însă voie să ne arătăm oricui şi să vorbim cu toţi, ci doar cu cei care-i sînt Lui pe plac. Chiar acum noi n-am fi putut să vă vorbim şi nici să ne arătăm vouă fără îngăduinţa Duhului Sfînt»"[95].

3. Cînd a auzit, întreaga adunare s-a umplut de spaimă. Toţi se întrebau dacă într-adevăr aşa se petrecuseră faptele înfăţişate de cei trei galileeni. Atunci Ana şi Caiafa au zis: „Îndată se vor lumina toate cîte le-au spus aceştia, de la început şi pînă la sfîrşit; căci dacă ar fi adevărat că Leucius şi Carinus sînt vii în trupurile lor şi dacă îi putem vedea cu ochii noştri, atunci toate cîte s-au povestit aici trebuie crezute fără nici o îndoială. Cînd îi vom întîlni, ei ne vor încredinţa de toate. Dacă nu, să ştiţi că-i numai o scorneală".

4. Îndată s-a întrunit sfatul. Au hotărît să aleagă vreo cîţiva bărbaţi potriviţi, cu frică de Dumnezeu, care ştiau cînd muriseră cei doi, cît şi

locul unde fuseseră îngropați, ca să cerceteze îndeaproape dacă cele auzite nu erau minciuni. Așadar au mers acolo cincisprezece bărbați care au fost de față cînd cei doi și-au dat sufletul, care stătuseră cu picioarele lor pe locul unde au fost îngropați și le cunoșteau mormintele foarte bine. Sosind au găsit mormintele deschise (și nu numai pe ale lor, dar încă multe altele) și nici urmă de oase ori de cenușă. S-au întors în mare grabă și au povestit ce-au văzut.

5. Atunci s-a cutremurat toată sinagoga și fiecare a început să se întrebe: „Ce-i de făcut?". Ana și Caiafa au zis: „Să le dăm de urmă și să trimitem după ei pe cei mai de seamă dintre noi. Aceștia să le ceară și să-i roage stăruitor să vină pînă aici". Și au trimis după ei pe Nicodim, pe Iosif și pe cei trei rabini galileeni care-i văzuseră, ca să-i roage să binevoiască a veni în fața adunării. Iar ei, ducîndu-se, au scotocit întreg ținutul Iordanului precum și munții dimprejur. Cum nu găsiră pe nimeni aveau de gînd să se întoarcă.

6. Cînd, dintr-o dată, de pe muntele Amelech le-a apărut în față o uriașă mulțime de oameni, aproape douăzeci de mii, care înviaseră o dată cu Domnul. Și cu toate că recunoscură pe mulți dintre ei, nu le-au putut vorbi din pricina spaimei și a viziunii îngerești. Așa că s-au ținut departe, mulțumindu-se doar să-i privească și să-i asculte cum cîntau din mers: „Domnul a înviat din morți precum a zis. Să ne bucurăm și să ne veselim, căci El domnește în veci!". Cuprinși de uimire și de spaimă sacră, trimișii au căzut cu fața la pămînt. Cei din mulțime i-au sfătuit să-i caute pe Carinus și pe Leucius la casele lor.

7. Și după ce s-au sculat de jos au pornit spre casele acelora. I-au găsit în rugăciune. Au intrat și i-au salutat plecîndu-se pînă la pămînt. Apoi s-au îndreptat și au prins a vorbi: „Prieteni ai lui Dumnezeu, toți iudeii ne-au trimis la voi, căci li s-a spus că ați fost înviați din morți. Așadar vă roagă cu mare stăruință să veniți și să ne povestiți și nouă minunile săvîrșite de Domnul chiar în ținuturile și în zilele noastre". Cei doi s-au ridicat îndată, la porunca Domnului, s-au dus împreună cu trimișii iudeilor și au intrat în sinagogă. Iar toată mulțimea iudeilor și preoții le-au pus în mîini cărțile Legii și i-au îndemnat să jure pe Elohim și pe Adonai, pe Lege și pe Profeți zicîndu-le: „Să ne spuneți cum ați fost înviați din morți și ce minuni s-au petrecut în zilele noastre, despre care noi n-am auzit să se mai fi petrecut vreodată. Iată, de spaimă am înlemnit și ni s-au uscat oasele trupului, pămîntul se cutremură sub tălpile noastre, fiindcă toți am hotărît atunci să vărsăm sînge drept și sfînt".

8. Atunci Carinus și Leucius au cerut prin semne un sul de hîrtie și cerneală[96]. Au făcut așa pentru că Duhul Sfînt nu le-a îngăduit să vorbească. După ce li s-a dat cîte o bucată de hîrtie, au fost închiși în două încăperi separate. Ei și-au făcut cu degetele semnul crucii și au început să scrie. Iar cînd au isprăvit au strigat, fiecare din chilia lui, „Amin!" aproape într-un singur glas. Apoi s-au ridicat de la masă,

Carinus a dat manuscrisul său lui Ana, Leucius, pe al său, lui Caiafa, și-au luat rămas bun, au ieșit din sinagogă și s-au întors la mormintele lor.

9. Ana și Caiafa au desfășurat cele două suluri și au început să le citească pe furiș. Poporul însă, aflînd, s-a înfuriat și a strigat: „Citiți-le pe față, înaintea noastră! Și după ce le veți citi pînă la capăt noi le vom păstra, pentru ca adevărul lui Dumnezeu să nu fie preschimbat în minciună de mincinoșii ori nelegiuiții cuprinși de orbire". Înspăimîntați, Ana și Caiafa au încredințat sulurile scrise celor trei rabini: Addas, Finees și Egias, care veniseră din Galileea cu vestea că Isus a fost ridicat la cer. Aceștia se bucurau de încrederea tuturor iudeilor. Și au fost îndemnați să citească cu glas tare cele scrise. Iar ei au citit următorul text:

II

1. 'Doamne Isuse Cristoase, Fiul lui Dumnezeu Cel viu, îngăduie robului Tău Carinus să povestească minunile pe care le-ai săvîrșit în iad.

Pe cînd ne aflam noi în întunericul și umbra morții, închiși în iad, iată că dintr-o dată a țîșnit peste noi o lumină mare, de s-au cutremurat și iadul și porțile morții. Apoi s-a auzit glasul Fiului Tatălui Preaînalt, ca un tunet grozav, strigînd cu putere: „Căpetenii, ridicați-vă porțile! Ridicați-vă porțile veșnice! Căci va intra împăratul slavei, Domnul Cristos".

2. Atunci apăru Satana, căpetenia morții, fugind înspăimîntat, și le porunci slujitorilor săi: „Grăbiți-vă și zăvorîți porțile cu drugi de fier, luptați-vă aprig și împotriviți-vă cît puteți, ca să nu fim legați noi pînă la urmă cu lanțurile pe care acum le ținem pentru alții". Într-o clipă nelegiuiții se puseră-n mișcare: începură să închidă porțile cu zăvoare și drugi de fier, să se înarmeze cu tot ce-aveau la îndemînă și să urle cu glas rău și înspăimîntător.

III

1. Atunci Satana zise Iadului: „Pregătește-te să-l primești pe cel pe care am să ți-l aduc". Iadul a răspuns: „Dar glasul acesta a fost chiar al Fiului Tatălui Preaînalt; căci, iată, pămîntul și toate sălașurile de sub el s-au cutremurat; cred că deja ne-am deschis, și eu, și lanțurile mele. Te conjur Satana, capul tuturor răilor, pe puterile mele și ale tale, să nu-l aduci, pentru ca nu cumva, dorind să-l prindem, să cădem noi prinși în miinile lui. Căci dacă numai auzindu-i glasul atît de strașnic mi s-a scurs toată vlaga, îți dai seama ce ni se va întîmpla cînd el însuși va veni aici!?".

2. Satana, căpetenia morții, i-a răspuns: „De ce te vaiți? Nu-ți fie teamă, vechi prieten întru cele rele, căci eu i-am ațîțat deja pe iudei împotriva aceluia și-am pus la cale să fie bătut cu pumnii și trădat de unul dintre ucenici. În plus îi e o frică teribilă de moarte, căci numai de

frică a putut zice: «Trist este sufletul meu pînă la moarte». La moarte l-am şi dus; iată, acum stă spînzurat pe-o cruce".

3. Iadul zice: „Dacă acesta este Cel care printr-un singur cuvînt puternic de-al său l-a făcut pe Lazăr să-şi ia zborul ca un vultur din pîntecele meu atunci înseamnă că nu-i un om ca toţi oamenii, ci însuşi Dumnezeu în toată slava. Te rog, nu-l aduce la mine". Satana însă răspunde: „Tu pregăteşte-te şi n-ai teamă, căci acela deja stă spînzurat pe cruce. Eu nu mai pot schimba nimic". Atunci Iadul a vorbit Satanei: „Dacă nu mai poţi schimba nimic, ia seama, ţi se-apropie sfîrşitul! Eu unul voi rămîne zdrobit şi umilit; tu însă vei fi schingiuit groaznic sub porunca mea".

IV

1. Drepţii lui Dumnezeu auzeau cum se ceartă Satana cu Iadul. Cei care nu se cunoşteau deloc începeau încetul cu încetul să se recunoască. Atunci părintele nostru, dreptul Adam, l-a întîmpinat pe Satana: „Căpetenie a morţii, de ce tremuri cuprins de frică? Iată, va veni Domnul şi-ţi va nărui toate plăsmuirile. Tu însuţi vei fi prins şi încătuşat pe vecie".

2. Cînd au auzit cît de răspicat i-a vorbit Satanei părintele nostru Adam, toţi drepţii s-au bucurat şi s-au întărit în sufletul lor; apoi au alergat şi s-au strîns în jurul Protopărintelui. Acesta nu-şi mai putea reveni din uimire văzînd ce mulţime nesfîrşită fusese zămislită şi adusă pe lume din coapsa lui. Şi după ce-i îmbrăţişă lăcrimînd amarnic pe cei de lîngă dînsul, grăi către fiul său, Seth: „Povesteşte, fiule, sfinţilor patriarhi şi profeţi ce ţi-a zis păzitorul raiului atunci cînd te-am trimis după o picătură din untdelemnul milei, ca să-mi ung cu el trupul bolnav!".

3. „Cînd m-ai trimis – începu Seth – la poarta raiului, mai întîi l-am rugat şi l-am implorat pe Domnul cu lacrimi în ochi, iar apoi am strigat la îngerul de pază cerîndu-i puţin untdelemn. Atunci arhanghelul Mihail ieşi afară şi-mi zise: «De ce plîngi Seth? Doar ştiai dinainte că părintele tău, Adam, nu va primi untdelemnul milei decît peste multe generaţii, abia cînd preaiubitorul Fiu al lui Dumnezeu va coborî din ceruri pe pămînt şi va fi botezat de Ioan în rîul Iordan. Da, atunci va primi Adam untdelemnul milei, împreună cu toţi cei care cred în Acela. Iar împărăţia lor va dura veşnic»".

V

1. Auzind cuvintele lui Seth toţi drepţii se umplură de bucurie pentru a doua oară. Unul, care se afla în apropierea Protopărintelui, pe nume Isaia, izbucni ca un tunet zicînd: „Părinte Adam şi voi cei adunaţi aici, luaţi aminte la vorbele mele! Pe cînd trăiam pe pămînt şi eram învăţat de Duhul Sfînt am profeţit despre lumina aceasta aşa: «Poporul care se afla în întuneric a văzut o lumină mare; lumina aceea apăruse

pentru cei din sălaşul umbrelor şi-al morţii»". Atunci părintele Adam şi toţi din jur au prins a-l iscodi: „Dar tu cine eşti, căci ai spus numai adevărul?". El a răspuns: „Mă chemă Isaia".

2. Apoi apăru lîngă el un bărbat care părea să fie un pustnic. Şi l-au întrebat: „Tu cine eşti, îmbrăcat în felul acesta?". Acela a răspuns cu vorbă aşezată: „Eu sînt Ioan Botezătorul, glasul şi profetul Celui Preaînalt; eu am mers înaintea feţei Domnului însuşi, ca să netezesc căile sălbatice şi aspre; eu l-am arătat cu degetul meu locuitorilor din Ierusalim pe Mielul Domnului şi pe Fiul lui Dumnezeu; eu l-am botezat în rîul Iordan; eu am auzit vocea Tatălui tunînd din cer asupra lui şi proclamîndu-l Fiu preaiubit întru care a binevoit; eu am primit făgăduinţa că va coborî el însuşi în iad"[97].

Auzindu-l, părintele Adam strigă în gura mare „Aleluia", ceea ce înseamnă „Domnul a venit întru toate"!

VI

1. Apoi un altul, care se afla acolo şi care se deosebea de toţi ceilalţi printr-un însemn regesc, pe nume David, începu să spună: „Cînd eram pe pămînt vorbeam şi eu poporului despre mila lui Dumnezeu şi despre dreapta lui judecată, prevestind timpurile fericite ce-aveau să vină şi zicînd aşa pentru toţi vecii: «Milostivirile Sale să-i aducă slavă în faţa Domnului, iar faptele Sale minunate, în faţa fiilor oamenilor; căci a zdrobit porţile de aramă şi a sfărîmat drugii de fier»". Atunci sfinţii patriarhi şi profeţi începură să se recunoască unii pe alţii şi să-şi spună, fiecare, propriile profeţii. Dreptul Ieremia, amintindu-şi-le pe ale sale, zise către patriarhi şi profeţi: „Cînd trăiam pe pămînt am vestit că Fiul lui Dumnezeu a venit şi a stat de vorbă cu oamenii".

2. Atunci toţi drepţii, bucurîndu-se peste măsură de lumina Domnului, de vederea părintelui Adam, precum şi de cuvintele rostite de patriarhi şi profeţi, strigară atît de tare „Aleluia, binecuvîntat cel ce vine în numele Domnului!", încît Satana, cuprins de spaimă, nu mai ştia pe unde s-o ia la fugă. Dar nu putea, fiindcă Iadul cu slujitorii săi îl ţineau strîns din toate părţile. Ba îl şi-ntrebau: „De ce tremuri!? Nu te vom lăsa să ieşi de-aici, orice-ar fi. Vei primi ce meriţi de la Cel pe care l-ai hărţuit mereu. Iar dacă nu, măcar să ştii că el te va lega şi eu te voi păzi".

VII

1. Şi din nou se auzi glasul Fiului Tatălui Preaînalt, ca o bubuitură de tunet, zicînd: „Ridicaţi, căpetenii, porţile voastre, ridicaţi-vă, porţi veşnice, ca să intre Regele slăvit!". Satana şi Iadul strigară: „Dar cine este acest Rege slăvit?". Un glas domnesc le-a răspuns: „Domnul cel tare şi puternic, Domnul cel puternic în luptă".

2. După ce s-a stins glasul a apărut un om ce părea hoţ după înfăţişare. Purta în spate o cruce. Se opri în faţa porţilor şi începu să strige: „Deschideţi, ca să intru!"[98]. Satana întredeschise poarta numai cît să poată acela intra şi îndată o închise la loc. Iar drepţii, văzîndu-l pe noul sosit înveşmîntat în lumină, îi zise: „După înfăţişare pari a fi un hoţ; spune, ce duci în spate?". Acela răspunse cu umilinţă: „E-adevărat, am fost hoţ şi iudeii m-au răstignit pe cruce alături de Stăpînul meu Isus Cristos, Fiul Tatălui Preaînalt. Eu am ajuns aici mai repede; îndată însă va veni şi El".

3. Atunci dreptul David, aprins de mînie, strigă: „Deschide, spurcăciune a spurcăciunilor, porţile tale, ca să intre Regele slăvit". Cu toţii se răzvrătiră împotriva Satanei, voiau să pună mîna pe el şi să-l sfîşie în bucăţi. Şi din nou se auzi strigarea: „Ridicaţi, căpetenii, porţile voastre, ridicaţi-vă, porţi veşnice, ca să intre Regele slăvit!". Şi din nou Satana şi Iadul întrebară, spunînd către glasul curat şi limpede: „Cine este acest Rege slăvit?". Iar glasul minunat le grăi: „Domnul puterilor este Regele cel slăvit".

VIII

Dintr-o dată Iadul s-a cutremurat, porţile morţii şi încuietorile lor s-au făcut zob, drugii de fier s-au rupt şi au căzut la pămînt şi toate s-au deschis. Satana a rămas în mijloc, năucit şi prăvălit pe jos, cu picioarele legate. Domnul Isus Cristos veni cu blîndeţe, înconjurat de aura strălucitoare a luminii de sus, măreţ şi smerit, purtînd în mîini un lanţ. El însuşi legă strîns gîtul Satanei, apoi mîinile la spate, îl azvîrli în tartar, îi puse piciorul sfînt peste grumaz şi-i zise: „Toată vremea aceasta ai făcut multe rele; n-ai vrut să te potoleşti cu nici un chip. Astăzi te arunc în focul veşnic". Chemă Iadul şi-i porunci: „Ia-l pe acest cap al răilor şi ticăloşilor şi păzeşte-l pînă cînd îţi voi porunci eu!". Şi iadul, luîndu-l cu sine, se cufundă sub picioarele Domnului în hăul cel adînc.

IX

1. Atunci Domnul Isus Cristos, sfîntul şi preablîndul Mîntuitor al tuturora, l-a binecuvîntat pe Adam zicîndu-i: „Pace ţie, Adame, şi fiilor tăi în vecii vecilor, amin". Părintele Adam se aruncă la picioarele Domnului, apoi se ridică şi începu a-i săruta mîinile şi a zice: „Iată, mîinile care m-au plăsmuit!", dînd astfel mărturie tuturor celor care se aflau de faţă. Îi zicea Domnului: „Împărate slăvit, ai venit să-i eliberezi pe oameni şi să-i strîngi laolaltă în împărăţia Ta veşnică". Mama noastră, Eva, se aruncă şi ea la picioarele Domnului, se ridică, îi sărută mîinile şi vărsînd şuvoaie de lacrimi zise: „Iată, mîinile care m-au creat!", dînd astfel mărturie tuturor celor care se aflau de faţă[99].

2. Atunci toți drepții I s-au închinat și au strigat: „Binecuvîntat cel ce vine în numele Domnului; Domnul Dumnezeu ne-a iluminat! Amin în toți vecii. Aleluia în vecii vecilor. Laudă și slavă ți se cuvin, căci ai venit de sus ca să ne vezi".

Astfel alergau sub mîinile Domnului cîntînd „Aleluia" și bucurîndu-se împreună de slava lui. Mîntuitorul îi cercetă pe toți cu luare-aminte. Apoi mușcă din Iad, aruncă o parte în tartar, iar pe cealaltă o luă cu sine în ceruri[100].

X

Toți drepții L-au rugat pe Domnul să lase Iadului semnul victoriei, adică sfînta cruce, pentru ca nu cumva slugile ticăloase ale aceluia să îndrăznească a ține ostatic pe vreun păcătos iertat de Domnul. Și așa a pus Domnul crucea Sa în mijlocul Iadului, ca semn al victoriei ce va rămîne acolo pe veci.

Apoi toți au ieșit împreună cu Domnul. Pe Satana și pe Iad i-au lăsat în tartar. Noi și încă mulți alții am primit poruncă să înviem în trup, spre a putea mărturisi lumii despre învierea Domnului nostru Isus Cristos și despre tot ce s-a întîmplat în Iad.

Acestea, iubiți frați, le-am văzut și despre ele depunem mărturie, îndemnați de voi, sub jurămînt: Domnul a murit pentru noi și a-nviat; așa cum stă scris s-a întîmplat totul'.

XI

La sfîrșitul lecturii cei care ascultaseră căzură cu fața la pămînt. Plîngeau amarnic, se izbeau cu pumnii în piept, strigau și ziceau: „Vai de noi, cum de ne-a lovit nenorocirea aceasta? Pilat fuge, Ana și Caiafa fug și ei, preoții și leviții își caută scăpare, tot poporul iudeu se jeluiește: «Vai de noi, blestemații, am vărsat sînge nevinovat!»".

Trei zile și trei nopți n-au luat în gură pîine și apă și n-au intrat în vreo sinagogă. Abia în ziua a treia, cînd s-au adunat iarăși la un loc, le-a fost citită și scrisoarea lui Leucius; dar n-au găsit nimic în plus ori în minus (fie și o literă măcar!) față de ceea ce povestise Carinus. Atunci s-au tulburat cu toții și au ținut doliu de patruzeci de zile și patruzeci de nopți așteptînd cu înfrigurare răzbunarea lui Dumnezeu. Dar Cel de Sus, plin de iubire și îngăduință, nu i-a pierdut îndată, ci le-a lăsat vreme îndestulătoare pentru pocăință. Și n-au fost găsiți vrednici să se întoarcă la Domnul.

Acestea sînt, preaiubiți frați, mărturiile lui Carinus și Leucius despre Cristos, Fiul lui Dumnezeu și despre faptele sale sfinte din Iad. Lui i se cuvine toată lauda și slava în toți vecii vecilor. Amin.

Note

1. Nicodim este un personaj apropiat de Isus, despre care ne vorbeşte *Evanghelia lui Ioan* (3, 1; 3, 3-21; 7, 44-52). Era un fariseu bogat şi făcea parte din elita iudaică. Autorul apocrifei noastre l-a ales drept personaj principal tocmai în virtutea caracterul său ambiguu, dar nu duplicitar. Nicodim face figură (şi în *Ioan*, şi în apocrifă) de „evreu de treabă", tolerant şi generos, neorbit de fanatismul religios specific celorlalţi membri ai sinedriului. Perechea lui este Pilat, „romanul de treabă" în ochii autorului nostru.
2. *Hypomnemata*, „amintiri". Corespondentul în latină este *comentarii*, cu toată încărcătura semantică specială: „memorii comentate", „protocol", „dare de seamă". Ne aflăm în faţa unei evanghelii, sau a unui raport politic? Şi una, şi cealaltă. Depinde cum şi din ce unghi privim textul: din cel al lui Nicodim (evanghelie) sau din cel al lui Pilat (raport, dare de seamă).
3. „Protector", în gr. *protiktor*, calc după latină, frecvent în perioada limbii *koine*. Funcţia de protector este mai importantă decît aceea de *scutarius*, dar inferioară celei de *tribunus*.
4. Adică bun cunoscător al legilor.
5. Theodosius cel Mare (sau I) a domnit între anii 379 şi 395. Nu întîmplător este amintit aici – sub domnia sa creştinismul a devenit religie de stat. Autorul ţine să-şi arate gratitudinea şi recunoştinţa.
6. Un *indiktion* reprezintă o perioadă de cincisprezece ani. „Indiktionul al nouălea" înseamnă, de fapt, al nouălea an din acel *indiktion*.
7. Unii creştini au invocat, spre sfîrşitul secolului al IV-lea, acest fragment, pentru a justifica data Paştelui pe 25 martie.
8. Ana şi Caiafa apar în numeroase pasaje din *Noul Testament*: *Matei* 26, 3-56; *Luca* 3,2; *Ioan* 11, 49; *Fapte* 4, 6.
9. Nume imposibil de identificat. Unele dintre ele apar atît în *Vechiul*, cît şi în *Noul Testament*.
10. Fragmentul rezumă acuzaţiile tradiţionale împotriva lui Isus: 1) se pretinde Fiu al lui Dumnezeu; 2) se pretinde Rege al Israelului; 3) încalcă Legea; 4) profanează sabatul prin practicarea vrăjitoriei. Ultima acuzaţie, de vrăjitorie, apare în *Matei* 27, 63.
11. În greacă, *kathaploma*. Asupra înţelesului există încă diferende: unii îl echivalează cu „mantie", alţii cu „turban", în sfîrşit, alţii, cu „batistă". Termenul din versiunile latineşti este *fasciale*, poate bucata de pînză cu care se legau fasciile, simbolul puterii romane. Eu am optat pentru „mantie", cel mai firesc şi banal echivalent. Mai ales că, în explicaţia sa, mesagerul aminteşte gestul locuitorilor din Ierusalim de a-şi aşterne *veşmintele* (în sens general) înaintea Regelui suit pe spinarea măgăriţei. Nu exclud însă nici una din celelalte posibilităţi de traducere.
12. Stindardele sînt reprezentate în unele manuscrise medievale ca nişte torţe cu capete umane în vîrf. Aşadar aceste capete (chipul împăratului roman, probabil) se pleacă în faţa lui Isus.
13. Aşadar cei doisprezece evrei voinici sînt înşiraţi pe două rînduri de cîte şase.
14. Tradiţia îi dă şi un nume pioasei soţii a lui Pilat: Procla (*Procula*) sau Claudia Procla. În Orient, datorită fragmentului din *Mat.* 27, 19, precum şi textelor apocrife, Procula era socotită sfîntă şi venerată ca atare.

15. Evreii sînt foarte coerenți în acuzele lor. Pentru a doua oară ei atribuie minunile săvîrșite de către Isus artei vrăjitorești (artă pedepsită de către romani – a se vedea *Apologia* sau *Despre magie* a lui Apuleius, scriere din secolul al II-lea).
16. Altă serie de imputări, de data aceasta adresate direct lui Isus. El se face vinovat de uciderea pruncilor de către Irod; s-a născut dintr-o căsătorie nelegitimă; tocmai pentru că această relație între Iosif și Maria era nelegitimă cei doi s-au văzut nevoiți să se refugieze în Egipt (spre a nu fi uciși, conform Legii). Această interpretare a episodului și mai cu seamă a motivului „fugii în Egipt" este cu totul inedită. Probabil se face aluzie la o controversă din epoca autorului.
17. Răspuns care contrabalansează și relativizează acuzațiile de mai înainte. Evreii înșiși sînt împărțiți: unii se arată favorabili, alții nefavorabili cauzei lui Isus. De fapt, primii sînt cinstiți, chiar dacă nu credincioși, în vreme ce ultimii sînt pur și simplu necinstiți.
18. Nu mai puțin de doisprezece evrei importanți mărturisesc că Iosif și Maria s-au căsătorit după Lege. Pentru a da greutate declarației lor autorul înșiră și numele. Numele reprezintă cea mai clară garanție de autenticitate.
19. Probabil exista, în sînul evreilor, un curent care susținea că apărătorii legitimității căsătoriei între Iosif și Maria erau prozeliți. Acestui curent autorul nostru îi dă aici o replică directă.
20. A treia oară se repetă seria capetelor de acuzare. E limpede că aici se află centrul de greutate al primei părți (*Acta Pilati*). Evreii vor să transforme un proces teologic într-unul politic. Autorul nostru tinde să aplice aceeași strategie, dar invers: adică să retransforme falsul proces politic într-unul pur teologic. Scena din II, 6 o dovedește cu prisosință: „«De ce vor să-l omoare?». Iar ei răspund: «Îl urăsc pentru că a vindecat în zi de sabat». Atunci Pilat zice: «Cum, și pentru o facere de bine vor să-l omoare?!»".
21. Depolitizarea sacrului, iată esența mesajului cristic. Nici evreii, nici Pilat nu l-au înțeles. Nu aveau cum. Pentru ei politicul nu există separat de sacru.
22. Scena se inspiră din *Ioan* 18, 33-38.
23. Incompatibilitatea realității pămîntești cu cea suprapămîntească e o constantă a literaturii apocaliptice. Isus vorbește ca un apocaliptic decis să întoarcă în mod radical spatele acestei lumi întemeiate pe false valori, politice. El nu se află nici de partea evreilor, nici de partea lui Pilat. Din punctul lui de vedere atît evreii, cît și Pilat se găsesc în miezul aceleiași erori. Adevărul nu poate fi decît „din cer". De altfel, scena se încheie cu următoarea concluzie: adevărul se opune categoric puterii și puterea se opune aprioric adevărului.
24. Cel care-l hulește pe Dumnezeu trebuie condamnat la moarte, conform *Leviticului* 24, 15-16.
25. Autorul a uitat că evreii ieșiseră din pretoriu o clipă mai înainte. Mică defecțiune tehnică!
26. Despre Isus ca blasfemator, *Matei* 9, 3; *Ioan* 10, 33-36. Totuși Isus nu va fi ucis prin lapidare, cum prevede *Leviticul*, ci prin crucificare. O asemenea moarte străină de tradiția iudaică trebuie justificată cumva de către autorul evangheliei, avocat înverșunat al lui Pilat.
27. Intrarea în scenă a lui Nicodim. El joacă rolul de „evreu de treabă", cinstit, obiectiv, aparent neutru. Cum spuneam într-o altă notă, face pereche

perfectă cu Pilat, alt necredincios de treabă, cinstit şi aparent obiectiv. El rezumă *Exodul* 3-11, pledînd pentru lăsarea lui Isus în plata Domnului.

28. Numele apar citate în 2 *Timotei* 3, 8. Iamnes (sau Iannes) şi Iambres erau cei doi vrăjitori-magi cu care se ia la întrecere Moise şi pe care acesta îi biruie. S-au păstrat mici frînturi dintr-o apocrifă intertestamentară intitulată *Iannes şi Iambres*.
29. Pasajul se inspiră din *Ioan* 5, 1-15, unde se relatează vindecarea unui paralitic.
30. Sursa principală de inspiraţie este *Luca* 18, 35-43.
31. *Luca* 13, 10-13.
32. Pasajul trimite la *Matei* 9, 20-22. *Evanghelia lui Nicodim* dă însă şi numele femeii care se vindecă de scurgeri de sînge. Personajul va deveni celebru în mediile populare. Într-o altă apocrifă, *Tămăduirea lui Tiberiu*, se povesteşte că împăratul însuşi, bolnav de lepră, s-ar fi vindecat punîndu-şi peste obraz o pînză pe care fusese imprimat chipul lui Isus. Pe drumul spre Golgota, spune legenda, Veronica va fi şters chipul asudat al Mîntuitorului cu pînza respectivă.
33. E vorba de o lege derivată din *Vechiul Testament*. Rabinii au adoptat-o plecînd de la constatarea că în nici un pasaj din Tora nu apare vreun martor-femeie.
34. Trimite la *Faptele apostolilor* 7, 30-53.
35. Versiunea tradiţională a fugii în Egipt. De data aceasta Iosif şi Maria nu mai fug pentru a-şi ascunde relaţia nelegitimă de ochii evreilor şi să scape de pedeapsa cu moartea, ci ca să-şi salveze pruncul ameninţat să fie ucis de către Irod. Insistenţa pe titlul de Rege dat lui Isus îl impresionează cel mai tare pe guvernatorul roman. Astfel evreii reuşesc să transforme procesul teologic într-unul fals politic şi să-l condamne pe Isus.
36. Eroare topografică. Isus a fost prins pe Muntele Măslinilor şi răstignit pe Golgota.
37. Cei doi răufăcători, de care vorbesc şi Evangheliile canonice (*Matei* 27, 38 plus paralele şi *Ioan* 19, 18), sînt aici numiţi. În *Evanghelia arabă a copilăriei lui Isus* 23 ni se explică motivul pentru care unul a fost mîntuit, iar celălalt nu. Scena se petrece în Egipt, în timpul exilului sfintei familii. Tîlharul bun se numeşte aici Titus, iar cel rău, Damachus. „De acolo începea un ţinut pustiu, bîntuit de hoţi şi de tîlhari. Deşi Iosif şi Maria ştiau prea bine ce-i aşteaptă, totuşi au hotărît să traverseze locul pe timp de noapte. La un moment dat, zăresc doi tîlhari întinşi pe pămînt, iar alături de ei o mulţime întreagă (tovarăşi de-ai lor), care dormea somn greu. Cei doi tîlhari se numeau Titus şi Damachus. Şi i-a zis Titus lui Damachus: «Te rog, lasă-i pe oamenii aceştia în pace, ca să nu-i simtă tovarăşii noştri!». Damachus însă nici n-a vrut s-audă. Atunci Titus i-a zis: «Uite, ia de la mine patruzeci de drahme despăgubire». Ba i-a întins şi brîul cu care era încins, pentru ca acela să nu deschidă gura şi să vorbească. Cînd a văzut stăpîna Maria ce mare bine le-a făcut tîlharul, i-a zis: «Domnul Dumnezeu te va sprijini cu dreapta Sa şi-ţi va ierta toate păcatele!». Iar Domnul Isus i-a răspuns Maicii Sale: «O, Mamă, peste treizeci de ani, cînd iudeii mă vor răstigni în Ierusalim, aceşti doi tîlhari vor fi ridicaţi pe cruce împreună cu mine: Titus, la dreapta, iar Damachus, la stînga mea. Şi-n ziua următoare Titus va intra înaintea mea în paradis»". Cultul bunului tîlhar s-a

dezvoltat foarte mult în Spania. Numele său era înscris pe amulete care protejau de hoți.

38. Poate aici își are originea obiceiul de a-L reprezenta pe Isus răstignit cu o bucată de pînză în jurul coapselor. Episodul se inspiră mai cu seamă din *Luca* 23, 33-37.
39. O altă versiune a apocrifei, mai amplă pe alocuri, relatează și episoadele întîmplate între judecată și răstignire. Astfel, ajuns la poarta cetății, Isus nu mai este în stare, din pricina rănilor, să-și ducă în spate crucea. Atunci intră în scenă Simon din Cirene, tatăl lui Alexandru și al lui Rufus, care tocmai atunci trecea pe acolo. Apostolul Ioan părăsește cortegiul și aleargă să dea de veste Mariei, Maica Domnului. Aceasta vine în grabă, însoțită de Marta, de Maria Magdalena și de Salomeea. Vede că sînt trei condamnați, dar nu-l recunoaște pe Isus. Atunci Ioan i-l arată. Maria se prăbușește la pămînt de durere și zace în leșin mai multă vreme. Apoi se trezește și începe să plîngă amarnic lovindu-se cu pumnii în piept. Iudeii vor s-o îndepărteze de la locul răstignirii, dar ea rămîne și îndură întregul supliciu, alături de Fiul său.
40. Ecou al *Psalmului* 31 (30), 6, rostit de către Isus pe cruce, după *Luca* 23, 46.
41. Este vorba de centurionul Longinus (*Longinos* în greacă, nume derivat probabil de la *lonche*, care înseamnă „suliță"). Personajul a devenit celebru mai ales în Occidentul medieval. Legenda spune că Longinus ar fi fost orb, iar soldații romani din Ierusalim l-ar fi îndemnat, în batjocură, să-l străpungă cu sulița pe Isus, pentru a-și recăpăta vederea. Dar ceea ce era numai o batjocură deveni realitate. Longinus străpunse coasta Mîntuitorului și îndată un jet de sînge îi nsăclăi fața și ochii. Astfel, în urma atingerii cu sîngele sfînt, el începu să vadă. Pînă la convertire nu mai e decît un pas. Longinus va muri ca martir. *Martyrium Sancti Longini Centurionis* se găsește în *Patrologia graeca* 93, coll. 1545-1560.
42. 1 *Samuel* 17.
43. *Deuteronom* 32, 35.
44. 2 *Cronici* 19, 10.
45. Episodul evadării miraculoase a lui Iosif se inspiră din *Faptele apostolilor* 5, 14-24, unde ni se povestește cum Pavel și Petru au fost eliberați de Duhul Sfînt. De asemenea, el prevestește episodul descoperirii mormîntului gol de către evrei.
46. Din nou o mică desincronizare. Femeile vin la mormînt spre dimineață. Isus a înviat la miezul nopții. Cele două relatări s-au contopit la un moment dat.
47. Se face legătura în mod explicit cu scena anterioară. Evreii au trăit aceeași spaimă și uimire negăsindu-l pe Iosif în casa unde-l încuiaseră.
48. Opinie curentă printre evrei. Autorul încearcă să deconspire urzeala.
49. Se inversează ordinea descoperirii personajelor dispărute: Isus este primul despre care se dă mărturie. Abia apoi e descoperit și Iosif, în casa lui din Arimateea.
50. Moartea lui Isus pe cruce rămîne singurul adevăr indiscutabil. De aici mirarea evreilor: cum a putut să învie, doar și-a dat sufletul pe cruce!? La această întîmpinare Ana și Caiafa „nu găsesc nici un răspuns". Rămîne totuși o nedumerire, a noastră: de ce Isus nu s-a arătat, după înviere, direct preoților și leviților? De ce a lăsat doar mărturii indirecte? E o nedumerire de ordin istoric, iar nu teologic.

51. Totuşi autorul lasă să se înţeleagă, în capitolul anterior, că Finea, Ada şi Agheu, întrupări ale tuturor virtuţilor (după Nicodim), s-au lăsat mituiţi şi au intrat în jocul mincinos al preoţilor.
52. 2 *Regi* 2, 11-18.
53. După tradiţie, Ilie, Moise şi Enoh (a se vedea şi *Viaţa lui Iosif tîmplarul*) au fost ridicaţi cu tot cu trup la ceruri, de unde vor coborî să-l întîmpine pe Mesia. În evangheliile canonice Isus este văzut ca un Ilie sau ca un Moise *redivivus*. Părinţii Bisericii afirmă că Moise şi Ilie sau Enoh şi Ilie vor coborî pe pămînt cu puţin înainte de a doua venire a lui Isus şi vor fi ucişi de către Anticrist.
54. Versiunea latină A adaugă: „Şi vom face pocăinţă" (dacă-l vom găsi, fireşte). Ce semnificaţie poate să aibă acest pasaj? Dacă evreii îl găsesc pe Isus, ei vor avea, de fapt, proba Învierii din morţi. Prin urmare vor fi obligaţi să se pocăiască. Dar Isus nu va fi găsit. Revin la nedumerirea exprimată într-o notă anterioară: de ce Isus nu se arată, înviat, şi evreilor necredincioşi? O enigmă peste care nu se poate, omeneşte, trece cu vederea.
55. Chiasm perfect: mai întîi a dispărut Iosif şi după aceea Isus; acum a reapărut Isus (în faţa discipolilor şi a celor trei evrei) şi Iosif.
56. Evreii se pocăiesc şi-şi cer iertare, dar nu pentru greşeala săvîrşită în privinţa lui Isus, ci a lui Iosif.
57. Scena reapariţiei lui Iosif e contruită ca o aluzie permanentă la învierea lui Isus, care totuşi rămîne ascuns.
58. Nicodim îşi găseşte acum a doua pereche, după dispariţia lui Pilat. El este un fel de curea de transmisie între tabăra evreilor radicali şi cea a creştinilor (ori numai a simpatizanţilor acestora din urmă, precum Iosif). În plus, el reprezintă şi un martor vrednic de încredere în ochii evreilor pentru care a fost scrisă apocrifă. Altfel nu se explică rolul de „interpret" al lui Iosif.
59. De remarcat că şi interogatoriul lui Iosif are loc tot într-o zi de vineri.
60. Iosif îl confundă pe Isus cu Ilie, tocmai pentru că nu credea în caracterul mesianic al primului. Dar ştia că Ilie a fost ridicat la ceruri în trup şi că avea să se întoarcă într-o bună zi.
61. Autorul e de o coerenţă desăvîrşită. El explică prin această relatare a lui Iosif două lucruri importante: 1) de ce Iosif nu s-a arătat vreme de patruzeci de zile (cît timp Isus a stat pe pămînt printre discipoli); 2) confirmă apariţiile lui Isus în Galileea (despre care vorbiseră cei trei evrei). Numai că mărturia lui Iosif pare anume croită pentru a justifica indiferenţa lui Isus înviat faţă de evrei. Isus nu vroia să se ştie de rămînerea lui pe pămînt încă patruzeci de zile. De ce? Nu evreii trebuiau convinşi în primul rînd de realitatea învierii sale?
62. În versiunea latină A se spune că preoţii au căzut la pămînt „ca şi morţi", precum soldaţii care au asistat la scena ieşirii din mormînt.
63. *Luca* 2, 25-32.
64. Autorul introduce încă un martor de încredere. Levi a fost discipol direct al lui Simeon, preotul care l-a binecuvîntat pe Isus.
65. *Deuteronom* 19, 15.
66. *Geneză* 5, 22.
67. *Deuteronom* 34, 5.

68. Ana și Caiafa, prin discursul lor întemeiat pe exemple și citate din Tora, confirmă, fără să o spună direct însă, învierea lui Isus. Există totuși o deosebire esențială între disparițiile lui Enoh și a lui Moise, pe de o parte, și aceea a lui Isus, pe de altă parte. În primul caz, cei doi nu muriseră; fuseseră luați pur și simplu cu tot cu trupuri și ridicați la ceruri. În al doilea caz, Isus a murit, iar la moartea lui a asistat întreg poporul. Prin urmare reapariția sa pe pămînt e cu atît mai inexplicabilă și misterioasă. Dar evidentă, întrucît există mărturiile celor trei evrei din Galileea, precum și a lui Iosif din Arimateea (așadar cu o mărturie mai mult decît presupune procedura normală).
69. *Deuteronom* 21, 23.
70. Final de o ambiguitate rar întîlnită. Toate citatele din Tora, invocate ca *testimonia* creștine, nu fac decît să sporească incertitudinea în ce privește atitudinea membrilor sinedriului față de învierea lui Isus. Să spunem așadar că avem de a face cu un final deschis, format anume dintr-un imn de slavă adus lui Dumnezeu, „un singur Domn și un singur nume al Său, Domn-Împărat al nostru".
71. În versiunile latine cei doi frați se numesc Leucius și Carinus.
72. Unele date coincid în mod semnificativ cu date furnizate de *Evanghelia lui Nicodim*: cei doi frați sînt fii ai marelui preot Simeon, atît de des invocat în cursul procesului; în plus, casa lor se găsește în Arimateea, satul lui Iosif.
73. Cele două versiuni latine spun că Leucius și Carinus nu puteau vorbi. De aceea au fost nevoiți să-și redacteze mărturia în scris.
74. Semnul originar. Foarte tîrziu s-a adoptat semnul mare al crucii.
75. „Lumină din lumină" – să fie un ecou al Crezului neceo-constantinopolitan (381)?
76. *Isaia* 9, 1.
77. *Luca* 3, 1-21.
78. Părinții Bisericii interpretează curent *Matei* 11, 3 ca referindu-se la ministerul lui Ioan Botezătorul în iad. Acesta își continuă rolul și după moarte, vestindu-l pe Isus, Mielul lui Dumnezeu, și pe lumea cealaltă. Apocrifa se întemeiază pe o serie întreagă de *testimonia* despre coborîrea în iad. Multe legături cu *Evanghelia lui Bartolomeu*, deși atmosfera e cu totul alta.
79. „Cinci sute cincizeci de ani de la facerea lumii". Irineu fixează o asemenea dată, în cartea a V-a a tratatului său *Împotriva ereziilor*. În primele secole creștine era foarte răspîndită credința în așa numita „săptămînă milenară". Dumnezeu a făcut lumea în șapte zile. Fiecare zi a Domnului echivalează, conform unui psalm, cu o mie de ani. Așadar lumea va dura șapte mii de ani bătuți pe muchie. Cum Isus s-a întrupat în anul cinci sute cincizeci de la Facere și a înviat la 33, înseamnă că nu mai rămîne decît puțin pînă la începerea celui de-al șaptelea mileniu, și ultimul. În plus, *Apocalipsa lui Ioan* vorbește îndelung despre mileniul de pace instaurat după a doua Venire a Mîntuitorului. Creștinii milenariști așteaptă instaurarea imediată a Împărăției cristice (vreme de o mie de ani) pe pămînt. Pomenirea numărului 550 ne obligă să-l așezăm pe autorul apocrifei noastre printre milenariști.
80. Aventura lui Seth la poarta raiului este povestită pe larg într-o apocrifă a *Vechiului Testament* intitulată *Viața lui Adam și a Evei* (versiunea greacă). Boala protopărintelui – moartea –, moștenită de întreg neamul omenesc

se trage de la neascultarea Evei, dar nu numai. Adam însuşi a comis păcatul tăinuirii răului faţă de Dumnezeu. Atunci Dumnezeu îi administrează drept pedeapsă nici mai mult nici mai puţin decît şaptezeci şi două de boli, culminînd cu moartea. Untdelemnul milei se obţine din copacul vieţii aflat în mijlocul raiului. El are virtuţi terapeutice, simbolizînd în acelaşi timp (precum ambrozia în mitologia greacă, ori soma, în cea indiană) condiţia prin excelenţă a divinităţii. Într-o altă apocrifă a *Vechiului Testament, III Baruh*, îngerul Mihail, cu funcţie de intermediere între Dumnezeu şi oameni, răsplăteşte cu untdelemn din rai faptele bune ale credincioşilor (XV, 1-2). Iar în *II Enoh*, protagonistul, după ce este urcat la ultimul cer, este uns cu untdelemn – semn al acceptării definitive în rîndul castei îngereşti (XXII, 5-6).

81. Iadul este personificat în mai multe apocrife şi nu numai (de pildă, în *Omiliile pseudo-macariene*).
82. *Matei* 26, 38; *Marcu* 14, 34.
83. În *Vechiul Testament* există două scene de înviere a morţilor, ambele prin rugăciune către Dumnezeu. O dată, Ilie îl învie pe fiul văduvei din Sarepta (1 *Regi* 17, 17-24); a doua oară, Elisei îl învie pe fiul Sunamitei (2 *Regi* 4, 34-35). Învierile lui Isus (fiica lui Iair, de pildă – *Matei* 9, 23-26) nu sînt rezultatul rugăciunii către Dumnezeu (de fapt, al intervenţiei lui Dumnezeu prin mijlocirea unui profet), ci decurg din însăşi natura dumnezeiască a lui Isus. El poate să învie morţii asemeni Tatălui ceresc.
84. Apocrifa răspunde unei chestiuni foarte importante, ce-i frămînta pe creştini la acea epocă, în legătură cu soarta sufletelor de pe lumea cealaltă. Dacă Isus n-a venit decît pe pămînt, înseamnă că misiunea lui e limitată (prin urmare, se pune la îndoială caracterul universal al misiunii Sale). Coborîrea lui Isus în iad răspunde tranşant, ba chiar cu un anumit lux de amănunte „picante". Iadul reprezintă astfel ultima etapă a itinerarului soteriologic al lui Isus.

    După crucificare Isus coboară pînă în iad, unde-l învinge pe Satana pentru multă vreme. El îi eliberează pe absolut toţi morţii de la Adam încoace (la un moment dat Iadul îi spune cu reproş Satanei, în cap. XXII, că n-a mai rămas nici un suflet în pîntecele său). Care va fi însă destinul acestor morţi după înviere? Căci nu toţi merită împărăţia cerurilor. Apocrifa nu ne-o spune direct, dar ne îngăduie să bănuim cîte ceva: drepţii care l-au prefigurat şi vestit pe Isus urcă împreună cu dînsul la ceruri; nebotezaţii care cred în Isus urcă împreună cu El pe pămînt şi se botează, după care mor iarăşi pentru a învia şi a urca la ceruri (cazul povestitorilor noştri Lucilius şi Carinus); ceilalţi, înviaţi laolaltă cu drepţii, urcă pe pămînt, dar necrezînd în Isus şi nebotezîndu-se, coboară din nou în pîntecele iadului.
85. *Psalmul* 24 (23), 7.
86. Iadul este închipuit ca o cetăţuie întărită, care trebuie luată cu asalt pentru a fi cucerită. Nu se poate intra şi ieşi din ea după bunul plac.
87. La auzul glasului dumnezeiesc profeţii şi drepţii din *Vechiul Testament* prind curaj. Cetatea diavolească e asaltată din interior şi în acelaşi timp subminată din interior. Abia acum locuitorii iadului încep să se vadă unii pe ceilalţi şi să se recunoască. Pînă acum ei trăiseră într-un fel de stadiu larvar, de inconştienţă totală.

88. *Osea* 13, 14.
89. Colaj de mai multe frînturi de psalmi (53, 3; 102, 21; 24, 9).
90. Învierea tuturor morților va ridica unele probleme de ordin teologic de-a lungul vremurilor. Căci așa cum predica lui Isus n-a fost ascultată de către toți viii pe pămînt, tot așa se putea foarte bine ca ea să nu fi fost ascultată și acceptată de către toți morții laolaltă. În versiunea latină B numărul celor salvați este restrîns la drepții *Vechiului Testament*. Dar și versiunea noastră, chiar dacă vorbește în trei rînduri, cu claritate, despre învierea universală a morților, stabilește totuși o ordine a priorităților, o anumită ierarhie: mai întîi învie protopărinții, după aceea patriarhii, profeții, martirii ș.a.m.d.
91. În literatura intertestamentară arhanghelul Mihail, corespondentul pozitiv al lui Lucifer/Beliar este văzut ca „mîna dreaptă" a lui Dumnezeu, cel care intercede în favoarea oamenilor și care-i însoțește pe vizionari pînă la tronul divin.
92. Scenă identică în *Apocalipsa lui Pavel*.
93. Tîlharul cel bun intră direct în rai, fără să mai treacă prin iad. Pentru a nu da impresia că e vorba de un personaj privilegiat, autorul îl pune să aștepte sosirea alaiului drepților la poartă.
94. Versiunea latină B, spre deosebire de versiunea greacă și latină A, limitează numărul celor înviați/eliberați din iad la douăzeci de mii (pe lîngă drepții din *Vechiul Testament*).
95. Aceeași cenzură din partea Mîntuitorului. Cei înviați nu au voie să se arate evreilor. Atunci cum să se convingă aceștia de înviere? Leucius și Carinus au dreptul să se arate în public? De ce nu se arată însă chiar Isus? Cei doi, fiind fiii preotului Simeon, reprezintă o garanție în ochii evreilor.
96. Cei doi morți înviați nu au voie să vorbească. O stratagemă pentru a valida autenticitatea coborîrii Domnului în iad prin două mărturii scrise (mult mai credibile). Apocrifa noastră îi are, prin urmare, ca „protoautori", pe cei doi fii ai lui Simeon.
97. Așadar Ioan este înaintemergătorul Fiului și în iad.
98. În versiunea greacă tîlharul cel bun intră direct în rai, fără să mai treacă prin iad.
99. Adam și Eva îi recunosc pe rînd Creatorul.
100. Iadul e despărțit în două: o parte se purifică și urcă în cer; alta e azvîrlită în focul veșnic. Altfel spus: o parte dintre locuitorii săi merg cu Isus, cealaltă, cu Satana.

IV

Adormirea Maicii Domnului

Introducere
la *Cuvîntul sfîntului Ioan Teologul*

Exemplul cel mai tipic de evanghelie „asumpţionistă", deşi episodul ridicării Mariei la ceruri, amintit către final, conţine elemente de controversă (voi reveni în final). Trei elemente fundamentale apar în evangheliile acestui ciclu imens, compus din texte greceşti, latine, copte, armene, siriace, irlandeze şi slave, anume: 1) ridicarea la cer, 2) reunirea apostolilor în jurul trupului Maicii Domnului şi 3) privegherea ei în valea Iosafatului. Apostolii vii sînt aduşi, fiecare, pe cîte un nor purtat de Sfîntul Duh, din toate colţurile pămîntului; cei morţi deja sînt înviaţi în chip extraordinar pentru a-şi lua rămas bun şi a o petrece pe Maica Domnului la ieşirea din această lume.

Cuvîntul Sfîntului Ioan Teologul a avut o răspîndire uriaşă, mai cu seamă în Orientul bizantin. Occidentul s-a bucurat, şi el, de o traducere latină, care a fost publicată în 1933 de către Dom A. Wilmart.

Arhiepiscopul Ierusalimului, Juvenal, citat de Ioan Damaschinul, relatează următoarele: „O străveche tradiţie arată că în clipa fericitei morţi a sfintei Maici a lui Dumnezeu toţi sfinţii apostoli, împrăştiaţi în lume pentru mîntuirea neamurilor, au sosit de îndată la Ierusalim călătorind prin văzduh. Cînd au ajuns lîngă ea, au aflat-o înconjurată de îngeri şi au auzit dumnezeiască melodie a puterilor de sus. Aşa, împresurată de slava dumnezeiască şi cerească, ea şi-a dat, fără cuvînt, sfîntul ei suflet în mîinile lui Dumnezeu. Iar trupul ei, în care a sălăşluit dumnezeirea, a fost dus, în mantie de ceremonie, şi însoţit de cîntecele îngerilor şi apostolilor la Ghetsimani, unde a fost aşezat într-un sarcofag. Trei zile a stat aici, şi în tot timpul îngerii au cîntat şi au dănţuit în jurul mormîntului. La capătul celor trei zile, cîntarea îngerească s-a oprit, apostolii toţi fiind de faţă. Toma singur a sosit după ziua a treia. Şi fiindcă a vrut să se închine la trupul Mariei, apostolii au deschis sicriul. Dar n-au găsit înăuntru decît giulgiurile. Iar cu apostolii erau de faţă şi Timotei, cel dintîi episcop al Efesului, Dionisie Areopagitul şi Hierotei".

Aceasta este una dintre versiunile Adormirii Maicii Domnului. Cealaltă o reprezintă chiar textul tradus mai departe şi care, după opinia lui Tischendorf, ar data din secolul al IV-lea, poate chiar mai devreme. Ea a stat la baza a numeroase reprezentări iconografice. De pildă, la biserica domnească din Argeş, pe peretele nordic, apar zugrăvite aproape toate scenele din *Cuvîntul lui Ioan Teologul*. Maria e culcată pe patul de moarte. Isus, în picioare, ţine în mîini sufletul curat al Maicii sale, sub forma unui nou născut înfăşurat în scutece. De jur-împrejur, numeroşi îngeri într-un nimb mare de lumină. Lîngă pat stau doi apostoli şi trei episcopi (doi la căpătîi şi unul la picioare). În prim-plan, un arhanghel taie braţul iudeului Iephonias. Urmează alte patru episoade: rugăciunea Mariei şi îngerul care-i vesteşte luarea la cer; Maria îi împarte veşmintele şi priveghiul apostolilor; Maria oferă o mantie unei femei care i se închină; Maria e suită la ceruri de către

doi îngeri. Pentru o mai completă înțelegere citez și recomandarea lui Dionisie de la Athos din erminia sa: „O casă. În mijloc sfînta Fecioară moartă, culcată pe un pat, făclii mari și luminări aprinse în jurul ei. În fața patului, un evreu ale cărui mîini tăiate sînt lipite de pat și, lîngă el, un înger cu sabia ridicată. La picioarele fecioarei Maria, sfîntul Petru cădește. La căpătîiul ei, sfîntul Pavel și Ioan Evanghelistul, care o sărută. Jur-împrejur, ceilalți apostoli și episcopi, Dionisie Areopagitul, Hierotei și Timotei cu Evanghelia în mînă. Femei plîngînd. La partea superioară: Cristos ține în brațe «sufletul» sfintei Fecioare înveșmîntat în alb. Lumină multă și mulți îngeri. În văzduh se văd cei doisprezece apostoli călătorind pe nori. Pe acoperișul casei din dreapta, Ioan Damaschinul ține un pergament desfășurat cu cuvintele: «Cuvine-se să fii primită, din viață, în cer, cerească Fecioară, altar dumnezeiesc...». În stînga, Cosma Melodul ține și el un pergament pe care citim: «Te înfățișezi asemenea unei femei muritoare, dar apostolii cei străluciți te văd cum ești în adevăr, Maica lui Dumnezeu, cea fără pată»".

Un ultim cuvînt, despre importanța teologică a scrierii! Centrul de greutate stă în demonstrarea incoruptibilității trupului (probabil în contextul dezvoltării cultului sfinților în secolele al V-lea și al VI-lea). După expirare, sufletul Mariei este dus în „vistieria Tatălui", adică într-un cer situat deasupra cerului îngerilor, iar trupul ridicat în rai. Nici vorbă de înviere sau de reunirea celor două elemente constitutive ale persoanei umane. Pe lîngă sublinierea incoruptibilității trupului (repet, intenția principală a autorului) se scot în evidență (dar fără apăsare!) fecioria Mariei, precum și funcția sa de mijlocire pe lîngă Fiul său. Faptul că apocrifa lasă deoparte chestiunea, esențială totuși, a învierii (adică a reunirii trupului și sufletului) a fost sancționat de numeroși copiști în note marginale. Prin urmare trebuie spus că ne aflăm în fața unei scrieri în care aspectul „asumpționist" este oarecum neglijat (deși involuntar; pentru autor ridicarea la cer a Mariei pare indiscutabilă).

Am tradus textul din greacă după ediția stabilită de Tischendorf în 1866 (republicată de Santos Otero).

A doua apocrifă despre Adormirea și ridicarea la cer a Maicii Domnului datează din secolul al IV-lea (specialiștii o consideră cea mai veche) și ni s-a păstrat în versiune latină. În unele codice apocrifa e introdusă printr-un „cuvînt" al lui Meliton din Sardes către episcopii din Laodiceea, „cuvînt" prin care autorul vrea să îndepărteze orice suspiciuni din partea ascultătorilor sau cititorilor potențiali. Tischendorf, după ediția căruia am făcut traducerea, intitulează textul *Transitus Mariae* B, așezîndu-l după un *Transitus* A, redactat în greacă, dar mai tîrziu. Celălalt nume sub care se citează este *Pseudo-Meliton*. Există cîteva episoade inedite: aducerea frunzei de palmier de către înger; spălarea trupului Mariei de către cele trei fecioare care o slujesc; convertirea necredincioșilor din Ierusalim de către Marele Preot (prin intermediul frunzei de palmier, un fel de „creangă de aur" cu virtuți curative). Pentru cea de-a treia „adormire" am redactat o introducere aparte.

Orientare bibliografică

É. Cothenet, „Marie dans les récits apocryphes de l'Assomption", H. du Manoir (ed.), *Maria*, 6, Paris, 1961, pp. 129-130.

M. Jugie, *La Mort et l'Assomption de la Sainte Vierge. Étude historico-doctrinale*, Vatican, 1944.

S.C. Mimouni, „La lecture liturgique et les Apocryphes du Nouveau Testament. Le cas de la Dormitio grecque du Pseudo-Jean", *Orientalia christiana periodica* 59, 1993, pp. 403-425.

S.C. Mimouni, *Dormition et assomption de Marie. Histoire des traditions anciennes*, Paris, 1995.

Cuvîntul Sfîntului Ioan Teologul despre Adormirea preasfintei Născătoare de Dumnezeu

I. [Maria la mormîntul Domnului]

Ori de cîte ori preasfînta şi preacinstita Născătoare de Dumnezeu şi pururea Fecioară, Maria, mergea la sfîntul mormînt al Domnului nostru, ca să ardă mirozne bune[1] şi ca să-şi plece sfinţii săi genunchi, îl ruga stăruitor pe Cel născut din ea, pe Cristos, Dumnezeul nostru, s-o dezlege de cele pămînteşti şi s-o ridice la ceruri[2].

II

Iudeii, văzînd că-şi petrece mai toată vremea la mormîntul dumnezeiesc, s-au dus la arhiereii lor şi le-au zis: „Maria merge în fiecare zi la mormînt"[3]. Atunci arhiereii au chemat străjerii pe care-i rînduiseră tot ei, ca să nu îngăduie nimănui să se roage la sfîntul mormînt, şi i-au întrebat dacă este adevărat ce se spune despre Maria. Dar străjerii au răspuns că niciodată n-o văzuseră pe-acolo. Căci Dumnezeu nu le îngăduia s-o vadă, cu toate că se afla chiar lîngă ei[4].

III. [Arhanghelul Gabriel]

Într-o zi de vineri[5] Sfînta Maria se duse, ca de obicei, la mormînt. Şi pe cînd se ruga, iată, s-au deschis cerurile şi arhanghelul Gabriel a coborît lîngă ea şi i-a zis: „Bucură-te, Născătoarea lui Cristos, Dumnezeul nostru! Căci ruga ta a străbătut cerurile şi a fost primită de Cel ce s-a născut din tine. Peste puţin vei părăsi lumea aceasta, după cum ţi-a fost vrerea, şi te vei duce lîngă Fiul tău, la viaţa cea adevărată şi fără de sfîrşit".

IV

Auzind acestea de la sfîntul arhanghel, Maria se întoarse la Betleem, împreună cu trei fecioare care-o îngrijeau[6]. După ce dormi puţin, se sculă şi zise către fecioare: „Aduceţi-mi o cădelniţă, căci vreau să mă rog!"[7]. Şi acelea făcură ce li s-a poruncit.

V

Apoi se rugă aşa: „Doamne Isuse Cristoase, care în imensa Ta bunătate ai binevoit să Te naşti din mine, ascultă glasul meu şi trimite-mi-l pe apostolul Tău Ioan, pentru ca lui, primul, să dăruiesc pîrga bucuriei mele. Încă Te mai rog să mi-i trimiţi prin porunca Ta sfîntă şi pe ceilalţi apostoli ai Tăi, atît pe cei care sălăşluiesc lîngă Tine, cît şi pe cei din viaţa aceasta, oriunde s-ar afla ei, pentru ca, văzîndu-i, să binecuvîntez numele Tău vrednic de toată lauda. Sînt încredinţată că vei da ascultare în toate roabei Tale"[8].

VI. [Adunarea apostolilor]

Pe cînd se ruga ea aşa, am apărut eu, Ioan, fiind răpit şi adus tocmai din Efes[9] de către Duhul Sfînt într-un nor. Acesta m-a aşezat chiar acolo unde zăcea Maica Domnului meu. Am intrat la ea, L-am slăvit pe Cel născut din pîntecele ei şi am zis: „Bucură-te, Maica Domnului meu, care L-ai născut pe Cristos, Dumnezeul nostru, şi veseleşte-te, căci vei pleca din viaţa aceasta în mare slavă!".

VII

Iar sfînta Născătoare de Dumnezeu îi mulţumi lui Dumnezeu pentru că eu, Ioan, am venit lîngă ea. Îşi aminti de cuvintele Domnului de pe cruce: „Iat-o pe mama ta; iată-l pe fiul tău!". Cele trei fecioare veniră şi i se închinară.

VIII

Atunci sfînta Născătoare de Dumnezeu îmi zice: „Roagă-te şi arde tămîie!". Şi eu m-am rugat aşa: „Doamne Isuse Cristoase, care ai făcut atîtea minuni, fă şi acum o minune în faţa celei care Te-a născut: ia-o pe Maica Ta din viaţa aceasta, ca să se sperie cei ce Te-au răstignit şi n-au crezut în Tine!"[10].

IX

După ce mi-am încheiat rugăciunea, sfînta Maria mi-a zis: „Adu-mi cădelniţa!". Şi împrăştiind tămîie a zis: „Slavă ţie, Dumnezeul meu şi Domnul meu, slavă ţie! Iată, s-a împlinit tot ce mi-ai făgăduit înainte de a Te sui la ceruri: că atunci cînd va fi să plec din lumea aceasta vei veni Tu însuţi la mine cu slavă, împreună cu ceata îngerilor Tăi".

X

Eu, Ioan, aşa vorbesc către ea: „Domnul nostru Isus Cristos şi Dumnezeul nostru va veni îndată şi-L vei vedea, după cum ţi-a făgăduit". Sfînta Născătoare de Dumnezeu îmi zise: „Iudeii s-au jurat că-mi vor arde trupul cînd mă voi sfîrşi". Iar eu, răspunzîndu-i, i-am zis: „Trupul tău sfînt şi cinstit nu va cunoaşte stricăciune"[11]. Atunci ea mi-a poruncit: „Adu-mi cădelniţa, împrăştie tămîie şi roagă-te!".

Apoi se auzi un glas din ceruri zicînd: Amin!

XI

Eu, Ioan, am auzit glasul acela. Duhul Sfînt m-a întrebat: „Ioan, ai auzit glasul acela care a vorbit din ceruri după ce ţi-ai sfîrşit rugăciunea?". Eu am răspuns: „Da, l-am auzit". Duhul Sfînt mi-a zis iarăşi: „Glasul pe care l-ai auzit vesteşte că fraţii tăi, apostolii, şi sfintele puteri vor veni îndată; chiar astăzi vor fi aici"[12].

XII

Eu, Ioan, cînd am auzit acestea am început să mă rog. Duhul Sfînt grăi aşa către apostoli: „Să veniţi cu toţii, aduşi de nori de la marginile pămîntului şi să vă adunaţi în sfîntul Betleem, căci Maica Domnului nostru Isus Cristos e cuprinsă de neliniştea morţii: Petru, de la Roma, Pavel, din Tiberia[13], Toma, din mijlocul Indiei, Iacob, de la Ierusalim".

XIII

Andrei, fratele lui Petru, Filip, Luca, Simon Cananeanul şi Tedeu, care erau morţi, au fost sculaţi din mormintele lor de către Duhul Sfînt. Iată cum le-a vorbit Acesta: „Să nu credeţi că acum este Învierea! Nu, ci v-aţi sculat din morminte ca să mergeţi şi să o salutaţi pe cinstita şi făcătoarea de minuni Maică a Domnului şi Mîntuitorului vostru Isus Cristos. Căci a sosit ziua ieşirii ei din această lume şi a suirii la ceruri".

XIV

Marcu, aflat încă în viaţă, a venit de la Alexandria şi s-a alăturat celorlalţi apostoli care, după cum am zis, se adunaseră din toate colţurile lumii. Petru a fost ridicat pe un nor şi a stat la mijloc, între cer şi pămînt, cu ajutorul Duhului Sfînt.

La fel ceilalţi apostoli, tot cu ajutorul Duhului Sfînt, erau luaţi pe cîte un nor şi aduşi lîngă Petru. Astfel, cum am zis, toţi ne-am adunat prin lucrarea Duhului.

XV

După ce-am intrat la Maica Domnului Dumnezeului nostru şi i ne-am închinat, i-am zis: „N-ai teamă şi nu te întrista! Domnul Dumnezeu, Cel născut din tine, te va lua cu slavă din lumea aceasta"[14]. Ea, auzind de Dumnezeu, Mîntuitorul ei, s-a bucurat nespus, a stat pe pat şi a vorbit apostolilor: „Acum sînt încredinţată că Învăţătorul şi Dumnezeul nostru va să vină din ceruri şi-L vor sorbi, nesăţioşi, ochii mei. Aşa mă voi dezlega de viaţa aceasta – privindu-L pe El, după cum v-am privit şi pe voi cînd aţi venit lîngă mine. Dar vreau să-mi spuneţi, de unde aţi ştiut că sînt pe ducă şi din ce ţinuturi aţi venit pînă aici, fiindcă aţi ajuns foarte repede. (Deşi nimic nu mi-a ascuns Cel ce S-a născut din mine, Domnul nostru Isus Cristos, Dumnezeul tuturora; da, şi acum cred că El este Fiul Celui Preaînalt[15].)

XVI. [Prezentarea apostolilor]

Răspunzînd, Petru[16] a zis apostolilor: „Fiecare în parte să împlinească voia Maicii Domnului nostru, luînd aminte la ceea ce ne-a vestit şi poruncit Duhul Sfînt!".

XVII

Atunci eu, Ioan, am luat cuvîntul şi am zis: „Eu mă aflam în Efes. Tocmai cînd mă îndreptam către sfîntul altar, ca să încep liturghia, Duhul Sfînt îmi vorbeşte: «Se apropie ceasul plecării dintre noi a Maicii Domnului Meu. Mergi aşadar la Betleem, să-ţi iei rămas bun de la dînsa!».

Pe loc, un nor de lumină m-a smuls de la pămînt şi m-a aşezat lîngă uşa casei unde stăteai întinsă".

XVIII

Apoi a luat cuvîntul Petru şi a zis: „Eu mă aflam la Roma cînd am auzit glasul Duhului Sfînt vorbindu-mi: «Maica Domnului tău trebuie să plece dintre noi fiindcă i s-a apropiat ceasul. Mergi la Betleem, ca să-ţi iei rămas bun».

Un nor de lumină m-a smuls de la pămînt. Atunci i-am văzut pe ceilalţi apostoli venind, tot pe nori, către mine şi am auzit un glas care zicea: «Mergeţi cu toţii la Betleem!»".

XIX

Apoi a luat cuvîntul Pavel şi a zis: „Eu mă aflam de puţină vreme într-un oraş de lîngă Roma, numit «ţinutul Tiberinilor», cînd L-am

auzit pe Duhul Sfînt zicîndu-mi: «Iată, Maica Domnului tău părăseşte lumea aceasta şi, dezlegîndu-se de ea, îşi croieşte drum către cer. Mergi şi tu la Betleem ca să-ţi iei rămas bun».

Un nor de lumină m-a luat pe sus şi m-a aşezat lîngă voi".

XX

Apoi a luat cuvîntul Toma şi a zis: „Eu mă aflam în India unde, prin harul lui Cristos, predicarea Evangheliei făcea rod bun. Tocmai eram pe punctul de a-l boteza pe însuşi fiul surorii regelui, pe nume Labdanos, cînd, dintr-o dată, Duhul Sfînt grăieşte către mine: «Şi tu, Toma, să fii de faţă în Betleem, ca să-ţi iei rămas bun de la Maica Domnului tău, care trece la cele cereşti».

Un nor de lumină m-a smuls de la pămînt şi m-a aşezat lîngă voi".

XXI

Apoi a luat cuvîntul Marcu şi a zis: „Eu mă aflam în cetatea Alexandriei şi împlineam slujba de la ceasul al treilea. Tocmai cînd începusem să mă rog, Duhul Sfînt m-a smuls de la pămînt şi m-a adus lîngă voi".

XXII

Apoi a luat cuvîntul Iacob şi a zis: „Cînd eram la Ierusalim, Duhul Sfînt mi S-a încredinţat vorbindu-mi: «Mergi la Betleem, căci Maica Domnului tău se pregăteşte să urce la cer!».

Un nor de lumină m-a smuls şi m-a aşezat lîngă voi".

XXIII

Apoi a luat cuvîntul Matei şi a zis: „Eu L-am slăvit şi-L slăvesc pe Dumnezeu din toate puterile mele, căci, aflîndu-mă pe o corabie şi stîrnindu-se pe mare o furtună cu valuri cumplite, dintr-o dată un nor de lumină a umbrit vîltoarea şi a potolit furtuna.

Iar pe mine m-a smuls şi m-a adus lîngă voi".

XXIV

Apoi au luat cuvîntul cei care veniseră mai înainte; şi au povestit cu toţii ce li s-a întîmplat.

Bartolomeu a zis: „Eu mă aflam în Tebaida, propovăduind cuvîntul lui Dumnezeu, cînd, iată, vine Duhul Sfînt şi-mi vorbeşte: «Maica Domnului tău se pregăteşte să urce la cer. Mergi aşadar la Betleem şi ia-ţi rămas bun de la ea!».

Un nor de lumină m-a smuls de la pămînt şi m-a adus lîngă voi".

XXV

Toate acestea le-au zis apostolii către sfînta Născătoare de Dumnezeu: de unde a venit fiecare și în ce fel. Atunci ea și-a întins mîinile către cer și s-a rugat așa: „Doamne, ador, laud și preaslăvesc numele Tău vrednic de multă cinstire, căci ți-ai aplecat privirea spre sărmană roaba Ta și m-ai umplut de mărețíe, Atotputernicule! Iată, mă binecuvîntează toate neamurile!"[17].

XXVI. [Minunile săvîrșite de Maica Domnului]

După ce s-a rugat a zis apostolilor: „Ardeți tămîie și rugați-vă!". Și-n timp ce ei se rugau, a tunat în cer și s-a auzit un zgomot cumplit, ca huruitul roților de car. O uriașă oștire de îngeri și de puteri a apărut atunci și s-a auzit un glas ca al Fiului Omului. Serafimii au înconjurat casa unde stătea întinsă sfînta și preacurata Maică a lui Dumnezeu și Fecioară.

Astfel că toți locuitorii Betleemului au văzut minunile și-au mers să le vestească celor din Ierusalim[18].

XXVII

După ce-a răsunat acel glas, soarele și luna au apărut chiar lîngă casă. Tot acolo a stat și o adunare a primilor născuți dintre sfinți[19], aducînd slavă și cinstire Maicii Domnului. S-au văzut multe semne miraculoase: orbi care și-au recăpătat vederea, surzi care au început să audă, șchiopi care au început să umble, leproși vindecați și oameni posedați de duhuri necurate tămăduiți. Oricine, suferind de vreo boală ori slăbiciune, atingea pe dinafară peretele casei în care zăcea Maria și striga: „Sfîntă Marie, Născătoarea lui Cristos, Dumnezeul nostru, miluiește-ne!"[20], îndată era vindecat.

XXVIII

Multe mulțimi de oameni, adunate din toate țările la Ierusalim, spre a se ruga, auzind de minunile petrecute în Betleem prin Maica Domnului, au venit aici și au început să se roage pentru vindecarea diferitelor boli. Ceea ce s-a și întîmplat! Și a fost atunci o bucurie de nedescris! Cei vindecați împreună cu toți cei care erau de față I-au slăvit pe Cristos, Dumnezeu nostru, și pe Maica Sa. La întoarcerea de la Betleem întreg Ierusalimul cînta psalmi și cîntece duhovnicești, ca-n zi de sărbătoare[21].

XXIX. [Evreii caută pricină Mariei]

Preoţii iudeilor şi poporul şi-au ieşit din minţi auzind de cele întîmplate. Atunci, apucaţi de un zel trufaş, după ce au convocat iarăşi o adunare smintită, hotărăsc să trimită mulţimea întărîtată la Betleem, asupra sfintei Născătoare de Dumnezeu şi asupra sfinţilor apostoli. Dar tocmai cînd iudeii erau gata să se repeadă asupra Betleemului – se aflau la numai o mie de paşi depărtare – li s-a arătat o vedenie atît de cumplită, încît pe loc li s-au împiedicat picioarele. S-au întors deci la cei de-un neam cu ei şi au povestit arhiereilor despre cumplita viziune.

XXX

Aceştia însă, fierbînd şi mai tare de mînie, se duc direct la guvernator, strigînd aşa: „Neamul iudeilor va fi stîrpit din pricina acestei femei! De aceea îţi cerem s-o izgoneşti din Betleem şi din provincia Ierusalimului!"[22]. Guvernatorul, înfricoşat de minunile săvîrşite acolo[23], le-a zis: „Ba n-am s-o izgonesc, nici din Betleem, nici din altă parte!". Iudeii se îndîrjeau, urlînd şi conjurîndu-l în numele Cezarului Tiberiu[24], să-i alunge pe apostoli din Betleem. „Dacă nu faci asta – ziceau ei – te vom pîrî Cezarului!".

Silit de împrejurări guvernatorul trimite un hiliarh[25] asupra apostolilor din Betleem.

XXXI

Dar Duhul Sfînt le spune apostolilor şi Maicii Domnului: „Iată, guvernatorul, silit de iudeii răzvrătiţi[26], a trimis un hiliarh asupra voastră. Ci voi ieşiţi din Betleem şi n-aveţi nici o teamă! Căci am să vă duc pe un nor pînă la Ierusalim. Puterea Tatălui, a Fiului şi a Sfîntului Duh este cu voi"[27].

XXXII

Apostolii se ridicară în grabă, ieşiră din casă purtînd patul[28] stăpînei Născătoare de Dumnezeu şi o apucară spre Ierusalim. Şi, pe dată, ajutaţi de un nor, după cum vestise Duhul Sfînt, se pomeniră în Ierusalim, acasă la stăpîna lor[29].

Ridicîndu-se, au cîntat imnuri de slavă timp de cinci zile, fără încetare.

XXXIII

Hiliarhul ajunse la Betleem şi, negăsind-o nici pe Maria, nici pe apostoli, îi luă la rost pe betleemiţi zicîndu-le: „N-aţi venit voi să

povestiţi guvernatorului şi preoţilor despre semnele şi minunile care s-au întîmplat aici şi cum s-au adunat apostolii din toate colţurile lumii? Ei bine, unde sînt aceştia!? Haideţi chiar acum la Ierusalim, înaintea guvernatorului!". Căci hiliarhul nu ştia că apostolii şi Maica Domnului plecaseră la Ierusalim. Aşa că îi luă pe betleemiţi, îi duse înaintea guvernatorului şi-i spuse acestuia că nu descoperise pe nimeni.

XXXIV

După cinci zile, datorită semnelor şi minunilor săvîrşite, guvernatorul, preoţii şi întreaga cetate aflară că Maica Domnului era în casa ei din Ierusalim, împreună cu apostolii. Atunci o mulţime de bărbaţi, femei şi fecioare dădu năvală acolo strigînd: „Sfîntă Fecioară care l-ai născut pe Cristos, Dumnezeul nostru, adu-ţi aminte şi de neamul omenesc!".

XXXV

Văzînd toate acestea şi împinşi mai rău de patimă, iudeii şi preoţii lor au luat lemne şi foc şi voiau să aprindă casa în care se afla Maica Domnului cu apostolii[30]. Guvernatorul stătea şi urmărea scena de departe[31].

Cînd iudeii ajunseră la uşa casei, o pălălaie mare, stîrnită de un înger, ieşi dinăuntru şi arse o mulţime de iudei[32]. Atunci întreaga cetate se umplu de o spaimă cumplită şi începu să slăvească pe Dumnezeul născut din pîntecele Mariei.

XXXVI

Guvernatorul, văzînd cele întîmplate, strigă la tot poporul: „Cu adevărat Fiu al lui Dumnezeu este Cel născut din Fecioara pe care voi doreaţi s-o alungaţi! Semnele acestea miraculoase vin de la Dumnezeu Cel adevărat!"[33].

Atunci se făcu o schismă în rîndul iudeilor şi mulţi crezură în numele Domnului nostru Isus Cristos datorită minunilor săvîrşite.

XXXVII. [Urcarea sufletului Mariei la cer]

Aşadar, după ce s-au întîmplat toate minunile acestea prin Născătoarea de Dumnezeu şi pururea Fecioară Maria, Maica Domnului, fiind noi împreună cu ea în Ierusalim, Duhul Sfînt ne-a vorbit aşa: „Ştiţi că într-o zi de duminică a primit Fecioara vestea cea bună de la arhanghelul Gabriel; într-o duminică s-a născut, la Betleem, Mîntuitorul; tot într-o duminică au ieşit copiii cu ramuri de palmieri în întîmpinarea Domnului zicînd: «Osana întru cei de sus, binecuvîntat cel ce vine în numele Domnului!»; într-o duminică a înviat din morţi; într-o dumi-

nică va veni să judece pe vii şi pe morţi; şi tot într-o duminică va coborî din ceruri, ca să slobozească şi să cinstească suirea la cer a sfintei şi preaslăvitei Fecioare care L-a născut"[34].

XXXVIII

Iar în duminica aceea Maica Domnului spune apostolilor: „Ardeţi tămîie, căci vine Cristos cu ceata îngerilor!".

Şi, iată, Cristos apare aşezat pe un tron de heruvimi[35].

Şi-n timp ce noi toţi stăteam în rugăciune, se ivi o mulţime de îngeri. Cu ei se afla şi Domnul, care era aşezat pe spatele heruvimilor, în toată puterea Sa. La apariţia Fiului Său Unul-Născut, un şuvoi de lumină se revărsă peste Sfînta Fecioară şi toate puterile cereşti, căzîndu-i înainte, i se închinară.

XXXIX

Atunci Domnul o chemă pe Maica Lui: „Maria!". Şi ea îi răspunse: „Iată-mă, Doamne!"[36]. Domnul îi zise iar: „Nu te întrista, ci mai bine să se bucure şi să se veselească sufletul tău! Fiindcă ai căpătat harul să poţi vedea slava care mi-a fost dăruită de Tatăl meu".

Sfînta Maică a lui Dumnezeu îşi ridică atunci privirile şi văzu în El o slavă pe care gura omenească nu este în stare s-o rostească ori s-o cuprindă.

Domnul a rămas lîngă ea şi i-a zis: „Iată, din clipa aceasta trupul tău nepreţuit va locui, neschimbat, în paradis, iar sufletul tău sfînt, scăldat într-o lumină extraordinară, în ceruri, printre comorile Tatălui meu, acolo unde domnesc pacea şi bucuria îngerilor, ba încă şi mai sus"[37].

XL

Maica Domnului a răspuns zicînd: „Pune mîna Ta dreaptă peste capul meu, Doamne, şi binecuvîntează-mă!". Atunci Domnul întinse mîna Sa neîntinată şi o binecuvîntă. Şi ea, apucîndu-i dreapta neîntinată, o sărută şi zise: „Mă închin înaintea acestei mîini care a făcut cerul şi pămîntul[38] şi chem în ajutor numele Tău vrednic de multă laudă, Cristoase Dumnezeule, Împăratul veacurilor, singurul născut al Tatălui, şi te rog să o primeşti la Tine pe roaba Ta; Te rog pe Tine, care ai binevoit să Te naşti dintr-o biată femeie ca mine spre mîntuirea neamului omenesc, prin lucrarea cea tainică. Ajută-l pe tot omul care invocă, se roagă sau numai rosteşte numele roabei Tale!"[39].

XLI

După ce a terminat de spus aceste cuvinte, apostolii se apropie de picioarele ei şi-i zic: „Maică a Domnului, lasă lumii o binecuvîntare –

căci în curînd ai s-o părăseşti –, aşa cum ai binecuvîntat-o şi ai înviat-o după ce pierise, născînd din trupul tău Lumina lumii"[40]. Iar Maica Domnului, prinzînd a se ruga, zise: „Dumnezeule, care prin mare bunătatea Ta ai trimis din ceruri pe Fiul Tău Unul-Născut, ca să locuiască în bietul meu trup şi care ai binevoit să Te naşti dintr-o fiinţă sărmană ca mine, ai milă de lumea aceasta şi de tot sufletul care Te cheamă în ajutor!".

XLII

Apoi se rugă iar, zicînd: „Doamne, Împărat al cerurilor, Fiu al Dumnezeului Celui viu, primeşte pe oricine cheamă numele Tău, ca să fie slăvită naşterea Ta!".

Apoi se rugă iar zicînd: „Doamne Isuse Cristoase, care eşti atotputernic în cer şi pe pămînt, îndrept această rugăminte către Numele Tău sfînt: dacă undeva sau cîndva este pomenit numele meu, sfinţeşte locul acela şi umple-i de slavă pe cei care Te slăvesc pe Tine prin numele meu! Primeşte-le lor toate darurile, cererile şi rugăciunile!".

XLIII

Şi după ce s-a rugat ea în felul acesta, Domnul i-a zis: „Să se bucure şi să se veselească inima ta! Căci ţi-au fost date toate darurile şi tot harul de la Tatăl meu din ceruri, de la Mine şi de la Duhul Sfînt. Sufletul care va chema numele tău în ajutor nu numai că nu se va căi, dar va găsi milă, mîngîiere, sprijin şi bucurie, atît în veacul acesta, cît şi în cel viitor înaintea Tatălui Meu din ceruri"[41].

XLIV

Domnul se întoarse apoi către Petru[42] şi-i zise: „A sosit clipa să începi cîntarea!". Iar cînd Petru a început cîntarea, toate puterile cereşti au răspuns în cor „Aleluia"! Atunci chipul Maicii Domnului străluci mai tare decît lumina.

Apoi se ridică şi-i binecuvîntă cu mîna ei pe apostoli. Şi toţi îl slăviră pe Dumnezeu. Iar Domnul, desfăcîndu-şi mîinile neîntinate, îi primi sufletul sfînt şi curat.

XLV

Cînd sufletul ei curat a ieşit din trup, locul s-a umplut de o mireasmă plăcută şi de o lumină extraordinară[43]. Iar din ceruri se auzea un glas zicînd: „Fericită eşti tu între femei!". Atunci Petru, eu, Ioan, Pavel şi Toma am alergat şi i-am îmbrăţişat picioarele slăvite, ca să ne sfinţim.

Cei doisprezece apostoli i-au aşezat trupul cinstit şi sfînt într-un sicriu şi l-au luat cu ei.

XLVI. [Convertirea lui Iephonias pîngăritorul]

Dar iată că, pe cînd o ridicau ei, un iudeu pe nume Iephonias[44], vînjos la trup, se repezi asupra sicriului. Atunci un înger al Domnului îi reteză amîndouă braţele din umeri, cu o sabie de foc, lăsîndu-le să atîrne în aer, pe lîngă sicriu.

XLVII

După această minune toţi iudeii care erau de faţă au început să strige: „Negreşit, un zeu adevărat s-a născut din tine, Născătoare de Dumnezeu şi pururea Fecioară, Maria!". Însuşi Iephonias, fiind însufleţit de Petru să mărturisească despre minunile lui Dumnezeu, a strigat ridicîndu-se în picioare: „Sfîntă Marie, care l-ai născut pe Cristos, Dumnezeul, miluieşte-mă!". Atunci Petru[45] s-a întors către el şi i-a zis: „În numele Celui născut din aceasta, să se lipească la loc braţele ce ţi-au fost smulse din trup!". Şi îndată braţele care atîrnau pe lîngă sicriul stăpînei s-au întors şi s-au lipit de trupul lui Iephonias. Iar el a crezut şi l-a slăvit pe Cristos, Dumnezeu născut din Maria.

XLVIII. [Urcarea trupului Mariei la rai]

După săvîrşirea minunii apostolii ridicară sicriul şi aşezară sfîntul şi cinstitul trup în Ghetsimani, într-un mormînt proaspăt făcut[46].

Şi îndată din sfîntul mormînt al stăpînei noastre Născătoare de Dumnezeu au început să iasă miresme neasemuit de plăcute. Trei zile la rînd s-au auzit glasurile unor îngeri nevăzuţi, slăvindu-L pe Copilul ei, Cristos, Dumnezeul nostru. După trei zile glasurile au încetat. Cîţi se aflau acolo au ştiut că trupul ei curat şi slăvit se strămutase în rai.

XLIX

După ce s-a strămutat ea acolo, ni s-au arătat Elizabeta, maica sfîntului Ioan Botezătorul, Ana, maica stăpînei noastre, Avraam, Isaac, Iacob şi David. Toţi cîntau „Aleluia" şi toate corurile sfinţilor se închinau în faţa rămăşiţelor sfinte ale Maicii Domnului.

Apoi am văzut un nor luminos a cărui strălucire nu are asemănare. Mulţime de miresme umplea locul acela din paradis unde se strămutase sfîntul şi nepreţuitul ei trup[47] şi o melodie de slavă pentru Cel născut din ea, atît de dulce cum numai fecioarelor le este dat s-asculte, se revărsa întruna, fără să te poţi sătura vreodată de farmecul ei.

L

Noi, apostolii, după ce am privit slăvita urcare la cer a trupului ei sfînt, am lăudat pe Dumnezeu pentru că ne-a arătat minunile Sale cu prilejul dezlegării de această lume a Maicii Domnului nostru Isus Cristos.

Să ne învrednicim cu toții de rugăciunile și mijlocirile ei, sub sfînta ei ocrotire, bunăvoință și pază, atît în veacul acesta, cît și în cel viitor, slăvindu-L deopotrivă, în orice clipă și în orice loc, pe Fiul său Unul-Născut, împreună cu Tatăl și cu Sfîntul Duh, în vecii vecilor. Amin.

Urcarea la cer a Maicii Domnului

(*Transitus B*)

I[48]

Atunci cînd Domnul și Mîntuitorul nostru, Isus Cristos, răstignit pentru a da viață întregii lumi, spînzura pe cruce i-a văzut alături pe Maica Sa, șezînd, precum și pe Ioan Evanghelistul, pe care-l îndrăgea mai mult decît pe ceilalți apostoli, întrucît acesta era singurul cu trup feciorelnic[49]. Și i-a dat-o lui în grijă pe sfînta Maria, zicîndu-i: „Iat-o pe maica ta!". Iar ei zicîndu-i: „Iată-l pe fiul tău!". Din ceasul acela așadar Sfînta Născătoare de Dumnezeu a rămas în grija lui Ioan pînă la sfîrșitul vieții sale. Iar după ce apostolii se risipiră prin lume, ca să predice – fiecare după cum îi era scris – ea a mas în casa părinților lui Ioan, lîngă Muntele Măslinilor.

II

În al doilea an după ce Cristos, biruind moartea, se înălță la cer, Maria începu să plîngă în odaia sa, căci se topea de dorul Fiului ei. Și, iată, un înger strălucitor din cale-afară, cu chipul de lumină, stătu înaintea ei și prinse a-i grăi dîndu-i bineţe: „Să trăiești, tu, cea binecuvîntată de Domnul, pace ţie de la Cel care i-a trimis pace și lui Iacob prin proorocii Săi. Iată o ramură de palmier! Domnul ţi-a trimis-o din rai, pentru ca unul (dintre apostoli) să o ducă înaintea sicriului tău, după ce, peste trei zile, vei ieși din trup. Fiul Tău te așteaptă împreună cu toate tronurile, cu toţi îngerii și cu toate puterile cerului". Atunci Maria a zis îngerului: „Te rog să mi-i aduci în preajmă pe apostolii Domnului Isus Cristos". La aceasta îngerul răspunse: „Chiar astăzi, prin puterea Domnului meu Isus Cristos toţi apostolii vor veni lîngă tine". Maria: „Și te mai rog să-mi dai binecuvîntarea ta, pentru ca nici

una dintre puterile iadului să nu-mi stea împotrivă în clipa cînd sufletul meu se va slobozi din trup şi să nu-l văd pe prinţul întunericului!". Îngerul răspunse: „Puterea iadului nu-ţi va face nici un rău, căci Domnul Dumnezeul tău, căruia eu îi sînt slujitor şi trimis, ţi-a dat binecuvîntare veşnică. Nu crede aşadar că mie mi se datorează faptul că nu vei da ochii nici o clipă măcar cu prinţul întunericului; nu mie, ci Aceluia pe care l-ai purtat în pîntece. Căci a Lui este puterea în vecii vecilor". Şi după ce grăi aşa îngerul dispăru cu mare strălucire. Iar ramura de palmier sclipea cu o lumină extraordinară. Atunci Maria şi-a pus cele mai alese veşminte[50]. Şi luînd ramura de palmier[51], pe care o primise din mîna îngerului, a ieşit pe Muntele Măslinilor şi a început să se roage aşa: „Doamne, niciodată n-aş fi fost vrednică să te primesc în pîntecele meu, dacă Tu nu te-ai fi îndurat de mine; totuşi eu am avut grijă de comoara pe care mi-ai încredinţat-o. De aceea îndrăznesc să-ţi cer, Împărat al slavei, să mă fereşti de puterile gheenei. Căci dacă cerurile şi îngerii tremură zi de zi în faţa Ta, cu atît mai mult se teme un om, făcut din tină, care n-are într-însul nimic bun în afară de ce-a primit de la tine, cu atîta sfîntă dărnicie. Tu, Doamne, eşti Dumnezeu binecuvîntat în veci". Şi zicînd acestea se întoarse în odaia sa.

III

Şi iată că dintr-o dată, în vreme ce Ioan predica la Efes, într-o zi de duminică, s-a stîrnit un cutremur mare, în ceasul al treilea din zi, şi cîţiva nori îl ridicară şi-l răpiră din faţa ochilor tuturora. Şi-l aduseră înaintea casei unde se afla Maria. El împinse uşa acelei casei şi intră. Cum îl văzu, Maria fu cuprinsă de bucurie şi zise: „Rogu-te, fiule Ioan, aminteşte-ţi de cuvintele Domnului meu Isus Cristos, prin care m-a încredinţat ţie! Căci peste trei zile voi ieşi din trup şi i-am auzit pe iudei sfătuindu-se aşa: «Să aşteptăm ca aceasta, care l-a purtat în pîntece pe amăgitor să piară, şi să-i ardem trupul!»".

Apoi Maria l-a chemat pe sfîntul Ioan în cel mai tainic loc al casei şi i-a arătat veşmintele de-ngropăciune precum şi frunza luminoasă de palmier, primită în ajun de la înger, poruncindu-i să o ducă înaintea sicriului său pînă la mormînt.

IV

Iar sfîntul Ioan răspunse: „Dar cum o să mă pot îngriji singur de înmormîntare, dacă fraţii mei, ceilalţi apostoli ai Domnului Isus Cristos, nu vor veni să-ţi cinstească [pentru ultima oară] trupul?". Şi numai ce spuse vorbele acestea, că, prin porunca lui Dumnezeu, toţi apostolii au fost ridicaţi pe nori din locurile unde predicau şi s-au trezit în faţa casei în care locuia Maria. Şi dîndu-şi bineţe se tot întrebau cu mirare: „De ce oare ne-a adunat Domnul în locul acesta?".

V

Toţi apostolii, plini de bucurie, au rostit împreună rugăciunea domnească. Şi după ce au zis „Amin" a apărut şi fericitul Ioan şi le-a destăinuit ce şi cum. Atunci apostolii au intrat în casă, au găsit-o pe Maria şi i-au grăit aşa: „Fii binecuvîntată de Domnul care a făcut cerul şi pămîntul!". Şi ea răspunse: „Pace vouă, fraţi preaiubiţi! Dar cum aţi venit pînă aici?". Şi ei au povestit cum au venit, fiecare în parte ridicat pe nori şi lăsat înaintea casei. Ea le-a grăit: „Aşadar Dumnezeu nu m-a amăgit făgăduindu-mi că o să vă înfăţişaţi aici. Căci eu urmez calea întregii lumi şi sînt sigură că Domnul v-a adus acum lîngă mine ca să-mi mîngîiaţi sufletul chinuit de cele ce-or să vină. Vă rog dar, să ne aşezăm şi să priveghem împreună pînă la ceasul venirii Domnului, cînd va trebui să ies din trup".

VI

Toţi s-au aşezat de jur-împrejurul ei şi au început s-o mîngîie, aducînd vreme de trei zile, neîntrerupt, slavă lui Dumnezeu. Şi a treia zi pe la ceasul al treilea o toropeală s-a lăsat peste toţi cei ce se aflau în casă, încît nimeni n-a mai putut priveghea în afară de apostoli şi de trei fecioare[52]. Atunci, dintr-o dată, s-a arătat Domnul Isus Cristos cu o mare mulţime de îngeri şi o strălucire nemaipomenită s-a pogorît peste locul acela. Iar îngerii cîntau imnuri şi-l slăveau îndeolaltă pe Domnul. Mîntuitorul a zis: „Vino, mărgăritar nepreţuit, intră în sălaşul vieţii veşnice!".

VII

Atunci Maria s-a culcat cu faţa la pămînt şi închinîndu-se lui Dumnezeu a zis: „Binecuvîntat numele slavei Tale, Doamne Dumnezeul meu, care ai găsit vrednic să o alegi pe roaba Ta şi să-i încredinţezi taina Ta cea ascunsă! Aminteşte-ţi de mine, Doamne, Împărat al slavei! Căci tu ştii că Te-am iubit din toată inima mea şi am păstrat comoara pe care mi-ai încredinţat-o. Primeşte-o dar pe roaba Ta şi scapă-mă, Doamne, de puterile întunericului; fă ca nici un ghiont al Satanei să nu mă atingă şi să nu văd ieşindu-mi în cale duhurile cele înfricoşătoare!". Mîntuitorul răspunse: „Cînd eu, trimis de Tatăl, ca să mîntuiesc lumea, stăteam atîrnat pe cruce, prinţul întunericului a venit la mine. Dar negăsind nici o urmă din lucrarea lui diavolească, a plecat înfrînt şi călcat în picioare. Tu, dacă-l vei vedea, îl vei vedea după legea neamului omenesc, căreia i te supui murind, dar el nu-ţi poate face nimic, fiindcă eu sînt cu tine şi te voi ajuta. Vino dar fără grijă, căci te aşteaptă oştile cereşti, ca să te însoţească la bucuriile raiului". Şi după ce Domnul a

grăit aşa, Maria s-a ridicat de la pămînt, s-a întins pe patul ei şi mulţumind lui Dumnezeu şi-a dat duhul[53]. Iar apostolii i-au văzut sufletul, atît de alb şi de strălucitor, încît nici o limbă omenească nu l-ar putea descrie. Căci era cu mult mai presus de strălucirea ninsorii, iar prin splendoarea luminii depăşea metalele strălucitoare şi argintul.

VIII

Atunci Mîntuitorul a zis: „Ridică-te, Petru, ia trupul Mariei şi aşază-l în partea din dreapta a oraşului, spre răsărit, caută apoi un mormînt nou în care să-l îngropi şi aşteptaţi-mă să vin iarăşi!". Şi zicînd acestea Domnul încredinţă sufletul sfintei Maria lui Mihail, păzitorul raiului şi stăpîn peste neamul iudeilor. Şi Gabriel era cu dînsul. Iar Domnul se întoarse în cer laolaltă cu îngerii.

IX

Cele trei fecioare[54] care se aflau acolo în priveghere au luat trupul fericitei Maria ca să-l spele după obiceiul îngropăciunii. Şi după ce l-au dezbrăcat de haine, trupul cel sfînt a prins să strălucească atît de puternic, încît de atins putea fi atins doar cu îngăduinţa lui Dumnezeu, dar de văzut nu putea fi nicicum văzut din cauza prea marii străluciri[55]. Doar strălucirea Domnului era mai puternică. Iar trupul nu avea nici o murdărie şi nu mirosea deloc. Cum l-au îmbrăcat însă în veşminte de rînd, lumina aceea a prins să se întunece încetul cu încetul. Şi era trupul fericitei Maria asemenea florilor de crin şi o mireasmă îmbătătoare ieşea dintr-însul, o mireasmă fără seamăn pe lume.

X

Şi i-au aşezat trupul într-un sicriu, după care apostolii au început a se întreba: „Cine va duce ramura de palmier înaintea sicriului?". Ioan a grăit aşa către Petru: „Tu, care eşti întîiul în apostolat, se cuvine să duci ramura de palmier înaintea sicriului". Dar Petru a răspuns: „Numai tu ţi-ai păstrat fecioria, dintre noi toţi, şi Domnul te-a ales pe tine. Şi atît de mult te îndrăgea, încît ţi-ai culcat capul la pieptul Lui. Iar atunci cînd spînzura pe cruce, pentru mîntuirea noastră, El ţi-a încredinţat-o pe Maria cu însăşi gura Lui. Aşadar tu se cuvine să duci ramura de palmier, iar noi vom lua trupul ei şi-l vom căra pînă la mormînt". Pe urmă Petru s-a ridicat zicînd: „Luaţi trupul!". Şi a început să cînte: „Israel a ieşit din Egipt. Aleluia!". Ceilalţi apostoli duceau sicriul împreună cu dînsul, iar Ioan mergea înainte ţinînd în mîini ramura luminoasă de palmier. Şi ceilalţi apostoli cîntau cu glas plin de dulceaţă.

XI

Atunci se întîmplă o nouă minune! O cunună uriaşă de nori apăru deasupra sicriului, precum cercul uriaş care înconjoară de obicei luna strălucindă. Iar în nori se afla oastea îngerilor, cîntînd suav şi tot pămîntul răsuna de glasul lor plin de dulceaţă. Poporul (aproape cincisprezece mii de oameni) a ieşit din cetate şi cu mare mirare a prins a se-ntreba: „Ce-i cu glasul acesta atît de dulce?". Cineva a stat înaintea oamenilor şi le-a zis: „Maria a părăsit trupul, iar discipolii lui Isus o slăvesc cu cîntări!". Şi privind atunci cu luare-aminte au văzut sicriul încoronat cu mare slavă şi pe apostoli cîntînd cu glas puternic. Iar unul dintre ei, căpetenia preoţilor iudei, plin de mînie şi de ură a strigat către ceilalţi: „Uitaţi-vă ce slavă primeşte chivotul aceluia[56] care a adus atîta tulburare printre noi şi în tot neamul nostru!". Şi repezindu-se a vrut să răstoarne sicriul şi să prăvălească trupul Mariei la pămînt. Dar pe loc mîinile i se uscară de la coate şi îi rămaseră agăţate de sicriu. Iar el începu să se zvîrcolească de durere, în vreme ce apostolii continuau să înainteze şi să cînte. Îngerii care erau în nori au lovit poporul cu orbire[57].

XII

Atunci căpetenia preoţilor a strigat zicînd: „Te rog, sfinte Petru, nu mă lăsa la nevoie! Căci mi se sfîşie sufletul de chinuri cumplite. Adu-ţi aminte: cînd sluga portărească te-a recunoscut în pretoriu şi le-a spus celorlalţi să te pîrască, atunci eu ţi-am luat apărarea". Petru răspunse: „Nu eu trebuie să te ajut! Dacă însă vei crede din toată inima în Domnul meu Isus Cristos, pe care aceasta l-a purtat în pîntece rămînînd fecioară după naştere, atunci Domnul cel îngăduitor, care-i mîntuieşte pe cei nevrednici, te va mîntui şi pe tine".

Acela răspunse: „Vrăjmaşul neamului omenesc ne-a orbit inimile şi a împrăştiat ceaţă peste feţele noastre, ca să nu mărturisim minunile lui Dumnezeu; ba mai mult, să-l hulim pe Cristos zicînd: «Cadă sîngele Lui peste noi şi peste fiii noştri!»". Atunci Petru grăi aşa: „Blestemul acesta va cădea numai peste cei care nu vor crede în El. Cei ce se vor întoarce însă la Dumnezeu vor fi miluiţi". Iar acela răspunse: „Cred tot ce-mi spui. Te rog doar, ai milă de mine şi nu mă lăsa să mor!".

XIII

Atunci Petru a oprit convoiul şi a zis către acela: „Dacă într-adevăr crezi din toată inima în Domnul Isus Cristos se vor desprinde mîinile tale de pe sicriu". Şi numai ce-a rostit el aceste cuvinte, că îndată s-au şi desprins mîinile de pe sicriu şi zăceau la picioarele aceluia. Dar braţele-i erau mai departe uscate şi chinurile nu încetaseră deloc. Atunci Petru zise iarăşi: „Vino lîngă trup, sărută sicriul şi spune: «Cred

în Dumnezeu şi în Fiul lui Dumnezeu, pe care aceasta l-a purtat în pîntece, în Isus Cristos, şi cred tot ceea ce mi-a spus Petru, apostolul lui Dumnezeu»". Iar acela apropiindu-se a sărutat sicriul şi îndată chinurile l-au părăsit iar mîinile i s-au vindecat. Şi a început să-l binecuvînteze pe Dumnezeu cu belşug de vorbe şi să dea mărturii despre Cristos din cărţile lui Moise, încît chiar apostolii se mirau din cale-afară şi plîngeau de bucurie, slăvind numele Domnului.

XIV

Atunci Petru i-a zis: „Primeşte ramura aceasta de palmier din mîinile fratelui nostru Ioan şi intră cu ea în cetate, unde vei găsi o mulţime de orbi. Şi vesteşte-le lor minunile lui Dumnezeu. Iar celor care vor crede în Domnul Isus Cristos pune-le ramura de palmier peste ochi şi vor vedea. Cei ce nu vor crede însă, vor rămîne orbi". Şi acela făcu întocmai. Îndată [ce intră în cetate] găsi o mulţime de orbi jeluindu-se astfel: „Vai de noi, căci am ajuns aidoma sodomiţilor, atinşi de orbire. Nu ne-a mai rămas nimic decît să pierim. Cum însă auziră cuvintele preotului, care se vindecase [de orbire], au crezut în Domnul Isus Cristos, iar acela punîndu-le ramura de palmier peste ochi, ei îşi redobîndiră văzul. Cinci dintre ei, rămaşi cu inima împietrită, au murit. Apoi căpetenia preoţilor s-a întors şi a dat ramura de palmier apostolilor, povestindu-le toate cîte s-au întîmplat.

XV

Apostolii, care o duceau pe Maria, au ajuns în valea Iosafatului, căci aşa le arătase lor Domnul. Şi au aşezat-o în mormînt nou, apoi l-au închis cu lespede. Ei au rămas la intrarea mormîntului, după cum tot Domnul le poruncise. Şi, iată, dintr-o dată, apare Domnul Isus Cristos cu o mare mulţime de îngeri, scăldat într-o lumină strălucitoare, şi zice apostolilor: „Pace vouă!". Iar ei au răspuns: „Mila Ta, Doamne, să fie cu noi, precum în Tine am nădăjduit!". Atunci Mîntuitorul a grăit către ei şi le-a zis: „Înainte de a urca la Tatăl Meu v-am făgăduit că, atunci cînd Fiul omului va sta pe tronul slavei, şi voi, cei care m-aţi urmat, la înviere veţi sta pe douăsprezece tronuri şi veţi judeca astfel cele douăsprezece triburi ale lui Israel. Pe Maria am ales-o dintre cele douăsprezece triburi, la porunca Tatălui Meu, ca să locuiesc într-însa. Ce vreţi să fac cu ea?". Atunci Petru şi ceilalţi apostoli au zis: „Doamne, Tu ai ales-o pe roaba Ta preacurată, ca să-ţi fie sălaş de nuntă; iar noi nu sîntem decît robi întru slujirea Ta. Pe toate înainte de veacuri le-ai ştiut împreună cu Tatăl, care cu Tine şi cu Sfîntul Duh sînteţi o singură dumnezeire egală şi o aceeaşi putere nesfîrşită. Dacă slava Ta are atîta putere, nouă, robilor Tăi ni se pare drept ca, precum Tu domneşti întru slavă după ce-ai înfrînt moartea, tot aşa să învii trupul Maicii Tale şi să o duci pe fericită cu Tine în cer".

XVI

Atunci Mîntuitorul a zis: „Facă-se după spusele voastre!". Şi a poruncit arhanghelului Mihail să ia sufletul Mariei. Mihail a răsturnat piatra de la gura mormîntului, iar Domnul a grăit: „Ieşi, Maica mea iubită! Ţie, care n-ai fost atinsă de întinarea împreunării, n-o să-ţi putrezească trupul în mormînt!". Şi îndată Maria s-a ridicat din groapă binecuvîntînd pe Domnul. Şi căzînd la picioarele Domnului îl slăvea şi zicea: „Doamne, nu pot să-ţi mulţumesc pentru bunătăţile tale fără margini, cu care m-ai învrednicit. Numele Tău, Mîntuitorule al lumii, Dumnezeu al lui Israel, să fie binecuvîntat în veci!".

XVII

Şi, după ce a sărutat-o, Domnul a plecat. Iar sufletul ei l-a dat îngerilor, ca să-l ducă în rai[58]. Apoi a zis apostolilor: „Veniţi lîngă mine!". Iar cînd s-au apropiat El i-a sărutat şi le-a zis: „Pace vouă! După cum mereu am fost cu voi pînă acum tot aşa voi fi cu voi pînă la sfîrşitul lumii". Şi după ce a rostit cuvintele acestea s-a suit pe un nor la cer. Şi îngerii l-au însoţit ducînd-o pe fericita Maria în raiul lui Dumnezeu. Apostolii, şi ei, au fost luaţi pe nori şi fiecare s-a întors la locul predicării lui, povestind minunile lui Dumnezeu şi slăvindu-l pe Domnul nostru Isus Cristos, care trăieşte şi domneşte împreună cu Tatăl şi cu Duhul Sfînt în unire desăvîrşită şi-ntr-o singură fiinţă în vecii vecilor. Amin.

Note

1. Pe unele fiole din Palestina destinate să fie umplute cu untdelemn sfînt pentru bisericile din Occident, Maria este înfăţişată cădelniţînd. Aluzia e un indiciu, după unii comentatori, al caracterului eminamente liturgic al textului (fragmente importante se citeau în timpul liturghiei de pe 15 august, ziua Adormirii Maicii Domnului).
2. Am preferat lecţiunea *pros auton analysai*, cuvînt cu cuvînt : „să fie dezlegată şi să meargă la El [în ceruri]". Mi s-a părut mai logică decît cealaltă, *pros auten analysai*, al cărei subiect este Isus. Isus nu are de ce să fie „dezlegat" (sensul verbului *analyein*). Doar Maria poate fi subiect logic al propoziţiei.
3. Mormîntul (*taphos*) este, de fapt, un fel de *martyrion*, o biserică de mici dimensiuni în care se poate sluji ori se pot spune rugăciuni în comun. Evreii se tem ca nu cumva mulţimea creştinilor, adunată în jurul Maicii Domnului, să stîrnească vreo răzmeriţă. În plus, rugăciunea la mormîntul unui hulitor al lui Dumnezeu (cum era considerat Isus) nu putea fi în nici un fel îngăduită.
4. Evreii o văd pe Maria, străjerii însă, nu. În felul acesta autorul va fi dorit să sugereze existenţa unui cult la sfîntul mormînt întemeiat chiar de

Fecioară!? Cred că e o simplă contradicție, specifică, de altfel, textelor apocrife. Îndepărtarea lor din canon se va fi datorat în primul rînd aberațiilor de acest gen.

5. După alte apocrife din ciclul Adormirii Maicii Domnului, această apariție a avut loc doi ani după Înălțarea lui Isus la cer.
6. În *Protoevanghelia lui Iacob* Maria își petrece viața în Templu împreună cu mai multe fecioare. Apocrifa de față s-ar putea să trimită la scena din *Protoevanghelie*. Dar nu trebuie uitat că în Evangheliile canonice Maria este tot timpul însoțită de femei sfinte. Într-o versiune latină, intitulată *Trecerea la cer a Mariei povestită de Iosif din Arimateea*, cele trei fecioare se numesc Sefora, Abigea și Zael.
7. De remarcat numeroasele împrejurări în care Maria se roagă. Putem spune că e un adevărat hierofant.
8. Rolul preeminent al lui Ioan, discipolul preferat, căruia Domnul i-o încredințează pe Maria („Femeie, iată fiul tău!", *Ioan* 19, 26). Comuniunea tuturor apostolilor (vii și morți) se realizează în jurul Mariei prin rugăciune și liturghie (cele două îndeletniciri permanente ale Maicii Domnului).
9. Centrul misiunii apostolice a lui Ioan.
10. Care este sensul acestei rugăciuni? De ce să se sperie cei ce l-au răstignit pe Cristos? Nu văd altă explicație decît aceasta: urcînd-o la cer pe Maria *în trup*, Isus va provoca mare tulburare printre evrei.
11. Ioan citează *Psalmul* 16 (15), versetul 10. Despre nestricăciunea cărnii lui Isus, a se vedea *Faptele apostolilor* 2, 27. Citat fundamental pentru înțelegerea mizei teologice a apocrifei. Arzîndu-i trupul, iudeii nu vor să facă altceva decît să dovedească stricăciunea lui; Ioan, dimpotrivă, o asigură că acest lucru nu se va întîmpla niciodată. Și într-adevăr, cum vom vedea mai încolo, printr-o serie de miracole trupul Mariei este menținut intact și nici un evreu nu va fi în stare să-l atingă fără a fi pedepsit. Fără îndoială, miezul teologic al apocrifei stă în proclamarea incoruptibilității trupurilor sfinților. De altfel, atît în Occident, dar mai cu seamă în Orient, ne aflăm în plin avînt al cultului martirilor. Fiecare comunitate de creștini își construiește cîte un *martyrium*, iar relicvele oamenilor sfinți sînt vînate cu patimă. Creștinii înstăriți caută să-și zidească loc de veci în preajma acestor relicve, tocmai din credința că trupurile sfinților, rămase intacte, vor contamina cu viață veșnică propriile lor trupuri.
12. Trecerea Mariei la cele veșnice se petrece în mijlocul unei adevărate și depline liturghii cosmice.
13. Trebuie înțeles: „regiunea de pe malurile Tibrului", locul unde tradiția fixează martiriul lui Pavel.
14. Încă o dată Ioan o liniștește pe Maria, care se teme că trupul îi va fi profanat de către evrei.
15. Paranteza are toate șansele să fie o interpolare. Interpolatorul ține să precizeze omniștiința Mariei, facultate absolut obligatorie pentru Născătoarea de Dumnezeu (*theotokos*). Întrebarea Mariei oferă posibilitatea fiecărui apostol să se prezinte succint. Fragmentele trebuie puse în legătură cu tradițiile transmise de *Faptele apocrife ale apostolilor* (Toma, Andrei, Petru, Pavel, Filip etc.)
16. Petru ia primul cuvîntul și „dirijează" adunarea. Dar el nu este un șef al apostolilor, ci un fel de frate mai mare, un *primus inter pares*. Autoritatea specială îi este recunoscută chiar de Ioan, care ia cuvîntul *după* intervenția lui Petru.

17. *Luca* 1, 48-49. Sensul relatărilor apostolilor nu se dezvăluie decît în capitolul XXV, unde se citează versetul din *Evanghelia lui Luca*. Cei doisprezece apostoli demonstrează, prin mărturiile lor, că profeția despre Maria s-a împlinit – ea este binecuvîntată *realmente* de către toate neamurile pămîntului. Încă o remarcă importantă: apocrifa noastră nu pune accentul pe titlul de „fecioară" al Mariei, ci pe acela de „Născătoare de Dumnezeu" (*Theotokos*). De altfel, pînă tîrziu, în Orient, calitatea de mamă, a Mariei, a rămas predominantă.
18. Cele două localități care și-o dispută pe Maria. Cultul marianic a apărut la Ierusalim.
19. „Primii născuți dintre sfinți": fie ceata martirilor (atunci ne aflăm în fața unui anacronism), fie drepții înviați o dată cu Isus și ridicați la ceruri. Ultima interpretare mi se pare mai plauzibilă, deși deloc sigură.
20. Postulanții trebuie să invoce titlul de *theotokos* pentru ca dorința să li se împlinească. În biografia tuturor sfinților întîlnim acest aspect: cînd li se apropie ceasul morții devin proroci și săvîrșesc o mulțime de minuni.
21. E subliniată diferența între cei care o slăvesc pe Maria (neamuri din toată lumea) și cei care caută s-o ucidă (evreii).
22. Autorul urmează modelul procesului politic al lui Isus. Maria este acuzată ca „dușman al poporului ales".
23. Guvernatorul este un roman de treabă, cu frică de Dumnezeu, calchiat parcă după figura lui Pilat din *Acta Pilati*.
24. A domnit între anii 14 și 37. O legendă spune că Tiberiu și-a vindecat fața mîncată de lepră atingînd-o cu o batistă avînd pe ea chipul lui Isus. Batista miraculoasă îi fusese dăruită de o femeie pe nume Veronica. Prin urmare, tradiția creștină populară făcuse deja din Tiberiu un împărat foarte simpatic.
25. Căpetenie a o mie de soldați.
26. Încercare de justificare și absolvire a guvernatorului.
27. Scenă care îmbină comicul de situație cu sublimul. Maria și apostolii sînt duși prin aer la Ierusalim, în vreme ce soldații romani se îndreaptă *per pedes* către Betleem. Există o concurență evidentă între cele două comunități creștine: de la Betleem și de la Ierusalim. Altfel, cum se explică faptul că Maria și apostolii n-au fugit să se ascundă în cu totul altă parte. Autorul insistă pe relația dintre Betleem și Ierusalim. După ce face o mulțime de minuni la Betleem, Maria se ascunde la Ierusalim. Dar după cinci zile, precizează textul, minunile o dau de gol și aici. Ideea sugerată pare a fi următoarea: Maica Domnului a sfințit și Ierusalimul, săvîrșind minuni. Astfel se justifică și cultul ce-i este consacrat.
28. Pat, întrucît Maria este încă în viață. În capitolele 45 și 46 ea va fi dusă pe o năsălie.
29. Un text despre Adormirea Maicii Domnului transmis sub numele lui Meliton din Sardes ne informează că Maria locuia, la Ierusalim, în casa părinților lui Ioan Evanghelistul. Casa acestora se afla pe Muntele Măslinilor.
30. După cum promiseseră: că vor da foc trupului Mariei.
31. Încă o dată guvernatorul e disculpat printr-o indicație scenografică.
32. Focului de pe pămînt îi răspunde un foc din cer.
33. Credo-ul este rostit de către guvernatorul păgîn.
34. Data Adormirii Maicii Domnului este inserată, prin analogie, în istoria sfîntă.
35. Anabaza Mariei presupune katabaza Fiului ei. Scena amintește de moartea lui Iosif: atît Iosif, cît și Maria nu pot muri altfel decît privegheați de Fiul lor, Dumnezeu întrupat.

36. *Luca* 1, 38. Altă bunăvestire: de data aceasta, a urcării sufletului la ceruri. Maria este pregătită pentru toate. La chemarea Fiului răspunde așa cum răspunsese odinioară la chemarea îngerului Gabriel: „Iată-mă, Doamne!". Această atitudine de disponibilitate permanentă caracterizează întreg destinul Mariei.
37. Trupul Mariei va fi conservat în rai, așadar nu va suferi nici o schimbare (aici se răspunde evreilor, care doreau să-l distrugă prin foc); sufletul ei însă va fi urcat „la ceruri", „printre comorile Tatălui", în sălașul îngerilor, „ba încă și mai sus". Autorul are o reprezentare a sălașurilor de dincolo pe care o întîlnim în mai multe scrieri intertestamentare (de pildă, *Urcarea la cer a lui Isaia* sau *Cartea lui Enoh*). Peste sălașul îngerilor se află sălașul arhanghelilor. Așadar sufletul Mariei va sta împreună cu arhanghelii, o treaptă mai jos de tronul lui Dumnezeu. Pasajul ne trimite și spre ierarhiile cerești ale lui Dionisie Areopagitul, menționat, de altfel, de erminiile grecești ca făcînd parte din alaiul Mariei. Problema cea mai delicată însă rămîne despărțirea persoanei Mariei în două, prin moarte: trupul merge în rai; sufletul, într-un cer de deasupra cerurilor îngerești. Acest lucru a fost observat foarte devreme și sancționat de copiștii apocrifei. A se vedea scurta mea prezentare.
38. Scena sărutării mîinii este analoagă cu scena recunoașterii lui Isus de către Adam și Eva în iad (a se vedea *Coborîrea lui Isus în iad*). Aici Protopărinții, sărutînd mîna dreaptă a lui Isus, mărturisesc în fața tuturor drepților *Vechiului Testament* că aceea este mîna care i-a creat la începuturi.
39. Discursul Mariei e făcut anume pentru a valida cultul închinat ei la Ierusalim.
40. Înainte de a muri, sfinții îi binecuvîntează pe cei prezenți, lăsîndu-ne moștenire un cuvînt înțelept sau o rugăciune eficientă.
41. Isus aprobă cererea Mariei, instituind „oficial" cultul acesteia.
42. Rolul preeminent al lui Petru în grupul apostolilor este marcat încă o dată, foarte limpede, prin chiar gura lui Isus. Petru conduce întreaga ceremonie sacră.
43. *Euodia*, „buna mireasmă", un loc comun în scrierile hagiografice. Sfinții, dîndu-și sufletul, răspîndesc un parfum extraordinar, socotit a fi parfumul raiului. *Euodia* are ca antonim pe *dysodia*, „miasma" cumplită emanată de un suflet căzut pradă duhurilor rele.
44. Într-o altă versiune, evreul pîngăritor se numește Ruben.
45. Tot Petru, primul între apostoli, săvîrșește miracolul prin puterea lui Isus, după mărturisirea de credință a lui Iephonias.
46. Aici se va ridica o biserică ce va purta hramul Adormirii Maicii Domnului.
47. Apostolii garantează, printr-o viziune, urcarea trupului Mariei în rai. Astfel, ceea ce era de arătat a fost arătat, anume că trupurile sfinților, începînd cu acela al Mariei, sînt incoruptibile, precum trupul însuși al Mîntuitorului. În viziunea autorului nostru, probabil, aceste trupuri nestricate își vor regăsi sufletele în momentul învierii finale, de dinaintea Marii Judecăți.
48. În unele codice apocrifa are un prolog pus sub semnătura lui Meliton din Sardes. De unde și denumirea apocrifei de *Pseudo-Meliton*. El sună așa: „Meliton, robul lui Cristos, episcopul bisericii din Sardes, îi salută cu pace pe preacinstiții întru Domnul frați episcopi din Laodiceea. Adesea mi-ați amintit să vă scriu de un anume Leucius care, deși împreună cu noi, a stat

în preajma Apostolilor, îndepărtîndu-se de la calea dreptății, prin mintea lui parșivă și sufletu-i ambițios, multe fapte ale Apostolilor a strecurat în cărțile sale. Despre puterile și virtuțile acestora a spus multe și de tot felul, despre învățătura lor însă a spus numai minciuni, afirmînd că aceștia ar fi învățat altceva (decît știm noi) și întemeindu-și spusele neghioabe pe așa-zisele spuse ale Apostolilor. Și socotind că acestea nu-s de ajuns, însăși trecerea la cele veșnice a Fecioarei Maria, Maica lui Dumnezeu, a stîlcit-o printr-un asemenea stil spurcat (*impio stylo*), încît (acest text) a fost interzis nu numai să fie citit, dar încă să fie și ascultat. Noi însă vă vom spune, vouă, care ne-ați cerut-o, cele ce am auzit de la apostolul Ioan, scriindu-le pe toate în chipul cel mai simplu cu putință" etc.

49. Toți ceilalți apostoli fuseseră sau încă mai erau căsătoriți.
50. Maria se îmbracă ales, cu grijă, în semn de respect pentru Isus, pe care îl va întîlni peste puțină vreme. Atitudine complet diferită de aceea a călugărilor, în ochii cărora clipa morții reprezintă clipa despuierii totale (a kenozei).
51. Ramura de palmier, semnul victoriei sfinților asupra răului/patimilor acestei lumi, va juca un rol deosebit în apocrifă. Ea ne trimite spre un alt episod, din *Evanghelia lui Pseudo-Matei*, cap. 20, unde ni se spune „începutul poveștii". Iată fragmentul: „Copilașul Isus, care stătea fericit la sînul mamei sale, zice către palmier: «Pomule, apleacă-te și răcorește-o pe mama cu fructele tale». Îndată, auzindu-i glasul, palmierul își plecă vîrful pînă la picioarele Mariei și ea culese numai fructe proaspete. Toate fructele au fost culese, dar vîrful rămînea aplecat în continuare. Aștepta ca aceeași voce care-i spusese mai înainte să se plece, să-i poruncească acum să se ridice. Atunci Isus îi zise: «Ridică-te, palmierule și stai drept. Vei fi tovarăș pomilor mei care sînt în raiul Tatălui meu»". Prin urmare, frunza de palmier binecuvîntată în Egipt de către Isus se întoarce acum în mîinile Mariei. Evident, interpretarea se poate reduce la simpla evocare a semnificației „agonale" a frunzei de palmier (toți martirii și sfinții sînt altfel reprezentați). Dar nimic nu ne împiedică să scoatem la lumină și această semnificație, autogenerată de romanul apocrifelor.
52. Prin urmare în casă mai erau și alte persoane, care au început priveghiul laolaltă cu apostolii. Dar numai acestora și celor trei fecioare, slujnicele Mariei, le-a fost îngăduit să asiste la taina pogorîrii Domnului și a urcării sufletului Mariei la cer.
53. Sfinții, atît din *Vechiul Testament*, cît și din Pateric, de pildă, mor întinși pe patul lor. Acesta e semn al bunei primiri a sufletului lor de către Domnul.
54. Într-o altă apocrifă cele trei fecioare primesc de la Maria, drept moștenire, cîte un veșmînt. Din nou recunoaștem modelul ascetic creștin (a se vedea moartea lui Antonie cel Mare).
55. Autorul trebuie să justifice curățirea trupului. Cele trei fecioare puteau atinge trupul sfînt al Mariei doar prin voie dumnezeiască.
56. Metaforă pentru Maica Domnului.
57. Ca în episodul distrugerii Sodomei.
58. Isus ia cu El doar sufletul Mariei. Nu ni se spune ce s-a întîmplat cu trupul ei, deși apostolii ceruseră învierea și salvarea *trupului*.

Introducere la *Adormirea* scrisă de Ioan al Thesalonicului

Tradiția pomenește ca autor al acestei apocrife pe Ioan, arhiepiscop al Thesalonicului, trăitor la începutul secolului al VII-lea (a nu se confunda cu celălalt Ioan, participant la al VI-lea Conciliu ecumenic, contemporan al lui Andrei Criteanul și Ioan Damaschinul). Spre deosebire de alte apocrife-surori pe aceeași temă, textul de față amestecă într-un chip fericit două stiluri complet diferite (nu însă și ireconciliabile), anume stilul omiletic (primele capitole; predica Mariei despre destinul postum al sufletului; parabola despre cele două slugi, povestită de Petru) și cel narativ-istoric (relatarea propriu-zisă despre „adormirea" Maicii Domnului). „Apocrifele-surori" sînt *Cuvîntul lui Ioan Teologul despre urcarea la cer a Mariei* și *Pseudo-Meliton* (versiunea latină, tradusă mai sus). Elemente din urzeala narativă sau teologică a acestora au fost preluate și de Ioan al Thesalonicului, care le cunoștea, fără nici o îndoială. El își îngăduie totuși unele retușuri pe ici pe colo, ba chiar unele adaosuri destul de consistente (discursul parenetic al lui Petru – omilie în omilie – constituind exemplul cel mai relevant). Deși scena pedepsirii și convertirii evreului Iephonias ocupă un capitol amplu, personajul rămîne anonim (ni se spune doar că e vorba despre un arhiereu). Și scena purtării ramurii de palmier suferă modificări „de regie" (dar cu implicații teologice clare): aici ramura înconjoară năsălia pe care zace trupul neînsuflețit al Mariei, pe cînd în *Pseudo-Meliton* ea este purtată de către apostolul Ioan, în virtutea privilegiului său de „cel mai iubit discipol al lui Isus"). Apoi, dubletul Ioan-Petru din *Pseudo-Meliton* se vede înlocuit aici cu o „tripletă sfîntă", căci Pavel capătă un rol de prim plan.

Apocrifa-omilie se deschide printr-un prolog destul de dezvoltat (capitolele I și II), în care autorul deplînge absența sărbătorii Adormirii Maicii Domnului de pe cuprinsul mitropoliei Thesalonicului. Cui se datorează acest fapt? În ochii lui Ioan, ereticilor, care, strecurînd tot felul de basne în tradiția legată de sărbătoarea respectivă, i-au descurajat pe adevărații credincioși, laolaltă cu clerul, să o mai respecte. Prin relatarea *corectă și veridică* a evenimentelor din Ierusalim arhiepiscopul Ioan își propune să reaprindă cultul marianic în parohia sa.

Cititorul va medita singur asupra scenelor și nu puținelor sentențe parenetice din acest text. Atrag luarea aminte asupra unei singure idei, recurente, ba chiar aproape obsesive, pe care însă numai actul traducerii mi-a revelat-o ca atare. De fapt, nu avem de a face nici măcar cu o „idee", ci cu un simplu cuvînt presărat din loc în loc, și anume, în chiar punctele-cheie: cuvîntul *philanthropia*. După ce îngerul îi anunță moartea, Maria face apel la *philanthropia* Domnului Isus (capitolul IV), pentru a evita cumplita întîlnire cu Vrăjmașul pe lumea cealaltă; apoi își adună prietenii și rubedeniile cerîndu-le tuturor același lucru: să-i dea un strop de „filantropie" și să rămînă în preajma ei

două zile și două nopți, priveghind laolaltă (capitolul V). În sfîrșit, acest sentiment va fi întors îmbelșugat de către Maica Domnului celor ce se vor ruga ei și-i vor sărbători praznicul în fiecare an. *Philanthropia* este un termen frecvent și în filozofia păgînă. Îl găsim, de pildă, în textele stoicilor, dar nu mai puțin în mărturiile despre cinici. *Philanthropia* creștină, deși esențialmente cristică (la nivel teologic), nu se deosebește radical de cea filozofică (la nivel practic, omenesc pur și simplu). Ea presupune un anumit tip de conviețuire, al cărei precept fundamental rămîne „Iubește-ți aproapele ca pe tine însuți!". Dar miza unei asemenea conviețuiri adînci și esențiale nu se epuizează în lumea aceasta și în decursul vieții acesteia. Nu, ea le depășește pe amîndouă și aici se află, cred, cheia apocrifei de față: *philanthropia* se opune morții înseși, ea alină spaima sufletului aflat pe pragul dintre două spații sau dintre două dimensiuni radical diferite ale timpului. Dar mai ales ea înfrînge solitudinea orgolioasă a sufletelor pornite pe drumul fără întoarcere. O moarte fără *philanthropia* este la fel de goală și înspăimîntătoare ca o viață fără *philanthropia* – magmă autodistructivă, cenușă împrăștiată aiurea, în vînt.

*

Traducerea s-a făcut după textul grec stabilit de Jugie în 1926 și reprodus în culegerea lui Santos Otero (1991).

Adormirea stăpînei noastre Născătoare de Dumnezeu și-n veci fecioară Maria, scrisă de Ioan, arhiepiscop al Thesalonicului

I

Minunatei, preacinstitei și cu adevărat marii stăpîne a întregii lumi, în veci fecioarei Maici a Mîntuitorului nostru și Dumnezeului Isus Cristos, cu adevărat Născătoarei de Dumnezeu i se cuvin cîntare neasemuită, cinstire și slavă necontenită din partea tuturor făpturilor de sub cer, datorită binefacerilor cu care ea a miluit întreaga făptură în iconomia Venirii întrupate a Unului născut Fiu și Cuvînt al lui Dumnezeu și al Tatălui.

Aceasta – după ce Cuvîntul cu adevărat dumnezeiesc s-a întrupat din ea pentru [mîntuirea] noastră, făcîndu-se om, și după ce a pătimit de bună voie, după ce a înviat și s-a urcat la cer – a rămas împreună cu apostolii, trăind încă nu puțină vreme prin ținutul Iudeii, în preajma Ierusalimului, și anume – cum mărturisește dumnezeiasca scriptură –, în casa apostolului neîntinat[1] și preaiubit de Domnul[2].

Pe cînd apostolii, îmboldiți de Duhul Sfînt, predicau vestea cea bună pe întreg pămîntul, preasfînta Născătoare de Dumnezeu și Fecioară a părăsit lumea, ajungînd la firescul sfîrșit. Unii au transmis prin scris minunile săvîrșite atunci și aproape toate făpturile de sub cer prăznuiesc an de an amintirea adormirii sale. Doar puține obști, între care și aceasta, păzită de Dumnezeu, din jurul mitropoliei Thesalonicului [nu țin sărbătoarea]. De ce?

Să osîndim nepăsarea și indiferența strămoșilor? Așa ceva nu vom spune și nici măcar nu vom îndrăzni să gîndim, de vreme ce numai ei, dintre toți, au înlăturat prin lege, din ținutul lor, acest lucru extraordinar, adică prăznuirea amintirii nu doar a sfinților locului, ci a tuturor sfinților de pe pămînt, care au luptat pentru Cristos (apropiindu-ne de Dumnezeu duhovnicește, prin slujbe și rugăciuni)[3].

Nu, [strămoșii noștri] nu au fost nici indiferenți, nici nepăsători. Dar, deși cei care s-au aflat de față [la Ierusalim] (se spune!) au transmis adevărul despre sfîrșitul [Maicii Domnului], mai tîrziu au apărut niște eretici făcători de rele, care au vîrît zîzanie și au răstălmăcit totul. Din această pricină părinții noștri s-au îndepărtat de ei, socotindu-i în dezacord cu Biserica universală. Așa praznicul însuși a căzut în uitare.

Nu vă mirați auzind că ereticii au stricat Scripturile! S-a descoperit că au făcut la fel în mai multe rînduri, chiar și cu epistolele Apostolului teofor[4] sau cu sfintele evanghelii. Să nu scuipăm însă pe adevărul Scripturii, din pricina minciunii acelora, hulită de Dumnezeu, ci, îndepărtînd sămînța rea, să primim cele întîmplate cu adevărat sfinților întru slava lui Dumnezeu și să le prăznuim cu folos sufletesc și în chip plăcut Celui de Sus.

Așa am descoperit că au făcut atît strămoșii noștri apropiați, cît și cei sfinți de dinaintea lor, cei dintîi cu privire la așa-zisele călătorii[5] ale sfinților apostoli Petru, Pavel, Andrei și Ioan; ceilalți, cu privire la majoritatea scrierilor despre martirii cristofori. Într-adevăr, se cuvine „să înlăturăm pietrele din drum", cum grăiește Scriptura[6], ca să nu se împiedice turma aleasă de Dumnezeu.

II

Așadar noi, spre folosul acestei mitropolii iubitoare de Cristos (pentru ca nimic din ce-i bine să nu rămînă pe lîngă dînsa), trebuie să o slăvim în chipul cel mai pur[7] pe binefăcătoarea și stăpîna lumii, pe Născătoarea de Dumnezeu și-n veci Fecioară Maria. Prăznuind noi cu bucurie duhovnicească odihna ei cerească, ne-am dat, nu puțin, silința (întru deșteptarea și zidirea sufletelor!) să încredințăm, urechilor voastre iubitoare de Dumnezeu, nu tot ce-am găsit în diferite cărți despre subiect (cărți scrise în cele mai diferite chipuri), ci numai lucrurile care s-au întîmplat cu adevărat, care au fost amintite și mărturisite ca atare în locurile acelea pînă azi[8]. Noi am ales [povestea autentică], cu frică de Dumnezeu și iubire de adevăr, nevenind cu nici o bazně[9], precum, din rea voință, au strecurat falsificatorii [eretici].

Auzind cu străpungere[10] folositoare pentru suflet minunile înfricoșătoare, mari și întru totul vrednice de Maica lui Dumnezeu, petrecute la odihnirea ei cea dumnezeiască, vom aduce Mariei, neîntinată stăpînă și Născătoare de Dumnezeu, mulțumire și slavă folositoare îndată după Dumnezeu[11] și ne vom arăta vrednici de darurile ei prin faptele noastre bune. Iar voi, primind din gura noastră acest strop de iubire, precum și îndemnul, reieșit din scrierea ce urmează, de a înainta fără zăbavă spre mai bine, răsplătiți-ne cu dragoste de frați și copii întru Domnul, cerînd prin rugăciune neîntreruptă ajutor de la Dumnezeu pentru mine. Căci a Lui este slava și cinstirea și puterea în vecii vecilor. Amin[12].

III

Cînd sfînta Născătoare de Dumnezeu, Maria, urma să-și părăsească trupul, a venit la dînsa marele înger și i-a zis: „Ridică-te, Maria, primește această ramură de palmier[13], pe care mi-a încredințat-o Cel care a răsădit raiul, și dă-o apostolilor, pentru ca aceștia s-o poarte înaintea

ta cîntînd imnuri de slavă. Căci peste trei zile te vei slobozi din trup. Şi-i voi trimite pe toţi apostolii lîngă tine, iar ei se vor îngriji de [slujba îngropării], vor vedea slava ta şi te vor purta la locul hărăzit ţie". Maria a răspuns îngerului zicînd: „Dar de ce ai adus numai o ramură de palmier şi nu mai multe, pentru fiecare apostol în parte!? Dacă o vei da unuia singur ceilalţi vor începe să crîcnească. Ce-mi porunceşti să fac? Dar mai întîi, care-ţi este numele, ca să ştiu ce să le spun celor ce m-or întreba!?". Îngerul i-a răspuns: „Vrei să-mi ştii numele? E teribil de ascultat. Cît despre ramura de palmier, nu te frămînta: prin ea mulţi se vor vindeca şi va fi mărturie înaintea locuitorilor Ierusalimului. Credinciosului i se va arăta, necredinciosului i se va ascunde. Acum porneşte către munte"[14].

Maria a plecat şi a ajuns la Muntele Măslinilor, iar lumina îngerului strălucea înaintea ei. În mîini ţinea ramura de palmier. Cînd a ajuns tot muntele s-a bucurat, cu toate plantele ce creşteau pe el, încît acestea începură să se plece şi să i se închine[15]. Văzînd aşa ceva Maria s-a cutremurat, socotind că îngerul este însuşi Isus. Şi zise: „Oare nu eşti tu Domnul, fiindcă ai o asemenea putere grozavă şi fiindcă atîţia copaci ţi s-au închinat? Nimeni altul nu poate înfăptui o asemenea grozăvie decît Domnul slavei, care s-a încredinţat pîntecelui meu".

Atunci îngerul îi răspunse: „Nimeni nu poate să facă minuni dacă nu e zămislit de mîinile sale[16]. Căci El dă putere tuturor fiinţelor lumii. Eu sînt cel care însoţeşte sufletele smeriţilor înaintea lui Dumnezeu şi le duce în sălaşul celor drepţi în ziua părăsirii trupurilor. Atunci cînd şi tu va să-ţi lepezi trupul, eu însumi voi veni la tine".

Atunci Maria îi zice: „Domnul meu, în ce fel vii la oamenii aleşi? Spune-mi cum va fi, spune-mi, ca să ştiu ce să fac atunci cînd vei veni să mă iei!?". Îngerul îi răspunde: „Fii pe pace, Stăpînă! Atunci cînd mă va trimite Dumnezeu nu voi veni de unul singur, ci toate oştirile îngereşti vor veni şi vor cînta imnuri înaintea ta. Ţine aşadar această ramură de palmier!". Şi spunîndu-i acestea, îngerul se făcu precum para de foc şi se înălţă la cer.

IV

Iar Maria s-a întors la casa ei. Şi îndată încăperile s-au zguduit din temelii de slava ramurii pe care o ţinea în mîini. După ce cutremurul a încetat, a intrat în odăiţa ei tainică şi a pus ramura de palmier într-un ştergar de in. Apoi a prins să se roage către Domnul zicînd: „Ascultă, Doamne, rugăciunea Maicii Tale Maria, care strigă la Tine după ajutor şi trimite facerea ta de bine asupra mea! Pentru ca nici o putere vrăjmaşă să nu mă întîmpine în ceasul acela [cumplit] al ieşirii din trup! Ci să se împlinească vorbele pe care mi le-ai spus atunci cînd eu plîngeam întrebîndu-Te: «Cum să mă feresc de puterile vrăjmaşe ce se vor năpusti asupra sufletului meu?». Iar Tu mi-ai făgăduit aşa: «Nu

mai plînge, Maică! Fiindcă [în ceasul din urmă] nu vor veni la tine nici îngeri, nici arhangheli, nici heruvimi, nici serafimi, şi nici vreo altă putere, ci eu însumi voi veni şi voi sta lîngă sufletul tău!». Iată, acum se apropie chinurile naşterii!". Şi Maria a prins să se roage: „Binecuvîntez lumina cea veşnică în care sălăşluieşti! Binecuvîntez răsadurile mîinilor Tale, ce vor rămîne în veci. Sfinte care locuieşti printre sfinţi, ascultă glasul chemării mele!".

V

După ce a zis acestea a ieşit din odaie şi a poruncit slujnicei din casă: „Ascultă, mergi la toate rubedeniile şi la toţi cunoscuţii mei şi spune-le că Maria îi cheamă la dînsa!". Slujnica s-a dus şi i-a chemat pe toţi, precum i se poruncise. Şi după ce aceştia intrară în casă, Maria începu să le grăiască: „Părinţi şi fraţi, ajutaţi-mă, căci mi se apropie ceasul cînd va să ies din trup şi să adorm pe veci. Ridicaţi-vă aşadar şi faceţi-mi un mare hatîr[17]! Nu vă cer aur, nici argint, fiindcă şi aurul şi argintul sînt lucruri deşarte şi trecătoare. Vă cer numai un strop iubire frăţească, adică să rămîneţi alături de mine două nopţi, fiecare cu cîte o lumînare în mînă. Şi să privegheaţi cu grijă să nu se stingă vreme de trei zile; iar eu am să vă dau binecuvîntarea mea înainte de a mă dezlega de lumea aceasta".

Şi au făcut precum li s-a spus. Vestea s-a împrăştiat pe la cunoscuţii şi rubedeniile Mariei şi toţi laolaltă s-au adunat în jurul ei. Atunci Maria, întorcîndu-se şi văzîndu-i stînd roată-mprejur, a ridicat glasul şi a zis: „Părinţi şi fraţi, să ne ajutăm unii pe alţii şi să rămînem treji cu lumînările aprinse, fiindcă nu ştim ceasul cînd va veni hoţul (*Matei* 24, 43). Mie mi s-a vestit, fraţilor, cînd voi pleca [din această lume]. Şi cu toate că am aflat şi cunosc cînd anume voi pleca, n-am nici o teamă, căci e un lucru obştesc. Numai de Vrăjmaş mi-e o teamă cumplită, de cel care stă împotriva tuturora. Vrăjmaşul nu are nici o putere asupra drepţilor şi credincioşilor. Dar îi biruie cu uşurinţă pe necredincioşi, pe păcătoşi, precum şi pe cei care-i împlinesc voile mîrşave. Pe aceştia îi are la degetul cel mic. Drepţilor însă n-are ce să le facă, fiindcă îngerul răutăţii nu are nici o urmă într-înşii, ci, umplut de ruşine, s-a tras deoparte.

Doi îngeri vin asupra omului [în ceasul de pe urmă]: unul, al dreptăţii şi altul, al răutăţii. Ei vin împreună cu moartea. Moartea tulbură sufletul, iar cei doi îngeri se apucă şi cîntăresc trupul[18]. Şi dacă acesta va fi făcut lucruri drepte, atunci îngerul dreptăţii se bucură nespus, căci nu se va fi găsit nici un grăunte de răutate în acela. Şi o mulţime de îngeri se apropie de suflet şi-l călăuzeşte cu cîntări pînă la locul tuturor drepţilor. Iar îngerul răutăţii tare se mai jeluieşte, fiindcă nici o părticică dintr-însul nu s-a găsit în omul acela. Dacă se descoperă însă că unul a făptuit lucruri mîrşave, atunci se bucură [îngerul răutăţii]

şi, luînd cu sine alte duhuri rele, înhaţă sufletul şi începe să-l jupoaie. Iar îngerul dreptăţii e întristat peste poate. Aşadar, părinţi şi fraţi, să ne ajutăm unii pe alţii, ca să nu se găsească nici o răutate în noi.

După ce Maria a grăit aşa femeile din preajma ei au răspuns: „Soră dragă, tu, Maica lui Dumnezeu şi stăpîna întregii lumi, înţelegem ca nouă să ne fie teamă, dar nu ţie! Pentru ce ţi-e teamă, doar eşti Maica Domnului!? Vai de noi, căci cum vom putea scăpa [de Vrăjmaş] dacă tu însăţi vorbeşti aşa!? Numai tu ai rămas nădejdea noastră! Noi sîntem netrebnice, cum să facem şi cum să scăpăm? Dacă păstorul se teme de lup, atunci cum o să scape turma?".

Şi toate cîte se aflau acolo s-au pus pe plîns. Maria însă le-a zis: „Liniştiţi-vă, fraţii mei[19], şi nu mai plîngeţi! Ci slăviţi-o pe cea care se află acum în mijlocul vostru. Rogu-vă, n-o mai jeluiţi în locul acesta [sfînt] pe Fecioara lui Dumnezeu, ci ridicaţi cîntări în loc de plînsete, ca să răzbată la toate neamurile de pe pămînt şi la toţi oamenii lui Dumnezeu. Aşadar cîntaţi în loc să plîngeţi, pentru ca astfel să fiţi binecuvîntaţi".

VI

Apoi Maria i-a chemat pe toţi cei care se aflau în preajmă şi le-a zis: „Ridicaţi-vă şi rugaţi-vă!". Iar după ce s-au rugat s-au aşezat şi au început să-şi povestească unii altora minunile lui Dumnezeu şi semnele pe care El le făcuse. Şi cum vorbeau ei aşa, iată, apare Ioan, apostolul, şi bate la uşa Mariei. I s-a deschis şi a intrat. Văzîndu-l Maria s-a tulburat în duhul ei şi [nemaiputîndu-se stăpîni] izbucni în lacrimi. Şi striga cu glas mare aşa: „Copile Ioan, n-ai uitat cuvîntul pe care ţi l-a spus Învăţătorul tău despre mine atunci cînd îl plîngeam răstignit şi ziceam : «Tu te duci, Fiule, şi pe mine cui mă laşi? La cine mă voi adăposti?». Iar El mi-a răspuns (tu fiind de faţă şi auzind totul): «Ioan va avea grijă de tine!" (*Ioan* 19, 26). Aşadar, copile, nu uita poruncile privitoare la mine şi aminteşte-ţi că pe tine [Domnul] te-a iubit mai mult decît pe toţi ceilalţi apostoli. Aminteşte-ţi că ai fost singurul care ţi-ai aşezat capul pe pieptul Lui! Şi mai ales aminteşte-ţi că numai ţie ţi-a împărtăşit taina atunci cînd stăteai la pieptul Lui, taina pe care n-am cunoscut-o decît eu şi tu, fiindcă tu ţi-ai păstrat fecioria şi eşti ales. Cît despre mine, [Domnul] n-a vrut să mă supere, căci pîntecele meu i-a devenit sălaş. Cînd eu i-am zis: «Spune-mi şi mie ce i-ai şoptit lui Ioan», El ţi-a poruncit să-mi împărtăşeşti taina. Iar tu ai făcut-o. Acum, copile, nu mă părăsi!".

Zicînd acestea Maria plîngea molcom. Ioan nu s-a mai stăpînit şi duhul i s-a tulburat. Dar nu ştia despre ce-i vorbeşte Maria. Atunci i-a grăit: „Maria, Maică a Domnului, ce vrei să fac pentru tine? Doar ţi l-am lăsat pe diaconul meu, ca să-ţi aducă de mîncare. Vrei să încalc porunca Domnului meu, care spune: «Mergeţi în toată lumea pînă cînd

păcatul va fi smuls din rădăcină»!? Spune-mi, ce durere ai pe suflet? Îţi lipseşte ceva?". Dar Maria îi răspunde: „Copile Ioan, nu-mi trebuie nimic de pe lumea aceasta, dar pentru că poimîine ies din trup, am nevoie de tine! Miluieşte-te de mine[20] şi pune-mi trupul la loc sigur, într-un mormînt aparte. Şi păzeşte-l cu fraţii tăi, apostolii, de arhierei, căci i-am auzit cu urechile mele spunînd: «Dacă-i vom găsi trupul îl vom arde, fiindcă din aceasta s-a născut înşelătorul [Isus]»".

Cînd Ioan a auzit vorbele Mariei (anume că va ieşi din trup) a căzut în genunchi şi a izbucnit în hohote de plîns zicînd: „O, Doamne, cine sîntem noi, de ne-ai arătat atîtea chinuri cumplite? Încă nu le-am uitat pe primele[21] şi, iată, alte chinuri trebuie să îndurăm! Pentru ce nu plec eu din trup ca să ai tu grijă de mine, o, Maria!?".

Auzind cuvintele lui Ioan şi văzîndu-l cum varsă şuvoaie de lacrimi, Maria a cerut celor ce se aflau în încăpere să tacă (căci şi aceia plîngeau) şi l-a potolit pe apostol zicîndu-i: „Copile, cruţă-mă un pic şi curmă-ţi plînsul!". Atunci Ioan se ridică de la pămînt şi-şi înfrînă lacrimile. Maria îi zice: „Tu vino cu mine, iar toţi ceilalţi să cînte psalmi cît îţi voi spune ţie ce am de spus!". Şi în vreme ce toţi ceilalţi cîntau psalmi, Maria l-a dus pe Ioan în odaia sa tăinuită şi i-a arătat cele trebuincioase îngropării, precum şi cele necesare pentru îngrijirea trupului ei neînsufleţit. Apoi i-a zis: „Ioan, copile, să ştii că nu am nimic pe pămînt afară de cele trebuincioase îngropării mele şi de două tunici. Trăiesc aici două văduve. După ce nu voi mai fi în trup să le dai lor tunicile mele". Pe urmă l-a dus în locul unde se afla ramura de palmier dăruită ei de către înger şi-i zise: „Ioan, copile, ia această ramură de palmier şi să mergi cu ea înaintea mea! Aşa mi s-a poruncit!". Dar Ioan i-a răspuns: „Nu pot s-o iau singur, atîta vreme cît ceilalţi apostoli nu sînt aici, ca nu cumva, venind ei, să se iște vorbe şi supărări. Căci este unul mai mare decît mine şi pus deasupra tuturora[22]. Cînd ne vom întruni vom pica la o bună înţelegere".

VII

Tocmai cînd ieşeau din odaia cea tainică se auzi un asemenea bubuit de tunet, încît toţi cei aflaţi acolo se cutremurară. Şi după ce glasul tunetului se stinse, apostolii poposiră, aduşi pe nori, la uşa Mariei. Erau unsprezece, fiecare stînd pe cîte un nor – primul fiind Petru, al doilea, Pavel (suit şi el pe un nor) şi numărîndu-se acum printre apostoli[23]. Acesta era la începutul credinţei în Cristos. După cei doi se adunară încetul cu încetul şi restul apostolilor la uşa Mariei. Se îmbrăţişară uitîndu-se cu uimire unii la alţii şi nevenindu-le să creadă cum au ajuns laolaltă în acelaşi loc. Petru a zis: „Fraţilor, să ne rugăm lui Dumnezeu, Cel care ne-a adunat aici, şi mai ales pentru [bucuria] de a-l avea pe Pavel cu noi". Cum a spus Petru acest cuvînt, s-au aşezat în rugăciune şi au rostit într-un singur glas: „Rugămu-ne, ca să ni se arate pentru ce ne-a adunat Dumnezeu!".

Iar Petru îi zice lui Pavel: „Pavel, fratele meu, ridică-te şi roagă-te pentru mine! Tare m-am bucurat aflînd că ai intrat în credinţa lui Cristos". Pavel i-a răspuns: „Crede-mă, tată Petru, un începător[24] ca mine nu e vrednic nici măcar să păşească pe urmele voastre. Cum dar să mă rog pentru tine? Tu eşti stîlpul de lumină, iar fraţii aici de faţă sînt cu mult deasupra mea. Aşadar tu, tată, se cuvine să te rogi pentru mine şi pentru noi toţi, ca harul Domnului să rămînă cu noi".

S-au bucurat apostolii de smerenia lui Pavel şi au zis: „Tată Petru, tu ai fost rînduit peste noi, tu roagă-te pentru noi!". Atunci Petru s-a rugat zicînd: „Dumnezeul şi Tatăl nostru şi Domnul Isus Cristos vă va slăvi precum e slăvită slujirea mea. Căci eu sînt un rob şi un frate neînsemnat. Am fost ales ca şi voi toţi, căci una singură este chemarea ce ni s-a făcut. Aşadar cel care-l slăveşte pe aproapele îl slăveşte pe Isus, iar nu pe un [simplu] om. Aceasta este voia Învăţătorului – să ne iubim unii pe alţii!".

Atunci Petru şi-a întins mîinile şi a mulţumit zicînd: „Stăpîne preaputernic, care eşti deasupra heruvimilor în cele de sus şi care priveşti asupra celor neînsemnate, care sălăşluieşti într-o lumină de neatins, tu dezlegi lucrurile încîlcite[25]. Tu descoperi comorile ascunse. Tu ai răsădit în noi bunătatea Ta. Cine-i atît de milostiv printre zei, precum eşti Tu!? Nu-ţi lua mărinimia de la noi, ci vindecă-i de rele pe toţi cei care nădăjduiesc în Tine, Tu, Cel viu, care ai biruit moartea, de acum şi în vecii vecilor. Amin". Şi-i sărută iarăşi pe ceilalţi fraţi.

VIII

Atunci apăru în mijlocul lor şi Ioan zicînd: „Binecuvîntaţi-mă şi pe mine cu toţii!". Şi l-au sărutat fiecare după rangul său[26]. Iar după salut Petru i-a zis: „Ioane, tu, cel mai iubit de Domnul, cum ai ajuns aici şi de cîte zile?". Ioan a răspuns: „Pe cînd mă aflam în cetatea Sardesului şi învăţam pînă la ceasul al nouălea, a coborît un nor chiar pe locul unde se strînsese adunarea. Şi m-a răpit sub ochii tuturora aducîndu-mă iute pînă aici. Am bătut la uşă, mi s-a deschis şi am găsit o mulţime întreagă împrejurul Maicii noastre Maria, iar ea mi-a spus: «Curînd voi ieşi din trup!». Eu nu mi-am ţinut firea şi acolo, în mijlocul celor de faţă, m-a năpădit un plîns amarnic. Acum, fraţilor, dacă mîine în zori intraţi la dînsa, nu plîngeţi şi nu fiţi morocănoşi, pentru ca nu cumva (Doamne fereşte!), văzîndu-vă cei din preajma ei plîngînd, să înceapă să se îndoiască de înviere şi să zică: «Iată, şi aceştia se tem de moarte!». Ci să ne întărim pe noi înşine prin cuvintele bunului nostru Învăţător!".

Apostolii au intrat dis-de-dimineaţă în casa Mariei şi i-au zis într-un singur glas: „Fericită Maria, Maica tuturor celor ce se mîntuie, harul [Domnului] să fie cu tine!". Iar Maria le-a răspuns: „Cum aţi intrat aici şi cine v-a vestit că am să ies din trup? Şi cum v-aţi adunat cu toţii

laolaltă? Căci tare mă bucur văzîndu-vă, aşa, strînşi [în jurul meu]". Atunci fiecare i-a spus ţinutul de unde a venit şi cum s-au întîlnit acolo fiind răpiţi şi aduşi de nori. Şi au slăvit-o cu toţii zicînd: „Fii binecuvîntat, Doamne, Mîntuitorul întregii lumi!". S-a bucurat Maria în duh şi a grăit: „Te binecuvîntez pe Tine, care împarţi tuturora binecuvîntări! Binecuvîntez sălaşul slavei Tale! Te binecuvîntez pe Tine, dătătorule de lumină, care te-ai adăpostit în pîntecele meu! Binecuvîntez toate lucrările mîinilor Tale, precum şi toate cele ce ţi se supun cu mare smerenie! Te binecuvîntez pe Tine, Cel care ne-ai binecuvîntat pe noi! Binecuvîntez cuvintele vieţii, care au ieşit din gura Ta şi pe care ni le-ai dăruit în adevăr! Cred că tot ce mi-ai făgăduit se împlineşte în mine. Căci mi-ai spus aşa: «Îi voi trimite pe apostolii Mei la tine atunci cînd va fi să ieşi din trup» şi, iată, cu toţii s-au adunat aici şi eu stau în mijlocul lor precum o viţă de vie încărcată de ciorchini, aşa cum eram împreună cu Tine. Te binecuvîntez cu toate binecuvîntările. Împlinească-se şi restul făgăduinţei Tale! Căci mi-ai zis: «Cînd vei ieşi din trup o să mă vezi!»".

După ce a grăit acestea i-a chemat pe Petru şi pe toţi ceilalţi apostoli şi i-a dus în odaia ei, unde le-a arătat cele trebuincioase îngropării. Apoi, ieşind, s-a aşezat în mijlocul lor. Şi toţi aveau în mîini lumînări aprinse, pe care le păzeau să nu se stingă, după cum le poruncise Maria.

IX

A doua zi, la apusul soarelui, cînd Maria se pregătea să iasă din trup, Petru a grăit către toţi ceilalţi apostoli: „Fraţilor, cine are un cuvînt de bună învăţătură să-l rostească aici şi să îndemne poporul toată noaptea?"[27]. Dar apostolii i-au răspuns: „Cine-i mai presus decît tine? De aceea tare ne-am bucura să-ţi ascultăm cuvintele de învăţătură".

Atunci Petru a prins a grăi: „Fraţilor şi cîţi vă aflaţi aici în ceasul trecerii [la cele veşnice] a Maicii noastre, Maria, – aţi aprins lumînări strălucind de foc pămîntesc, care se vede, şi bine aţi făcut; dar eu vreau ca fiecare dintre voi să aibă o candelă în veacul cel fără de sfîrşit, o candelă [arzînd] cu văpaie imaterială. Aceasta e candela omului lăuntric, alcătuit din trei părţi, şi anume, din trup, suflet şi duh. Dacă acestea trei vor arde cu focul adevărat (pentru care trebuie să luptaţi) nu vă veţi ruşina atunci cînd veţi merge să vă odihniţi la nunta cu Mirele. Aşa i se întîmplă acum Mariei. Căci lumina candelei sale a umplut întreg pămîntul şi nu se va stinge pînă la sfîrşitul veacului, pentru ca toţi oamenii care vor să se mîntuiască să primească tărie de la dînsa. Nu credeţi aşadar că moarte este moartea Mariei. Căci nu este moarte, ci viaţă veşnică – moartea drepţilor fiind slăvită de către Dumnezeu. Ea este pur şi simplu slavă, iar a doua moarte nu-i poate chinui în nici un fel"[28].

Petru încă mai vorbea cînd o lumină puternică străluci în încăpere, în mijlocul tuturora, acoperind lumina candelelor. Şi o voce se auzi spunînd: „Petru, vorbeşte-le cu înţelepciune despre lucrurile care se pot asculta[29]. Căci medicul bun dă leacuri după boala suferindului, iar mîncarea se găteşte după vîrsta copilului". Atunci Petru a ridicat glasul şi a zis: „Te binecuvîntăm pe Tine, Cristoase, cîrma sufletelor noastre!".

X

Atunci Petru a zis către fecioarele de acolo: „Ascultaţi harul, slava şi cinstirea de care vă bucuraţi! Căci fericiţi sînt toţi cei ce-şi păstrează veşmîntul curăţiei. Ascultaţi şi aflaţi ce-a spus Învăţătorul nostru! «Împărăţia cerurilor, a spus, este asemenea unor fecioare»[30]. N-a spus «este asemenea unui timp îndelungat», căci timpul trece, în vreme ce numele fecioriei nu va trece. N-a asemuit-o cu o bogăţie, căci averile se împuţinează, în vreme ce numele fecioriei dăinuie. De aceea cred că vă veţi bucura de slavă. Iată pentru ce a asemuit El Împărăţia cerurilor cu voi – pentru că sînteţi fără griji [pămînteşti]. Iar cînd va trimite moartea asupra voastră voi nu veţi spune: «Vai de noi, unde ne ducem şi ne lăsăm bieţii copiii» sau «multa agoniseală» sau «ogoarele semănate» sau «toată chiverniseala». Nu, în privinţa acestor lucruri voi nu vă faceţi nici o grijă. N-aveţi decît grija fecioriei voastre. Şi cînd vă va trimite moartea, aceasta vă va găsi pregătite şi neducînd lipsă de nimic. Ca să pricepeţi că nu există ceva mai presus de virtute şi ceva mai apăsător decît grijile lumeşti, ascultaţi [următoarea pildă]!

Trăia odată, într-o cetate, un om din cale-afară de bogat. Nu-i lipsea de nici unele. Acest om avea şi multe slugi. Două dintre ele însă au greşit înaintea lui, căci nu i-au ascultat poruncile cum se cuvine. Atunci, mîniat, stăpînul le-a surghiunit într-un ţinut îndepărtat, pentru o vreme, dar cu gînd să le cheme înapoi. Una dintre slugile surghiunite s-a apucat şi şi-a ridicat o gospodărie pe cinste, şi-a răsădit vie, şi-a zidit un cuptor pentru copt pîine şi multe, multe alte acareturi. Cealaltă slugă schimba agoniseala de pe munca lui în aur. Apoi a chemat un aurar şi a cerut să i se facă o coroană spunînd meşterului: «Eu sînt rob şi am un stăpîn şi pe fiul său. Să le întipăreşti chipurile pe marginea coroanei». Aurarul făcu întocmai, apoi zise slugii: «Ridică-te şi pune-ţi coroana pe cap!». Dar sluga răspunse: «Primeşte-ţi plata! Căci eu aştept momentul potrivit ca să port coroana». Aurarul pricepu tîlcul vorbelor slugii şi se întoarse la casa lui.

Îndată după aceea se apropie sfîrşitul surghiunului. Stăpînul trimise pe un [slujitor] aspru la ei, zicîndu-i: «Dacă în şapte zile nu eşti cu cei doi în faţa mea o păţeşti!». Auzind acestea trimisul plecă val-vîrtej. Şi ajungînd în ţinutul acela i-a găsit pe surghiuniţi (nemişcaţi de acolo zi şi noapte). A dat mai întîi peste cel care-şi construise casă, îşi răsădise

vie şi-şi făcuse tot soiul de alte acareturi şi i-a zis: «Să mergem, căci stăpînul m-a trimis după tine!». Într-o doară acela i-a răspuns: «Să mergem!», dar apoi a întors-o: «Îngăduie-mi numai să vînd tot ce-am agonisit aici». Slujitorul însă i-a spus cu glas răspicat: «Nu pot să-ţi îngădui aceasta, căci n-am decît un răgaz de şapte zile [ca să vă aduc înapoi] şi tare mă tem de ameninţările stăpînului. Nu rămîn nici o minută în plus». Atunci sluga începu să plîngă şi să se jeluiască: «Vai de mine, cum m-ai găsit nepregătit!». Dar slujitorul i-a zis: «Slugă netrebnică, oare ai uitat de robia ta!? Oare ai uitat că ai fost surghiunit şi că stăpînul putea trimite după tine oricînd va fi poftit!? Pentru ce te-ai apucat să răsădeşti o vie din care nu poţi lua nimic cu tine şi-ai fost găsit cu totul nepregătit!? Ar fi trebuit să te pregăteşti înainte de a veni eu să te caut». Atunci sluga a îngînat printre sughiţuri: «Vai de mine! Eu socoteam c-o să rămîn surghiunit toată viaţa şi nu credeam că stăpînul va trimite să mă caute. De aceea am adunat atîta avere în ţinutul acesta». Dar slujitorul l-a luat cu de-a sila, neîngăduindu-i să ia ceva cu dînsul.

Cealaltă slugă, prinzînd de veste că [stăpînul] a trimis după ei, s-a sculat, a luat coroana şi a luat-o cătinel spre drumul pe care urma să treacă slujitorul. Aici se opri şi începu să aştepte. Şi cum veni acela, îi zise: «Stăpînul meu te-a trimis după mine! Să mergem degrabă cu bucurie, căci nimic nu mă ţine pe loc – avutul mi-e foarte uşor! Căci n-am decît coroana aceasta de aur, pe care am pregătit-o nădăjduind în fiecare zi şi rugîndu-mă ca stăpînul să se milostivească de mine, să trimită un slujitor şi să mă scape de surghiun, ca nu cumva unii pizmaşi să-mi fure coroana. Acum văd că mi s-a împlinit rugăciunea. Să ne ridicăm şi să pornim la drum!».

Şi aşa cele două slugi au plecat împreună cu slujitorul. De cum i-a văzut, stăpînul l-a întrebat pe cel care nu avea nimic: «Unde ţi-e rodul unui surghiun atît de lung!?». Sluga a răspuns: «Stăpîne, ai trimis după mine un soldat tare aspru. L-am rugat să-mi îngăduie să vînd agoniseala şi să aduc banii cu mîinile mele. Dar el nu mi-a dat voie!». Atunci stăpînul îi zice: «O, slugă netrebnică, acum ţi-ai amintit să vinzi, cînd am trimis după tine!? Cum, nu ţi-ai dat seama că te afli în surghiun şi că averea aceea nu-ţi folosea la nimic!?». Şi plin de mînie porunci să fie legat de mîini, de picioare şi să fie trimis într-un ţinut şi mai vitregit. Apoi îl chemă pe cel care aduse coroana şi-i zise: «Aşa, slugă bună şi credincioasă! După cum o dovedeşte această coroană, îţi doreşti libertatea. Căci numai oamenii liberi poartă coroană. Totuşi n-ai cutezat s-o porţi fără învoire de la stăpînul tău. Într-adevăr, un rob nu-şi dobîndeşte libertatea decît de la stăpînul său. Iată aşadar – ţi-ai dorit libertatea, o ai de la mine». Astfel robul îşi dobîndeşte libertatea şi e rînduit [stăpîn] peste mulţi".

XI

După ce Petru a zis acestea fecioarelor din jurul Mariei, s-a întors către mulțime și a grăit așa: „Acum să ascultăm ce-o să ni se întîmple și nouă, fraților! Într-adevăr, [noi sîntem] fecioarele Mirelui adevărat – Fiul lui Dumnezeu și Tatăl întregii făpturi –, sîntem neamul omenesc pe care Dumnezeu s-a mîniat dintru început, azvîrlindu-l pe Adam în lume. Viețuim aici ca în surghiun din pricina mîniei Sale, dar nu e firesc să rămînem pe veci. Căci pentru fiecare veni-va ziua cînd se va strămuta acolo unde stau părinții noștri și Protopărinții, precum și Avraam, Isaac și Iacob. La sfîrșitul vieții fiecăruia asupra lui va fi trimis năpraznicul slujitor, adică moartea[31]. Și cînd va veni asupra sufletului unui păcătos bolnav, colcăind de păcate și nelegiuiri, acesta se va întrista și se va ruga așa: «Îngăduie și ai răbdare cu mine, doar o singură dată, pînă cînd îmi voi răscumpăra păcatele răsădite în trupul meu!». Dar moartea nu va îngădui. Și cum să îngăduie, cînd i s-a împlinit sorocul!? Așadar neavînd nici o urmă de dreptate într-însul e dus în sălașul chinurilor. Dacă însă cineva face lucruri drepte, atunci se bucură și zice: «Nimic nu mă ține în loc, fiindcă nu duc cu mine decît numele feciorieі». Acesta spune rugăciunea următoare: «Nu mă lăsa, [Doamne], pe pămînt, pentru ca nu cumva pizmașii să-mi fure numele feciorieі». Atunci sufletul va ieși din trup și va fi dus cu multă cîntare la Mirele cel fără de moarte. Și va fi așezat în loc de odihnă. Așadar, fraților, luptați-vă din răsputeri, știind că nu vom rămîne aici, în surghiun, pe vecie!".

XII

Petru a continuat să vorbească așa pînă în zori, întărind mulțimea. Așa i-a prins răsăritul soarelui. Atunci Maria s-a ridicat, a ieșit afară și înălțîndu-și brațele s-a rugat către Domnul. Iar după ce s-a rugat, s-a întors în odaie și s-a întins pe pat. Petru s-a așezat la căpătîiul său, iar Ioan, la picioare. Ceilalți apostoli stăteau roată împrejurul crivatului. Și, pe la ceasul al treilea din zi, s-a făcut un tunet mare în cer și s-a pogorît o mireasmă plăcută, atît de plăcută încît toți cei din odaie au fost cuprinși de toropeală, în afară de apostoli și de trei fecioare. Pe aceștia Domnul i-a ținut treji, ca să mărturisească despre îngroparea Mariei și despre slava ei [în ceruri]. Dintr-o dată s-a arătat și Domnul venind pe nori cu o mulțime de îngeri fără număr. Isus și Mihail au intrat în odaia unde era Maria, iar îngerii cîntînd imnuri au rămas afară, de jur-împrejur. Intrînd Mîntuitorul i-a găsit pe apostoli lîngă sfînta Maria și i-a sărutat pe toți. După aceea a sărutat-o și pe Maica Lui. Iar Maria a deschis gura și a binecuvîntat zicînd: „Te binecuvîntez, căci nu m-ai întristat netinîndu-ți făgăduința. Cu adevărat, mi-ai

făgăduit cîndva că nu vor veni îngerii peste sufletul meu, ci Tu însuţi, Doamne! Şi s-a făcut întocmai după cuvîntul Tău! Cine sînt eu, neînsemnata, ca să mă învrednicesc de o asemenea slavă!?". Şi spunînd acestea i s-a împlinit rostul vieţii, iar faţa surîdea către Domnul. Domnul i-a luat sufletul şi l-a pus în mîinile lui Mihail, înfăşurîndu-l mai întîi în scutece[32] a căror strălucire nu se poate spune în cuvinte.

Noi, apostolii, am văzut că sufletul Mariei, pus în mîinile lui Mihail, avea toate părţile omeneşti, dar fără formă anume de bărbat sau femeie. Era asemenea oricărui trup, dar mai alb de şapte ori decît soarele. Plin de bucurie Petru l-a întrebat pe Domnul zicînd: „Cine dintre noi mai are un suflet atît de alb ca al Mariei?". Domnul i-a zis: „O, Petru, sufletele tuturor celor ce se nasc pe lumea aceasta sînt aidoma. Dar cînd ies din trup nu sînt găsite tot aşa de albe. Într-un fel au fost trimise [în trup] şi într-altul sînt găsite la ieşirea [din trup], căci iubesc întunericul păcatelor celor multe. Celui care se păzeşte de întunericul nelegiuirilor lumeşti, aceluia, cînd va ieşi din trup i se va găsi sufletul la fel de alb [ca la naştere]". Şi iarăşi a zis Mîntuitorul lui Petru: „Îngrijeşte-te de trupul Mariei, sălaşul meu! Scoate-l afară din cetate şi apuc-o spre dreapta! Acolo vei da peste un mormînt nou. Într-însul aşază trupul, apoi aşteptaţi alături, precum vi s-a poruncit!".

După ce Isus a spus acestea, a strigat şi trupul sfintei Născătoare de Dumnezeu[33] înaintea tuturor zicînd: „Adu-ţi aminte de mine, Împărate slăvit, adu-ţi aminte de mine, căci sînt făptura Ta! Adu-ţi aminte de mine, căci am păzit cu mare grijă comoara ce mi-a fost încredinţată!". Iar Isus a grăit trupului: „N-am să te părăsesc niciodată, comoara şi mărgăritarul meu! N-am să te părăsesc, pe tine, care ai fost găsită paznic credincios al celui ce ţi-a fost încredinţat! Cum să te părăsesc, chivot care l-ai cîrmuit chiar pe Cîrmuitor!? Cum să te părăsesc, comoară pecetluită pînă vei fi căutată!?". Şi după ce-a rostit aceste cuvinte Mîntuitorul s-a făcut nevăzut.

XIII

Petru, ceilalţi apostoli şi cele trei fecioare au îngrijit trupul Mariei, pregătindu-l pentru îngropăciune, şi l-au aşezat pe crivat. După aceea s-au deşteptat şi cei ce fuseseră toropiţi de somn. Petru a luat ramura de palmier şi i-a zis lui Ioan: „Tu eşti fecior, tu se cuvine să cînţi imnuri înaintea crivatului, ducînd ramura aceasta!". Ioan însă i-a răspuns: „Tu eşti tatăl nostru şi purtătorul nostru de grijă, aşa că tu se cuvine să fii înaintea năsăliei pînă cînd vom ajunge la locul hărăzit ei". Atunci Petru a zis: „Ca să nu întristăm pe careva dintre noi, mai bine încingem sicriul cu ramura de palmier!".

Apostolii s-au ridicat şi au luat sicriul Mariei. Iar Petru aşa cînta: „Ieşit-a Israel din Egipt, Aleluia!" (*Psalmul* 113, 1). Domnul şi îngerii mergeau sus, pe nori, cîntînd şi binecuvîntînd, nevăzuţi. Doar glasul

îngerilor răzbătea pe pămînt. Glasul întregii mulţimi s-a răspîndit în tot Ierusalimul, încît arhiereii, auzind zarva şi imnurile, s-au speriat şi au început să se întrebe: „Ce-i cu larma aceasta?". Cineva le-a spus că Maria a ieşit din trup, iar apostolii cîntă imnuri împrejurul [sicriului] ei. Pe dată Satana a pătruns într-înşii umplîndu-i de mînie. Ziceau: „Haideţi să mergem să-i omorîm pe apostoli şi să ardem trupul care l-a purtat pe Magul acela!"[34]. Şi ridicîndu-se au ieşit cu săbii şi cu arme de apărare, ca să le ia viaţa. Pe dată însă îngerii de pe nori i-au lovit cu orbire, de se izbeau cu capetele în ziduri, căci nu mai ştiau încotro mergeau, toţi în afară de un singur arhiereu care ieşise împreună cu ceilalţi să vadă ce se întîmplă.

Acesta s-a apropiat de apostoli şi, cînd a zărit năsălia încinsă cu ramura de palmier iar pe apostoli cîntînd imnuri de slavă, a urlat plin de mînie: „Iată sălaşul Aceluia care-a despuiat neamul nostru! De ce slavă grozavă are parte!". Şi s-a năpustit spre năsălie cu gînd să o răstoarne. A apucat de locul încins cu ramura de palmier, şi-a încleştat mîinile şi a vrut s-o prăvălească la pămînt. Îndată însă mîinile lui s-au lipit de năsălie şi au fost retezate mai jos de coate, spînzurînd aşa de lemn.

Nenorocitul a început să bocească amarnic în faţa tuturor apostolilor rugîndu-i şi zicînd: „Nu mă lăsaţi de izbelişte într-un necaz ca acesta!". Petru îi zise: „Eu nu am putere să te ajut, nici eu, nici altul dintre noi. Dacă însă vei crede că Isus este Fiul lui Dumnezeu, pe care, sculîndu-vă, l-aţi prins şi l-aţi omorît, atunci va înceta chinul cu care-ai fost probozit!". Omul a zis: „Doar am ştiut foarte bine că este Fiul lui Dumnezeu. Dar ce să facem, dacă aveam ochii întunecaţi de pofta arginţilor!? Părinţii noştri, înainte de a se sfîrşi, ne-au chemat şi ne-au zis: «Copii, iată, Dumnezeu v-a ales pe voi din toate triburile, ca să cîrmuiţi poporul cu tărie şi să nu lucraţi pentru praful acestei lumi[35]. Lucrarea voastră este următoarea: să întăriţi poporul şi să luaţi de la toţi zeciuială şi primele roade, precum şi fătul ce iese primul din pîntecele mamei. Numai să aveţi grijă, să nu se umple locul[36] vostru peste măsură cu roade, ca să faceţi negoţ mîniindu-l pe Dumnezeu. Ci tot ce vă prisoseşte daţi nevoiaşilor, orfanilor şi femeilor văduve, şi nu lăsaţi de izbelişte un suflet chinuit!». Noi însă n-am ascultat poveţele părinţilor noştri, ci văzînd că locul [Templului] se umple de roade ne-am adus primii născuţi din turmele de oi, din cirezile de vite şi din altele pe mesele negustorilor şi ale pieţarilor. Atunci a venit Fiul lui Dumnezeu şi i-a alungat pe toţi cămătarii din [Templu] zicînd: «Zvîrliţi acestea din [Templu] şi nu faceţi din casa Tatălui Meu o casă de negustori». Dar noi nu ne puteam lepăda uşor de obiceiurile osîndite de dînsul şi am început să urzim gînduri rele. Apoi ne-am ridicat împotriva Lui şi L-am omorît, ştiind că este cu adevărat Fiul lui Dumnezeu. Rogu-vă însă, nu vă amintiţi acum de răutăţile noastre, ci înduraţi-vă de mine! Căci, iată, Dumnezeu m-a iubit, ca să trăiesc!".

Atunci Petru a poruncit să se aşeze pe pămînt năsălia şi i-a grăit aşa arhiereului: „Dacă acum crezi din toată inima, du-te şi sărută trupul

Mariei zicînd: «Cred în tine şi în Dumnezeu, Cel născut din tine!». Atunci arhiereul a binecuvîntat-o pe Maria, în ebraică, vreme de trei ceasuri şi nu îngăduia să fie atinsă, aducînd tot felul de mărturii din Sfintele Scripturi ale lui Moise şi din ceilalţi profeţi. Căci acolo se scrie despre dînsa că va fi templul Dumnezeului celui slăvit. Şi toţi cei ce ascultau rămîneau uimiţi de asemenea tradiţii, despre care nu auziseră niciodată pînă atunci.

Petru îi zice: „Acum mergi şi lipeşte-ţi braţele de cioturile desprinse!". Acela făcu întocmai şi zise: „În numele Domnului nostru Isus Cristos, al Fiului Mariei, Născătoarea de Dumnezeu, să se lipească braţele mele de cioturile acestea!". Şi pe dată mîinile se făcură întregi ca la început, fără să lipsească nimic dintr-însele. Petru îi zice: „Ridică-te, ia o bucăţică din ramura de palmier şi intră în cetate! Acolo vei găsi o mulţime de orbi, care umblă să găsească drumul. Povesteşte-le ce ţi s-a întîmplat! Iar celui ce va crede aşază-i bucăţica de ramură peste ochi şi îndată va vedea".

Arhiereul plecă, după cum îi poruncise Petru, şi găsi o mulţime de orbi (aceia pe care îngerii Domnului îi loviseră cu orbire), plîngînd şi zicînd: „Vai de noi, ce li s-a întîmplat sodomiţilor ni se întîmplă acum şi nouă!". (Căci mai întîi Dumnezeu i-a lovit pe aceia cu orbire, iar după aceea a aruncat foc din cer şi i-a pîrjolit.) „Vai de noi! Iată, am fost schilodiţi, rămîne să mai vină focul!" Atunci omul luă bucăţica de palmier şi începu să le vorbească despre credinţă. Şi cine a crezut şi-a căpătat vederea. Iar cine n-a crezut nu şi-a recăpătat-o, ci a rămas orb.

XIV

Apostolii au ridicat iarăşi cinstitul trup al preaslăvitei Stăpînei noastre Născătoare de Dumnezeu şi-n veci fecioară Maria şi l-au pus în mormînt nou, acolo unde le arătase lor Mîntuitorul. Şi au rămas acolo cu toţii împreună păzindu-l vreme de trei zile. După trei zile, cînd au deschis sicriul, ca să se închine chivotului[37] vrednic de toată slava, n-au mai găsit decît linţoliile, căci ea fusese luată şi dusă la moştenire veşnică de către Cel care prinsese trup într-însa, Cristos Dumnezeul. Tot Cristos, Domnul nostru, în semn de preţuire pentru Maica Lui nepătată şi Născătoare de Dumnezeu, îi va slăvi pe toţi cei ce-o vor slăvi pe dînsa, iar pe cei care se vor închina ei (sărbătorind-o în fiecare an) îi va feri de orice primejdie şi le va umple casele cu de toate, precum a umplut casa lui Onisifor. Aceştia vor primi iertarea păcatelor aici şi-n veacul ce va veni. Căci Domnul a numit-o tronul Său heruvimic pe Pămînt şi cer pămîntesc, nădejde şi scăpare şi sprijin al neamului nostru. Aşa încît săvîrşind în chip mistic sărbătoarea adormirii ei dumnezeieşti, vom găsi milă şi har în veacul acesta şi în cel viitor, prin harul şi iubirea de oameni a Domnului nostru Isus Cristos, Cel ce are slavă şi putere împreună cu Tatăl fără de-nceput şi cu Duhul dătător de viaţă acum şi pururea şi-n vecii vecilor. Amin.

Note

1. De fapt, „fecior".
2. Este vorba de apostolul Ioan. Scriptura invocată trebuie să fie mai degrabă o tradiție considerată apostolică.
3. Fragmentul este foarte dificil. Sensul mi se pare următorul: strămoșii thesalonicenilor nu pot fi acuzați de indiferență, întrucît ei au interzis prăznuirile, adică au luat o anumită hotărîre. De ce s-a luat hotărîrea respectivă aflăm în cele ce urmează – din dorința de a-și păstra pură învățătura creștină. Așadar strămoșii n-au lăsat decît două căi de a se apropia de Dumnezeu: slujbele și rugăciunile, eliminînd cultul sfinților-intermediari (cum va face Reforma în secolul al XVI-lea).
4. Pavel.
5. Actele apocrife ale apostolilor. Textul precizează că este vorba de călătorii „personale" (*idika*).
6. *Ieremia* 50, 26.
7. Adică numai după tradiția ortho-doxă.
8. Așadar informațiile lui Ioan sînt garantate de tradiția ierusalimitană.
9. *Autologia*, după Lampe, înseamnă „poveste inventată", „bazaconie".
10. *Katanyxis*, „străpungerea inimii". Istorisirea care urmează e în stare să străpungă inimile împietrite și să le convertească spre Domnul.
11. Slava Mariei vine imediat după slava lui Dumnezeu. Spre deosebire de Isus, Dumnezeu făcut om, Maria este omul făcut Dumnezeu.
12. Aici se încheie prologul – stufos, poticnit, extrem de stîngaci. Traducerea se resimte și ea. O dată cu capitolul V intrăm în apocrifa propriu-zisă. Stilul se schimbă simțitor devenind aerisit, viu, pe alocuri chiar palpitant.
13. *Brabeion*, „semn al victoriei". Sensul concret, de „ramură de palmier", se impune însă pentru a înțelege mai multe scene.
14. Muntele Măslinilor, cum vedem în capitolul următor.
15. Întreaga natură participă, jubilatoriu, la moartea Mariei, văzută de către autor ca o „nuntă cristică". Episodul are un corespondent în *Evanghelia lui Nicodim*, unde stindardele Imperiului roman se închină lui Isus în momentul intrării acestuia în sala tribunalului spre a fi judecat de către Pilat. Paragraful e puțin ambiguu. Cui se închină plantele de pe Muntele Măslinilor: Mariei sau îngerului? Din segmentul următor ne dăm seama că îngerului însoțitor.
16. Am tradus brut expresia grecească, care vrea să spună: „decît prin intervenția sa directă".
17. Așa am tradus termenul, foarte complex, *philanthropia*. Mai jos am redat același termen prin „iubire frățească".
18. Faptele trupului se răsfrîng asupra sorții sufletului. Ne aflăm la nivelul teologic cel mai rudimentar, dovadă clară a caracterului omiletic al apocrifei noastre.
19. Maria se adresează tuturor celor prezenți, atît femei cît și bărbați, deși numai femeile au vorbit adineauri.
20. Din nou cuvîntul *philanthropia*, pe care l-am transpus după sensul cel mai potrivit, după mine, contextului.
21. Crucificarea Mîntuitorului.

22. Supremaţia lui Petru, o supremaţie frăţească, bineînţeles.
23. Unsprezece apostoli plus Ioan, aflat deja lîngă Maria.
24. Petru este primul chemat, Pavel ultimul. Petru e numit „tată"; Pavel se autocalifică drept „neofit".
25. Petru se roagă, în numele tuturor apostolilor adunaţi, să i se dezvăluie motivul venirii lor la casa Mariei.
26. Autorul e foarte sensibil la ideea unei ierarhii stricte în rîndul apostolilor.
27. Mărturie despre priveghere la căpătîiul muribundului. Un înduhovnicit se angajează să ţină o cuvîntare de zidire sufletească (*paideia*) şi să îndemne asistenţa cu sfaturi/pilde vrednice de urmat (pareneza).
28. Moartea a doua este moartea de după Judecată (adică de după Învierea universală). Ea va avea un caracter absolut şi irevocabil.
29. Petru vorbeşte prea complicat. Isus îi porunceşte să reducă „nivelul predicii".
30. Elogiul feciorie care urmează mă duce cu gîndul la un foarte frumos pasaj din *Viaţa Maicii Domnului*, păstrată în versiune georgiană, pe care aş vrea să-l şi comentez puţin. Iată ce scrie Ioan Damaschinul (traducerea lui Ioan I. Ică jr., după Michel-Jean van Esbroeck, Ed. Deisis, 1998, p. 20): Dumnezeu nu i-a dat Mariei „numai harul pururea fecioriei, ci, plecînd de aici, ea s-a făcut începătoarea fecioriei celorlalte femei, şi prin ea *a dat putere femeilor ce vor să fie fecioare*. Or, înainte de aceasta, femeile n-aveau puterea de a fi fecioare". De fapt, Ioan Damaschinul îşi începe mica exegeză cu episodul Bunei vestiri. Care este, de fapt, mesajul esenţial al acestui episod răscitat şi răsinvocat!? „Maria, spune îngerul, *Domnul este cu tine*". Ce înseamnă aceasta? Înseamnă că Maria, şi prin ea toate femeile, au ieşit definitiv de sub stăpînirea bărbatului reintrînd „sub stăpînirea" iubitoare a lui Dumnezeu. Reintrînd sub stăpînirea lui Dumnezeu (aşa trebuie înţeles „Domnul este cu tine"), Femeia îşi redobîndeşte *puterea* pierdută prin păcat, adică redevine Eva de dinainte de păcat şi de maternitate. Femeia părăseşte regimul maternităţii obligatorii şi se regăseşte în regimul fecioriei liber-consimţite, dar posibile (imposibilă însă înaintea Bunei vestiri). Într-un cuvînt, Femeia devine liberă, iar prin această libertate poate atinge noul ideal al desăvîrşirii, care este fecioria.
31. *Thanatos* este de genul masculin. Petru decriptează, pentru „cei mulţi", sensul parabolei povestite în capitolul anterior „celor puţini" şi „aleşi".
32. De fapt, „piei". Este vorba despre nişte piei imateriale, asemeni celor cu care erau „îmbrăcaţi" Adam şi Eva în paradis, înaintea căderii.
33. Foarte straniu acest strigăt al trupului lipsit de viaţă!
34. Magul fiind, desigur, Isus, purtat în pîntece de către Maria.
35. Am preferat această traducere, mai poetică, dar în acelaşi timp mai firească, traducerii brute, care ar fi sunat: „Materia pămîntului acestuia".
36. Cred că *topos* se referă la Templu. Aşadar Templul lui Dumnezeu să nu devină depozit de alimente.
37. Iarăşi metaforă, devenită clasică, pentru trupul Mariei.

Bibliografie generală

Culegeri şi ediţii

J.A. Fabricius, *Codex apocryphus Novi Testamenti*, 2 vol., Hamburg, 1703-1719.

A. Birch, *Auctuarium Codicis apocryphi Novi Testamenti Fabriciani*, t. I, Copenhaga, 1799[1], 1804[2].

J.C. Thilo, *Codex apocryphus Novi Testamenti*, t. I, Leipzig, 1832.

G. Brunet, *Les évangiles apocryphes, traduits, annotés d'après l'édition de J.C. Thillo. Suivis d'une notice sur les principaux livres apocryphes relatifs à l'Ancien Testament*, Paris, 1848[1] şi 1863[2].

J.-P. Migne, *Dictionnaire des apocryphes ou collection de tous les livres apocryphes relatifs à l'Ancien et au Nouveau Testament*, 2 vol., Paris, 1856-1858 (retipărită în 1989).

A. Roberts şi J. Donaldson (ed.), *The ante-Nicene Fathers*, vol. VIII, Edinburgh, 1872 (retipărit în 1951).

K. von Tischendorf, *Apocalipses apocryphae*, Leipzig, 1966.

K. von Tischendorf, *Evangelia apocrypha*, Leipzig, 1853[1], 1876[2].

A. Menzies (ed.), *The Ante-Nicene Fathers*, vol. X, Edinburgh, 1895 (retipărit în 1980).

R. Basset, *Les apocryphes étiopiens traduits en français*, 2 vol., Paris, 1893-1909.

I. Franko, *Apocrife şi legende. Codex apocryphus et manuscriptis ukraino-russicis*, 5 vol., Lvov, 1896-1910 (în rusă).

E. Hennecke (ed.), *Handbuch zu den neutestamentlichen Apokriphen*, Tübingen, 1904.

C. Michel şi P. Peeters, *Les évangiles apocryphes*, tomul I, *Protévangile de Jacques, Pseudo-Matthieu; Évangile de Thomas; Histoire de Joseph le Charpentier*, Paris, 1911.

P. Peeters, *Les évangiles apocryphes*, tom II, *L'Évangile de l'Enfance*, Paris, 1914.

M.R. James, *The apocryphal New Testament*, Oxford, 1924.

Bonaccorsi, *Vangeli apocrifi*, Florenţa, 1948.

F. Amiot, *Évangiles apocryphes*, Paris, 1952.

A. de Santos Otero, *Los evangélios apócrifos*, Madrid, 1956[1], 1991[7].

E. Hennecke şi W. Schneemelcher (ed.), *Neutestamentliche Apokryphen in deutscher Uebersetzung*, 2 vol., Tübingen, 1959-1964.

E. Hennecke, W. Schneemelcher şi R. Wilson (ed.), *New Testament Apocrypha*, 2 vol., Philadelphia, 1963-1965.

M.R. James, *Apocrypha Anecdota*, 2 vol., Cambridge, 1893-1897.

L. Moraldi, *Apocrifi del Nuovo Testamento*, 2 vol., Torino, 1971.

M. Erbetta, *Gli apocrifi del Nuovo Testamento*, 4 vol., Torino, 1966-1981.
J.K. Elliot, *The Apocryphal New Testament. A collection of Apocryphal Christian Literature in an English Translation*, Oxford, 1993.
G. Schneider, *Evangelia infantiae apocrypha (griechich, lateinisch, deutsch), übersetzt und eingeleitet*, Fribourg-en-Brisgau, 1995.
F. Bovon, P. Geoltrain (ed.), *Écrits apocryphes chrétiens*, vol. I, Paris, 1997.

Indice de autori şi personaje

C

D

E

J

K

L

Q

R

S

Cuprins

În colecţia PLURAL

au apărut:

1. Adrian Marino – *Pentru Europa. Integrarea României. Aspecte ideologice şi culturale*
2. Lev Şestov – *Noaptea din grădina Ghetsimani*
3. Matei Călinescu – *Viaţa şi opiniile lui Zacharias Lichter*
4. Barbey d'Aurevilly – *Dandysmul*
5. Henri Bergson – *Gîndirea şi mişcarea*
6. Liviu Antonesei – *Jurnal din anii ciumei: 1987-1989*
7. Stelian Bălănescu, Ion Solacolu – *Inconsistenţa miturilor: Cazul Mişcării legionare*
8. Marcel Mauss, Henri Hubert – *Teoria generală a magiei*
9. Paul Valéry – *Criza spiritului şi alte eseuri*
10. Virgil Nemoianu – *Micro-Armonia*
11. Vladimir Tismăneanu – *Balul mascat*
12. Ignaţiu de Loyola – *Exerciţii spirituale*
13. * * * – *Testamentum Domini* (ediţie bilingvă)
14. Adrian Marino – *Politică şi cultură*
15. Georges Duby – *Anul 1000*
16. Vasile Gogea – *Fragmente salvate (1975-1989)*
17. Paul Evdokimov – *Rugăciunea în Biserica de Răsărit*
18. Henri Bergson – *Materie şi memorie*
19. Iosif Sava – *Radiografii muzicale. 6 Serate TV*
20. Gabriel Andreescu – *Naţionalişti, antinaţionalişti... O polemică în publicistica românească*
21. Stelian Tănase – *Revoluţia ca eşec*
22. Nikolai Berdiaev – *Sensul istoriei*
23. Françoise Thom – *Sfîrşiturile comunismului*
24. Jean Baudrillard – *Strategiile fatale*
25. Paul Ricoeur, J.L. Marion ş.a. – *Fenomenologie şi teologie*
26. Thierry de Montbrial – *Memoria timpului prezent*
27. Evagrie Ponticul – *Tratatul practic. Gnosticul*
28. Anselm de Canterbury – *De ce s-a făcut Dumnezeu om?*
29. Alexandru Paleologu – *Despre lucrurile cu adevărat importante*
30. Adam Michnik – *Scrisori din închisoare şi alte eseuri*
31. Liviu Antonesei – *O prostie a lui Platon. Intelectualii şi politica*
32. Mircea Carp – *„Vocea Americii" în România (1969-1978)*
33. Marcel Mauss, Henri Hubert – *Eseu despre natura şi funcţia sacrificiului*
34. Nicolae Breban – *Riscul în cultură*

35. Iosif Sava – *Invitații Eutherpei. 8 Serate TV*
36. Arnold Van Gennep – *Formarea legendelor*
37. Claude Karnoouh – *Dușmanii noștri cei iubiți. Mici cronici din Europa Răsăriteană și de prin alte părți*
38. Cristian Bădiliță (ed.) – *Eliadiana*
39. Ioan Buduca – *Și a fost seară, și a fost dimineață*
40. Pierre Hadot – *Ce este filosofia antică?*
41. Leon Wieseltier – *Împotriva identității*
42. *** – *Apocalipsa lui Pavel*
43. Marcel Mauss – *Eseu despre dar*
44. Eugeniu Safta-Romano – *Arhetipuri juridice în Biblie*
45. Guy Scarpetta – *Elogiu cosmopolitismului*
46. Dan Pavel – *Cine, ce și de ce?*
47. Vladimir Jankélévitch – *Iertarea*
48. Andrei Cornea – *Penumbra*
49. Iosif Sava – *Muzica și spectacolul lumii. 10 Serate TV*
50. Pierre Hadot – *Plotin sau simplitatea privirii*
51. Cristian Bădiliță – *Călugărul și moartea*
52. *** – *Convorbiri cu Schopenhauer*
53. Dan Pavel – *Leviathanul bizantin*
54. Sorin Antohi – *Civitas imaginalis*
55. Basarab Nicolescu – *Transdisciplinaritatea. Manifest*
56. Emanuel Swedenborg – *Despre înțelepciunea iubirii conjugale*

PLURAL M

1. Émile Durkheim – *Formele elementare ale vieții religioase*
2. Arnold Van Gennep – *Riturile de trecere*
3. Carlo Ginzburg – *Istorie nocturnă*
4. Michel de Certeau – *Fabula mistică*
5. G.W. Leibniz – *Eseuri de teodicee*
6. J. Martín Velasco – *Introducere în fenomenologia religiei*
7. *** – *Marele Inchizitor. Dostoievski – lecturi teologice*
8. Raymond Trousson – *Istoria gîndirii libere*
9. Marc Bloch – *Regii taumaturgi*
10. Filostrat – *Viața lui Apollonios din Tyana*
11. Diogenes Laertios – *Despre viețile și doctrinele filosofilor*
12. Ștefan Afloroaei – *Cum este posibilă filosofia în estul Europei*
13. Gail Kligman – *Nunta mortului*
14, 15. Jean Delumeau – *Păcatul și frica*
16. Mihail Psellos – *Cronografia. Un veac de istorie bizantină. 976-1077*
17. Cicero – *Despre divinație*

18, 19. Elena Niculiță-Voronca – *Datinele și credințele poporului român adunate și așezate în ordine mitologică*
20. * * * – *Carmina Burana. Antologie de poezie latină medievală*
21. Paul Zumthor – *Babel sau nedesăvîrșirea*
22. Porfir – *Viața lui Pitagora. Viața lui Plotin*
23. E.R. Dodds – *Grecii și iraționalul*
24. Jean Delumeau – *Mărturisirea și iertarea. Dificultățile confesiunii. Secolele XIII-XVIII*
25. Thomas de Aquino – *Despre fiind și esență*
26. I.-Aurel Candrea – *Folclorul medical român comparat. Privire generală. Medicina magică*
27. Vladimir Petercă – *Regele Solomon în Biblia ebraică și în cea grecească Contribuție la studiul conceptului de* midraș
28. Emmanuel Lévinas – *Totalitate și Infinit*
29. * * * – *Evanghelii apocrife*
30. Jacques Le Goff – *Omul medieval*

În pregătire
în seria **PLURAL. Religie**:

Julien Ries – *Drumul sacrului în istorie*
Iustinian – *Cuvînt împotriva lui Origen*
Pavel Florenski – *Stîlpul și temelia adevărului*

POLIROM

RELIGIE

Literatura creştină a primelor secole conţine, pe lîngă textele preluate în canonul Bisericii, şi o serie de „apocrife", numite astfel datorită caracterului lor derivat sau „ezoteric". Pînă în secolul al IV-lea nu exista o graniţă sigură, unanim acceptată, între scrierile canonice şi cele aşa-zise „apocrife". Dovadă că foarte multe evenimente, personaje sau episoade, precum viaţa părinţilor după trup ai lui Isus, naşterea şi copilăria Lui, coborîrea în iad, adormirea Maicii Domnului etc., au fost integrate în Tradiţia ortodoxă.

Evangheliile din acest volum, traduse, prezentate şi adnotate de Cristian Bădiliţă, alcătuiesc un vast „roman cristologic". Reproducerile după fresce aflate la mînăstirile Humor şi Hurez dovedesc rolul important jucat de apocrife în constituirea iconografiei ortodoxe.

Cartea se adresează deopotrivă specialiştilor în istoria creştinismului, teologilor, patrologilor, istoricilor de artă, bizantinologilor, comparatiştilor sau pur şi simplu iubitorilor de cultură. Credinciosul va descoperi o altă faţă, mai puţin ştiută, a propriei Tradiţii. Cititorul de bun gust va savura pagini de un farmec unic în literatura lumii.

Pe copertă: *Plîngerea Anei* (detaliu de frescă), secolul XVI, gropniţa de la mînăstirea Humor

Plural Religie

EDITURA POLIROM
ISBN 973-683-277-5